

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК

Збірник наукових праць

Виходить 2 рази на рік
Заснований 03.2009 року

№ 2 (115) 2014

Біла Церква
2014

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач:
Білоцерківський національний аграрний університет (БНАУ)

Збірник розглянуто і затверджено до друку рішенням вченої ради БНАУ
(Протокол № 10 від 24.11.2014)

Збірник наукових праць «Економіка та управління АПК» є фаховим виданням з економічних наук (постанова Президії ВАК України від 14.10.2009 р. № 1-05/4) і є продовженням «Вісника Білоцерківського державного аграрного університету», започаткованого 1992 року. Статті внесено до інформаційно-аналітичної бази РІНЦ.

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Даниленко А.С.**, д-р екон. наук, академік НААН
Білоцерківський НАУ.

Заступник головного редактора – **Сахнюк В. В.**, д-р вет. наук, професор, Білоцерківський НАУ.

Відповідальний за випуск – **Свиноус І.В.**, д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ.

Відповідальний секретар – **Сокольська М.О.**, завідувач РВвідділу, Білоцерківський НАУ.

Члени редколегії:

Варченко О.М., д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ;

Губенко В.І., д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ;

Паска І.М., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Сатир Л.М., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шубравська О.В., д-р екон. наук, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України";

Шуст О.А., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шевченко А.О., канд. екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шмітц М., д-р економіки, професор, Університет ім. Юстуса Лібіха, Гіссен (Німеччина);

Борщовецька В.Д., канд. пед. наук, Білоцерківський НАУ.

У цьому випуску збірника висвітлені результати наукових досліджень, проведених ученими навчальних закладів та наукових установ, провідними економістами, фахівцями агробізнесу з актуальних економічних питань розвитку агропромислового виробництва.

Адреса редакції: Білоцерківський національний аграрний університет, Соборна площа, 8/1, м. Біла Церква, 09117, Україна, тел. +38(0456)33-11-01, e-mail: redakciaviddil@ukr.net.

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК»

Збірник наукових праць є періодичним виданням обсягом 10–12 умовно-друкованих аркушів, форматом А4 і видається двічі на рік тиражем 300 примірників.

До публікації у збірнику відповідно до встановлених вимог приймаються статті, в яких висвітлюються результати наукових досліджень, що мають наукове і практичне значення та новизну. Стаття має бути написана українською, російською, англійською, німецькою чи французькою мовами.

У кожному номері публікуються 2–3 оглядові статті провідних фахівців у своїй галузі з актуальних питань.

Статті до збірника подаються до 1 березня та 1 жовтня. Випуск збірників передбачається до 1 липня та 1 січня. Додаткові випуски за матеріалами державних і міжнародних наукових конференцій, які проводяться у Білоцерківському національному аграрному університеті, видаються протягом трьох місяців з дня подачі матеріалів у редакційно-видавничий відділ.

Порядок подання рукописів

Рукописи статей за підписом авторів, на паперовому та електронному носіях, з рецензіями – внутрішньою і зовнішньою, подаються відповідальному за випуск члену редколегії (призначається за рішенням редколегії), який визначає рецензента або особисто рецензує статті. Статті співробітників БНАУ візують завідувачі кафедр; статті іногородніх авторів супроводжуються листом від організації за підписом керівника.

Рецензент оцінює статтю на відповідність вимогам ВАК і визначає доцільність її опублікування, за необхідності робить конкретні зауваження щодо покращення роботи (допускається рукописна рецензія). Термін рецензування – не більше 7 днів.

Після врахування зауважень рецензента та отримання позитивної рецензії автор подає статтю відповідальному за випуск, який передає всі статті завідувачу редакційно-видавничого відділу.

У разі отримання негативної рецензії (без права доопрацювання) стаття знімається з друку. Після наукового редагування для виправлення технічних помилок стаття направляється автору, після чого виправлений електронний та паперовий (з правками редактора) варіанти статті повертаються відповідальному за випуск на повторне редагування, і лише після цього редактор віддає статтю на верстку до друкарні. Статті іногородніх авторів технічно опрацьовуються технічним редактором.

Оригінал-макет збірника в обов'язковому порядку підписується автором, а статті іногородніх авторів – відповідальним за випуск.

Дозвіл до друку надає вчена рада університету.

Вимоги до оформлення статей

За вимогами до фахових видань статті, що подаються, повинні мати наступні елементи в такій послідовності:

1. УДК.
2. Прізвище автора, ініціали, науковий ступінь, e-mail.
3. Назва статті.
4. Анотація українською мовою (до 600 знаків).
5. Ключові слова українською мовою.
6. Постановка проблеми.
7. Аналіз останніх досліджень і публікацій.
8. Мета і завдання дослідження.
9. Матеріал і методика дослідження.
10. Результати досліджень та їх обговорення.
11. Висновки та перспективи подальших досліджень.
12. Список літератури (не старіше 10 років та не менше 3 джерел авторів далекого зарубіжжя).
13. Список літератури латиницею **references**.

Для цього необхідно зайти на сайт транслітерації www.translit.ru і автоматично перекласти список літератури, наведений у пункті 12.

Зразок:

Давидюк Т.В. Розвиток бухгалтерського обліку людського капіталу: теорія і методологія: монографія / Т.В. Давидюк. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – 508 с.

Davydjuk T.V. Rozvytok buhgalters'kogo obliku ljuds'kogo kapitalu: teorija i metodologija: monografija / T.V. Davydjuk. – Zhytomyr: ZhDTU, 2011. – 508 s.

14. Анотація російською мовою (до 600 знаків) має включати назву статті, прізвище, ініціали автора, ключові слова.

15. Анотація англійською мовою – 2 сторінки (5000 знаків), назва статті, прізвище, ініціали автора, ключові слова (у вартість публікації не входить).

16. Наявність рецензії доктора наук обов'язкова.

Обсяг статті становить 6–8 сторінок. Текст статті набирається в редакторі Microsoft Word, шрифт – Times New Roman Cyr, 14 pt, через 1,5 інтервали комп'ютерного набору. Кожна сторінка друкується на одному боці стандартного аркуша (210x297 мм, формат А4); при цьому ліве поле – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє і нижнє – 20 мм.

ПРИЗВИЩЕ АВТОРА ТА ІНІЦІАЛИ, ЗАГОЛОВОК СТАТТІ, СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ – з великої літери. Прізвище автора, ініціали, його науковий ступінь та e-mail зазначаються перед заголовком статті. Автори вказують повну назву навчального закладу чи установи, де вони працюють (див. зразок).

Зразок:

УДК 338.439.5:637.1(477.41)

КОВАЛЬ Н.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

NadiaKoval@gmail.com

**РИНОК МОЛОКА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Використана література подається в кінці статті у порядку згадування джерел у тексті за їх наскрізною нумерацією і зазначенням у тексті посилань у квадратних дужках. Бібліографічний список оформляється за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006; шрифт 12 pt.

Іноземні прізвища в тексті подаються мовою оригіналу.

Таблиці мають бути набрані у програмі Microsoft Word або MS Excel; шрифт – Times New Roman Cyr, 12 pt; ширина – не більше 14 см; повне обрамлення; виключка по центру; маленькими літерами. *Зразок оформлення таблиці:*

Таблиця 1 – Супутня варіація між періодом існування малих переробних підприємств сфери АПК Житомирської області та наявністю стратегічного планування

Період існування	Застосування стратегічного планування (Y)			
	так		ні	
	кількість підприємств (шт.)	у %	кількість підприємств	у %
Всього, одиниць	55	78,6	15	21,4

Формули мають бути написані у програмі Equation Editor 3.0 (цей редактор є внутрішнім редактором формул у Microsoft Word); змінні математичні величини в тексті відповідно до формул набираються курсивом.

Рисунки (діаграми, фото, малюнки) виконують у редакторі Microsoft Word за допомогою функції «Створити рисунок» в чорно-білому варіанті. Він має бути розташований по центру, ширина – не більше 14 см, без обтікання текстом. У випадку складних креслень їх слід виконувати у редакторі Corel Draw версії не нижче 5.0, за умови, що текстові вкраплення виконані гарнітурою Times New Roman Cyr і розміром 14 пунктів. Фотографії мають бути чорно-білими в окремому файлі «Фото». У самому ж тексті вказується місце для фотографій. Назва рисунка чи фотографії розміщується під ними і набирається шрифтом 12, жирними маленькими літерами, усі підписункові пояснення – світлим шрифтом.

Графіки виконуються у програмі MS Excel, як і рисунки.

Таблиці, рисунки, графіки, формули поміщаються після посилання на них у тексті.

Статті, що не відповідають наведеним вимогам, будуть відхилені без повернення автору.

Таблиці, рисунки, графіки, формули поміщаються після посилання на них у тексті.

УДК 338.242.4:664.1

АРТІМОНОВА І.В., канд. екон. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЦУКРУ

У статті проведено моніторинг виробництва та споживання продукції бурякоцукрового підкомплексу. Розглянуто законодавче регулювання ринку цукру в Україні. Проаналізовано обсяги виробництва цукру квоти «А» в розрізі бурякозайнятих областей України за останні роки. Запропоновано напрями удосконалення механізму державного регулювання ринку цукру в умовах глобалізації.

Ключові слова: ринок цукру, державне регулювання, квоти, цінова політика.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку цукробурякового підкомплексу України проблема створення і функціонування регульованого ринку цукру є надзвичайно важливою. Безперечно питання державного регулювання в аспекті удосконалення механізму квотування та визначення мінімальних цін на цукрові буряки та цукор потребують поглибленого проведення наукових досліджень у мінливих ринкових умовах. Вагомість цукробурякової галузі для економічного та інноваційного розвитку України та забезпечення добробуту населення потребує поглибленої уваги економічної науки до реформування організаційно-економічного механізму розвитку галузі, оскільки інтеграційні процеси проходять стихійно без врахування інтересів товаровиробників, виробників цукру, суміжників, споживачів, держави. Очевидно, що рівень розвитку цукробурякового виробництва України впливає не тільки на функціонування вітчизняного ринку цукру – продукту, що формує продовольчу безпеку держави, а й на розвиток інших продовольчих підкомплексів, які використовують цукор та іншу продукцію цукробурякового виробництва в своєму виробничому процесі. У перспективі цукровий підкомплекс має орієнтуватися на аграрно-продовольчий ринок, повністю забезпечуючи його внутрішній попит на цукор вітчизняного виробництва, поетапно освоювати режими зони вільної торгівлі і митних союзів та цілеспрямовано розвивати ринкову інфраструктуру з використанням різних методів його регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку цукробурякового підкомплексу привертати увагу таких вітчизняних вчених: В. Андрійчук, В. Бойко, П. Борщевський, О. Варченко, П. Гайдуцький, С. Кваша, М. Коденська, І. Лукінов, М. Малік, Б. Пасхавер, П. Саблук, А. Фурса, О. Шпичак, М. Ярчук та ін. Наявність наукових робіт з окресленої проблематики, їх висока наукова та практична цінність є базою системного і комплексного дослідження розвитку цукробурякового підкомплексу. Разом з тим, трансформаційні процеси у сфері цукробурякового виробництва потребують поглибленого вивчення й обґрунтування напрямів щодо відродження цукробурякового підкомплексу та удосконалення механізму державного регулювання вітчизняного ринку цукру.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан цукробурякової галузі та запропонувати напрями удосконалення механізму державного регулювання виробництва і реалізації цукрових буряків та цукру в умовах глобалізації.

Матеріали та методика дослідження. У процесі наукового дослідження було використано низку методів, серед яких ключовими є: діалектичний, узагальнення і порівняння, абстрактно-логічний, структурно-функціональний, монографічний, графічний методи.

Результати досліджень та їх обговорення. Основним завданням політики регулювання ринку цукру є забезпечення попиту внутрішнього агропродовольчого ринку та одержання прибутку товаровиробниками. Заслуговує на увагу вітчизняної практики досвід провідних країн світу, які здійснюють ефективне управління внутрішнім ринком через квоти та гарантування цін як на цукор, так і на сировину. Законодавче регулювання ринку цукру в Україні здійснюється з використанням інструментарію, подібного до країн ЄС. Зокрема, встановлення квот на виробництво і поставки цукру на внутрішній ринок сприяють збалансуванню попиту та пропозиції. Ефектив-

ність цього механізму підтверджує світова практика: в більшості країн, які виробляють цукор, внутрішній ринок квотується. Враховуючи досвід країн ЄС у регулюванні ринку цукру, в Україні доцільно удосконалювати систему квотування виробництва цукрових буряків і цукру.

В Україні необхідність державного регулювання ринку цукру була зумовлена інтенсивністю інфляційних процесів, що відбувалися в 90-ті роки, та їх наслідками. Варто відмітити, що основними положеннями прийнятого Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» передбачено посилення державного впливу на ринок цукру через запровадження в дію таких механізмів: системи квотування, введення мінімальних цін на цукор та цукрові буряки; закупівля цукру для задоволення потреб держави із попереднім фінансуванням витрат виробників цукру та цукрових буряків; декларування наявності цукру в усіх суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від форми власності; визначення кварталних і місячних обсягів реалізації цукру на внутрішньому ринку; механізм регулювання імпорتنних поставок цукру-сирцю тростинного; пільгове державне кредитування виробників цукру та цукрових буряків [1]. На виконання цього Закону та відповідно до Постанови КМУ від 2 червня 2000 р. «Про деякі питання державного регулювання виробництва і реалізації цукру» встановлено порядок формування квоти поставки цукру на внутрішній ринок (квота «А»), квоти поставки цукру за міжнародними договорами (квота «В») та обсягів цукру, виробленого понад квоти «А» і «В» і призначеного для реалізації його власниками виключно за межами країни (квота «С») [2]. Починаючи з 2000 р., щорічно визначаються та розподіляються обсяги вирощування цукрових буряків для виробництва цукру в межах квот «А» і «В» та виробництва цукру в межах цих квот. Заслугове на увагу те, що зміни, внесені до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» у 2008 р., відмінили квоти «В» і «С» з дня вступу України до СОТ.

В останні роки кон'юнктура світового ринку, цінова ситуація на внутрішньому ринку та заходи з боку держави та інвесторів сприяли збільшенню зацікавленості вітчизняних сільгосптоваровиробників до розширення площ посіву цукрових буряків та виробництва власного бурякового цукру. Разом з тим, КМУ на період 2011/2012 МР установив граничний обсяг поставки цукру на внутрішній ринок (квота «А») у розмірі 1860 тис. т, у тому числі: фонд споживання населенням 1778 тис. т (виходячи із середньодушового споживання на рівні 39 кг за рік) та інше споживання 82 тис. т [3].

Таким чином, незбалансоване виробництво цукру і обсяги його споживання на внутрішньому ринку потребують нагального відновлення експорту українського бурякового цукру. Однією з відправних позицій подальшого відродження цукрової галузі є підвищення конкурентоспроможності цукру та активізації просування його на продовольчі ринки зарубіжних країн.

Нині цукрові заводи України можуть виробляти до 3,5 млн. тонн бурякового цукру. Зазначені обсяги повністю забезпечені виробничими потужностями, сприятливими природно-кліматичними умовами, родючими ґрунтами та культурою землеробства. Встановлено, що перехідні запаси цукру минулих років на початок 2011/2012 МР оцінюються в обсязі 323 тис. тонн згідно з балансом попиту і пропозиції цукру, затвердженого Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міністерством аграрної політики та продовольства на період 2011/2012 МР. Відтак, з урахуванням власного виробництва цукру з цукрових буряків (2331 тис. тонн), перехідних запасів (323 тис. тонн) його ресурси в повному обсязі забезпечують потребу внутрішнього ринку на період 2011/2012 МР та створюють експортний потенціал близько 500 тис. тонн цукру [4]. У 2011 р. середні розрахункові витрати на виробництво однієї тонни цукру із цукрових буряків урожаю в цілому по Україні становлять 7200 гривень.

Нами був зроблений акцент на порівняльному аналізі розмірів квоти «А» та фактичного виробництва цукру протягом 2000–2012 МР (рис. 1). Як показує проведений аналіз, виробництво цукру за період 2003/2004–2006/2007 значно зросло, однак у 2007/2008–2010/2011 МР спостерігається зниження фактичних обсягів виробництва цукру проти установлених квот на цукор.

Перевиробництво цукру у період з 2003/2004 до 2006/2007 М/Р в основному було зумовлено надлишковим ввезенням і переробкою цукру-сирцю з тростини (табл. 1). Слід відмітити, що протягом 2000–2011 рр. цукор із тростинного сирцю в Україні не вироблявся лише у 2007–2008 рр.

Зауважимо, що у зв'язку зі вступом до СОТ Україна взяла на себе зобов'язання щорічно ввозити 260 тис. т цукру-сирцю з тростини. Обсяг цукру-сирцю із тростини, в межах тарифної квоти ввезеного в Україну, включається під час формування квоти «А». Прийнятим Законом України

«Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини» [5], передбачено ввезення визначеного обсягу тростинного цукру-сирцю на пільгових умовах. Відтак, імпортерне мито встановлене за пільговою ставкою 2% митної вартості за ставки 50% поставок на загальних умовах.

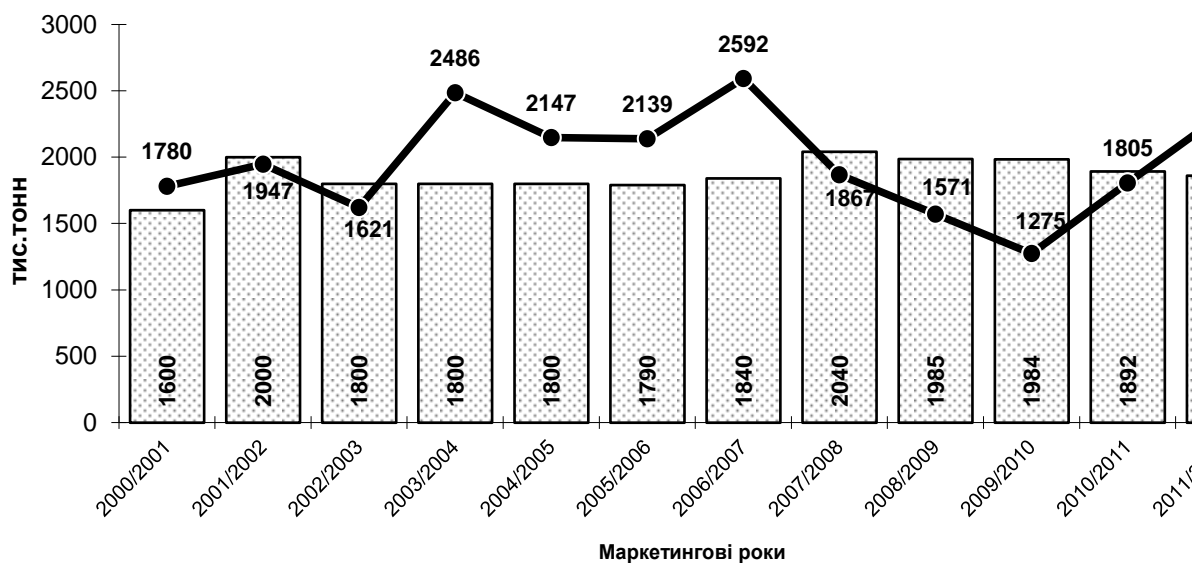

Рисунок 1 – Розмір квоти «А» та фактичне виробництво цукру, тис. т

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 1 – Обсяги виробництва цукру та рівень виконання квоти «А» за 2000–2012 рр., тис. т

Маркетингові роки	Розмір квоти «А», тис. т	Вироблено цукру, тис. т		Рівень виконання квоти, % до квоти	
		всього	у тому числі з цукрових буряків	всього	у тому числі з цукрових буряків
2000/2001	1600	1780	1552	111,3	97,0
2001/2002	2000	1947	1657	97,4	82,9
2002/2003	1800	1621	1428	90,0	79,3
2003/2004	1800	2486	1456	138,1	80,9
2004/2005	1800	2147	1788	119,3	99,3
2005/2006	1790	2139	1990	119,5	111,2
2006/2007	1840	2592	2574	140,9	139,9
2007/2008	2040	1867	1867	91,5	91,5
2008/2009	1985	1571	1571	79,1	79,1
2009/2010	1984	1275	1271	64,3	64,1
2010/2011	1892	1805	1546	95,4	81,7
2011/2012	1860	н.д.	2331	н.д.	125,3

Джерело: розраховано автором.

Згідно з наказом Міністерства аграрної політики України від 7 квітня 2011 р. обсяги виробництва цукру квоти «А» на період з 1 вересня 2011 р. до 1 вересня 2012 р. виділено 80 цукровим заводам України загальною потужністю 241,23 тис. тонн [6]. Резервом нарощування виробничої потужності в Україні є 26 законсервованих цукрових заводів, які у разі забезпечення необхідною кількістю сировини можуть відновити свою виробничу діяльність, або можуть бути перепрофільовані на виробництво біологічних видів палива. Очевидним є той факт, що наявні виробничі потужності обсягом 312,57 тис. тонн переробки цукрових буряків на добу дозволяють переробляти щосезонно понад 27 млн тонн цукросировини та виробляти близько 3,3 млн тонн цукру.

У сезон 2010 р. із 73 цукрових заводів, яким виділена квота «А» з виробництва цукру, лише 20 заводів виробили цукор в повному обсязі, 7 заводів через відсутність сировини взагалі не працювали (ЗАТ АПО «Цукровик Полтавщини», ВАТ «Узинський цукровий комбінат», ЗАТ НВП «Західцукор», ВП «Веселоподільський цукровий завод», ТОВ «Золочівагро», ВАТ «Блок Агро-

світ», ТОВ «УК.АЗ-Дружба», ВАТ «Володимир-цукор», ВАТ «Савинський цукровий завод»). Ситуація кардинально змінилася у 2011 р., коли виробництво цукру склало 2331 тис. т, що на 25% перевищує законодавчо встановлений граничний обсяг поставки цукру на внутрішній ринок. З'ясовано, що в 2011 році працювало 77 цукрових заводів загальною виробничою потужністю 240,2 тис. т переробки буряків на добу. Зокрема через відсутність достатньої кількості цукросировини в зоні 3 цукрових заводів, яким виділена квота «А», в сезон 2011 року не працювали: Золочівська філія ПрАТ «Райз Максимко», ВАТ «Блок Агросвіт» (Парафієвський ц/з), НВФ «Сіндал Д» (ТОВ «Пархомівський цукровий завод»). Цього ж року після тимчасової перерви відновили свою виробничу діяльність: ПАТ «2-й ім. Петровського цукровий завод» Кіровоградської області, ВАТ «Узинський цукровий завод» Київської області, ТОВ «УК.АЗ-Дружба» (Угрюдський цукровий завод) Сумської області, ТОВ «Агропромислова компанія «Савинська» Харківської області, ВАТ «Корнинський цукровий завод» Житомирської області, ТОВ «Бужанський цукор» Черкаської області. У 2012 році працювало лише 63 цукрових заводи загальною виробничою потужністю 212,88 тис. т переробки буряків на добу [7]. Резервом нарощування виробничої потужності в Україні є 26 законсервованих цукрових заводів, які у разі забезпечення необхідною кількістю сировини можуть відновити свою виробничу діяльність, або можуть бути перепрофільовані на виробництво біологічних видів палива. Підтвердженням цьому є ТДВ «Узинський цукровий комбінат», який крім виробництва цукру ще виробляє біоетанол.

Відмітимо, що бурякосійні підприємства, які виконали свої зобов'язання за розподіленими обсягами вирощування цукрових буряків для виробництва цукру в межах квоти «А» та мають їх надлишок, можуть залучатися до забезпечення виконання зобов'язань інших бурякосіючих підприємств за погодженням з ними і цукровими заводами та з укладенням відповідних договорів. За період використання важелів державного регулювання ринку цукру були труднощі із забезпеченням виконання поставлених перед цукровими заводами квот на виробництво цукру, дотриманням мінімальних цін на сировину та цукор. Дослідженням встановлено, що в Україні не завжди виконувались встановлені квоти за роками.

Виявлено, що квоту «А» із 15 бурякосійних областей у 2010 р. виконали лише Житомирська, Тернопільська та Чернігівська області; у 2011–2012 рр. спостерігалось повне виконання обсягів виробництва цукру квоти «А» за винятком лише Івано-Франківської та Кіровоградської областей у 2012 р. (табл. 2).

Таблиця 2 – Обсяги виробництва цукру квоти «А» в розрізі областей за 2010–2012 рр., тис. т

Області	2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	Розподіл обсягів виробництва цукру квоти «А», тис. т	Фактично вироблено цукру, тис. т	Розподіл обсягів виробництва цукру квоти «А», тис. т	Фактично вироблено цукру, тис. т	Розподіл обсягів виробництва цукру квоти «А», тис. т	Фактично вироблено цукру, тис. т
Вінницька	349,97	296,44	370,61	439,37	361,23	362,44
Волинська	99,51	91,55	75,76	94,98	64,29	93,38
Житомирська	27,58	27,66	37,42	47,68	31,98	49,0
Івано-Франківська	6,36	3,24	6,36	6,79	8,02	6,46
Київська	171,88	162,29	177,82	232,77	145,31	205,5
Кіровоградська	56,08	50,85	67,54	91,29	70,01	68,41
Львівська	98,43	78,81	88,15	111,88	109,02	134,87
Полтавська	351,34	241,77	341,71	411,54	362,61	430,99
Рівненська	85,86	75,70	87,65	94,46	83,34	94,66
Сумська	18,85	14,61	25,63	34,72	17,72	19,53
Тернопільська	146,63	147,69	126,54	208,00	181,33	212,07
Харківська	108,10	61,96	107,82	132,31	94,02	106,52
Хмельницька	181,02	164,21	186,80	217,01	152,07	235,04
Черкаська	119,90	87,32	111,13	148,42	115,67	143,61
Чернігівська	12,52	33,39	38,51	49,18	36,38	45,17
Разом по Україні	1892,00	1546,14	1860,00	2330,95	1833,00	2226,38

Джерело: складено автором за даними Національної асоціації цукровиків України.

Позитивним за останні роки в цукровій галузі є те, що сформувалась група інвесторів, за участю яких вироблено у сезоні переробки цукрових буряків урожаю 2012 року 70,6% цукру до за-

гального виробництва. Однак, в останні роки по деяких областях різко погіршилася технологічна якість цукрових буряків. Цукристість буряків урожаю 2012 року в порівнянні з минулим роком зменшилась на 0,52% [8].

Динаміка зміни сумарної виробничої потужності працюючих цукрових заводів в Україні протягом 2000–2012 рр. представлена на рис. 2.

Рисунок 2 – Динаміка виробничої потужності цукрових заводів, тис. т
Джерело: [8].

Дані на рис. 2 свідчать, що починаючи з 2000 р. спостерігається спад виробничих потужностей цукрових заводів. Так, потужність задіяних цукрових заводів в 2012 році склала 212,88 тис. т переробки буряків за добу і використана на 0,95%. Як уже зазначалось, загальна виробнича потужність в цьому році зменшилась за рахунок зменшення кількості працюючих цукрових заводів (63 заводи проти 77 минулого року). Окремі цукрові заводи наростили свою добову потужність та збільшили кількість діб роботи.

Таким чином, за умови доведення обсягів виробництва цукрових буряків і цукру по областях, основною проблемою нині залишається забезпечення їх виконання. Така ситуація вимагає від держави використання певних регуляторів, наприклад, зменшення квоти «А» виробництва цукрових буряків і цукру тим областям, які не забезпечили виконання встановлених обсягів, та збільшення їх тим регіонам, які виконали доведену квоту. Врожайність цукрових буряків – важливий показник для встановлення розміру квоти. Доцільно перерозподіляти квоти від товаровиробників з більш низьким рівнем урожайності виробникам, які одержують високі врожаї цукрових буряків. Все це призведе до того, що зменшиться кількість товаровиробників із високими витратами виробництва та відповідно збільшиться кількість ефективніших виробників цукрових буряків.

Розподіл обсягів поставки цукру квоти «А» визначається наказом Міністерства аграрної політики та продовольства, проте жодним законодавчим актом не передбачено відповідальність за недотримання розміру квот, що призводить до недовиробництва граничної квоти.

Вважаємо, що варто було б заборонити реалізацію понадквотованого цукру на внутрішньому ринку. Так, понадквотований цукор необхідно реалізовувати за межами України до кінця маркетингового року або використати для виробництва біоетанолу. Оскільки в умовах загострення проблеми забезпечення України енергоносіями та скорочення попиту на білий буряковий цукор доречно прискорити виробництво біоетанолу на основі цукрових буряків.

Відмітимо, що Постановою КМУ «Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків у період з 1 вересня 2012 р. до 1 вересня 2013 р.» встановлена мінімальна ціна на солодкі коренеплоди у розмірі 339,85 грн/т [9]. Однак, за весь період існування мінімальних цін на цукрові буряки та цукор їх рівень був штучно занижений та жодного разу вони не індексувалися з урахуванням рівня інфляції, що свідчить про неефективність механізму державного регулювання бурякоцукрової галузі. Як бачимо важливий важіль цінового регулювання не виконується.

Підкреслимо, що рівень державної підтримки виробництва цукрових буряків встановлюється недостатній для забезпечення розширеного відтворення у буряківництві. Для бурякосійного підприємства важливо отримати ціну за реалізовані цукрові буряки, еквівалентну понесеним матеріальним витратам на виробництво продукції, та можливості для відтворення вкладених ресурсів. Нині для забезпечення еквівалентності міжгалузевому обміну ціни на цукрові буряки необхідно визначати з урахуванням норми прибутку. Нині у бурякосійних підприємствах гостро постала проблема державної підтримки товаровиробників через компенсацію різниці між еквівалентною та ринковою ціною.

Для стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки населення був прийнятий Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. [10]. Він визначає цукор-пісок буряковий об'єктом державного цінового регулювання та передбачає щорічно встановлювати мінімальні та максимальні інтервенційні ціни на цукор. Відмітимо, що зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну.

Водночас зазначимо, що за період 2007/08-2012/13 МР державний інтервенційний фонд цукру жодного разу не був сформований в обсягах, визначених законодавством (табл. 3).

Таблиця 3 – Обсяги формування державного інтервенційного фонду цукром, тис. т

Маркетинговий рік	Назва та реквізити законодавчого акта	Обсяг державних інтервенцій, тис. т	
		визначений законодавством	фактичний
2007/2008	Наказ Мінагрополітики України «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2007-2008 маркетинговому періоді» від 28 квітня 2007 р., № 301	180,0	25,2
2008/2009	Наказ Мінагрополітики України «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2008-2009 маркетинговому році» від 27 лютого 2008 р., № 96	278,0	68,0
2009/2010	Наказ Мінагрополітики України «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2009-2010 маркетинговому році» від 24 січня 2009 р., № 50	314,0	-
2010/2011	Постанова КМУ «Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду у 2010/11 маркетинговому періоді» від 11 лютого 2010 р., № 155	368,0	78,8
2011/2012	Постанова КМУ «Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду у 2011/12 маркетинговому періоді» від 26 січня 2011 р., № 66	247,6	191,4
2012/2013	Постанова КМУ «Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду у 2012/13 маркетинговому періоді» від 05 березня 2012 р., № 172	366,6	176,0

Джерело: сформовано автором.

Обсяги формування державного інтервенційного фонду цукром у відсотках до законодавчо затверджених обсягів по роках становили: 2007/08 МР – 14%, 2008/09 МР – 24,5%, 2010/11 МР – 21,4%, 2011/12 МР – 77,3% та 48,0% у 2012/13 МР. Встановлено, що у 2009/2010 МР закупівлю цукру до державного інтервенційного фонду взагалі не проводили.

У Постанові КМУ «Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду у 2012/13 маркетинговому періоді» обсяги закупівлі бурякового цукру-піску до інтервенційного фонду передбачено збільшити на 119 тис. т порівняно з попереднім маркетинговим періодом [11]. При цьому фактичне формування державного інтервенційного фонду у 2012/2013 МР змінилося порівняно з попереднім періодом на 15,4 тис. т цукру.

Встановлено, що вперше мінімальні та максимальні інтервенційні ціни на цукор як об'єкт державного цінового регулювання затверджено наказом Мінагрополітики у 2010/2011 МР, мінімальні інтервенційні ціни були встановлені на рівні 6700 грн/т, максимальні інтервенційні ціни – 7700 грн/т (табл. 4).

Міністерство збільшило інтервенційні ціни для закупівлі цукру до державного інтервенційного фонду на наступний рік. Наказом Мінагрополітики та продовольства України від 10.02.2011 р. «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2011/2012 маркетинговому періоді» визначено мінімальну та максимальну інтервенційну ціну на цукор-пісок (буряковий) на рівні 7700 та 8500 грн/т відповідно. Враховуючи кон'юнктуру на внутрішньому ринку цукру у 2012/2013 МР, уряд знизив інтервенційні ціни до рівня: мінімальна – 6500 грн/т, максимальна – 7300 грн/т [12; 13].

Таблиця 4 – Динаміка мінімальних та максимальних інтервенційних цін на цукор, грн/т

Маркетинговий рік	Назва та реквізити законодавчого акта	Мінімальна інтервенційна ціна, грн/т		Максимальна інтервенційна ціна, грн/т	
		без ПДВ	вкл. ПДВ	без ПДВ	вкл. ПДВ
2010/2011	Наказ Мінагрополітики України «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2010-2011 маркетинговому періоді» від 23 лютого 2010 р., № 78	5583,3	6700,0	6416,7	7700,0
2011/2012	Наказ Мінагрополітики України «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2011-2012 маркетинговому періоді» від 10 лютого 2011 р., № 17	6416,7	7700,0	7083,3	8500,0
2012/2013	Наказ Мінагрополітики та продовольства України «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2012-2013 маркетинговому періоді» від 14 березня 2012 р., № 125	5416,7	6500,0	6083,3	7300,0

Джерело: сформовано автором.

Порівняння динаміки середніх оптово-відпускних цін на цукор з мінімальними і максимальними інтервенційними цінами свідчить, що фактичні середні ціни реалізації цукру значно нижчі як мінімальних, так і максимальних інтервенційних цін. Таким чином, ще один вагомий важіль державного регулювання ринку цукру виявився недієвим.

Висновки. Результати дослідження переконують, що специфіка дії ринкових законів у сфері виробництва і реалізації вітчизняного цукру потребує запровадження дієвого механізму регулювання ринку цукру з використанням для цього системи адміністративних, організаційних, правових та економічних важелів з урахуванням світового досвіду та національних традицій функціонування цукробурякового підкомплексу. Існує потреба внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру», в якому слід передбачити регулювання виробництва та функціонування ринку цукру в умовах членства України в СОТ та розширення співпраці з Європейським Союзом.

Крім того, необхідне удосконалення державного цінового регулювання ринку цукру в Україні, що передбачає: по-перше, формування державного інтервенційного фонду цукром та здійснення державної аграрної інтервенції з метою підтримки належного рівня продовольчої безпеки держави; по-друге, своєчасне і в необхідних обсягах оперативне застосування товарних і фінансових інтервенцій на цукор за реалізації його на організованому аграрному ринку, щорічне уточнення мінімальних і максимальних інтервенційних цін для ефективного застосування інтервенцій з урахуванням інфляції та індексів цін; по-третє, запровадження державних заставних закупівель цукру як форми кредитування та захисту виробників від несприятливих цінових коливань на аграрному ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 17 червня 1999 р. № 758 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 32. – Ст. 268.
2. Постанова КМУ «Про деякі питання державного регулювання виробництва і реалізації цукру» від 2 червня 2000 р. № 868 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/868-2000-p>
3. Постанова КМУ «Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків у період з 1 вересня 2011 р. до 1 вересня 2012 р.» від 2 березня 2011 р. № 179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/179-2011-p>
4. Інформація про підсумки роботи НАЦУ “Укрцукор” в 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sugarconf.com/custom/files/ua_2012_04/mat_conf/24-58.pdf

5. Закон України «Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини» від 30 листопада 2006 № 404-V // Відомості Верховної Ради України, 2007. – № 4. – Ст. 39.
6. Наказ Мінагрополітики «Про розподіл між суб'єктами господарювання обсягів поставки цукру квоти "А" на внутрішній ринок у період з 1 вересня 2011 року до 1 вересня 2012 року» від 7 квітня 2011 р. № 119 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sugarua.com/ua/39/lists/1125>
7. Оперативно-статистичні матеріали цукровиків України «Бурякоцукровий комплекс України» – К.: Цукор України, 2012. – 201 с.
8. Інформація про підсумки роботи НАЦУ "Укрцукор" в 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sugarconf.com/custom/files/ua_2013_03/40-66%20jar4uk.pdf
9. Постанова КМУ «Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків у період з 1 вересня 2012 р. до 1 вересня 2013 р.» від 11 квітня 2012 р. № 290 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/290-2012-п>
10. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004 – № 49. – Ст. 527.
11. Постанова КМУ «Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду у 2012/13 маркетинговому періоді» від 05 березня 2012 р. № 172 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
12. Наказ Мінагрополітики «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2011-2012 маркетинговому періоді» від 10 лютого 2011 р. № 17 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. Наказ Мінагрополітики «Питання діяльності Аграрного фонду на організованому аграрному ринку у 2012-2013 маркетинговому періоді» від 14 березня 2012 р. № 125 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro derzhavne rehulivannia vyrobnytstva i realizatsii tsukru» vid 17 chervnia 1999 r. № 758 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1999. – № 32. – St. 268.
2. Postanova KМУ «Pro deiki pytannia derzhavnoho rehulivannia vyrobnytstva i realizatsii tsukru» vid 2 chervnia 2000 r. № 868 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/868-2000-п>
3. Postanova KМУ «Pro derzhavne rehulivannia vyrobnytstva tsukru ta tsukrovyykh buriakiv u period z 1 veresnia 2011 r. do 1 veresnia 2012 r.» vid 2 bereznia 2011 r. № 179 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/179-2011-п>
4. Informatsiia pro pidsumky roboty NATsU "Ukrtsukor" v 2011 rotsi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://sugarconf.com/custom/files/ua_2012_04/mat_conf/24-58.pdf
5. Zakon Ukrainy «Pro vstanovlennia taryfnoi kvoty na vvezennia v Ukrainu tsukru-syrtsiu z trostyny» vid 30 lystopada 2006 № 404-V // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2007. – № 4. – St. 39.
6. Nakaz Minahropolityky «Pro rozpodil mizh subiektamy hospodariuvannia obsiahiv postavky tsukru kvoty "A" na vnutrishnii rynek u period z 1 veresnia 2011 roku do 1 veresnia 2012 roku» vid 7 kvitnia 2011 r. № 119 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://sugarua.com/ua/39/lists/1125>
7. Operativno-statystychni materialy tsukrovyykiv Ukrainy «Buriakotsukrovyy kompleks Ukrainy» – K.: Tsukor Ukrainy, 2012. – 201 s.
8. Informatsiia pro pidsumky roboty NATsU "Ukrtsukor" v 2012 rotsi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.sugarconf.com/custom/files/ua_2013_03/40-66%20jar4uk.pdf
9. Postanova KМУ «Pro derzhavne rehulivannia vyrobnytstva tsukru ta tsukrovyykh buriakiv u period z 1 veresnia 2012 r. do 1 veresnia 2013 r.» vid 11 kvitnia 2012 r. № 290 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/290-2012-п>
10. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu pidtryмку silskoho hospodarstva Ukrainy» vid 24 chervnia 2004 r. № 1877-IV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2004 – № 49. – St. 527.
11. Postanova KМУ «Pro zatverdzhennia obsiahiv formuvannia derzhavnoho interentsiinoho fondu u 2012/13 marketynhovomu periodi» vid 05 bereznia 2012 r. № 172 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua>
12. Nakaz Minahropolityky «Pytannia diialnosti Ahrarnoho fondu na orhanizovanomu ahrarnomu rynku u 2011-2012 marketynhovomu periodi» vid 10 liutoho 2011 r. № 17 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. Nakaz Minahropolityky «Pytannia diialnosti Ahrarnoho fondu na orhanizovanomu ahrarnomu rynku u 2012-2013 marketynhovomu periodi» vid 14 bereznia 2012 r. № 125 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Направления совершенствования механизма государственного регулирования рынка сахара

И.В. Артимонова

В статье проведен мониторинг производства и потребления продукции свеклосахарного подкомплекса. Рассмотрено законодательное регулирование рынка сахара в Украине. Проанализированы объемы производства сахара квоты «А» в разрезе свеклосеющих областей Украины за последние годы. Предложены направления совершенствования механизма государственного регулирования рынка сахара в условиях глобализации.

Ключевые слова: рынок сахара, государственное регулирование, квоты, ценовая политика.

Надійшла 03.11.2014 р.

УДК 631.11:658.016.3

БОЛГАРИНА О.В., магістрантка

Науковий керівник – **СІРЕНКО Н.М.**, д-р екон. наук, професор

Миколаївський національний аграрний університет

lena-bolgarina@mail.ru

МЕХАНІЗМ АНТИКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено механізм антикризового управління сільськогосподарськими підприємства в умовах трансформації економіки України. Визначено, що головне місце в організаційному механізмі антикризового розвитку займає діагностика кризових ситуацій на підприємстві. В результаті дослідження визначено основні елементи, які забезпечують антикризовий розвиток сільськогосподарських підприємств. Зроблено висновок, що заходи, які здійснюються суб'єктами господарювання, повинні мати активну підтримку зі сторони держави.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, механізм, антикризовий розвиток, стратегія, стратегічний розвиток, загрози, організаційні структури господарств.

Постановка проблеми. Соціально-економічні процеси, які відбуваються в період трансформації економіки, вимагають переосмислення практики ведення господарської діяльності з метою запобігання негативному впливу зовнішнього середовища на розвиток соціально-економічних систем.

Відсутність адекватного управління трансформаційними змінами призвела до невизначеності у функціонуванні та напрямках стратегічного розвитку суб'єктів господарювання АПК. Внаслідок більша частина сільськогосподарських підприємств є збитковими, інші знаходяться на межі критичного та катастрофічного ризиків, що проявляється через кризові явища. Комплексна оцінка ефективності господарської діяльності підприємств є важливою складовою їх системи антикризового управління і додатковим стимулом розвитку вітчизняної економіки.

Необхідність антикризового управління господарською діяльністю підприємств, удосконалення комплексної оцінки її ефективності, формування системи оперативного антикризового управління, потреба у розробці антикризової стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств зумовили актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних і прикладних аспектів антикризового управління, діагностики та прогнозування ймовірності банкрутства підприємств АПК, управління господарською діяльністю внесли як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: Е.І. Альтман, Е.Х. Бівер, Джеральд М. Майер, Джемс Е. Раух, Р.Ж. Тафлер, Е.М. Коротков, В.М. Геєць, О.Д. Гудзинський, В.А. Дедекаєв, М.Я. Дем'яненко, М.І. Крупка, М.Й. Малік, Б.Й. Пасхавер, П.П. Руснак, П.Т. Саблук, В.К. Савчук, Н.М. Сіренко, О.О.Терещенко та ін.

Оцінюючи основні результати існуючих наукових досліджень, слід зазначити, що ця тема потребує подальшого розкриття проблеми формування ефективного механізму антикризового управління підприємствами в ринкових умовах господарювання, оскільки залишаються недостатньо розробленими теоретична і методична бази його формування.

Мета досліджень – визначення теоретичних аспектів та особливостей формування організаційно-економічного механізму системи антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств України.

Матеріал і методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів щодо механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств. У процесі дослідження використовувались монографічний, діалектичний, абстрактно-логічний методи, а також узагальнення.

Результати досліджень та їх обговорення. Аналізуючи розвиток економіки України, встановлено, що нестабільність та кризовий стан є повторювальними явищами для неї. Значний вплив на діяльність вітчизняних підприємств справляють глобальна фінансово-економічна криза, політична нестабільність, недосконалість законодавства та недостатній рівень державної регуляторної політики (табл. 1).

Протягом досліджуваного періоду в економіці України спостерігається нестабільність. Так, у 2010-2013 рр. валовий внутрішній продукт зменшився на 76,7%, рівень розвитку промисловості зменшився ще більше, зокрема, обсяги виробництва зменшились на 78,5%. Динаміка зменшення показників стала результатом дестабілізації у національній фінансовій системі, дефіцитності державного бюджету, зростання державного боргу тощо.

Таблиця 1 – Макроекономічні показники економічного розвитку України

Показники	У % до попереднього року				2013 р. у % до 2009 р.
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	
Валовий внутрішній продукт	3,4	5,2	0,2	3,7	23,3
Обсяги промислової продукції	11,0	7,3	1,8	4,7	21,5
Обсяги продукції сільського господарства	0,1	17,5	4,5	13,7	13700
Інвестиції в основний капітал	2,9	21,2	17,0	12,3	28,2
Доходи населення	11,0	10,3	13,5	1,9	19,2
Реальна заробітна плата	10,2	8,7	14,4	8,2	89,1
Експорт товарів та послуг	29,3	34,4	1,4	8,8	19,5
Імпорт товарів та послуг	28,6	40,6	5,2	8,6	16,8

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України за 2009-2013 рр.[8].

Випереджаючими темпами зростали доходи населення та реальна заробітна плата, на сільськогосподарську продукцію існував стабільний платоспроможний попит. В результаті цього обсяги виробництва продукції сільського господарства зросли в десятки разів порівняно із 2009 роком.

У таких умовах господарювання в управлінні підприємствами має бути врахований високий рівень впливу факторів зовнішнього середовища, а отже, управління має постійно певною мірою носити антикризовий характер.

Антикризове управління визначається як механізм, здатний випереджати або зм'якшувати наслідки кризи, а також утримувати функціонування підприємства в режимі виживання у певний період часу і виводити його із кризового стану з мінімальними втратами.

У сучасній науковій літературі має місце активний пошук загальноприйнятого уявлення про кризовий стан підприємства. Деякі науковці вважають, що поняття кризи стосується лише процесів макроекономічного розвитку. Інші автори визначають кризовий стан підприємства як закономірність, властиву діяльності підприємства в умовах формування ринкової системи, яка пов'язана з життєвим циклом підприємства та обумовлена зовнішніми і внутрішніми факторами [1, 3, 11].

Коротков Е.М. вважає, що за реалізації антикризової стратегії необхідно сконцентрувати увагу на оптимальному співвідношенні структури організації, культури та навичок, привести у відповідність зі стратегією механізм використання ресурсного потенціалу підприємства. Своєчасне розроблення та реалізація ефективної антикризової стратегії може послідовно ліквідувати більшість проблем [2].

Розробка стратегій антикризової діяльності підприємств потребує використання механізмів постійного спостереження за внутрішнім та зовнішнім середовищем з метою виявлення факторів, які загрожують функціонуванню соціально-економічної системи.

Проблема непогодженості реалізації антикризової стратегії по-різному формує мету антикризового управління, відповідно й оцінка доцільності заходів управління теж буде різною. Ситуація, коли всі учасники будуть переслідувати єдину мету під час реалізації антикризового управління, свідчить про те, що компроміс досягнуто в інтересах усіх груп учасників антикризового процесу.

У зв'язку з тим, що в діяльності соціально-економічної системи постійно виникають зміни, особливо в кризовому стані, постає необхідність здійснення стратегічного контролю, який передбачає своєчасне надходження інформації для прийняття необхідних рішень щодо корегування стратегії; одержання об'єктивних і неупереджених даних, що адекватно відображають стан досліджуваних об'єктів. Головною задачею стратегічного контролю має бути визначення того, якою мірою реалізація вибраної стратегії призводить до досягнення цілей антикризового розвитку.

Підвищенню обґрунтованості рішень щодо вибору стратегії антикризового розвитку сприяє врахування часового фактору, який характеризується життєвим циклом підприємства. Кожна стадія життєвого циклу підприємства має свої особливості поведінки, які повинні враховуватися антикризовими заходами для забезпечення раціонального з'єднання зовнішніх і внутрішніх факторів у часі і просторі.

Розробка стратегії антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств зорієнтує їх на досягнення довгострокових цілей, направлених на подолання економічної кризи та подальшого ефективного функціонування. Від практичного впровадження стратегічного планування аграрними суб'єктами господарювання, які знаходяться в затяжній кризі, матимуть вигоду всі суб'єкти економічної системи, оскільки розвиток сільського господарства є характерною особливістю сталого економічного зростання країни загалом.

Практика також засвідчує, що підприємства, в яких після різкого погіршення ситуації наступає період поступової стабілізації (адаптації), ризикують опинитися на межі фінансового банкрутства.

Саме тому основними завданнями управління в кризових ситуаціях є недопущення або пом'якшення шокового стану, якому властиві відсутність планування, неефективне управління, розрив відносин, безладдя у структурі організації. Також необхідно прагнути до прискорення процесу адаптації і стабілізації ситуації, тобто повернення до довготермінового планування, а також спільного координування роботи підрозділів підприємства, гнучкого і творчого вирішення проблем тощо [5].

Особливе значення за діагностики кризових процесів займає аналіз фінансового стану підприємства із позиції довгострокової перспективи, який характеризується фінансовою стійкістю. Кількісно фінансова стійкість може оцінюватися з двох сторін: з позиції структури джерел, засобів та із позиції витрат, які пов'язані з обслуговуванням зовнішніх джерел [6,11].

Економічна ефективність, як результат зіставлення одержаного ефекту з витратами стосовно організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств як особливостей має складність визначення витрат та результату дії механізму. На вітчизняних сільськогосподарських підприємствах сформований внутрішній організаційно-економічний механізм антикризового розвитку майже відсутній, він тільки починає зароджуватися, тому можливим є лише опосередкований його аналіз на основі наслідків впровадження певних заходів на підприємствах у взаємодії із зовнішнім механізмом.

Для сільськогосподарських підприємств характерною є функціональна організація управління, яка передбачає централізовану функціональну організаційну структуру, перевагою якої є стимулювання спеціалізації. На дієвість та ефективність організаційної структури впливають, в першу чергу, дієві взаємозв'язки між людьми та їх діяльністю; дієва політика керівництва та методи, які впливають на людську поведінку; повноваження та функції працівників на всіх рівнях управління [4].

Організаційно-економічний механізм антикризового розвитку передбачає певний рівень ризику, пов'язаний із розробленням та реалізацією стратегії. Особливого значення це набуває для сільськогосподарських підприємств, які знаходяться на стадії можливого банкрутства, ситуація потребує прийняття термінових та нестандартних рішень, до яких керівництво морально не підготовлене.

Особливе місце в організаційному механізмі антикризового розвитку займає діагностика кризових ситуацій, яка дозволяє уникати непередбачуваних тенденцій та знижувати негативні наслідки. Головною метою діагностування виступає встановлення ознак кризи, які допомагають визначити проблему та виявити існуючі можливості її подолання.

Однією з важливих проблем забезпечення антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств є формування результативної системи управління цим процесом. Така необхідність обумовлена значущістю управління в забезпеченні координації всіх факторів виробництва: технічного, технологічного, організаційного, економічного, інформаційного, соціально-психологічного та інших [10].

Основними елементами, які забезпечують антикризовий розвиток сільськогосподарських підприємств, є:

- правова база, яка регламентує права та обов'язки територіальних суб'єктів господарювання і керівників регіональних органів управління;
- ресурсний та виробничий потенціал, підготовлені кадри антикризового менеджменту на всіх рівнях управління;
- самостійна регіональна інноваційно-інвестиційна та бюджетно-фінансова політика, регіональні програми розвитку АПК.

Реалізація заходів, спрямованих на підвищення ефективності економіки АПК, на нашу думку, можлива лише за наявності сформованого економічного механізму, направленого на усунення криз на підприємствах та їхнього подальшого антикризового розвитку.

Для сільськогосподарського підприємства вирішення завдання, оцінка доцільності прийняття заходів антикризового управління може стати підґрунтям не тільки для упередження негативного результату від реалізації недоцільного управлінського впливу, але й недопущення збільшення часового розриву між моментами виникнення кризової ситуації, її ідентифікацією та початком здійснення управлінських впливів щодо її нівелювання. Позитивний побічний ефект може виявлятися і як зменшення витрат на впровадження заходів антикризового управління.

Організований, логічно побудований підхід до оцінювання доцільності впровадження заходів антикризового управління з урахуванням управлінського впливу дає змогу підприємству скоригувати свої майбутні дії.

Отже, для створення ефективного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств заходи слід здійснювати в комплексі на державному, регіональному та макрорівнях із врахуванням соціально-психологічних факторів та інституціонально-структурних компонентів.

Важливим є удосконалення організаційної структури сільськогосподарських підприємств, основаної на стратегічному плануванні та готовності до ризику. Заходи, які реалізуються суб'єктами господарювання, повинні активно підтримуватись державою через пільгове кредитування, субсидії, послаблення податкового тиску та розвиток соціальної інфраструктури.

Висновки. Особливості вітчизняної аграрної галузі на сучасному етапі розвитку економіки України створили потребу термінового впровадження заходів щодо її оздоровлення. Результативність діяльності сільськогосподарських підприємств у їхньому стратегічному розвитку залежить від рівня сформованості і дієвості організації та управління як системи, збалансованості її основних елементів, включаючи організаційно-економічний механізм управління антикризовими процесами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антикризисное управление: от банкротства к финансовому выздоровлению / Под ред. Т. П. Иванова. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1995. – 320 с.
2. Антикризисное управление: учебник/ Под ред. проф. Э.М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 432 с.
3. Антикризисное управление: Учеб.пособие для технических вузов / В.Г. Крыжановский, В. И. Лапенков, В.И. Лютер и др.; под ред. Э. С. Минаева и В. П. Панагушина – М.: ПРИОР, 1998. – 432 с.
4. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації / О. Білорус // Політична думка [Political thought]. – 2001. – № 4. – С. 68–83.
5. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: [Текст]; навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, М. В. Тарасюк, О. О. Хіленко// Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2005. – 376 с.
6. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Н.П. Любушин, В.Б. Лешева, В.Г. Дьякова / Под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 471 с.
7. Руководство по безопасности: Практическое пособие по управлению рисками / Мир Акек, Хиарден Кейт. / Пер. с англ. – М.: Филин, 1998. – 39 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Сіренко Н.М. Організаційно-економічний механізм антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / Н.М. Сіренко. – Нац. аграр. ун-т. – К., 2005. – 21 с.
10. Теория и практика антикризисного управления: учебник для студ. вузов / Г.З. Базаров, С.Г. Беляев, В.В. Букреев и др.; под ред. С.Г. Беляева, В.И. Кошкина. – М.: Закон и право; ЮНИТИ, 1996. – 469с.
11. Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование): науч.-метод. изд. / Под ред. А.В. Чуписа. – Сумы: Университетская книга, 1999. – 332 с.

REFERENCES

1. Antikrizisnoe upravlenie: ot bankrotstva k finansovomu vyzdorovleniju / Pod red. T. P. Ivanova. – М.: Zakonipravo, JuNITI, 1995. – 320 s.
2. Antikrizisnoe upravlenie: uchebnik / Pod red. prof. Je.M. Korotkova. – М.: INFRA-M, 2001. – 432 s.
3. Antikrizisnoe upravlenie: Ucheb. Posobie dlja tehniceskikh vuzov / V. G. Kryzhanovskij, V. I. Lapenkov, V. I. Ljuteri dr.; pod red. Je. S. Minaevai V. P. Panagushina – М.: PRIOR, 1998. – 432 s.
4. Bilorus O. Imperativi strategii rozvitku Ukraini v umovah globalizacii / O. Bilorus // Politichna dumka [Political thought]. – 2001. – № 4. – S. 68–83.
5. Ligonenko L. O. Antikrizove upravlinnja pidpriemstvom: [Tekst] navch. posib. / L. O. Ligonenko, M. V. Tarasjuk, O. O. Hilenko// Kiiv. nac. torg.-ekon. un-t. – К., 2005. – 376 s.
6. Analizf inansovo-jekonomicheskoj dejatel'nosti predprijatija: ucheb. posobie dlja vuzov / N.P. Ljubushin, V.B. Leshheva, V.G. D'jakova / Pod red. prof. N.P. Ljubushina. – М.: JuNITI-DANA, 2002. – 471 s.
7. Rukovodstvo po bezopasnosti. Prakticheskoe posobie po upravleniju riskami / Mir Akek, HiardenKejt / Per. s angl. – М.: Filin, 1998. – 39 s.
8. Oficijnyj sajт Derzhavnoi' sluzhby statystryky Ukrai'ny [Elektronnyjresurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. SirenkoN.M. Organizacijno-ekonomichnij mehanizm antikrizovogo rozvitku sil'skogospodars'kih pidpriemstv regionu: avtoref. dis. Nazdobuttja nauk. Stupenja kand. ekon. nauk: spec. 08.06.01 / N.M. Sirenko. – Nac. agrar. un-t. – К., 2005. – 21 s.
10. Teorijai praktika antikrizisnogo upravlenija :uchebnik dlja stud. vuzov / G.Z. Bazarov, S.G. Beljaev, V.V. Bukreevi dr. ; pod red. S.G. Beljaeva, V.I. Koshkina. – М. :Zakonipravo ; JuNITI, 1996. – 469 s.
11. Finansovoe polozhenie predprijatija (ocenka, analiz, planirovanie): nauch.-metod. izd. / Pod red. A.V. Chupisa. – Summy: Universitetskaja kniga, 1999. – 332 s.

Механизм антикризисного развития сельскохозяйственных предприятий

Е.В. Болгарина

В статье исследован механизм антикризисного управления сельскохозяйственными предприятиями в условиях трансформации экономики Украины. Определено, что главное место в организационном механизме антикризисного развития занимает диагностика кризисных ситуаций на предприятии. В результате исследования определены основные элементы, которые обеспечивают антикризисное развитие сельскохозяйственных предприятий. Сделан вывод, что меры, которые осуществляются субъектами хозяйствования, должны иметь активную поддержку со стороны государства.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, механизм, антикризисное развитие, стратегия, стратегическое развитие, угрозы, организационные структуры хозяйств.

Надійшла 01.11.2014 р.

УДК 637.134 (477.46)

БОНДАРЕЦЬ В.В., аспірант

Науковий керівник – **КУКУРУДЗА І.І.**, д-р екон. наук, професор

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

Yulya@um.cк.ua

СТАН ЕКОНОМІКИ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті схематично розглянуто молокопереробний підкомплекс Черкаської області; досліджено стан виробництва та переробки молока в області, проаналізовано роботу та вимоги до якості молокосировини на найбільших молокопереробних підприємствах області. Представлено структуру реалізованого молока за якістю сортового складу молока, прийнятого для молокопереробних підприємств; висвітлено вимоги Європейського Союзу до якості молока та досліджено показники якості заготовленого молока переробними підприємствами Черкаської області; розроблено основні напрями ефективного функціонування молокопродуктового підкомплексу Черкаської області.

Ключові слова: конкурентоспроможність, обсяг виробництва, молокопереробні підприємства, якість реалізованого молока, молокопродуктовий підкомплекс.

Постановка проблеми. Розвиток підприємницьких структур, діяльність яких пов'язана з виробництвом і переробкою молока в агропромисловому комплексі, значною мірою залежить від багатьох чинників, які проявляються залежно від певної кон'юнктури ринку. Для розвитку молокопродуктового підкомплексу необхідною є розробка і впровадження дійових економічних заходів, які б дозволили ефективно функціонувати на ринку підприємствам молокопродуктового підкомплексу для виробництва та реалізації ними високоякісної молокопродукції. Саме тому аналіз економічного стану молокопродуктового підкомплексу регіонів є актуальним та перспективним напрямом досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна наукова парадигма функціонування підприємницьких структур у сфері агробізнесу та формування їх конкурентоспроможності отримала розвиток під впливом фундаментальних і прикладних досліджень вчених: А. Андрійчука, Ю. Губені, В. Зіновчука, Т. Зінчук, В. Іванюти, П. Канінського, М. Маліка, В. Мессель-Веселяка, О. Могильного, О. Онищенко, Г. Підлесецького, П. Саблука, Д. Семенди, О. Школьного, О. Шпикуляка та ін.

Питання розвитку та основних елементів забезпечення конкурентних переваг молокопереробної галузі представлені у працях В. Ключан, Н. Костаневич, Н. Карачиної, Н. Шандрової, О. Моргун, О. Мороз, О. Швець, С. Скуртола, С. Теслюка, Т. Халімон, Ю. Радіонова, Я. Галак та інших вчених.

Незважаючи на активізацію наукових пошуків в напрямку обґрунтування економічних механізмів ефективного функціонування сфер виробництва і переробки молока та вирішення проблеми продовольчої безпеки, поза межею наукових досліджень ще залишається комплекс питань щодо формування і раціонального використання всіх складових елементів і чинників підвищення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу та його сегментів.

Мета і завдання дослідження – вивчення стану виробництва та переробки молока в Черкаській області та визначення перспектив галузі.

Матеріал і методика дослідження. Для наукового вирішення поставлених завдань використано загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження економічних явищ. Теоретико-методологічною основою дослідження є праці вітчизняних та закордонних науковців і практиків. У статті використано такі методи дослідження: абстрактно-логічний та економіко-статистичний, зокрема монографічний, порівняння, табличний та графічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Ефективне функціонування вітчизняного ринку молока і продуктів його переробки, адекватне відображення інтересів учасників технологічного ланцюга підприємств молокопродуктового підкомплексу та забезпечення їх конкурентоспроможності може бути забезпечене інтеграцією всіх сфер діяльності відповідного продуктового підкомплексу, створенням об'єднань з виробництва молока і молокопродуктів, до складу яких увійдуть підприємства аграрного сектору та представники переробної промисловості регіону (рис. 1).

Досвід країн з високорозвиненою економікою АПК показує, що чим численнішими та складнішими є зв'язки між партнерами з виробництва готового до споживання продукту, тим необхіднішою стає потреба в об'єднанні суб'єктів аграрно-промислового виробництва відповідного продуктового підкомплексу в єдине ціле.

Рисунок. 1 – Схема молокопереробного підкомплексу Черкаської області [1]

Це обумовлюється необхідністю досягнення стабільності та ритмічності постачання сільськогосподарської сировини підприємствам переробної промисловості, розвитку спеціалізації та концентрації аграрно-промислового виробництва, що, в свою чергу, забезпечить підвищення продуктивності праці, повніше використання виробничих потужностей, а також економію матеріальних, фінансових та трудових ресурсів [2].

Важливе місце у підвищенні ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах відводиться якості молока. Зазначимо, що різниця між закупівельними цінами на молоко класу «екстра» і першого гатунку залежить від пори року та молокопереробного підприємства. Враховуючи технологічний стан тваринницьких ферм більшості сільськогосподарських підприємств, реалізація молока можлива лише першого гатунку (рис. 2).

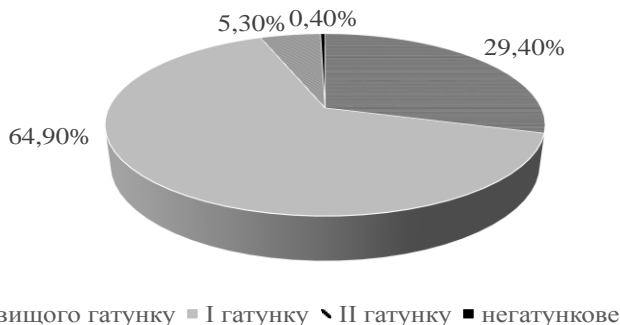

Рисунок 2 – Структура якості молока, реалізованого на переробні підприємства сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області, 2012 р.

Для вирішення цієї проблеми необхідно створити умови для залучення інвестицій у переобладнання молочнотоварних ферм.

Аналіз роботи сфери переробки показав, що нині найбільшими молокопереробними підприємствами у Черкаській області є ВАТ «Іркліівський маслосирзавод» і ВАТ «Звенигородський сиркомбінат». На їх частку у 2012 р. припадало 32 і 39,5 % відповідно від загального обсягу переробленого в межах області молока.

Незважаючи на тенденції скорочення виробництва сировини, заводи щорічно збільшують її заготівлю за рахунок закупівель в інших регіонах. Так, у 2012 р. частка ввезеного з-за меж області молока на ВАТ «Іркліівський маслосирзавод» склала 85% від загальних заготівель, на ВАТ «Звенигородський сиркомбінат» – 95,5%.

З метою дослідження рівня якості молокосировини порівнюємо вимоги заводів. Виявлено, що ВАТ «Звенигородський сиркомбінат» за основними параметрами, що визначають гатунок молока (бактеріальної забрудненості й кількості соматичних клітин), ставить нижчі вимоги ніж ВАТ «Іркліівський маслосирзавод». Аналіз структури заготівель молока у розрізі гатунків виявив незначні її коливання на ВАТ «Іркліівський маслосирзавод» (табл. 1).

Таблиця 1– Структура сортового складу молока, прийнятого на молокопереробні підприємства Черкаської області, %

Гатунки	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
ВАТ «Іркліівський маслосирзавод»					
Вищий	31,2	28,4	33,4	25,7	29,3
Перший	30,3	39,8	35,1	35,8	37,5
Другий	38,5	31,7	31,2	38,0	33,0
Негатункове	0,01	0,04	0,3	0,5	0,2
Разом	100	100	100	100	100
ВАТ «Звенигородський сиркомбінат»					
Вищий	43,6	61,4	64,5	87,2	91,8
Перший	40,9	29,7	27,5	10,1	6,2
Другий	4,1	4,6	4,0	1,7	1,0
Негатункове	4,3	4,3	4,0	1,0	1,0
Разом	100	100	100	100	100

У 2012 р. у ВАТ «Іркліівський маслосирзавод» частка вищого гатунку молока становила 29,3%, другого – 33,0%. Найбільшою була питома вага молока першого гатунку – 37,5 %. На ВАТ «Звенигородський сиркомбінат» сортова структура дещо змінюється. За останній рік понад 90% прийнятого молока було визнано лабораторією вищим гатунком.

Досліджувані молокоперобні підприємства відрізняються високими вимогами до сировини. Інші заводи менш прискіпливо ставляться до якості молока, тому сортова структура в них має значно гірші показники.

Причини низької якості продукції на сировинному молочному ринку полягають у зосередженні значної частки її виробництва в приватному секторі. У 2012 р. на досліджуваних молокопереробних підприємствах господарства населення забезпечили половину заготовленого молока.

У Франції, наприклад, молоко для переробки закуповується від фермерських господарств з поголів'ям 50 корів і більше, в Польщі – за кількості 14 корів і більше. Ці господарства мають відповідні умови й дозвіл. Тому в Польщі гатунком «екстра-клас» прийнято 95,5 % сировини, а в Україні вищим гатунком – лише 4,8 %. Успіх у конкурентному середовищі Європейського ринку молочних продуктів можливий за умови впровадження у виробництво нових критеріїв оцінки якості молока, що передбачено державним стандартом на молоко ДСТУ 3661-97 (табл. 2) [3].

Таблиця 2 – Вимоги Європейського Союзу до якості молока

Показник якості одиниці виміру	Норма для класів		
	другий	перший	екстра
Активна кислотність, од. рН	6,6-6,8	6,6-6,8	6,6-6,8
Бактеріальне обсіменіння, тис. см ³ .	≤ 1000	≤ 400	≤ 30
Кількість соматичних клітин, тис. см ³ .	≤ 1000	≤ 500	≤ 300

Відомо, що переробні підприємства, оснащені високотехнологічним обладнанням, не можуть використовувати будь-яку сировину і при цьому виробляти якісну продукцію. Загалом в області

суттєвих змін у бік підвищення якості молока, яке здають на переробку, за останні два роки не відбулося, що призводить до додаткових втрат продукції (табл. 3).

Крім питань якості та безпеки, проблемним залишається створення розвиненої сертифікованої мережі для збирання молока. Хоча окремі молокопереробні підприємства створюють мережі для збору молока із приймальними пунктами, оснащеними сучасним холодильним і лабораторним обладнанням та ін. Практично усі молокопереробні підприємства для сировини, яка надходить від господарств населення, застосовують додаткову пастеризацію, щоб вона відповідала всім необхідним нормам безпеки. Проте поки такий підхід не має масового характеру, і проблема з якістю сировини, яка потрапляє на підприємства, залишається в цілому невирішеною.

Таблиця 3 – Показники якості заготовленого молока переробними підприємствами Черкаської області

Показник	2011 р. до підсумку, %	2012 р. до підсумку, %
Розподіл за кислотністю (Т°):		
17°	2,9	1,5
18°	81,2	80,0
19°	8,6	8,4
20°	6,5	8,6
21°	1,1	1,5
Розподіл за механічною засміченістю:		
1 гр	74,1	73,1
2 гр	24,3	25,4
3 гр	1,6	1,5
Розподіл за бактеріальною забрудненістю:		
1 кл.	60,2	58,6
2 кл.	36,9	36,6
3 кл.	2,9	4,8

Висновки. Отже, ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу Черкаської області залежить від загального стану економіки як цілісної системи, розвиток якої забезпечується державними заходами та внутрішніми чинниками формування їх конкурентоспроможності. Функціонування молокопереробних підприємств у ринкових умовах об'єктивно потребує стратегічної орієнтації та перспектив адаптації до постійних змін як у внутрішньому, так й у зовнішньому конкурентному середовищі, здобуття переваг у виробництві якісних, доступних за ціною товарів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нестерчук Ю.О. Ресурсний потенціал підприємств продуктивних підкомплексів АПК [Текст] : монографія / Ю. О. Нестерчук, Н. В. Бутко. – Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2013. – 215 с.
2. Шубравська О. В. Розвиток ринку молока і молочної продукції: світові тенденції і вітчизняні перспективи / О. В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2008. – №2. – С. 81-88.
3. Радько В. І. Тенденції розвитку виробництва молока в Україні / В. І. Радько // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 24-28.

REFERENCES

1. Nesterchuk Yu. O. Resursniy potentsial pidpriemstv produktivnih pidkompleksiv APK [Tekst] : monografiya / Yu. O. Nesterchuk, N. V. Butko. – Cherkasi : ChNU Im. Bogdana Hmel'nitskogo, 2013. – 215 s.
2. Shubravskaya O. V. Rozvitok rinka moloka i molochnoyi produktsiy: svitovi tendentsiyi i vitchiznyani perspektivi / O. V. Shubravskaya // Ekonomika i prognozuvannya. – 2008. – №2. – S. 81-88.
3. Radko V. I. Tendentsiyi rozvitku virobnitstva moloka v Ukraini / V. I. Radko // Ekonomika APK. – 2010. – № 11. – S. 24-28.

Состояние экономики молокопродуктов подкомплекса Черкаской области

В.В. Бондарец

В статье схематически рассмотрен молокоперерабатывающий подкомплекс Черкаской области; исследовано состояние производства и переработки молока в области, проанализирована работа и требования к качеству молока сырья на крупнейших молокоперерабатывающих предприятиях области; представлена структура реализованного молока по качеству сортового состава, принятая перерабатывающими предприятиями; освещены требования Европейского Союза к качеству молока и исследованы показатели качества заготовленного молока перерабатывающими предприятиями Черкаской области; разработаны основные направления эффективного функционирования молокопродуктов подкомплекса Черкаской области.

Ключевые слова: конкурентоспособность, объем производства, молокоперерабатывающие предприятия, качество реализованного молока, молокопродуктов подкомплекса.

Надійшла 04.11.2014 р.

УДК 519.237.8:691:032

ВАРЧЕНКО О.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗБУТОВИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано необхідність здійснення системної оцінки ефективності застосування логістики. Узагальнено різноманітні підходи до оцінювання логістичної діяльності підприємства. Запропоновано алгоритм створення і використання логістичних систем реалізації сільськогосподарської продукції. Розроблено систему показників, що характеризують ефективність логістичної системи аграрних підприємств.

Ключові слова: логістична система, елементи логістичної системи, ефективність, показники.

Постановка проблеми. З метою підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств необхідно сформулювати постійно діючу систему аналізу ефективності збутової діяльності. Проведення аналізу функціонування збутових логістичних систем зумовлено необхідністю пошуку суб'єктами господарювання пріоритетних сегментів ринку, співвіднесенням затрат зі збутом до одержаного чистого результату, урахуванням поточних та перспективних тенденцій кон'юнктури товарного ринку та розробкою дієвих заходів стимулювання роботи збутового персоналу. Саме тому складається об'єктивна потреба у формуванні комплексної системи показників оцінки ефективності збутової діяльності аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню окремих теоретичних та методичних питань ефективності логістики на підприємствах різних галузей присвячено праці: Б. Анікіна [1], Л. Балабанової [2], Д. Бауерокса [3], М. Васелевського [4], М. Єрмошенка [5], О.Зборовської [6], М. Окландера [7], Н. Чернописької [8] та ін., зокрема, аграрних підприємств – Р. Ларіної [9], І. Паски [10], В.Перебийноса [11], І. Соловійова [12] та багатьох інших. Однак, у дослідженнях вчених немає однозначного підходу до оцінювання логістичної діяльності підприємства, часто показники оцінки в різних джерелах не узгоджені із критеріями оцінки, а методичні підходи іноземних дослідників вимагають адаптації до умов вітчизняної практики.

Мета дослідження – узагальнення існуючих методичних підходів до оцінки збутової діяльності та обґрунтування комплексної системи показників ефективного функціонування збутової логістичної системи аграрних підприємств.

Результати дослідження та їх обговорення. Збутова діяльність передбачає сукупність функціональної діяльності, яка здійснюється після завершення виробничої стадії (по закінченні виготовлення продукції і (включно) до безпосереднього продажу (доставки) товару споживачеві. За збуту продукції необхідно постійно приймати рішення щодо фізичного переміщення й передачі власності на товар або послуги від виробника споживачеві, включаючи такі невід'ємні елементи цього процесу: транспортування, зберігання й укладення та виконання угод.

Організацію збутової діяльності аграрних підприємств необхідно здійснювати з урахуванням особливостей розвитку агропродовольчого ринку та збутової діяльності сільськогосподарських товаровиробників у таких напрямках:

- просування агропродукції (утримання торговельних приміщень, ведення переговорів щодо цін й умов продажу, впровадження сучасних форм реалізації продукції, організація використання оптових продовольчих ринків, товарних бірж, ярмарків, аукціонів, послуг посередницьких організацій (брокерів, дилерів), у т. ч. зі зберігання, товарної доробки й транспортування продукції);
- підтримка каналів збуту (маркетингові дослідження, забезпечення інформацією про кон'юнктуру ринку, інформування покупців, прогнозування діяльності в умовах зміни ринкового середовища, підтримка балансу попиту та пропозиції);
- організація переміщення продукції (регулювання запасів, визначення методів і способів фізичного розподілу, транспортування);
- прийняття ризику (фінансування та кредитування виробників аграрної продукції, несення субсидіарної відповідальності, інвестування розвитку регіональних логістичних систем);
- організація маркетингової діагностики (вивчення попиту та пропозиції продукції, її споживчих властивостей, якості, відмінних рис, причин втрат, методів зберігання і транспортування, ефективність роботи комунікаційних систем одержання й поширення інформації).

Прийняття стратегічних рішень в умовах мінливого та динамічного середовища з елементами невизначеності потребує аналізу, оцінки та прогнозування як внутрішнього розвитку підприємства, так і забезпечення відповідності між зовнішнім і внутрішнім макросередовищами та результатами фінансово-господарської діяльності підприємства, що актуалізує інформаційне забезпечення. Інформація, пов'язана із процесом реалізації, відображається в статистичній та фінансовій звітності, де відповідні показники подаються виключно у вартісному вимірнику. Інформаційною базою для заповнення реєстрів статистичної та фінансової звітності є дані синтетичного обліку, де в хронологічному порядку відбувається процес накопичення інформації про обсяги реалізації як у натуральній, так і грошовій формі, а також про величину витрат, пов'язаних зі збутом [13].

Слід зазначити, що в статистичній звітності відображаються лише обсяги реалізації та величина отриманих доходів, а у фінансовій звітності ці показники доповнюються показниками, які характеризують збутові витрати.

Нині державне статистичне обстеження щодо процесу реалізації охоплює всіх без винятку виробників сільськогосподарської продукції.

Аналіз інформаційного масиву, який відображається у статистичній формі 1-заг, свідчить про наявність певної недосконалості інформаційного забезпечення збутової діяльності аграрних підприємств.

В умовах формування прозорих товарно-грошових відносин постає проблема розгляду такого каналу збуту як біржа. Слід зазначити, що цей канал збуту існував у названій вище формі до 2000 р., проте з певних причин у наступних роках був вилучений. Нині обсяги прямих угод, які укладаються на біржах, відображаються за «іншими каналами», оскільки біржа є посередником між покупцем і продавцем. На нашу думку, подібна позиція органів статистики щодо методології статистичних спостережень за процесом реалізації сільськогосподарської продукції є хибною. Біржа, на відміну від посередницьких суб'єктів позабіржового ринку, має свої особливості формування цін і декларування обсягів реалізації.

Ураховуючи сучасний стан розвитку ринку агропродовольчої продукції, необхідно внести відповідні корективи в деталізацію показника «за іншими каналами», виділивши при цьому реалізацію на біржах і торгово-посередницьким структурам.

Потребує розшифрування показник «реалізація на ринку через власні магазини, ларки, палатки», оскільки нині об'єднуються обсяги продажів через заклади фірмової торгівлі, ярмарки, на оптових ринках сільськогосподарської продукції та роздрібних продовольчих ринках, а також придорожня торгівля і торгівля «з поля». Із позиції податкового законодавства, об'єднання перерахованих вище показників є недоречним, оскільки відносини щодо купівлі-продажу знаходяться в різних сферах нормативно-правового регулювання. Доцільно виділити окремо: фірмову торгівлю, ярмаркову та реалізацію на оптових і роздрібних продовольчих ринках.

Враховуючи посилення ролі Аграрного фонду, необхідно виділити окремий показник «реалізація Аграрному фонду (в державний резерв)».

Повністю не розкриваються обсяги та канали реалізації сільськогосподарської продукції сільськими домогосподарствами. Вимагає формування статистичної інформації щодо обсягів реалізації живої худоби та птиці через мережу роздрібних продовольчих ринків тощо.

Значну увагу статистичні органи приділяють формуванню інформаційного масиву даних по основних каналах збуту сільськогосподарської продукції – переробні підприємства та роздрібні продовольчі ринки.

Ураховуючи важливість інформаційного забезпечення щодо надходження обсягів сільськогосподарської продукції на переробку, необхідно вказати на певний конструктивний недолік названої вище статистичної форми, особливо щодо надходження тваринницької продукції. У першу чергу слід звернути увагу на відсутність інформації про надходження сільськогосподарських тварин на переробку залежно від категорії, що є визначальною у формуванні закупівельних цін. Варто розширити інформаційний масив щодо обсягів закупівлі через власні заготівельні пункти та торгово-посередницькі підприємства.

Встановлено, що існуючі методи аналізу збутової діяльності підприємства, які використовуються у провідних країнах, є складовими комплексного аналізу маркетингу підприємства. Збутова діяльність розглядається тільки як частина комплексу маркетингових заходів, тому що саме виділення одного елементу структури маркетингу порушує його цілісність, а, отже, здатність задовольнити повною мірою потреби й запити споживачів. Наведені методи аналізу неповно й однобічно відображають систему аналізу збуту, оскільки на практиці доповнюються методами аналізу інших елементів комплексу маркетингу підприємства.

Більшість показників ефективності збутової діяльності, з одного боку, визначають ефективність збуту продукції підприємства, з іншого – розглянуті в динаміці, дозволяють оцінити ефективність управління збутовою діяльністю, а також характеризують конкурентоспроможність продукції й усього підприємства, ефективність використання ресурсів, його фінансову стійкість і т.д.

Аналізуючи статистичні дані щодо процесу збутової діяльності аграрних підприємств різних форм власності та господарювання, слід зазначити, що існує суттєва різниця у цифрових величинах показників, які формуються органами Державної служби статистики України та Міністерством аграрної політики та продовольства, що є проявом суб'єктивізму й необ'єктивності в поданні інформації до вищих рівнів. На нашу думку, єдиним джерелом має бути інформація, яка зібрана Державною службою статистики України.

З метою підвищення ефективності збутових логістичних систем аграрних підприємств необхідно нести додаткові витрати на збереження і розширення ринків збуту своєї продукції, складські і транспортні операції, маркетинг, просування продукції, до та післяпродажне обслуговування. Забезпечити підвищення ефективності логістичної системи можна лише в тому випадку, якщо одержаний чистий результат буде зростати швидшими темпами ніж затрачені ресурси.

Оцінка ефективності збутової логістичної діяльності підприємства покликана вирішити три основні завдання: моніторинг логістичних операцій, контроль над ними та оперативне управління ними [14-16]. Так, показники моніторингу дозволяють прослідкувати за динамікою роботи логістичних систем. До типових моніторингових логістичних показників можна зарахувати рівень сервісу та елементи структури витрат.

Контрольні показники відображають поточні результати діяльності та слугують для коректування логістичного процесу в тих випадках, коли він відхиляється від встановлених нормативів (наприклад, відслідковування пошкоджених вантажів під час транспортування).

Показники оперативного управління призначені для мотивації персоналу.

Оцінку макроекономічної ефективності експорту необхідно здійснювати на основі урахування величини цін експорту і виробництва з урахуванням витрат на реалізацію.

Коефіцієнт порівняльної ефективності експорту $К_{ef}$:

$$K_{ef} = C_e / (C_g + B_p), \quad (1)$$

де C_e – ціна експорту;

C_g – ціна виробництва;

B_p – витрати на реалізацію.

Баланс внутрішнього ринку продовольства забезпечується за рахунок запасів продукції виробництва, експортно-імпортних потоків, виробничого та особистого споживання продукції населенням. Схему балансу внутрішнього ринку можна виразити формулою:

$$Z + B_s + I = BC + B + E + Z + \Phi C, \quad (2)$$

де Z – запаси продукції в сільському господарстві, переробній промисловості, оптовій і роздрібній торгівлі, громадському харчуванні;

B_s – виробництво (валовий збір) продукції за календарний рік;

I – імпорт продукції;

BC – виробниче споживання продукції;

B – втрати продукції;

E – експорт продукції;

ΦC – фонд особистого споживання продукції населенням.

Для виявлення тенденцій, що склалися в системі збуту сільськогосподарської продукції, застосовують показники, що характеризують товаропотік всього і за основними групами споживачів, регіонами та галузями в динаміці. Для цього розраховують наступні показники.

Рівень товарності P_T :

$$P_T = \frac{T_{II}}{B_{II}} \cdot 100, \quad (3)$$

де T_{II} – товарна продукція;

B_{II} – валова продукція.

Динаміку збуту характеризують індексом реалізації сільськогосподарської продукції і продовольства I :

$$I = \frac{S_1}{S_0}, \quad (4)$$

де S_1 – об'єм реалізації в натуральному вираженні в поточному році;
 S_0 – об'єм реалізації в натуральному вираженні в базовому році.

Сумарні витрати на просування товару визначають за формулою C :

$$C = C_T + C_C + C_3 \quad (5)$$

де C_T – транспортні витрати;
 C_C – складські витрати;
 C_3 – вартість замовлень, не виконаних вчасно.

Важливим резервом підвищення ефективності реалізації продукції є удосконалення маркетингу.

Коефіцієнт використання маркетингового потенціалу K дає можливість провести аналіз ступеня використання внутрішніх і зовнішніх маркетингових можливостей агробізнесу:

$$K = \frac{МП_\phi}{МП_p}, \quad (6)$$

де $МП_\phi$ – фактичний маркетинговий потенціал;
 $МП_p$ – розрахунковий маркетинговий потенціал.

Оцінку ефективності різних каналів просування товарів слід проводити з урахуванням таких параметрів: характеристика продукції (виду, специфічних вимог щодо збереження якісних параметрів, транспортування, додаткової доробки, зберігання і т.д.); споживачів; умов та тенденцій зміни факторів зовнішнього середовища та ін.

Ефективність збутової логістичної системи підприємства характеризують наступні показники:

– коефіцієнт синхронності поставок продукції між ланками логістичних виробничо-транспортних і транспортно-збутових систем різних видів K_c :

$$K_c = \frac{\alpha_{\min}}{\alpha_{\max}}, \quad (7)$$

де α_{\min} – найменший відсоток фактично виконаних поставок з певного виду продукції за конкретний період часу;
 α_{\max} – найбільший відсоток, взятий за закуповуваними видами продукції для певної ланки логістичної виробничо-транспортної системи певного виду.

Коефіцієнт зв'язку «постачальник–споживач» K відображає ефективність зв'язку конкретно-го постачальника і споживача на ланках логістичної виробничо-збутової чи транспортно-збутової системи різного виду:

$$K_3 = \frac{\beta_3}{\beta_{3ag}}, \quad (8)$$

де β_3 – кількість продукції, що надійшла від постачальника за звітний період від конкретного постачальника;
 β_{3ag} – загальна кількість продукції, що надійшла до споживача.

Коефіцієнт готовності до поставки K_e показує можливість своєчасного виконання замовлення споживача:

$$K_e = \frac{\gamma_v}{\gamma_n}, \quad (9)$$

де γ_v – кількість виконаних замовлень конкретним підприємством;
 γ_n – кількість отриманих підприємством замовлень.

Швидкість обороту товарів характеризує тривалість обороту товарів в торгівлі. Швидкість обороту може бути виражена: а) кількістю оборотів за певний період; б) тривалістю одного обороту в днях:

$$Ш_o = \frac{З \cdot Д}{О}, \quad (10)$$

де $З$ – середня величина товарних запасів за період;

$Д$ – кількість днів у періоді;

$О$ – товарооборот за період.

Ритмічність (рівномірність) поставок товарів впливає на економічну і соціальну ефективність торгівлі. Рівномірність – поставка товарів рівними партіями за рівні проміжки часу. Ритмічність – поставка в строки, встановлені договором. Порушення рівномірності/ритмічності поставки товарів призводить до затоварювання, зростання рівня витрат, втрати часу покупців і т.д. Нерівномірність поставок характеризується коефіцієнтом варіації. Коли в динаміці поставки проявляється певна тенденція, середньоквадратичне відхилення поставок за періоди розраховується не від середнього значення поставки, а від вирівняного за відповідним рівнянням тренду. Ступінь аритмічності оцінюється відповідним коефіцієнтом:

$$K_a = \sum_i^n \left| \frac{q_{i\phi} p}{q_{ni} p} - 1 \right|, \quad (11)$$

де K_a – коефіцієнт степеня аритмічності;

$q_{i\phi}$ – фактична поставка за i -й проміжок часу;

q_{ni} – план поставки за i -й проміжок часу;

p – роздрібні ціни;

n – кількість i -х проміжків часу.

Ефективність діяльності збутового персоналу аграрного підприємства доцільно визначати за наступними показниками: кількість ділових контактів, що припадають на одного працівника збутового підрозділу (за день, місяць, квартал); середній час здійснення комерційних переговорів, що припадає на один укладений контракт; обсяг виручки, що припадає на один контакт, 1 працівника збутового підрозділу, витрати на утримання у процентах до загального обсягу продажу.

Висновки. Отже, ефективність функціонування логістичної системи аграрних підприємств необхідно розглядати на рівні зовнішнього й внутрішнього ринків, збутового підрозділу. Оцінку ефективності функціонування логістичної системи збуту аграрних підприємств слід проводити з урахуванням специфіки агропродовольчої продукції, купівельної поведінки споживачів та інших факторів, що формують зовнішнє середовище функціонування підприємства.

З метою забезпечення можливості розрахунку запропонованих показників ефективного функціонування збутової системи аграрних підприємств необхідно забезпечити виділення статистичної інформації за такими напрямками: «реалізація торговельної мережі», «реалізація торгово-посередницьким структурам», «реалізація іншим суб'єктам господарювання», «продаж на біржах», «продаж на ярмарках» та «продаж Аграрному фонду». Окрім цього, існує потреба розширення статистичних форм про надходження сільськогосподарської продукції на переробку за показниками якості, а також збільшення інформаційного масиву щодо обсягів закупівлі через власні заготівельні пункти та торгово-посередницькі підприємства, що сприятиме узгодженню даних міжвідомчою статистикою й інформацією Держслужби статистики України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аникин Б.А. Коммерческая логистика / Б.А. Аникин, А.П. Тяпухин – М.: Проспект, 2009. – 432с.
2. Балабанова Л. В. Маркетинговий аудит системи збуту : навч. посіб. / Л.В. Балабанова, А.В. Балабаниць. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 224 с.
3. Бауэррокс Д. Д. Логистика: интегрированная сеть поставок / Д. Д. Бауэррокс, Д. Д. Клосс. – М. : Олимп-Бизнес, 2005. – 640 с.
4. Васелевський М. Економіка логістичних систем : монографія / [М. Васелевський, І. Білик, О. Дейнега та ін.] ; за ред. С. Крикавського та С. Кубіва. – Львів : Львівська політехніка, 2008. – 596 с.
5. Єрмошенко М.М. Комерційна діяльність посередницьких організацій: навч.посібник. – 2-е вид. – К.: Національна академія управління, 2006. – 348 с.

6. Зборовська О.М. Особливості проектування і розвитку логістичних систем у промисловості / О.М. Зборовська // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – Т. 2, № 1(3). – С. 132–136.
7. Окландер М. А. Логістична система підприємства : монографія / М.А. Окландер. – Одеса : Астропринт, 2004. – 312 с.
8. Чернописька Н.В. Методичні підходи оцінювання логістичної діяльності підприємства / Н.В. Чернописька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. – 2008. – № 623. – С. 265–271.
9. Ларина Р.Р. Логистика в управлении организационно-экономическими системами: монография / Р.Р. Ларина. – Донецк : ВИК, 2003. – 239 с.
10. Паска І.М. Економіко-організаційні засади функціонування збутової діяльності сільськогосподарських підприємств: монографія / І.М. Паска. – Біла Церква: Білоцерківський національний аграрний університет, 2012. – 344 с.
11. Транспортно-логістичні системи підприємств: формування та функціонування: монографія / В.І. Перебийніс, О.В. Перебийніс. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2005.
12. Соловйов І.О. Агроркетинг : системна методологія, реалізація концепції : монографія / І.О. Соловйов. – Херсон : Олди-плюс, 2008. – 344 с.
13. Положення про Реєстр статистичних одиниць та формування основ сукупностей одиниць статистичних спостережень за діяльністю підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodiki-formuvannja-vibirkovoyi-sukupnos-doc58467.html>.
14. Мішук І. П. Оцінювання ефективності системи логістики підприємства торгівлі // Механізм регулювання економіки, 2012. – № 4. – С. 102-109.
15. Руденко Г.Р. Логістичної діяльності підприємствах // Бізнесінформ. – №9. – 2011. – С.187-190.
16. Мішина С. В. Комплексна оцінка ефективності логістичної діяльності / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. Вип. 237. V. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 1202–1209.

REFERENCES

1. Anykyn B.A. Kommercheskaja logistyka / B.A. Anykyn, A.P. Tjapuhyn. – M.: Prospekt, 2009. – 432s.
2. Balabanova L. V. Marketyngovyj audyt systemy zbutu : navch. posib. / L.V. Balabanova, A.V. Balabanyč'. – K. : VD «Profesional», 2004. – 224 s.
3. Baueroks D. D. Logistyka: yntegryrovannaja set' postavok / D. D. Baueroks, D. D. Kloss. – M. : Olymp-Byznes, 2005. – 640 s.
4. Vaselevs'kyj M. Ekonomika logistychnyh system : monografija / [M. Vaselevs'kyj, I. Bilyk, O. Dejneg ta in.] ; za red. Je. Krykavs'kogo ta S. Kubiva. – L'viv : L'vivs'ka politehnika, 2008. – 596 s.
5. Jermoshenko M.M. Komercijna dijial'nist' poserednyč'kyh organizacij: Navch.posibnyk. – 2-e vyd. – K.: Nacional'na akademija upravlinnja, 2006. – 348 s.
6. Zborovs'ka O.M. Osoblyvosti proektuvannja i rozvytku logistychnyh system u promyslovosti / O.M. Zborovs'ka // Bjuletен' Mizhnarodnogo Nobelivs'kogo ekonomichnogo forumu. – 2010. – Т. 2, № 1(3). – S. 132–136.
7. Oklander M. A. Logistychna systema pidpryjemstva : monografija / M.A. Oklander. – Odesa : Astroprynt, 2004. – 312 s.
8. Chornopys'ka N.V. Metodychni pidhody ocinjuvannja logistychnoi' dijial'nosti pidpryjemstva / N.V. Chornopys'ka // Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'vivs'ka politehnika». Logistyka. – 2008. – № 623. – S. 265–271.
9. Laryna R.R. Logistyka v upravleny organyzyacynno-ekonomyčeskymy systemamy: monografyja / R.R. Laryna. – Doneck : VYK, 2003. – 239 s.
10. Paska I.M. Ekonomiko-organizacijni zasady funkcionuvannja zbutovoi' dijial'nosti sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv: monografija / I.M. Paska. – Bila Cerkva: Bilocerkiivs'kyj nacional'nyj agrarnyj universytet, 2012. – 344 s.
11. Transportno-logistychni systemy pidpryjemstv: formuvannja ta funkcionuvannja: Monografija / V.I. Perebyjnis, O.V. Perebyjnis – Poltava: RVV PUSKU, 2005.
12. Solovjov I.O. Agromarketyng : systemna metodologija, realizacija koncepcii' : monografija / I.O. Solovjov. – Herson: Oldy-pljus, 2008. – 344 s.
13. Polozhennja pro Rejestr statystychnyh odynyc' ta formuvannja osnov sukupnostej odynyc' statystychnyh sposterezhen' za dijial'nistju pidpryjemstv [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodiki-formuvannja-vibirkovoyi-sukupnos-doc58467.html>.
14. Mishhuk I. P. Ocinjuvannja efektyvnosti systemy logistyky pidpryjemstva tovgivli // Mehanizm reguljuvannja ekonomiky, 2012. – № 4. – S. 102-109.
15. Rudenko G.R. Logistychnoi' dijial'nosti pidpryjemstvah // Biznesinform. – №9. – 2011. – S.187-190.
16. Mishyna S. V. Kompleksna ocinka efektyvnosti logistychnoi' dijial'nosti / S. V. Mishyna, O. Ju. Mishyn // Ekonomika: problemy teorii' ta praktyky: zbirnyk naukovykh prac'. Vyp. 237. V. – Dnipropetrovs'k: DNU, 2008. – S. 1202–1209.

Методические подходы к оцениванию эффективности функционирования сбытовых логистических систем аграрных предприятий

О.М. Варченко

В статье обоснована необходимость осуществления системной оценки эффективности применения логистики. Обобщены различные подходы к оценке логистической деятельности предприятия. Предложен алгоритм создания и использования логистических систем реализации сельскохозяйственной продукции. Разработана система показателей, характеризующих эффективность логистической системы аграрных предприятий.

Ключевые слова: логистическая система, элементы логистической системы, эффективность, показатели.

Надійшла 30.10.2014 р.

УДК 635.6

ГАВРИК Л.Ю., асистент

Науковий керівник – СВИНОУС І.В., д-р екон. наук, професор
Білоцерківський національний аграрний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯЄЧНОГО ПТАХІВНИЦТВА

У статті розглядаються особливості збуту продукції українських підприємств галузі яєчного птахівництва та наводяться основні тенденції реалізації цієї продукції в Україні. Проаналізовано сучасний стан та особливості розвитку яєчного птахівництва в Україні, подано аналітичну оцінку збутової діяльності галузі в умовах ринкової економіки та в контексті вступу України у Світову організацію торгівлі. Виявлено основні чинники, що впливають на збут продукції яєчного птахівництва в Україні, та окреслено ряд проблемних питань, вирішення яких призведе до підвищення ефективності діяльності українських підприємств – виробників продукції, що досліджується.

Ключові слова: яєчне птахівництво, глобалізація, конкурентоспроможність продукції.

Постановка проблеми. До нинішнього часу вітчизняне сільське господарство характеризується високими витратами і низькою віддачею капіталу. За ступенем ефективності воно програє зарубіжним і багатьом галузям і секторам національного господарства. Головна і основна причина такого становища полягає в повільній модернізації його головного суб'єкта – сільськогосподарських підприємств. Це пов'язано з тим фактом, що в процесі ринкових перетворень вони не сформували дієвої системи управління виробничо-збутовою діяльністю. Ефективне управління збутом є найважливішим чинником успішного вирішення основної проблеми товарного виробництва – реалізації продукції, націленої на ефективне задоволення споживчого попиту.

Із розширенням і поглибленням ринкових відносин зростає роль комерційних структур, взаємозв'язки між якими будуються, головним чином, на договірних засадах. Особливе місце в цьому процесі займає збутова структура підприємства. Світовий досвід переконує, що демонополізація виробництва, лібералізація економіки, наявність і рівність різних форм власності, посилення конкуренції висувають збутову діяльність до тих, що мають першорядне значення для забезпечення ефективності суб'єктів господарювання. Отже, збутова діяльність вимагає до себе особливої уваги, що найбільшою мірою важливо для сільськогосподарських підприємств. Якщо в сфері виробництва сільгосппродукції вони досягли прийнятних позицій і можуть конкурувати, то у сфері реалізації і збуту мають великі проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем сучасного птахівництва в різноманітних аспектах займаються в Інституті птахівництва НААН. Проблеми збуту продукції яєчного птахівництва привертають до себе увагу багатьох українських науковців. Значний вклад у вивчення проблем та перспектив галузі птахівництва в Україні внесено Ф.О. Ярошенком. Також проблемам розвитку ринку продукції птахівництва присвячені праці таких вчених: Б.А. Мельника, В.І. Бойка, О.М. Шпичака та інших. Проте, питання формування ефективної системи збуту продукції яєчного птахівництва вимагають подальшого наукового обґрунтування та аналізу.

Мета дослідження – здійснити оцінку сучасного стану збуту яєць в Україні та запропонувати шляхи до покращення діяльності збуту продукції підприємств яєчного птахівництва.

Методика дослідження. Дослідження проводили на матеріалах Державної служби статистики України, асоціації «Союз птахівників України», а також підприємств птахівничої галузі. Використовували такі методи: абстрактно-логічний, порівняння, монографічний та інші.

Результати дослідження та їх обговорення. Нині сільськогосподарські підприємства є основними постачальниками яєць як на внутрішній, так і зовнішній ринки. Зазначимо, що сільські домогосподарства нині орієнтуються у виробництві яєць на власне самозабезпечення та задоволення потреб членів міських домогосподарств, які перебувають у родинних зв'язках.

Основними чинниками розвитку особистих селянських господарств у виробництві яєць є: проблема їх збуту, особливо у віддалених сільських населених пунктах; збитковість виробництва, яка зумовлена високою вартістю зернових та низькою продуктивністю птиці; складна демографічна ситуація на селі [1, с. 567].

Як свідчать результати проведеного дослідження, нині ринок яєць знаходиться в стадії монополізації. Так, 20 господарств реалізують 67% яєць від загального обсягу, які є складовими потужних вертикально-інтегрованих структур.

У нинішніх умовах господарювання прибутково здійснювати свою виробничо-господарську діяльність можуть сільськогосподарські підприємства різних форм господарювання, які реалізують 50000 яєць і більше на рік. Їх чисельність становить 46 господарств, або 24% від загальної чисельності. Однак, найбільшу частку в структурі збуту яєць займають 17 господарств, які в 2012 р. реалізували 46,4% від загального обсягу реалізованих яєць, що забезпечує високий рівень рентабельності (74,4%) (табл. 1).

Як свідчать проведені дослідження організації збутової діяльності у цій групі сільськогосподарських підприємств, високий рівень прибутковості забезпечується не тільки високим рівнем технологічного забезпечення виробничого процесу, а й ефективною маркетинговою політикою менеджменту господарств. Так, в цій групі підприємств найвищий рівень закупівельних цін, який на 17 грн/1000 штук вищий, ніж підприємств, які реалізують понад більше 500000 штук.

Таблиця 1 – Групування сільськогосподарських підприємств за обсягами реалізації яєць, 2012 р.

Групи за реалізацією яєць на 1 підприємство, тис. шт	Кількість господарств у групі	Частка групи, %	Частка групи, %	Товарність, %	Рентабельність, %
до 1000	84	40,9	0,1	38,17	-27,98
1001-5000	26	12,7	0,6	37,87	-5,38
5001-10000	18	8,78	1,3	69,88	-6,23
10001-50000	30	14,6	6,9	89,67	-1,63
50001-200000	27	13,2	24,4	99,09	20,89
200001-500000	17	8,3	46,4	99,65	76,44
більше 500000	3	1,5	20,3	96,18	74,48

Джерело: розрахунки автора

Нині основними каналами збуту яєць в Україні є роздрібні і оптові мережі, власні магазини, сільськогосподарський ринок, реалізація яєць для переробки, а також безпосередньо населенню [2, с. 395].

Під маркетинговими каналами розуміють продаж продукції власним дистриб'юторам, торговим домам, прямі поставки продукції на експорт, реалізація торговельним мережам, різним оптовим покупцям і посередникам.

Найпопулярнішим місцем купівлі яєць є ринок. Майже 56% споживачів купують яйця саме на ринку, 36% надають перевагу фірмовій торгівлі. У супермаркетах купують 31% опитаних. Найменш привабливими є продовольчі магазини, де купують яйця 22% споживачів, хоч у 80% невеликих продуктових закладах торгівлі пропонувались нефасовані курячі яйця.

Протягом досліджуваного періоду спостерігаються незначні структурні зміни в структурі каналів збуту яєць. Найбільшу частку займає продаж за іншими каналами збуту, що зумовлено розширенням системи збуту через мережу гіпермаркетів та інших закладів торгівлі.

Водночас спостерігається нарощення обсягів збуту переробним підприємствам. Проте, суттєвого впливу на зміну структури збуту яєць сільськогосподарськими підприємствами не мало в зв'язку з незначною часткою цього каналу збуту. Відбувається поступове скорочення збуту і реалізації населенню та через мережу роздрібних ринків і установ фірмової торгівлі [3].

Фізичні особи, які закупували яйця з метою подальшого перепродажу, не витримали конкуренції з мережею закладів роздрібною торгівлі як в ціновому, так і якісному сегментах. Прийняття нових законодавчих актів, що посилюють вимоги щодо реалізації специфічного продукту, практично унеможливають реалізацію продукції яєчного птахівництва в необлаштованих місцях, що негативно відобразилось на розвитку роздрібною торгівлі фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності.

Для більшості сільськогосподарських товаровиробників економічно недоцільно утримувати заклади фірмової торгівлі та власні торговельні точки на роздрібних продовольчих ринках. Рівень цін у названих вище каналах є найнижчим порівняно з іншими каналами збуту. Ця обставина викликана ще й тим, що сільськогосподарськими підприємствам за реалізації на роздрібних продовольчих ринках доводиться конкурувати із продукцією особистих селянських господарств.

Нині для більшості сільськогосподарських підприємств економічно доцільним є реалізація переробним підприємствам, що забезпечить найвищий рівень рентабельності виробництва і реалізації яєць. Проте, на найближчу перспективу переробники на основі діючих нормативних актів, які регулюють якість і безпеку харчових продуктів, змушені використовувати в своєму виробничому процесі яєчні продукти [5].

Продаж за іншими каналами передбачає збут підприємствам роздрібною та оптовою мереж. Близько 79% товарних яєць у промислових підприємствах, на умовах самовивозу, як і раніше, купують приватні підприємці, великі і дрібні оптовики, супермаркети. Прямий продаж яєць виробником через ринки, власні оптово-роздрібні магазини, ларки, намети становлять близько 19,0%. Інша частина яєць реалізується на переробку, населенню і за іншими каналами. Слід зазначити, що виробники поступово відмовляються від реалізації продукції через власні торговельні канали. За останні п'ять років частка цього каналу знизилася на 8 в.п.

Встановлено, що співпраця із мережею супермаркетів дає можливість за мінімальних торгово-збутових витрат отримати значні прибутки за рахунок прискорення обігу оборотних засобів. Ця обставина сприяє зростанню у сільськогосподарських підприємств частки роздрібною торгівлі в загальній структурі збуту.

Істотне збільшення товарної пропозиції яєць з боку промислових підприємств також слугувало стимулом до активного розвитку і розширення каналів продажів яєць як на внутрішньому ринку, так і на зовнішніх (експортних) ринках.

Так, згідно з даними Державної служби статистики України, у період із 2001 до 2010 рр. товарна місткість ринку яєць збільшилася на 89%, при цьому нарощування товарообігу відбувалося переважно за рахунок зростання продажів яєць через торговельні мережі та магазини. Зокрема, частка торговельних мереж і магазинів за вказаний період збільшилася від 31,2 до 59,2%.

Для ринку яєць властиві відносно стабільний попит у довгостроковому періоді і сезонні коливання протягом року. Зазвичай упродовж року ціни на яйця досягають свого піку в період пізньої осені-середина весни. Цей період збігається із сезонним зниженням виробництва яєць у господарствах населення. Також підвищення попиту і ціни щороку спостерігається перед Великоднем. Найдешевші яйця – зазвичай у середині-кінці травня і в червні. Часто буває, що їх відпускна ціна може бути навіть нижчою за собівартість.

Куряче яйце належить до товарів повсякденного попиту і має відносно невисоку вартість. Водночас в цілому прибутковість яєчної галузі суттєво залежить від зовнішніх факторів: цін на корми, дій конкурентів і нормативно-правового регулювання. Існує ризик різкого зниження цін на яйце у разі падіння попиту або збільшення пропозиції [5]. Специфіка галузі полягає у тому, що пропозиція зростає відразу на більшу величину, ніж цього вимагає ринок, залежить від розміру виробничих можливостей товаровиробників (виробники у разі сприятливої кон'юнктури збільшують поголів'я), що зумовлює падіння ціни. Однак за стійкого співвідношення попиту і пропозиції ціни зростають повільно. Незважаючи на це, динаміка цін курячого яйця значно відрізняється від динаміки цін на інші продовольчі товари.

Це зумовлено характером і типом конкуренції між виробниками, перевиробництвом, високою стандартизацією продукту, а також еластичністю пропозиції. Ціни на куряче яйце, які встановлюють дрібні товаровиробники, приблизно однакові. Збутова політика птахофабрик зорієнтована в основному на великих оптових покупців.

Сезонність на українському ринку яєць яскраво виражена. Це пов'язано з впливом двох ключових факторів. Перший – влітку збільшується виробництво яєць у господарствах населення, що збільшує загальну пропозицію цього продукту на ринку на 25-30%. Другий – сезонна зміна структури споживання продуктів харчування. Влітку населення традиційно більше споживає овочів і фруктів, знижуючи кількість споживання яєць. Сукупний вплив цих факторів призводить до значного зниження ціни на яйце.

В осінньо-зимовий період яйця зазвичай дорожчають. Щорічно в цей період кури в домогосподарствах несуться найменше, в зимовий період зменшується доступність кормів, зростають витрати на виробництво і, традиційно, частина птиці вирізається. Як наслідок – істотно знижується загальна товарна пропозиція яєць на ринку.

Оптові ціни на яйце 1-ї категорії в Україні зросли на 6,5% у 2012 р. і досягли ціни 0,65 грн. за штуку.

На ринку яєць все ще спостерігаються значні сезонні коливання цін, пов'язані з виробничими факторами (різке зростання пропозиції яєць за рахунок господарств населення), так і з ринковими чинниками (сезонний або передсвятковий попит).

Зокрема, підтримку ціни на яйце на початку 2012 р. надавали низькі обсяги пропозиції (січень-березень) поряд зі специфічним різким споживчим попитом на яйце в квітні, пов'язаним із відзначенням релігійного свята Пасха. Проте, вже за підсумками травня оптові і роздрібні ціни знизилися на 30-35%, порівняно з квітневою ціною.

Окрім збільшення пропозиції з боку господарств населення, в літні місяці спостерігається сезонна низька ціна ще і внаслідок температурних умов. Більш складні і обмежені умови для зберігання яєць вимагають більш високої оборотності цієї продукції в торгівлі, що змушує продавця йти на зниження ціни з метою недопущення її псування.

Зниження чутливості цін до сезонного фактору буде відбуватися поступово, в першу чергу, внаслідок зниження частки виробництва яєць в домашніх господарствах. Нині сезонність залишається одним із ключових факторів, який впливає на кон'юнктуру ринку яєць.

Висновки. Враховуючи високий рівень монополізації ринку яєць, що призводить до можливої змови щодо формування оптово-відпускної та роздрібною цін на соціально значущі види яєць (нефасовані), періодично державні органи здійснюють заходи стосовно їх регулювання. Проте, оцінка калькуляцій ціни може носити суб'єктивний характер, оскільки це пов'язано з особливостями формування собівартості в сільськогосподарських підприємствах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / Редкол.: М.В. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 986 с.
3. Агрохолдинг «Авангард» занял второе место в мире по производству яиц [Электронный документ] / Агентство Промышленных Новостей. – Режим доступа: <http://www.apn-ua.com/>.
4. Акції зарубіжних гігантів хочуть продавати в Україні [Електронний документ] / Коммерсантъ – Україна. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/>.
5. Українські кури несуть «золоті» яйця [Електронний документ] / Український Бізнес-Ресурс. – Режим доступу: <http://ubr.ua/>.

REFERENCES

1. Agrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektivy rozvytku) / [Prysjazhnjuk M.V., Zubec' M.V., Sabluk P.T. ta in.]; za red. M.V. Prysjazhnjuka, M.V. Zubcja, P.T. Sabluka, V.Ja. Mesel'-Veseljaka, M.M. Fedorova. – K.: NNC IAE, 2011. – 1008 s.
2. Naukovi osnovy agropromyslovogo vyrobnyctva v zoni Stepu Ukrainy / redkol.: M.V. Zubec' (golova) ta in. – K.: Agrarna nauka, 2010. – 986 s.
3. Agrohodyng Avangard zanzjal vtoroje mesto v myre po proyzvodstvu jaye [Elektronnyj dokument] / Agentstvo Promyshlennyh Novostej. – Rezhym dostupa: <http://www.apn-ua.com/>.
4. Akcii' zarubizhnyh gigantiv hochut' prodavaty v Ukraini [Elektronnyj dokument] / Kommersant'-Ukrayna. – Rezhym dostupu: <http://korrespondent.net/>.
5. Ukrai'ns'ki kury nesut' «zoloti» jajcja [Elektronnyj dokument] / Ukrai'ns'kyj Biznes Resurs. – Rezhym dostupu: <http://ubr.ua/>.

Эффективность организации сбытовой деятельности предприятий яичного птицеводства

Л.Ю. Гаврик

В статье рассматриваются особенности сбыта продукции украинских предприятий отрасли яичного птицеводства и приводятся основные тенденции реализации этой продукции в Украине. Проанализированы современное состояние и особенности развития яичного птицеводства в Украине, представлена аналитическая оценка сбытовой деятельности отрасли в условиях рыночной экономики и в контексте вступления Украины в Мировую организацию торговли. Выявлены основные факторы, влияющие на сбыт продукции яичного птицеводства в Украине, и обозначен ряд проблемных вопросов, решение которых приведет к повышению эффективности деятельности украинских предприятий – производителей исследуемой продукции.

Ключевые слова: яичное птицеводство, глобализация, конкурентоспособность продукции.

Надійшла 28.10.2014 р.

УДК 330. 341

ГАВРИЛЮК В.П., канд. екон. наук
Науковий керівник – **СВИНОУС І.В.**, д-р екон. наук, професор
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України, havrulyukvitaliy@ukr.net*

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ПЕРЕПОНА НА ШЛЯХУ ЕФЕКТИВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ УКРАЇНИ

У статті аналізується взаємозв'язок соціальної нерівності та економічного зростання на принципах соціальної справедливості. Теоретично обгрунтовано, що сучасна інтерпретація соціальної справедливості можлива за поєднання філософського, політичного та економічного аспектів. Здійснюється аналіз сучасних проблем соціальної нерівності. Вказуються шляхи подолання нерівності на принципах справедливості та обгрунтування принципів ефективного економічного росту.

Запропоновано обгрунтування стратегії поведінки економічних суб'єктів у нестабільному середовищі на принципах соціальної справедливості.

Ключові слова: соціалізація економіки, ефективний економічний ріст, рівність, соціальна нерівність, соціальна справедливість.

Постановка проблеми Дослідження проблеми соціальної нерівності як фактору ефективності економіки є одним із ключових завдань економічної теорії. Нині сформувалася ситуація, коли системними є порушення норм та правил, що є базисом формування соціальної справедливості в економіці. Саме ці аспекти соціальної політики потребують спеціальної розробки, що дасть можливість забезпечити виконання нової стратегії розвитку суспільства. У 2011 р. Міжнародне бюро праці опублікувало доповідь «Нова ера соціальної справедливості», основними положеннями якої є подолання нерівномірного розподілу благ та досягнення соціальної справедливості як шлях у майбутнє [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретично проблему рівності і нерівності почали вирішувати філософи античності – Аврелій, Аристотель, Платон, Сенека та інші. Вони розглядали її в контексті соціальної справедливості, що базується на основі правил, принципів й інститутів, які забезпечують у суспільстві становлення прав та розподіл ресурсів.

Надалі нерівність поглиблено почали вивчати в її різних концептуальних аспектах. Зокрема, у ХХ ст. домінуючою ідеєю стає ідея рівності шансів усіх учасників. Проте на сучасному етапі домінуючими є концепції таких науковців, як Д. Роулза та А. Сена. Ідеї Д. Роулза спрямовані на подолання негативних наслідків майнової диференціації і захист найбільш незаможних членів суспільства. Інший шлях обрав А. Сена – функціональний підхід, робиться акцент на реальних можливостях індивідів та реалізації ними свого вибору.

Аналіз робіт вказує на те, що сучасна інтерпретація соціальної справедливості можлива за поєднання філософського, політичного та економічного аспектів. Такий підхід дасть можливість обгрунтувати ідею справедливості в контексті її практичного застосування.

Мета і завдання дослідження – здійснити аналіз сучасних проблем соціальної нерівності. Вказати шляхи подолання нерівності на принципах справедливості та обгрунтування принципів ефективного економічного росту.

Матеріал і методика досліджень. Теоретико-методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до оцінки проблеми ефективного економічного росту економіки країни на принципах соціальної справедливості. Під час дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Інформаційною базою слугували законодавчі та нормативні документи України, наукові праці провідних вчених, інформаційно-публіцистичні видання, матеріали науково-практичних конференцій, ресурси мережі Internet.

Результати досліджень та їх обговорення. Основна ідея економічної поведінки – особистий інтерес – в нинішніх умовах виявилась соціально несправедливою. Механізм «вільного» ринку досить ефективно забезпечує економічне зростання, проте не може забезпечити необхідний рівень добробуту.

У більшості країн світу зростає нерівність у доходах. Так, на 80% населення планети припадає лише 30% світового багатства. У період з 1990 до 2007 рр. 20% найбіднішого населення світу змогли збільшити свою частку доходів з 1,5 до 2%. На противагу їм в період з 1976 до 2007 рр. частка доходів 0,1% найбагатших людей США зростає із 2,3 до 12,6%.

Результати досліджень вказують, що останнє десятиріччя характеризується перевищенням темпів зростання продуктивності праці над заробітною платою, зниженням частки інвестицій у

глобальному ВВП, різким зростанням дивідендів, перевищенням ваги прибутку фінансового сектору над реальною економікою. Все це вказує на явну перемогу інтересів фінансистів у глобальному світі і свідчить про їхній особистий вплив на глобальні кризи.

Слід зазначити, що економіка постійно функціонує в межах соціальних норм, тому можна стверджувати, що сучасні норми є неефективними, оскільки вони призводять до зростання майнової диференціації людей і негативних настроїв у суспільстві. Отже є необхідність розробки механізмів ефективного економічного зростання на принципах забезпечення справедливості.

Сучасне трактування справедливості представлено як принцип адекватності суспільних намагань, що спрямовуються на відновлення рівноваги у суспільному житті, порушеної внаслідок дій чи бездіяльності його інституцій, і розглядається як соціально-політична і морально-правова категорія.

Необхідно на основі принципів громадянського суспільства забезпечити кожному учаснику суспільного життя умови для самореалізації. У першу чергу маємо розпочати виховувати почуття цілісності соціальної спільноти. Такий принцип взаємодії між членами суспільства повною мірою відповідає вимогам становлення ідеї моральної цінності рівності.

На нашу думку, для досягнення соціальної справедливості ми маємо поступово переходити від масової бідності населення до створення умов гарантування матеріального достатку і більш високої якості життя. Ці завдання пов'язані з пошуком ефективної моделі економічного зростання, яка має забезпечувати і перспективи розвитку, і соціальну справедливість.

У сучасній економічній науці існує кілька поглядів на соціальну справедливість: егалітарний, соціально ліберальний, утилітаристський, комунітаристський, функціоналістський. Всі вони обґрунтовують вибір певної моделі взаємодії між рівністю та справедливістю. Узагальнюючи положення щодо розподілу доходів, ці погляди можна розділити на дві групи: ті, які схильні надавати перевагу ринковому механізму з державним втручанням; ті, які віддають головну роль державі, а ринку – коригуючу.

Враховуючи суттєві напрацювання як у теорії, так і практиці, можна стверджувати, що обґрунтування принципів розподілу доходів є складною суспільною проблемою. Вона пов'язана із внутрішніми суперечностями механізмів регулювання економічних систем. Якщо ринковий механізм забезпечує оптимальне функціонування економіки і разом з тим, він не гарантує достатнього рівня доходів, тоді, бажаючи встановити справедливість, ми провокуємо зниження економічної ефективності через зникнення стимулів до праці як у бідних, так і у багатих.

Уряди країн мають вибудовувати власну політику щодо розподілу доходів і не розраховувати на однозначність застосування теоретичних моделей у економічному житті.

Прикладами неоднозначності у виборі політики перерозподілу доходів є такі європейські країни: Ірландія, де з року в рік за найвищих темпів розвитку у світі уряд збільшував соціальні видатки, що призвело до економічної кризи; навпаки Швеція, розуміючи негативні наслідки від надмірного рівня перерозподілу доходів, була змушена їх скоротити.

У процесі формування положень ефективного економічного зростання потрібно враховувати практику у соціально-економічній сфері розвинутих країн. На нашу думку, найкращим чином забезпечується збалансування ефективності та справедливості у скандинавських країнах (табл. 1).

Таблиця 1– Рейтинги та показники розвитку деяких європейських країн

Країна	ВВП на душу населення, (в дол. США за ПКС на 2005 р.)	Рейтинг за ВВП	Рейтинг за квінтельним співвідношенням за доходами	Рейтинг за ІЛР
Фінляндія	32438	16	4	22
Норвегія	47557	3	5	1
Швеція	35837	8	6	10
Бельгія	33357	14	14	18
Нідерланди	36402	7	15	3

Джерело: доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех. UNDP [5]

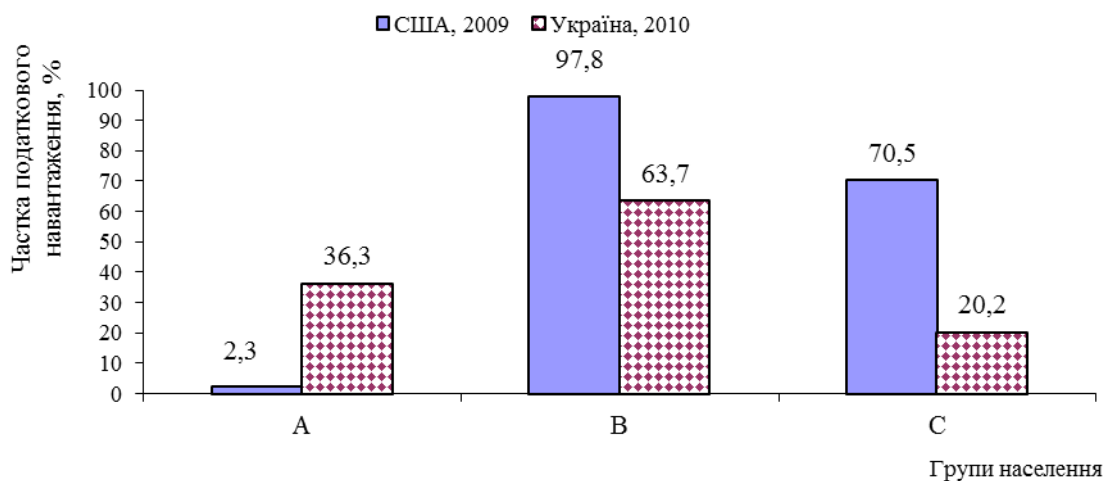
На сьогодні у нашій країні інституційні структури та нормативна база регулювання формування соціалізації економіки не спрямовані на дотримання соціальної справедливості, що обмежує потенціал ефективного економічного зростання. Диференціювання населення зростає, а методи управління залишаються незмінними. Влада не сприймає необхідності переорієнтуватися на нові морально-етичні пріоритети.

Завдання подолання соціальної нерівності потребує системного підходу, який сприятиме скороченню бідності та формуванню сталого людського розвитку.

Серед основних елементів побудови моделі ефективного економічного росту в нашій країні можемо виділити інституційне середовище економічної системи, а також найбільший акцент маємо зробити на важливості інституту соціальної справедливості. Він має всеохоплювальний характер, його норми проявляються на будь-яких рівнях управління всіх економічних суб'єктів.

Чимало науковців, експертів зазначають, що суттєвим бар'єром для досягнення справедливості є існування «тіньової» економіки, яка в результаті продукує нерівність і поляризує суспільство без встановлення економічної ефективності. Іншим свідченням несправедливості є принципи розподілу податкового навантаження. Так, основний податковий тягар в Україні припадає на бідну частину населення (рис. 1).

Отже, для встановлення соціальної справедливості у нашій країні, насамперед, необхідно впроваджувати заходи, що сприятимуть рівності перед законом та рівності у доступі до ресурсів. Цю тезу підтверджують дані різноманітних досліджень. Так, наприклад, за результатами опитування фонду «Демократичні ініціативи» та Центру ім. Разумкова, на питання «Чи закон однаковий для всіх і всі рівні перед законом?» погодились лише 3% опитаних українців. А із твердженням, що гроші керують законом, і він на боці тих, у кого вони є, – згодні 82% респондентів. Також серед опитуваних переважає думка щодо переваг влади над законом: у 2004 році так вважали 77%, а вже у 2012 – 82% [2].

Групи населення: А – 50% найбідніших, В – 50% найзаможніших, С – 10% найзаможніших

Джерело: розраховано фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України [1]

Рисунок 1 – Порівняння податкового навантаження на різні за доходами групи населення США та України, % загальної суми податків

У Національній доповіді «Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості» від 27 березня 2013 року також серед основних груп населення, що одержали переваги внаслідок трансформацій, зазначалися бізнесмени та політики.

За обґрунтування стратегії поведінки економічних суб'єктів в нестабільному середовищі на принципах соціальної справедливості слід враховувати динамічність розвитку сучасних економічних процесів.

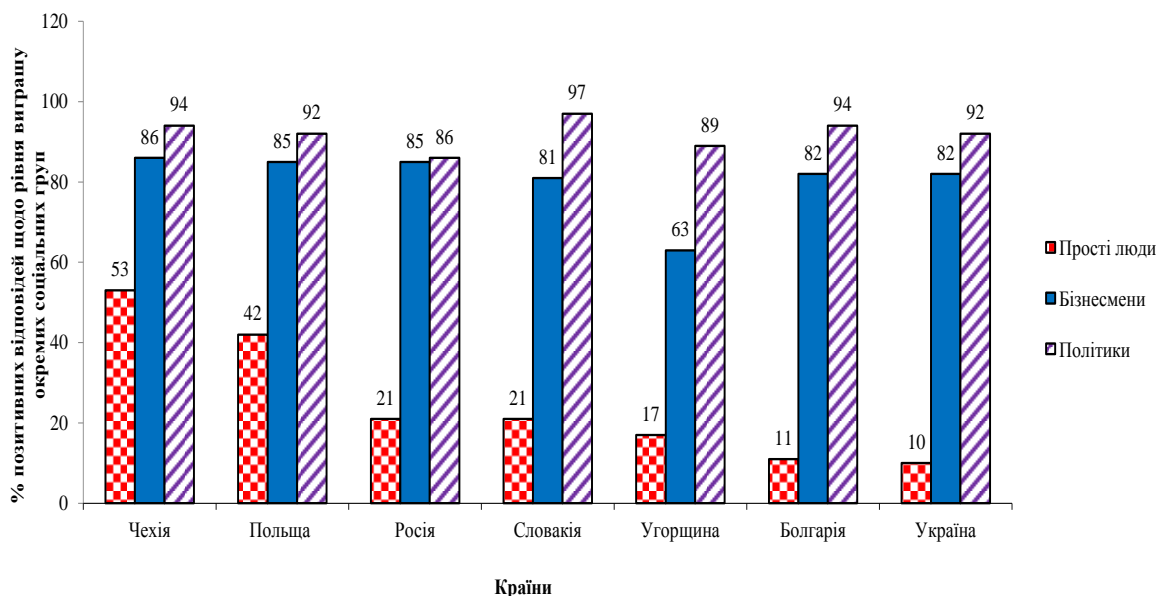
Таку стратегію необхідно будувати в двох напрямках: перший має визначати шлях підвищення рівня конкурентоздатності, а другий – механізм мотивації економічних учасників.

Перший має реалізовуватися на принципах дотримання соціальної справедливості, що сприяє підвищенню ділової репутації економічного суб'єкта і призводить до підвищення його конкурентоспроможності на ринку. А якщо відбуватиметься відмова від принципів соціальної справедливості в економічній поведінці суб'єктів, то це спричинить втрату їх ділової репутації і зниження конкурентоспроможності.

Під механізмом мотивації слід розуміти, що вибір суб'єкта має здійснюватися на основі психологічної взаємодії та узгодження внутрішніх мотивів (цілі, потреби, інтереси і ціннісні орієнтири) та зовнішніх стимулів інституту соціальної справедливості (система нагород та штрафів).

Згідно з таким підходом ми зможемо врегулювати хижацьку особливість економічної поведінки та формувати позитивну якість узгодження економічної, податкової та соціальної політики з

метою забезпечення зростання економічної ефективності на принципах соціальної справедливості. Потім потрібно буде налагоджувати збалансовану макроекономічну політику, здійснювати нарощування інвестицій у людський капітал і реальний сектор економіки, а також впроваджувати прогресивну систему оподаткування і т.д.

Джерело: <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/27%2003%202013.ppt> [4]

Рисунок 2 – Соціальні групи, які виграли від трансформацій, на думку громадян різних країн

Висновки. Зрозуміло, що принцип нерівності в суспільстві є чинником, який гальмує економічне зростання. Соціальні наслідки цього явища проявляються в стагнації громадських інститутів і відповідно результатами стають проблеми з економічним ростом, збільшення диспропорцій суспільного життя, призупинення соціального прогресу. Обравши «позитивну» систему координат суспільних відносин, можна виробити механізм динамічного узгодження суспільного та індивідуального інтересів, що і є основою ефективного та сталого розвитку країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с.
2. http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/vybory_parlament_reytyngy_2012.htm
3. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_155846.pdf
4. <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/27%2003%202013.ppt>
5. http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2011%20Global%20HDR/Russian/HDR_2011_RU_Complete.pdf

REFERENCES

1. Nerivnist' v Ukraini: masshtaby ta mozhlyvosti vplyvu / za red. E.M.Libanovoi'. – K.: Instytut demografii' ta social'nyh doslidzhen' imeni M.V. Ptuhu NAN Ukrainy, 2012. – 404 s.
2. http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/vybory_parlament_reytyngy_2012.htm
3. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_155846.pdf
4. <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/27%2003%202013.ppt>
5. http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2011%20Global%20HDR/Russian/HDR_2011_RU_Complete.pdf

Социальное неравенство как препятствие эффективного экономического роста Украины

В.П. Гаврилюк

В статье анализируется взаимосвязь социального неравенства и экономического роста на принципах социальной справедливости. Теоретически обосновано, что современная интерпретация социальной справедливости возможна при сочетании философского, политического и экономического аспектов. Осуществляется анализ современных проблем социального неравенства. Указываются пути преодоления неравенства на принципах справедливости и обоснования принципов эффективного экономического роста.

Предложено обоснование стратегии поведения экономических субъектов в нестабильной среде на принципах социальной справедливости.

Ключевые слова: социализация экономики, эффективный экономический рост, равенство, социальное неравенство, социальная справедливость.

Надійшла 30.10.2014 р.

УДК 631.164. 23

ГОМЗА В.М., аспірант

yosadchuk@mail.ru

Науковий керівник – А.Г. МАЗУР, д-р екон. наук

Вінницький національний аграрний університет

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано сучасний стан державного фінансування та визначено перспективи розвитку аграрних підприємств України. Загальновизнаною роллю держави в ринковій економіці є створення умов, усунення негативних наслідків та проблем функціонування ринкового механізму, а також захист національних інтересів на внутрішньому та світовому ринках. Об'єктивна потреба врахування в економічній політиці держави інтересів аграрного сектору обумовлена тим, що будь-який напрямок аграрної політики не може бути реалізований без активного фінансування й регулювання з боку держави.

Світовий досвід переконує, що навіть за умов розвинутої ринкової економіки існують об'єктивні причини державного втручання в аграрний сектор. Серед них можна виділити такі: природно-кліматичні чинники, неконтрольований вплив яких на сільськогосподарське виробництво вимагає створення й розвитку системи страхування, яка регулюється державою; нестійкість цін на сільськогосподарську продукцію, їхні коливання відповідно до ринкової кон'юнктури, що зумовлює нестабільність доходів у сільському господарстві (причому, як показує практика, коливання доходів значно перевищує варіації обсягів сільськогосподарського виробництва); низький ступінь монополізації та концентрації сільськогосподарського виробництва, порівняно з іншими сферами економіки, що зумовлює необхідність його підтримки і захисту інтересів товаровиробників від високомонополізованих галузей промисловості; необхідність розвитку в сільському господарстві виробничої та соціальної інфраструктури, а також екологізації сільськогосподарського виробництва тощо.

Ключові слова: державне фінансування, АПК, сільське господарство, підприємство, агробізнес, державна підтримка, бюджет.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва потребує формування на відповідному рівні фінансових ресурсів. Навіть в умовах ринкової економіки значну роль відіграє державне фінансування галузі. Слід зазначити, що підходи до формування та розміри державного фінансування в значній частині країн світу визначаються, виходячи із правил Світової організації торгівлі (СОТ), що формувалися протягом останніх чотирьох десятиліть.

Державне фінансування аграрного сектору в ринкових умовах господарювання є об'єктивною необхідністю. Сільське господарство, внаслідок властивих йому специфічних особливостей, не може за рахунок реалізації своєї продукції отримати дохід, достатній для відшкодування витрат виробництва, збереження земель і соціального розвитку села. Державне фінансування – обов'язкова умова існування і зростання сучасного агровиробництва і продовольчого ринку, про що свідчить досвід провідних світових держав.

В останні роки фінансування аграрних підприємств різко погіршилося, що й стало одним із першочергових чинників гальмування темпів його розвитку, тому проблема поліпшення фінансування підприємств аграрної сфери є досить актуальною, враховуючи той факт, що і державна підтримка цих підприємств в економічно розвинених країнах і в Україні дуже серйозно відрізняється як за розмірами, так і за формою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема обґрунтування рівня та ефективності державного фінансування аграрних підприємств України посідає чільне місце у наукових дослідженнях. Помітний внесок у розробку методологічних і методичних питань названих аспектів зробили С. Дем'яненко, В. Крупська, І. Кобута, М. Корецький, С. Майстро, Г. Прунцева. Однак, значна частина питань, пов'язаних із покращенням фінансування підприємств аграрної сфери, ще потребує подальшого дослідження і вирішення.

Мета і завдання дослідження – аналіз сучасного стану державного фінансування та визначення перспектив розвитку аграрних підприємств України. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань:

- проаналізувати сучасний стан державного фінансування сільськогосподарських підприємств;
- дослідити рівень державного фінансування аграрних підприємств в деяких розвинених країнах світу;
- визначити перспективи розвитку аграрних підприємств України.

Матеріал і методи дослідження. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, наукові праці провідних економістів, періодичні видання, офіційні статистичні матеріали та інші.

Методологічною базою дослідження є діалектичний метод вивчення державного фінансування сільськогосподарських підприємств. Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використано методи наукового пізнання: системно-структурний та абстрактно-логічний – дослідження економічної сутності державного фінансування; формалізовані методи оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Динаміка і структура фінансування сільського господарства досліджувалися за допомогою системного і ретроспективного аналізів, спостереження, групування, типізації, порівняння та графічного зображення результатів дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Розвиток аграрного виробництва вимагає постійної і цілеспрямованої діяльності державних органів і недержавних інститутів, яка включає систему різних форм і методів стимулювання та регулювання, спрямованих на створення сприятливих економічних умов діяльності його суб'єктів.

Позитивної динаміки державне фінансування аграрного сектору економіки набуло лише в 2000 р. Постійне зростання його обсягів спостерігалось до 2008 р., коли Україна набула статусу члена Світової організації торгівлі. У цьому році держава по різних каналах виділила агропромислому комплексу 11,2 млрд грн [2, с. 184].

Нині ідеологія державної підтримки орієнтована на економічний прагматизм, що виражається в збільшенні віддачі кожної гривні бюджетних коштів. Априорно крупнотоварні підприємства мають більш високий рівень віддачі фінансових вкладень за рахунок масштабів виробництва. З цих позицій цілком зрозуміла нинішня структура розподілу бюджетного фінансування розвитку аграрного виробництва. Однак, вона не відповідає гостроті проблеми фінансового забезпечення для різних за обсягами виробництва сільськогосподарських підприємств. У світовій практиці за розподілу бюджетних коштів на підтримку сільського господарства враховується не лише економічний, а й соціальний, культурний, історичний, екологічний аспекти. В цьому контексті будується й концепція сталого розвитку аграрного виробництва та сільських територій, яка домінує в економічній та аграрній політиці розвинутих країн. Наприклад, в США близько 70 % бюджетних дотацій отримують найменші за розмірами виробництва сільськогосподарські товаровиробники.

На сьогодні механізм державного фінансування в аграрному секторі економіки України здатен забезпечити не більше 10-20% загальної потреби. Відтак постійне недофінансування галузі на рівні 80-90% призводить до суттєвого зниження ефективності використання бюджетних коштів та не спричинює стрімке підвищення показників розвитку галузі [6, с. 3].

Підтримка держави здійснюється у різноманітних напрямках, але завжди має загальнонаціональний характер. Зокрема, основні засади державного фінансування сільського господарства в Україні визначені в Законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», а також у «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року» та ін. Зазначимо, що Законом України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» передбачено було 363,6 млрд грн видатків із загального фонду Держбюджету, а це на 3,1 млрд грн більше рівня минулого року [1, с. 2].

Крім того, передбачені видатки Міністерства аграрної політики та продовольства у розмірі 8,4 млрд грн, що на 2,3% менше, ніж у 2012 році. Порівняно з 2008 р. видатки держбюджету збільшилися на 110,4 млрд грн, але видатки на фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства зменшилися на 3,8 млрд грн. Найменшою була сума видатків на фінансування аграрного сектору у 2010 р. і складала 5,8 млрд грн [5, с. 3].

Розглянемо рівень державного фінансування аграрних підприємств нашої країни та деяких розвинутих країн світу. Дані про фактичні обсяги щорічної державної підтримки сільського господарства в окремих країнах світу наведені на рисунку 1.

Як показують дані рис. 1, фактичні обсяги щорічної державної підтримки сільського господарства в розвинутих країнах світу суттєво відрізняються: від 210 у Новій Зеландії до 92 млрд дол. США у країнах ЄС. Досвід розвитку сільського господарства європейських країн і забезпечення конкурентоспроможності їх аграрних підприємств на світовому ринку вказує на провідну роль держави та державної підтримки в цьому процесі [2, с. 186].

Для нашої країни, яка є членом Світової організації торгівлі (СОТ), державне фінансування сільськогосподарських підприємств поділяється на певні категорії: “зелений кошик”, “синій кошик”, “жовтий кошик”. Перший включає в себе заходи державної підтримки, які не впливають або впливають несуттєво на торгівлю й виробництво. Наприклад, маркетинг, перепідготовка та

підвищення кваліфікації працівників, культурно-освітня діяльність у сільській місцевості, прикладні розробки у сфері розвитку сільськогосподарського виробництва.

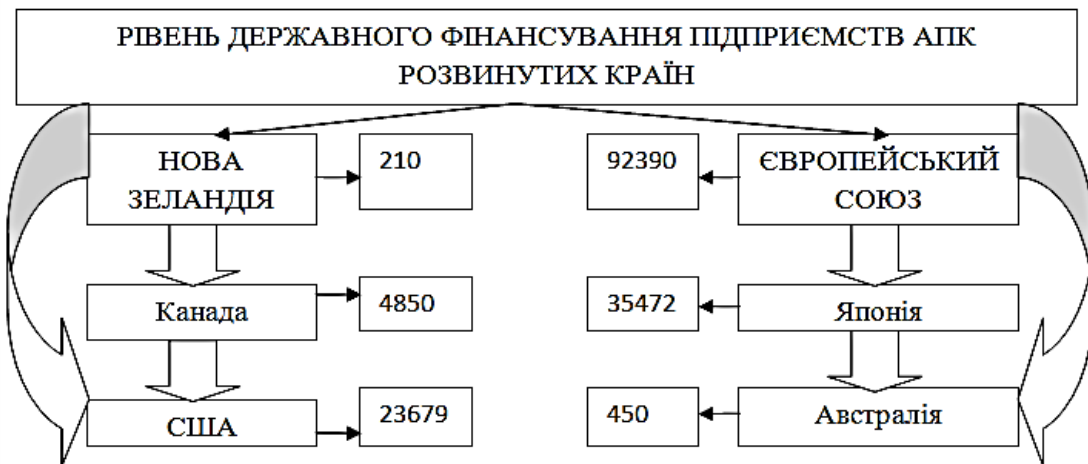

Рисунок 1 – Щорічний рівень державного фінансування аграрних підприємств в деяких розвинених країнах світу, млн дол.

Заходи “синього кошика” включають відповідні витрати на фіксовані сільськогосподарські площі або фіксоване поголів'я і не підлягають скороченню. Внутрішня державна підтримка впливає на торгівлю та виробництво. Ці заходи проявляються у фінансовій підтримці виробництва продукції рослинництва та тваринництва, фермерських господарств, підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів. Іншими словами, “зелений” та “синій кошики” – це дозволені субсидії. Обмеження фінансування “жовтого кошика” можна компенсувати за рахунок “зеленого кошика” [4, с. 5].

Програми, що належать до “жовтого кошика”, є об'єктивно необхідними прямими дотаціями і субсидіями для підтримки аграрного сектору.

У табл. 1 наведено розподіл видатків на державне фінансування сільськогосподарських підприємств у 2012-2013 рр. [7, с. 56-58].

Таблиця 1 – Державне фінансування сільськогосподарських підприємств, млн грн.

Показники видатків державного бюджету за відомчою та програмною класифікаціями	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом		Темпи зрост. 2013 до 2012 рр.
	2012р	2013р	2012р	2013р	2012р	2013р	
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі							
Заходи з боротьби зі шкідниками та хворобами с.-г. рослин, запобігання розповсюдженню збудників інфекційних хвороб тварин	34,0	25,5	-		34,0	25,5	-25,0
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними			1075,0	100,0	1075,0	100	-90,7
Фінансова підтримка Української лабораторії якості і безпеки продукції АПК		6,06		3,15		9,2	-
Створення Державного земельного банку	120,0				120,0		0,0
Видача державних актів на право приватної власності на землю в сільській місцевості	1,27	0,9	232,1	53,16	233,37	54,06	-76,8
Проведення земельної реформи	96,43	221,78			96,43	221,78	+130,0

Так, на фінансування однієї з основних програм для сільськогосподарських підприємств – підтримки заходів в агропромисловому комплексі – поточного року закладено 96,8 млн грн. проти 1,01 млрд грн у 2012 р. Аналіз видатків Державного бюджету на 2013 рік свідчить про значні скорочення фінансування майже всіх програм в аграрному секторі порівняно з бюджетом на 2012 рік.

На пряму підтримку сільського господарства у 2012 р. згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» було передбачено витратити 33% загального обсягу аграрного бюджету [1, с. 3]. За проведеними дослідженнями в 2013 р. спостерігаємо пряму бюджетну під-

тримку АПК на 30% менше від суми на 2012 р. Зокрема, за підрахунками фахівців УКАБ, порівняно з 2012 р., зменшено витрати на бюджетні програми «Фінансова підтримка заходів у агропромисловому комплексі» більш ніж у 10 разів – до 97 млн грн; «Фінансова підтримка заходів у агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» – у 3,4 рази – до 8,8 млн грн, тобто в 2013 р. аграріям доведеться розраховувати в основному лише на свої сили [5, с. 5].

Отже, 20% дрібних фермерів, або близько 5 тисяч господарств, можуть зіткнутися із серйозним браком фінансів для своєї роботи. Частково фінансову підтримку дрібні підприємства зможуть отримати від Аграрного фонду, якому в бюджеті на 2013 р. виділили 7,2 млрд гривень. Проте цих коштів вистачить не всім.

Очікується і вихід на ринок державного Земельного банку. Але питання, як і коли він працюватиме ще не вирішене. Отримати додаткові живі гроші фермери можуть і за допомогою аграрних розписок. За умови, якщо аграрні розписки введуть, то вони дозволять отримати доступ до фінансових ресурсів під реалізацію майбутнього врожаю або виробленої продукції будь-якому виробникові. За підрахунками експертів аграрні розписки можуть залучити до аграрного ринку близько 50 мільярдів гривень на рік.

На нашу думку, саме державне фінансування вітчизняних сільськогосподарських підприємств та створення Державного земельного банку забезпечили б розвиток АПК.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що для ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств України та підвищення їх конкурентоздатності, перш за все, необхідно впорядкувати процес державного фінансування сільського господарства, забезпечити його значне зростання та ефективність використання, що відповідає як принципам ринкової економіки, так і підходам до державного стимулювання сільськогосподарського виробництва в інших країнах. Впорядкування потребує механізм прямого державного фінансування підприємств АПК. Бюджетні дотації і компенсації потрібно виплачувати, насамперед, ефективно господарюючим товаровиробникам, а основну масу коштів слід спрямовувати на фінансування програм, здатних забезпечити сталий розвиток сільського господарства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України „Про державний бюджет України на 2013 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
2. Крупський В.С. Можливості державної фінансової підтримки сільського господарства в Україні під час економічної кризи / В.С. Крупський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.11. – С. 184-188.
3. Майстро С. В. Напрями державної підтримки аграрного сектору та її вплив на конкурентоспроможність продукції на світовому ринку [Електронний ресурс]: / С. В. Майстро. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr.pdf>.
4. Прунцева Г. О. Проблеми фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Г. О. Прунцева. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Economics/3_prunceva%20g.o.doc.htm.
5. УАК: Аграрний "мізер" Держбюджету-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroconf.org/content/uak-agrarniy-mizer-derzhbyudzhetu-2013>.
6. УКАБ: підтримка сільського господарства досягла рекордно низького рівня [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/476952-ukab-pidtrimka-silskogo-gospodarstva-dosyagla-rekordno-nizkogo-rivnya.html>.
7. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2013 рік [Текст]. – К.: Держкомстат України, 2014. – 391 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy „Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2012 rik» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
2. Krupskiy V.S. Mozhlivosti derzhavnoi finansovoi pidtrymky silskoho gospodarstva v Ukraini pid chas ekonomichnoi kryzy / V.S. Krupskiy // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. - 2009. - Vyp. 19.11. - S. 184-188.
3. Maistro S. V. Napriamy derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektora ta yii vplyv na konkurentospromozhnist produktsii na svitovomu rynku [Elektronnyi resurs]: / S. V. Maistro. – Rezhym dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr.pdf>.
4. Pruntseva H. O. Problemy finansuvannia diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Elektronnyi resurs] / H. O. Pruntseva. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Economics/3_prunceva%20g.o.doc.htm.
5. UAK: Ahrarniy "mizer" Derzhbiudzhetu-2013 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://agroconf.org/content/uak-agrarniy-mizer-derzhbyudzhetu-2013>.
6. UKAB: pidtrymka silskoho gospodarstva dosiahla rekordno nyzkoho rivnia [Elektronnyi resurs]: Rezhym dostupu: <http://www.unian.ua/news/476952-ukab-pidtrimka-silskogo-gospodarstva-dosyagla-rekordno-nizkogo-rivnya.html>.
7. Statystychniy shchorichnyk «Sil'ske gospodarstvo Ukrainy» za 2013 rik [Tekst]. K.: Derzhkomstat Ukrainy, 2014. – 391 s.

Государственное финансирование сельскохозяйственных предприятий

В.М. Гомза

В статье проанализировано современное состояние государственного финансирования и определены перспективы развития аграрных предприятий Украины. Общепризнанной задачей государства в рыночной экономике является

создание условий устранения негативных последствий и проблем функционирования рыночного механизма, а также защита национальных интересов на внутреннем и мировом рынках. Объективная потребность учета в экономической политике государства интересов аграрного сектора обусловлена тем, что любое направление аграрной политики не может быть реализовано без активного финансирования и регулирования со стороны государства.

Мировой опыт убеждает, что даже в условиях развитой рыночной экономики существуют объективные причины государственного вмешательства в аграрный сектор. Среди них можно выделить следующие: природно-климатические факторы, неконтролируемое влияние которых на сельскохозяйственное производство требует создания и развития системы страхования, регулируется государством; неустойчивость цен на сельскохозяйственную продукцию, их колебания в соответствии с рыночной конъюнктурой, что приводит к нестабильности доходов в сельском хозяйстве (причем, как показывает практика, колебания доходов значительно превышают вариации объемов сельскохозяйственного производства); низкая степень монополизации и концентрации сельскохозяйственного производства по сравнению с другими сферами экономики, что вызывает необходимость его поддержки и защиты интересов товаропроизводителей от высокомонополизированных отраслей промышленности; необходимость развития в сельском хозяйстве производственной и социальной инфраструктуры; необходимость экологизации сельскохозяйственного производства и т.п..

Ключевые слова: государственное финансирование, АПК, сельское хозяйство, предприятие, агробизнес, государственная поддержка, бюджет.

Надійшла 01.11.2014 р.

УДК 338.433(477):339.33(4)

ГРЕЦЬКА Н.А., молодший науковий співробітник
ДУ "Інститут економіки та прогнозування" НАН України
demetraevro@mail.ru

РОЛЬ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У ВИВЕДЕННІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА РИНОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджено особливості виведення вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринок Європейського Союзу. Зокрема, виявлено основні перешкоди, які гальмують просування вітчизняної продукції дрібних та середніх виробників на європейський ринок. Проведено дослідження спектру послуг, які пропонують ОРСП вітчизняним виробникам у формуванні оптових партій сільськогосподарської продукції. Проаналізовано фактичні та потенційні можливості ОРСП з надання послуг щодо виведення вітчизняної продукції на європейський ринок. Рекомендовано поглибити державне втручання в роботу ОРСП, зокрема в частині створення державних департаментів.

Ключові слова: ринок, аграрний ринок, інфраструктура аграрного ринку, маркетингові канали реалізації сільськогосподарської продукції, оптова торгівля сільськогосподарською продукцією, оптовий ринок сільськогосподарської продукції (ОРСП), експорт вітчизняної сільськогосподарської продукції, ринок Європейського Союзу, кооперативний рух, державне втручання.

Постановка проблеми. Протягом довгих років проблема створення цивілізованих, прозорих каналів просування сільськогосподарської продукції від виробника до споживача, як в межах країни, так і за кордон, в Україні залишається невирішеною. Для більшості вітчизняних товаровиробників сільськогосподарської продукції, особливо дрібних та середніх, ринок Європейського Союзу є важкодоступним. Особливої актуальності питання виведення вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринок ЄС набуває у світлі ратифікації угоди між Україною та Європейським Союзом. Значні потенційні можливості виведення вітчизняної продукції на закордонні ринки знаходяться в розпорядженні оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесів розбудови та функціонування ОРСП присвячені праці таких вчених та фахівців: Шубравська О. В. [1], Densley B. [2], Mittendorf H. J. [3], Seidler E. [4].

Проте, дослідженню ролі та потенційних можливостей ОРСП з виведення продукції вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на ринок Європейського Союзу приділено недостатньо уваги.

Мета і завдання дослідження – дослідити стан та особливості виведення вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринок Європейського Союзу. Проаналізувати можливості ОРСП з надання послуг щодо виведення вітчизняної продукції на європейський ринок. Надати рекомендації з удосконалення процесу виходу вітчизняної продукції на європейський ринок залученням вітчизняних ОРСП.

Результати досліджень та їх обговорення. Країни Європейського Союзу висувають високі вимоги до якості сільськогосподарської продукції, яка ввозиться на їх ринок. Виконання всіх вимог потребує від вітчизняних виробників залучення значних обігових коштів. Дрібним та середнім виробникам важко сформувати великотоварні партії однотипної продукції на експорт. Також, дрібні та середні виробники в переважній більшості самостійно не в змозі забезпечити калібрування та фасування продукції. Крім того, для доставки партій продукції на європейський ринок виробник повинен мати у власності принаймні один великотоннажний транспортний засіб або орендувати його. Поставки до країни – члена Європейського Союзу – здійснюються відповідно до затверджених квот. Також мережі роздрібної торгівлі в країнах ЄС працюють з відстрочкою платежу за поставлену продукцію. Строк такої відстрочки складає, як правило, 60 днів. Більшість товаровиробників не задовольняють такі умови, у зв'язку з відсутністю у них достатніх обсягів обігових коштів. Поставка партії сільськогосподарської продукції вітчизняним виробником на європейський ринок вимагає оформлення цілої низки документів, що потребує додаткових витрат часу та фінансових витрат. На практиці всі перелічені вимоги здатні виконати лише великі сільськогосподарські підприємства, в розпорядженні яких знаходяться значні обігові кошти, зокрема агрохолдинги.

У вирішенні проблеми виходу вітчизняної продукції дрібних та середніх виробників на ринок Європейського Союзу великі потенційні можливості знаходяться у розпорядженні ОРСП. Перші спроби допомогти вітчизняним товаровиробникам у формуванні великотоварних партій та експорті сільськогосподарської продукції зроблені на ОРСП «Шувар» (м. Львів). ОРСП «Шувар» має одну суттєву перевагу перед іншими ОРСП в Україні – географічне розташування поблизу з кордонами країн – членів Європейського Союзу. Ринок надає послуги з фасування продукції. З цією метою на ОРСП обладнано фасувальний цех, в якому встановлено сучасну голландську фасувальну лінію, яка здатна упакувати до 100 т. продукції на місяць. Фасувальний цех також надає послуги з миття та чистки продукції. На ринку встановлені сучасні холодильні камери, які дозволяють значно подовжити строк зберігання плодоовочевої продукції. Проте, більшість дрібних товаровиробників не в змозі самотужки доставляти продукцію на ОРСП, у зв'язку з відсутністю власного великотоннажного транспорту, а також зі значними витратами часу на транспортування. Особливо, це проблематично у сезон масового дозрівання овочів та фруктів, коли виробники вимушені більшість свого часу проводити на виробництві. На жаль, ОРСП «Шувар» не надає виробникам послуги з доставки продукції з поля на ринок. Доставка продукції на ОРСП здійснюється транспортом виробника або орендованим транспортом. Основна вимога ОРСП до виробників – поставка на ринок однорідної партії якісної плодоовочевої продукції, придатної до тривалого транспортування та зберігання. Більшість дрібних та середніх товаровиробників не в змозі сформувати товарну партію продукції на експорт. Також, не всі сорти овочів та фруктів однаково добре піддаються обробці, зберіганню та транспортуванню на великі відстані. Наприклад, товарні партії моркви тривалого транспортування та зберігання, як правило, формуються на ОРСП «Шувар» із таких сортів, як дордонь або нантська. З метою формування товарної партії ОРСП «Шувар» закупає продукцію обсягом не менше 10-20 т. Після калібрування, сортування та пакування ціна 1 кг овочів дорожчає в середньому на 1 грн.

ОРСП «Шувар» зроблені перші кроки з виведення продукції на ринки країн – членів Європейського Союзу. На ОРСП сформовано партії херсонських кавунів, продукція відкалібрована, запакована та поставлена на ОРСП «Броніше» (Польща). Проте, необхідна упаковка для поставок кавунів на експорт в Україні не виробляється. ОРСП «Шувар» упаковку для кавунів закупають в Угорщині. Упаковка розрахована на 380-400 кг. У Польщі продукція реалізована, проте, зазнає значної конкуренції з боку європейських товаровиробників. Зокрема кавуни з Італії складають конкуренцію вітчизняним, в першу чергу у зв'язку з тим, що на ринку «Броніше» коштують дешевше, ніж українські. Також, ОРСП «Шувар» у квітні 2013 р. зроблена пробна успішна поставка партії картоплі до Узбекистану. Поставлено 1 вагон. У поставках вітчизняної продукції зацікавлена Білорусь. Білоруських споживачів особливо цікавлять вітчизняні кавуни та дині з півдня країни. Наявні потенційні можливості щодо поставок помідорів, баклажанів, перцю до Данії. ОРСП «Шувар» вперше в країні розпочав рух з надання вітчизняним виробникам послуг із просування продукції на ринок Європейського Союзу. Внесок інших трьох ОРСП у виведення вітчизняної сільськогосподарської продукції на закордонні ринки поки що незначний.

Слід відмітити, що кооперативний рух в Україні знаходиться на стадії розвитку та не набув масового характеру. Багато кооперативів в країні зареєстровано лише на папері та ефективно не працюють. Без об'єднання в кооперативи, дрібні та середні виробники позбавлені можливості формувати товарні партії високоякісної плодоовочевої продукції з підвищеними строками зберігання та транспортування. Також, виробники зацікавлені в тому, щоб продукція забиралась представниками ОРСП з поля. Розрізнені дрібні виробники потребують координації з єдиного центру, зокрема чітких директив щодо обсягів виробництва тих чи інших сортів плодоовочевої продукції. Крім того, виробники та кооперативи позбавлені необхідних обсягів обігових коштів, тому не в змозі здійснювати доставки продукції з відстрочкою платежу на європейський ринок. У свою чергу, ОРСП не готові брати на себе функції планування, забезпечувати виробників однотипним високоякісним насіннєвим матеріалом та проводити доставку партій продукції з поля на ринок для подальшого фасування власним автотранспортом.

Висновки. Розв'язати окреслене коло проблем можливо пошквалюванням кооперативного руху в країні та виведенням його на якісно новий рівень. Зокрема, доцільно надати сільськогосподарським кооперативам статус виробників в частині реалізації вирощеної продукції. Необхідно створити на ОРСП державні департаменти з планування та підготовки експорту вітчизняної продукції за кордон. До переліку основних обов'язків державних департаментів повинен входити постійний моніторинг ринкової кон'юнктури (в тому числі ринку ЄС) та безплатне надання маркетингової інформації вітчизняним виробникам та їх кооперативним об'єднанням. Найефективніше втілити запропоновані рекомендації розширенням функцій держави в частині регулювання ОРСП та поглибленням законодавчо-нормативного підґрунтя в частині збільшення підконтрольності ОРСП органам державної та місцевої влади.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шубравська О.В. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: європейський досвід та українські перспективи / О. В. Шубравська, Н. А. Ринденко // Економіка України. – 2012. – №8. – С. 77–85.
2. *Densley B.* Wholesale market management [Електронний ресурс] / B. Densley, E. Sanchez-Monjo // FAO Agricultural services bulletin. – 1999. – № 90 / Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=EPDQWephIzMC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
3. *Mittendorf H. J.* Planning of urban wholesale markets for perishable food with particular reference to developing countries / Hans Joachim Mittendorf. – Rome.: FAO, 1976. – 184 p.
4. *Seidler E.* Wholesale Market Development – FAO's Experience [Електронний ресурс] / E. Seidler// Paper prepared for the 22nd Congress of the World Union of Wholesale Markets. September 2001. – South Africa. – Rome: FAO. Режим доступу: www.fao.org www.fao.org/ag/magazine/markets.pdf

REFERENSIS

1. Shubravs'ka O.V. Optovi rinki sil's'kogospodars'koї produkciї: evropejs'kij dosvid ta ukraїn's'ki perspektivi / O. V. Shubravs'ka, N. A. Rindenko // Ekonomika Ukraїni. – 2012. – №8. – S. 77–85.
2. *Densley B.* Wholesale market management [Електронний ресурс] / B. Densley, E. Sanchez-Monjo // FAO Agricultural services bulletin. – 1999. – № 90 / Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=EPDQWephIzMC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
3. *Mittendorf H. J.* Planning of urban wholesale markets for perishable food with particular reference to developing countries / Hans Joachim Mittendorf. – Rome.: FAO, 1976. – 184 p.
4. *Seidler E.* Wholesale Market Development – FAO's Experience [Електронний ресурс] / E. Seidler// Paper prepared for the 22nd Congress of the World Union of Wholesale Markets. September 2001. – South Africa. – Rome: FAO. Режим доступу: www.fao.org www.fao.org/ag/magazine/markets.pdf

Роль оптовых рынков сельскохозяйственной продукции в продвижении отечественной продукции на рынок Европейского Союза

Н.А. Грецкая

В статье исследованы особенности вывода отечественной сельскохозяйственной продукции на рынок Европейского Союза. В частности, выявлены основные препятствия, которые тормозят продвижение отечественной продукции мелких и средних производителей на европейский рынок. Проведено исследование спектра услуг, которые предлагают ОРСП отечественным производителям в формировании оптовых партий сельскохозяйственной продукции. Проанализированы фактические и потенциальные возможности ОРСП по предоставлению услуг выведения отечественной продукции на европейский рынок. Рекомендовано углубить государственное вмешательство в работу ОРСП в части создания государственных департаментов.

Ключевые слова: рынок, аграрный рынок, инфраструктура аграрного рынка, маркетинговые каналы реализации сельскохозяйственной продукции, оптовая торговля сельскохозяйственной продукцией, оптовый рынок сельскохозяйственной продукции (ОРСП), экспорт отечественной сельскохозяйственной продукции, рынок Европейского Союза, кооперативное движение, государственное вмешательство.

Надійшла 04.11.2014 р.

УДК 658.152.5:330.15:631.145

ГРОЗДЄВ Ю.В., аспірант

Науковий керівник – ВАРЧЕНКО О.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

АМОРТИЗАЦІЙНИЙ ФОНД ЯК ІНСТРУМЕНТ ОНОВЛЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто місце амортизації та її вплив на відтворення основних засобів. Обґрунтовано концептуальні підходи щодо пошуку нових шляхів формування джерел відтворення основного капіталу. Доведено необхідність створення амортизаційного фонду як джерела оновлення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Узагальнено теоретичні аспекти амортизаційного фонду підприємств аграрного сектору. Визначено особливості формування амортизаційного фонду сільськогосподарських підприємств та запропоновано практичні рекомендації щодо створення. Встановлено взаємозв'язок між способами оновлення основного капіталу та стратегією довгострокового розвитку підприємства.

Ключові слова: амортизація, амортизаційний фонд, сільськогосподарські підприємства, відтворення, основні засоби, амортизаційна політика, ресурсний потенціал.

Постановка проблеми. Нині підприємства аграрного сектору потребують значних інвестиційних ресурсів для відновлення активної частини основних засобів виробництва, однак забезпечити їх у повному обсязі досить складно, оскільки головна причина – обмеженість внутрішніх джерел накопичення. Одним із вагомих джерел формування внутрішніх ресурсів є амортизаційний фонд. Однак у вітчизняній практиці цільове використання відрахувань не регламентується податковими органами, за винятком випадків прискореної амортизації і здійснення капітальних вкладень за рахунок зменшення обсягу прибутку, що підлягає оподаткуванню. Несприятливі економічні умови сільськогосподарських підприємств зумовили широкомасштабне нецільове використання амортизації. Підвищення ролі амортизації може стати посиленням впливу і контролю держави за формуванням і цільовим використанням амортизаційних відрахувань, тобто непряме регулювання відтворення активної частини виробничих засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретико-методологічних питань амортизації та її впливу на відтворення основних засобів присвячено праці вітчизняних економістів: В. Андрійчука, Ф. Бутинця, Н. Виговської, С. Голова, Г. Кірейцева, М. Кужельного, Л. Мельничук, Т. Польової, І. Тарасової, І. Чалого, М. Чумаченка, а також зарубіжних вчених, зокрема Х. Андерсена, М. Ван Бреда, Д. Колдуела, Б. Нідлза, Е. Хендріксена, К. Хітчінга та інших. Проте, незважаючи на велику кількість наукових публікацій та значні напрацювання, окремі питання потребують подальшого дослідження та вдосконалення.

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних підходів й особливостей формування амортизаційного фонду сільськогосподарських підприємств та розробка практичних рекомендацій щодо його створення.

Матеріал і методика дослідження. Матеріалами для дослідження слугували наукові праці та періодика зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів стосовно формування і використання амортизаційного фонду сільськогосподарських підприємств. Основні результати дослідження висвітлені за допомогою загальнонаукових методів, зокрема діалектичного методу щодо пізнання економічних явищ і теоретичних засад, системного підходу до вивчення явищ, методу експертних оцінок.

Результати досліджень та їх обговорення. Призначення амортизаційного фонду як особливого резерву полягає у відтворенні основного капіталу, який є фінансовим ресурсом для капітальних вкладень. Цей фонд призначений для простого відтворення основного капіталу, заміни зношених засобів новими, рівними за вартістю. Проте в умовах високих темпів науково-технічного прогресу амортизація виступає джерелом розширеного відтворення основного капіталу, і тому моменти його простого і розширеного відтворення гармонічно поєднуються, а їх розмежування носить умовний характер [1, 2].

Зазначимо, що у планово-адміністративній економіці амортизаційний фонд використовувався підприємствами суворо за цільовим призначенням – на капітальні вкладення. Основна частина амортизації, що спрямовувалася на повне відновлення засобів праці, централізувалася галузевими міністерствами і направлялася на фінансування централізованих капітальних вкладень. Кошти

амортизаційного фонду кожного підприємства зберігалися на особливому рахунку, їх цільове використання суворо контролювалося [3].

В умовах ринкових відносин підприємствам надано право самостійно вирішувати питання про використання коштів амортизаційного фонду. В зв'язку з тим, що трансформаційна економіка супроводжується кризовим станом, нестачею фінансових ресурсів і наявністю неплатежів, кошти амортизаційного фонду спрямовуються переважно на поточні потреби підприємства. Проте нецільове використання ресурсів амортизаційного фонду суперечить закономірностям відтворення основного капіталу в умовах ринкового господарювання. Отже, вирішення проблеми порядку використання амортизаційного фонду безпосередньо пов'язане з виходом економіки із кризового стану, стабілізацією виробництва і збільшенням обсягів фінансових ресурсів.

Практично всі внутрішні фінансові ресурси, а саме амортизаційні відрахування, прибуток тощо, які мали б інвестуватися в техніку й обладнання, в сільськогосподарських підприємствах використовуються на фінансування оборотного капіталу, у тому числі на купівлю насіння, пально-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, сплату банківських процентів тощо. Цим викривляються принципи фінансування сільськогосподарських підприємств, тобто поповнення обігових коштів здійснюється за рахунок капітальних. Як наслідок, ці процеси спричиняють вимивання капіталу із сільськогосподарських підприємств.

Встановлено, що з огляду на щорічне зменшення кількісного складу машинно-тракторного парку та його балансової вартості в сільськогосподарських підприємствах зменшуються можливості власних традиційних джерел оновлення й поповнення машинно-технологічного парку, зокрема амортизаційного фонду. Нині в економічній літературі висловлюються різні погляди щодо ролі та місця амортизаційного фонду як джерела відтворення основного капіталу. Так, зокрема, деякі автори стверджують, що формування амортизаційного фонду є пережитком старого бухгалтерського алгоритму відображення у звітності амортизації, який призводив до штучного виникнення віртуального амортизаційного фонду [4], а поняття «амортизаційний фонд» залишилось у тому періоді часу, коли діяла тільки державна форма власності [5].

Інший погляд полягає в тому, що хоча система обліку амортизації нині й не передбачає її нагромадження в амортизаційному фонді, створення такого фонду є економічно доцільним і пропонується два варіанти використання амортизаційних відрахувань. Відповідно до першого варіанта пропонується резервувати амортизаційні відрахування в амортизаційному фонді, розміщувати його на депозитних банківських рахунках під певні проценти і використовувати відповідно до його призначення як одне із джерел відтворення основного капіталу. При цьому витрати на виконання всіх видів ремонту, модернізацію й інші види оновлення засобів праці за період їх використання відносять на собівартість продукції в межах сум, встановлених чинним законодавством, або покриваються за рахунок прибутку. Сутність другого варіанта полягає в тому, що амортизаційні відрахування надходять у господарський обіг для збільшення обігових коштів підприємства. У результаті підприємство отримує приріст прибутку, що розраховується як добуток суми амортизаційних відрахувань у поточному періоді та ставки дохідності обігових коштів. Таким чином, амортизаційний фонд повинен включати кошти, необхідні для повного відтворення основного капіталу на новій технічній основі, а також для виконання усіх видів ремонту та модернізації [6].

Встановлено, що формування нових умов господарювання, впровадження комерційних засад у діяльності підприємств, приватизація державних підприємств змушує і науковців, і практиків обґрунтовувати нові підходи до формування джерел відтворення основного капіталу. Однак, амортизаційний фонд є одним із найбільш доступних фондів, які використовуються для інвестицій у нові активи. Теоретично амортизаційний фонд передбачений для простого відтворення, але практично відіграє значно більшу роль, оскільки оновлення основного капіталу з цього джерела проводиться на новій технічній основі. Частина виручки від реалізації виробленого товару, яка дорівнює сумі нарахованої амортизації, може бути перерахованою на спеціальний рахунок у банку, вкладатися в цінні папери, залишатися у складі обігових коштів підприємства і враховуватися за розробки фінансового плану підприємства. Однак, за будь-якого варіанта накопичену амортизацію основного капіталу слід використовувати лише на його відновлення як джерело інвестицій, тобто економічний зміст цієї частини виручки від прийнятого варіанта використання не повинен змінюватися [7].

Зазначимо, що амортизаційні відрахування як особлива економічна категорія виступає водночас як витрати виробництва, так і ресурс відтворення, виконує роль з'єднувального елемента

та об'єднує велику кількість економічних показників – собівартість, прибуток, ціну, податки, динаміку основних балансових параметрів, кількісні та якісні оцінки виробничого потенціалу.

Нині серед вчених-економістів немає єдиного підходу до тлумачення сутності поняття «знос», «амортизація», «зношування». Між категоріями «знос», «амортизація», «зношування» можна простежити взаємозв'язок: у процесі використання та під впливом зовнішніх чинників основні засоби втрачають свою споживчу вартість, що узагальнюється їхнім зносом. Втрата споживчої вартості зумовлює втрату вартості, що спричиняє їхнє зношування.

За тлумаченням довідника бухгалтера і рахівника (1926 р.), яке наводить Л. В. Городянська: «Вартість майна показується в балансі в постійній сумі, а тому погашення проводиться створенням особливого фонду, що називається амортизаційним» [8]. Тут йдеться про «погашення» вартості об'єктів основних засобів через нарахування амортизації. У радянській економічній енциклопедії (1962 р.) зазначено: «Амортизація основних фондів – поступове перенесення вартості основних фондів на вироблений продукт з метою відшкодування та накопичення грошових коштів для наступного повного і часткового їх відновлення» [9]. Відомо, що вартісний знос основних фондів, який відбувається у суспільно необхідних обсягах, супроводжується створенням відповідного фонду відшкодування у вартості продукту – фонду амортизації. При цьому термін корисної експлуатації основних засобів – це період часу, протягом якого основні засоби будуть використовуватися підприємством, або з їх використанням буде виготовлено очікуваний підприємством обсяг продукції.

Знос нараховується на всі необоротні активи, що перебувають на балансі підприємства, за винятком такої групи об'єктів: земельні ділянки та капітальні витрати на поліпшення земель; будинки й споруди, які є унікальними пам'ятниками архітектури та мистецтва; обладнання, експонати, зразки, діючі та недіючі моделі, макети й інші наочні посібники, що знаходяться в кабінетах і лабораторіях та використовуються з навчальною і науковою метою. Такий підхід відіграв важливу історичну роль у визнанні легітимності витрат на амортизацію у складі витрат підприємства. Так, Л. Бернстайн зазначає: «Амортизація – це процес, за допомогою якого вартість майна, будівель та обладнання розподіляється протягом строку їх експлуатації. Мета амортизації – відшкодування у результаті діяльності за допомогою цього розподілу первісної вартості активів» [10].

Зауважимо, що амортизаційна політика в сільському господарстві як економічна категорія є невід'ємною частиною аграрної політики держави, отже, вона має бути найважливішим важелем впливу держави на економічні процеси в аграрній сфері країни. Разом із тим, узагальнення літературних джерел показує, що серед вчених-економістів і практиків немає єдиного методичного підходу в розумінні сутності амортизаційної політики як цілісної системи як на макро-, так і на мікрорівні. Дослідження питань, пов'язаних з амортизаційною політикою в умовах ринкової економіки, найтіснішим чином пов'язано з податковою політикою, тобто амортизаційна політика в низовому рівні також пов'язана і з оподаткуванням підприємства. У ринковій економіці на практиці одержали поширення дві концепції амортизації: економічна і податкова. Так, амортизація в економічній концепції розглядається як списання вартості основних засобів за економічно обґрунтованими нормами, що відображає реальний знос в певних умовах відтворення. При цьому нарахування амортизації в економічних цілях необхідно для визначення витрат на утримання основних засобів. Амортизація у податковій концепції – це списання вартості основних засобів за податковими нормами, які найчастіше перевищують економічні норми. У цьому випадку вона розглядається як засіб розподілу авансованої вартості активу на певний період часу і якнайшвидшого повернення цієї вартості, а використовується для визначення величини, що підлягає оподаткуванню прибутку. На нашу думку, податкова концепція більшою мірою регулює відносини підприємств із бюджетом відповідно до проведеної державою податкової політики.

Очевидно, що в ринковій економіці має зростати значення амортизації як найважливішого власного джерела фінансування й інвестування відтворення основних виробничих засобів у сільському господарстві, тобто в умовах самофінансування частка амортизації у складі джерел капітальних вкладень повинна істотно збільшитися. Як стверджують у своїй роботі Л. Г. Гиляровська та Д. О. Єндовіцький, вибір найбільш ефективного способу оновлення основних фондів може відбуватися відповідно до можливої стратегії довгострокового розвитку підприємства: агресивний розвиток (активне зростання); помірне зростання; удосконалення за незмінного рівня зростання; стримування спаду і розробка нового виду продукції; активне перепрофілювання або ліквідація [11]. Ними ж висловлюється думка про зв'язок між можливими варіантами відтворення

основних фондів, стратегіями довгострокового розвитку підприємства і розміром необхідних амортизаційних коштів. Виходячи із цього, на думку Л. В. Овод, у процесі формування амортизаційної політики необхідно встановити взаємозв'язок між способами оновлення основного капіталу та стратегією довгострокового розвитку підприємства, що дозволяє на практиці ухвалювати певні управлінські рішення, в тому числі стосовно амортизації основних засобів як джерела фінансування капітальних вкладень [12].

Висновки. За результатами проведених досліджень можна стверджувати, що у нинішній кризовій фінансовій ситуації найбільш раціональним напрямом підвищення ефективності кожного підприємства є створення амортизаційного фонду. Адже, якщо сільськогосподарське підприємство не в змозі накопичити джерела фінансування капітальних вкладень за рахунок чистого прибутку або за його відсутності, посилюється роль амортизаційного фонду і з цієї метою обирається один зі способів прискореної амортизації основних засобів і довгострокових біологічних активів. У реальній дійсності це призводить до збільшення суми амортизації в собівартості виробленої продукції і відповідно до зниження прибутку. Разом з тим, акціонери або інвестори, передусім орієнтовані на ведення обліку за міжнародними стандартами, вимагають підвищення достовірності обліку і звітності. За окремими групами основних засобів, зокрема наукомістких і високотехнологічних, що підлягають швидкому моральному зносу, нарахування амортизації лінійним методом не дозволяє отримувати достовірну інформацію про майновий і фінансовий стан підприємства, тому доцільно використовувати прискорені методи нарахування амортизації. На нашу думку, створення амортизаційного фонду надасть можливість сільськогосподарським підприємствам здійснити перехід на інвестиційно-технологічний шлях розвитку, активізувати інвестиційну діяльність і провести фінансове оздоровлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Довгопола Н. Амортизація: предметна сутність і ступінь впливу на відтворення основних засобів / Н. Довгопола, М. Нестеренко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 12. – С. 3–13.
2. Бондар М.І. Амортизація основних засобів: облік та оподаткування / М.І. Бондар, В.В. Бабіч // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 1 (55). – С. 31–34.
3. Хотомлянський О. Амортизаційний фонд як джерело відтворення основних засобів / О. Хотомлянський // Економіка України. – 2004. – № 3. – С. 38–42.
4. Косова Т. Д. Амортизація як інвестиційний ресурс підприємства / Т. Д.Косова // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 9. – С. 157–171.
5. Огітчук М. Амортизаційні відрахування як джерело фінансового забезпечення відтворення основних засобів у сільському господарстві / М. Огітчук, К. Утенкова // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 90–95.
6. Вініченко І. І. Амортизаційна політика в інвестиційній діяльності підприємств / І. І.Вініченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 8. – С. 3–6.
7. Проданчук М. Концепція амортизаційної політики та її вплив на формування основних засобів / М. Проданчук // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 29–34.
8. Городянська Л. В. Особливості нарахування і використання амортизації в обліково-аналітичній та податковій системах / Л. В. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 2. – С. 101–112.
9. Борисенко З. М. Амортизаційна політика / З. М. Борисенко – К. : Наукова думка, 1993. – 135 с.
10. Бернстайн Л. А. Аналіз финансової отчетности. Теория, практика и интерпретация: учеб. пособ. / Л. А. Бернстайн; [пер. с англ.]. – М.: Экономика, 1996. – 624 с.
11. Гиляровская Л. Т. Финансово-инвестиционный анализ и аудит коммерческих организаций / Л. Т. Гиляровская, Д. А. Ендовицкий. – Воронеж: ВГУ, 2003. – 384 с.
12. Овод Л. В. Стратегічні управлінські рішення у формуванні амортизаційної політики підприємства / Л. В. Овод // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6, Т.1. – С.100–103.

REFERENCES

1. Dovgopola N. Amortyzacija: predmetna sutnist' i stupin' vplyvu na vidtvorennja osnovnyh zasobiv / N. Dovgopola, M. Nesterenko // Buhgalters'kyj oblik i audyt. – 2010. – № 12. – S. 3–13.
2. Bondar M.I. Amortyzacija osnovnyh zasobiv: oblik ta opodatkuvannja / M.I. Bondar, V.V. Babich // Visnyk ZhDTU. Serija: Ekonomichni nauky. – 2011. – № 1 (55). – S. 31–34.
3. Hotomljans'kyj O. Amortyzacijnyj fond jak dzherelo vidtvorennja osnovnyh zasobiv / O. Hotomljans'kyj // Ekonomika Ukrainy. – 2004. – № 3. – S. 38–42.
4. Kosova T. D. Amortyzacija jak investycijnyj resurs pidpryjemstva / T. D.Kosova // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2003. – № 9. – S. 157–171.
5. Ogijchuk M. Amortyzacijni vidrahuvannja jak dzherelo finansovogo zabezpechennja vidtvorennja osnovnyh zasobiv u sil's'komu gospodarstvi / M. Ogijchuk, K. Utenkova // Ekonomika APK. – 2007. – № 7. – S. 90–95.
6. Vinichenko I. I. Amortyzacijna polityka v investycijnij dijalnosti pidpryjemstv / I. I.Vinichenko // Investycii: praktyka ta dosvid. – 2007. – № 8. – S. 3–6.

7. Prodanchuk M. Konceptsiya amortyzacijnoi' polityky ta ii' vplyv na formuvannja osnovnyh zasobiv / M. Prodanchuk // Ekonomika APK. – 2007. – № 3. – S. 29–34.
8. Gorodjans'ka L. V. Osoblyvosti narahuvannja i vykorystannja amortyzacii' v oblikovo-analitychnij ta podatkovij systemah / L. V. Gorodjans'ka // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2006. – № 2. – S. 101–112.
9. Borysenko Z. M. Amortyzacijna polityka / Z. M. Borysenko – K. : Naukova dumka, 1993. – 135 s.
10. Bernstajin L. A. Analiz fynansovoj otchetnosti. Teoryja, praktyka y unyterpretacyja: ucheb. posob. / L. A. Bernstajin; [per. s angl.]. – M.: Ekonomyka, 1996. – 624 s.
11. Gyljarovskaja L. T. Fynansovo-yinvestycyonnyj analiz y audyt kommercheskyh organizacij / L. T. Gyljarovskaja, D. A. Endovyckij. – Voronezh: VGU, 2003. – 384 s.
12. Ovod L. V. Strategichni upravlins'ki rishennja u formuvanni amortyzacijnoi' polityky pidpryjemstva / L. V. Ovod // Visnyk Hmel'nyc'kogo nacional'nogo universytetu. – 2009. – № 6, T.1. – S.100–103.

Амортизационный фонд в качестве инструмента обновления ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий

Ю.В. Гроздев

В статье рассмотрены место амортизации и ее влияние на воспроизводство основных средств. Обоснованы концептуальные подходы к поиску новых путей формирования источников воспроизводства основного капитала. Доказана необходимость создания амортизационного фонда как источника обновления ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий. Обобщены теоретические аспекты амортизационного фонда предприятий аграрного сектора. Определены особенности формирования амортизационного фонда сельскохозяйственных предприятий и предложены практические рекомендации по созданию. Установлена взаимосвязь между способами обновления основного капитала и стратегией долгосрочного развития предприятия.

Ключевые слова: амортизация, амортизационный фонд, сельскохозяйственные предприятия, воспроизведение, основные средства, амортизационная политика, ресурсный потенциал.

Надійшла 28.10.2014 р.

УДК 637.52:339.138

ГУРЖІЙ Н.Г., здобувач

Науковий керівник – **ПИСАРЕНКО В.В.**, д-р екон. наук

Полтавська державна аграрна академія

**ДІАГНОСТИКА СТАНУ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ
М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

У статті проаналізовано структуру виробництва харчових продуктів в 2013 році та визначено частку м'ясопереробної галузі в харчовій промисловості, відображено динаміку змін у виробництві та реалізації м'яса та готової м'ясної продукції, охарактеризовано фактори, що впливають на співвідношення темпів росту виробництва м'яса та продукції м'ясопереробної галузі. Визначена регіональна концентрація виробництва готової м'ясної продукції та частки виробництва її суб'єктами залежно від форм господарювання. Досліджено тенденції попиту на ринку м'ясопереробної продукції, зміни обсягів експорту за товарними категоріями та співвідношення вітчизняного виробництва й імпорту м'ясної продукції.

Ключові слова: м'ясопереробна продукція, ковбасні вироби, товарна сегментація, імпорт.

Постановка проблеми. Галузь м'ясопереробки є стратегічно важливою у контексті забезпечення безпеки України відносно продуктів харчування. М'ясні продукти є незамінними у раціоні людини та їх споживання впливає на здоров'я населення. Саме тому важливим є аналіз показників функціонування ринку м'ясної продукції, діагностика уподобань споживачів у товарному асортименті, визначення обсягів вітчизняного виробництва продукції та наповненості досліджуваного ринку товарами імпортного походження.

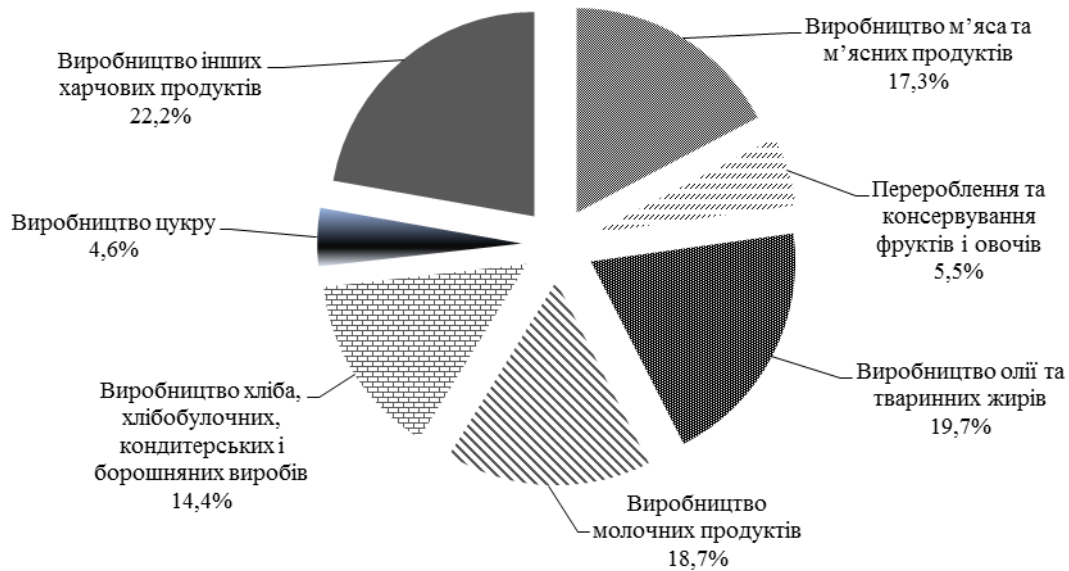
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ринку продукції м'ясопереробних підприємств присвятили свої дослідження такі вітчизняні вчені: Коняк І.В., Сятковская Е.В., Чорноротов О.Г., Філіппов М.В., Вязовская С., Шугурова Т. та інші.

Мета дослідження – виділення основних тенденцій розвитку ринку м'ясної продукції України як початкового етапу в формуванні ефективної збутової стратегії м'ясопереробних підприємств.

Матеріали та методи дослідження – дані Державного комітету статистики України, а також наукові праці вітчизняних авторів, в яких вивчається стан та динаміка розвитку м'ясопереробної галузі. Для виявлення та оцінки тенденцій функціонування ринку м'ясної продукції використовуються методи статистичного та графічного аналізу.

Результати досліджень та їх обговорення. М'ясопереробна галузь України є однією із вагоміших в харчовій промисловості. Про це свідчить аналіз структури виробництва харчових продуктів за 2013 рік (рис. 1). Так, за результатами цього періоду, виробництво м'яса та м'ясної продукції становило 17,3 % від загального обсягу.

Структурна схема виробництва харчових продуктів за 2013 р.

Індекси виробництва продукції

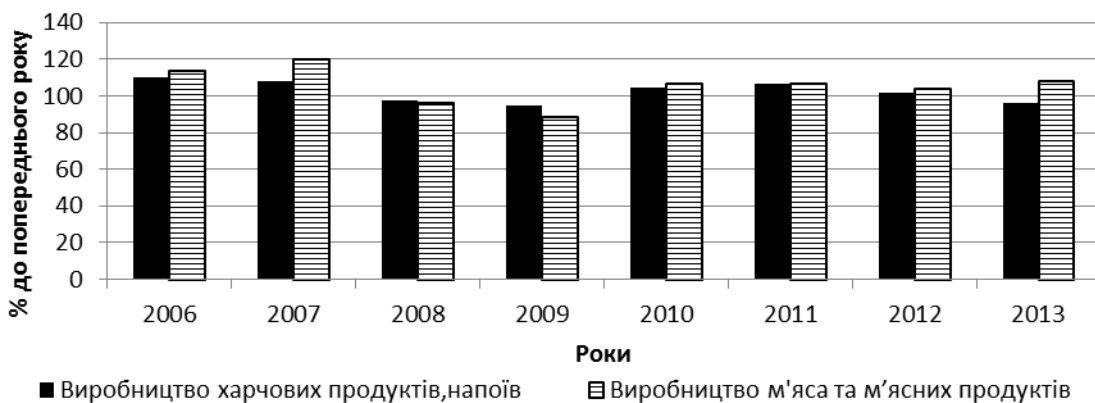

Рисунок 1 – Структурна схема та динаміка розвитку харчової промисловості [1]

Щодо темпів росту виробництва, то порівняно з харчовою галуззю в цілому за 2006-2013рр. виробництво м'яса та м'ясопродуктів збільшувалося швидше, за винятком 2008-2009 рр. Це дає можливість стверджувати, що досліджувана підгалузь є перспективною для розвитку, але водночас чутливою до змін зовнішнього середовища, а саме економічних показників.

Розглянемо детальніше виробництво продукції м'ясопереробної галузі в 2006-2013 рр. Варто відзначити, що досліджуваний товарний асортимент згідно з номенклатурною промислової продукції [2] буде включати ковбасні вироби, готові м'ясні продукти та консерви, а також м'ясні напівфабрикати.

Згідно з даними рис. 2. динаміка обсягів виробництва продукції м'ясопереробної галузі у вітчизняній економіці зазнала істотних змін за останні 7 років. Спад виробництва усіх видів продукції досліджуваної галузі в 2007-2009 рр. є відображенням економічної кризи, але з 2009 року спостерігається позитивна тенденція, тобто мається на увазі, що упродовж 2010-2013 рр. спостерігається щорічний загальний приріст обсягів виробництва.

Сегмент виробництва ковбасних виробів є одним із провідних у м'ясній промисловості України. Його частка складає 14,5% від загального обсягу всієї продукції м'ясопереробної галузі і 30% від загального обсягу готової м'ясної продукції. Ковбасна продукція знаходиться на четвертому місці в шкалі продуктів, що користуються постійним попитом у населення, поступаючись молочним продуктам, фруктам та овочам і хлібобулочним виробам. Рівень споживання ковбасних виробів є свого роду індикатором добробуту нації [3].

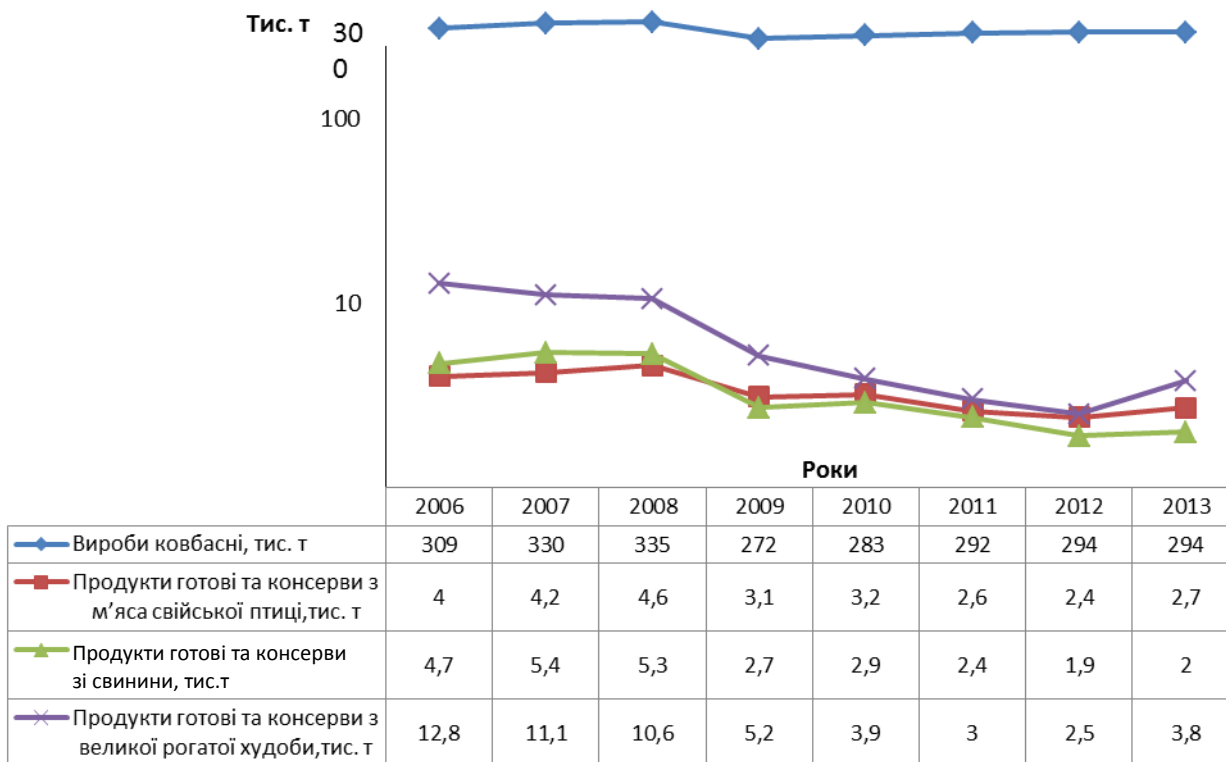

Рисунок 2 – Виробництво продукції м'ясопереробної галузі в Україні, 2006-2013 рр. (тис. т)[1]

Український ринок м'ясних та ковбасних виробів відрізняється низкою особливостей. Ринок майже досяг свого насичення, жорстка конкуренція визначає асортимент, якість та регулює цінову політику. Певний надлишок ковбасних виробів у магазинах великих торгових роздрібних мереж примушує виробників випускати брендovanі продукти високої якості, шукати нові ніші та створювати інноваційну продукцію.

Специфікою ринку м'ясних виробів є його залежність від сировини. Доцільно порівняти темпи росту виробництва м'яса та готових виробів. З цього погляду можливо відзначити, що за останні 3 роки ситуація змінилася на протилежну – за збільшення темпів росту виробництва м'яса спостерігається швидший приріст темпів росту виробництва готової м'ясної продукції (рис. 3).

Така ситуація могла виникнути під впливом наступних факторів:

- зміна стану ринку виробництва м'яса в забійній вазі;
- збільшення частки імпортової сировини у виробництві ковбасних виробів;
- збільшення обсягів експорту готових м'ясних виробів.

Однією з основних тенденцій останніх років, що визначає стан ринку м'ясопродуктів, є зменшення в усіх категоріях господарств поголів'я великої рогатої худоби за одночасного збільшення поголів'я свиней та птиці. Виробництво м'яса всіх видів у забійній вазі зменшилось на 0,1%, в тому числі у сільгоспприємствах зросло на 4,4%, у господарствах населення зменшилось на 4,8% [4].

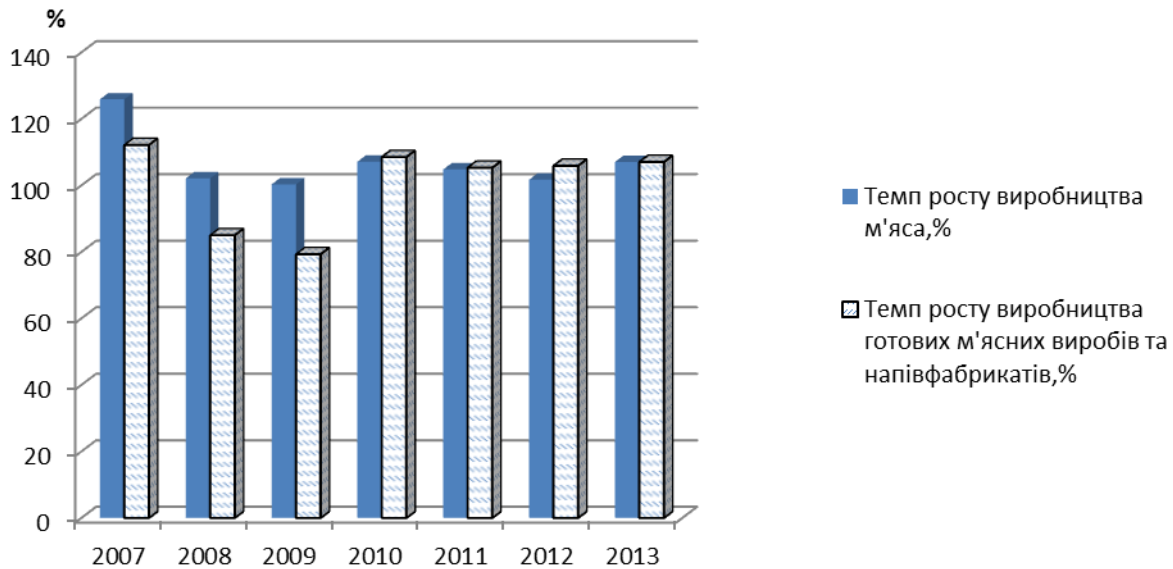

Рисунок 3 – Співвідношення темпів росту виробництва м'яса та готових м'ясних виробів в 2007-2013 рр. [1]

Починаючи з 2007 року, поголів'я великої рогатої худоби зменшувалось щороку. У 2006 р. була зафіксована чисельність ВРХ 6175,4 тис. голів, у 2010 р. – 4826,7 тис. голів. Протягом 2011 р. зберігалася негативна тенденція скорочення поголів'я ВРХ у господарствах усіх категорій. Станом на 2011 року нараховувалося 5 247 тис. голів ВРХ, що на 4,5% менше порівняно з відповідним періодом 2010 року. Подібна ситуація склалася і для поголів'я свиней, слід лише зазначити, що чисельність його почала збільшуватись із 2010 р. і у 2011 р. ця тенденція збереглася. Проте вітчизняне тваринництво поступово збільшує рівень забезпеченості України м'ясом. Так, у 2009 році частка імпортованого м'яса складала 23%, в 2010 – 19%, а в 2011 – вже 16, а в 2012 році – 15,5% [5]. У 2013 році імпорт м'яса птиці та субпродуктів скоротився на 35%, а свинини – на 27,7% порівняно з 2012 роком [12].

Криза у тваринництві відобразилася й на роботі підприємств м'ясопереробної промисловості. Завантаження виробничих потужностей складає лише 15-40%. Серед проблем, з якими зіткнулися підприємства м'ясопереробної галузі, слід виділити наступні:

- скорочення поголів'я худоби;
- територіальна розосередженість сільськогосподарських підприємств і особистих господарств населення, внаслідок чого виникає дефіцит сировини;
- нетривалий термін реалізації певних видів готової продукції;
- низька якість сировини;
- коливання закупівельних цін на сировину тощо.

Структурні регіональні зміни, що відбувалися у тваринництві України, суттєво вплинули й на розташування м'ясопереробних потужностей. Найбільша питома вага ринку м'ясопереробної продукції (35%) сконцентрована у Центральному регіоні: Київська, Черкаська, Вінницька та Полтавська області. Питома вага Західного регіону на цьому ринку – 10% (Львівська, Волинська, Івано-Франківська області). Східний регіон на ринку м'ясопереробки займає 26%. Лідерами у виробництві є Дніпропетровська, Донецька та Харківська області. На Південний регіон – АР Крим – припадає 7% ринку.[6]

Основна частка пропозиції ринку формується м'ясопереробними підприємствами – 60,7%. До цієї частки зараховується частина сировинного імпорту, а також продукція, отримана на переробку від сільськогосподарських підприємств та господарств населення. Господарства населення формують частку 32,3%. Із цієї частки дві третини – продукція власного виробництва, що споживається безпосередньо в домогосподарствах. Частка сільськогосподарських підприємств становить 5,2%. Її формує частина продукції, яка реалізується сільськогосподарськими підприємствами на ринку. Частка імпорту в цілому по ринку трохи менше 2%. Розрахункові обсяги імпорту включають тільки імпортовану продукцію, готову до вживання, що не вимагає додаткової технологічної обробки.

Що стосується структури виробництва м'яса та м'ясних виробів, то найбільшу питому вагу займають виробництво м'яса та субпродуктів I категорії й ковбасні вироби.

Серед готової м'ясної продукції на ковбасні вироби в Україні припадає 70%. Однією з причин зростання виробництва ковбас є збільшення обсягів попиту свинини, оскільки сало є одним з основних компонентів рецептури ковбасних виробів, а також покращення добробуту населення. За останні 10 років обсяг ринку ковбасних виробів збільшився у два рази й оцінюється понад 7 млрд грн. На придбання ковбасних виробів населення нашої країни витрачає в середньому 6,7% продовольчого бюджету [7].

Серед ковбасних виробів основний обсяг виробництва припадає традиційно на ковбасні вироби варені – 41 %, сосиски і сардельки – 23%, напівкопчені ковбаси – 15%, варенокопчені та сировокопчені ковбаси – 6% та інші види ковбасних виробів – 15%.

Результати дослідження регіональних особливостей виробництва ковбасних виробів довели, що в 2013 році основними виробниками ковбасних виробів є Донецька, Дніпропетровська, Полтавська, Луганська, Кіровоградська та Харківська області, на які припадає 63% виробленої ковбасної продукції.

Одним із сегментів ринку м'ясопереробної продукції є консерви та м'ясні напівфабрикати, їх питома вага знижується. Різне падіння по цих групах спостерігається з 2008 року, але починаючи з 2010 року, виробництво м'ясних напівфабрикатів з птиці стрімко зростає. Ринок м'ясних консервів повільно скорочується, обумовлено це низькою якістю сировини та зміною споживчих уподобань й доходів населення. Розглядаючи ринок м'ясних консервів, слід зазначити, що 45% припадає на паштети з печінки, на консерви з яловичини та телятини – 26%, з свинини та м'яса птиці — відповідно 19 та 10% [6]. Зараз одним з найпривабливіших сегментів є виробництво охолоджених і заморожених напівфабрикатів високого ступеня готовності: натуральні та рублені напівфабрикати, фаршировані та нефаршировані, з маринадом або соусом тощо. Купівельний попит і виробництво напівфабрикатів високого ступеня готовності в охолодженому й замороженому вигляді зростає й випереджає розвиток ковбасного виробництва [8]. Хоч обсяг ринку м'ясних напівфабрикатів помірно зростає, однак він нижче показника 2007 року, що зумовлено недостатніми темпами нарощування виробництва та розвитком переважно одного сегмента – курячих напівфабрикатів, що є найбільш популярні серед споживачів. Ємність ринку напівфабрикатів щорічно збільшується на 30% й складає 350 млн дол. Це свідчить про те, що на одну людину в Україні припадає 7-8 кг півфабрикатів, водночас у Росії – 8-9 кг, а в європейських країнах – 35-40 кг (рис. 4) [9].

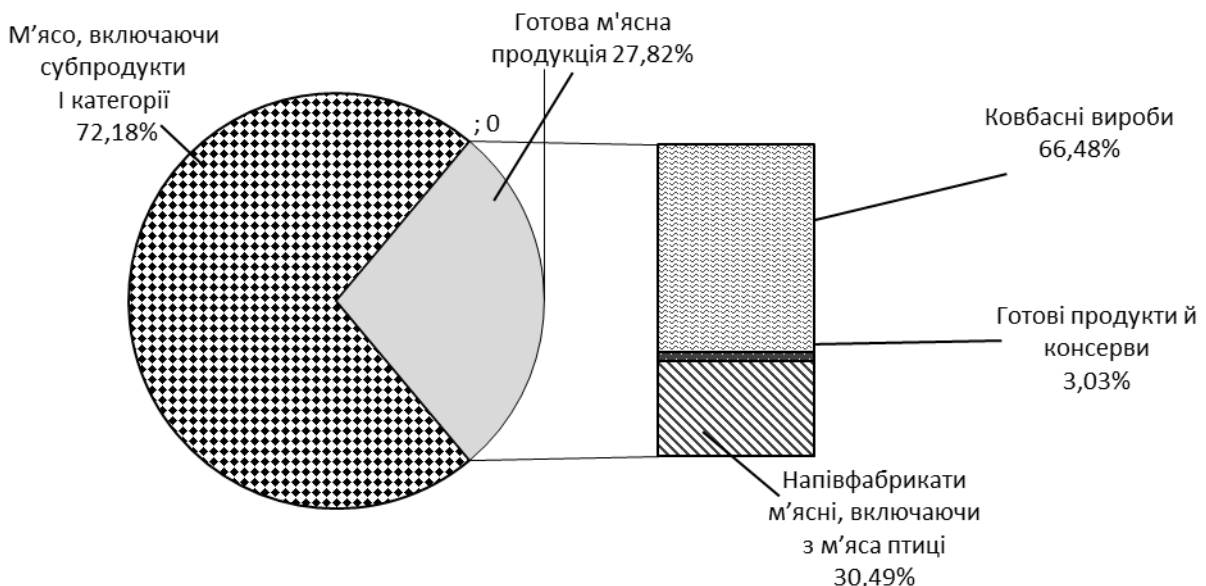

Рисунок 4 – Товарна сегментація ринку м'ясопереробної галузі в 2013 р.

Зростання ринку напівфабрикатів обумовлено наступними чинниками: зміна раціону споживання; прискорення ритму життя українців й збільшення кількості працюючих жінок; підвищен-

ня матеріального рівня населення; розповсюдження побутових мікрохвильових печей, розширення пропозиції й географії збуту замороженої продукції.

Щодо експорту готових м'ясних виробів, впродовж 2010-2012 рр. загальний об'єм експорту готових м'ясних виробів збільшився в 4,65 рази [10,11], проте в 2013 році він впав на 13%, порівняно з 2012 роком. В асортиментному розрізі відбулися наступні зміни: збут варених ковбас на зовнішньому ринку за три роки збільшився майже в 9 разів та склав 1846,7 т в 2012 р. порівняно з 206 т в 2010 р, а в 2013 році знизився до 1,3 тис. т [13]. Рівномірний ріст обсягу реалізації в 3,63 рази варто відзначити стосовно м'ясних консервів, а щодо сировкопчених ковбас, то хоч в загальному експорті ця позиція складає незначну частку. Варто відмітити, що за три роки їх збут на міжнародному ринку скоротився майже вдвічі.

Аналізуючи структуру ринку продукції м'ясопереробної галузі з погляду національної належності, можливо стверджувати, що загалом не менше 98% продукції є вітчизняного виробництва (рис. 5).

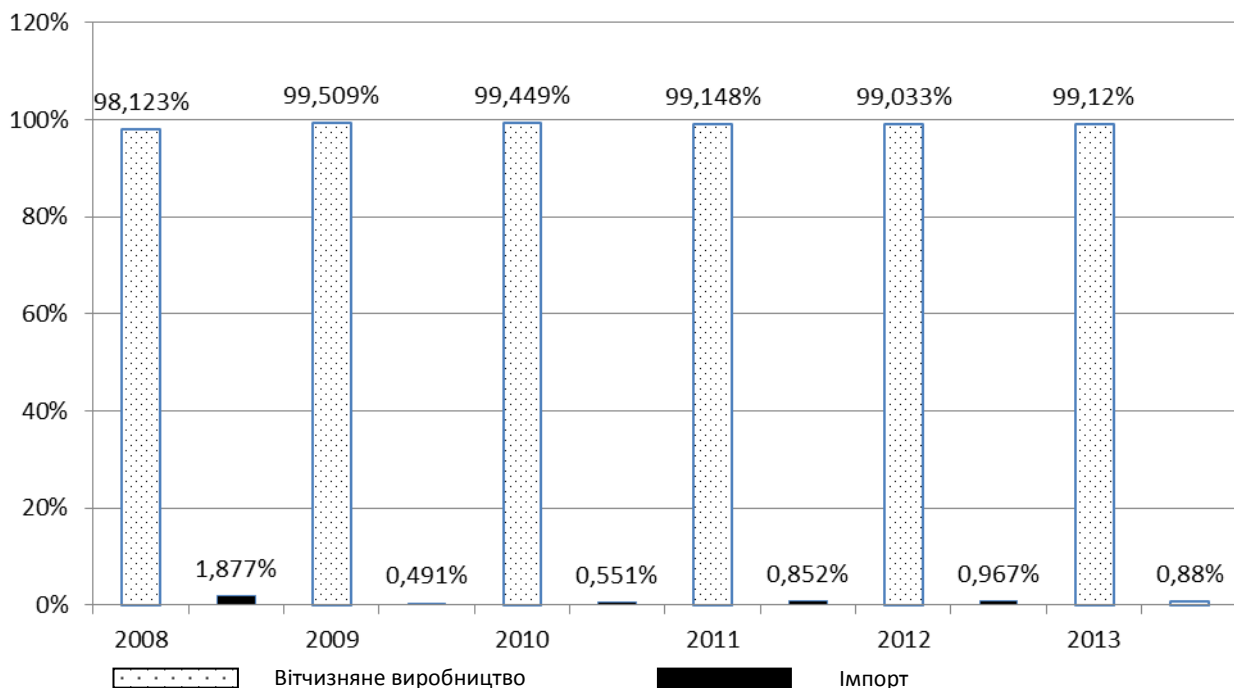

Рисунок 5 – Структурне співвідношення вітчизняного виробництва та імпорту продукції м'ясопереробної галузі в 2008-2013 рр.*

*Розраховано за [10, 11, 13].

Варто відзначити, що в 2008-2009 рр. обсяги імпортованої продукції знижувалися, а в 2010-2013 рр. з'явилася тенденція їх зростання. При цьому, розглядаючи асортиментні групи, варто відзначити, що частка вітчизняної продукції в м'ясних консервах за 2010-2013 рр. знизилась від 74 до 49%. В інших асортиментних групах імпортна продукція не перевищувала 1 %.

Висновки. Український ринок м'ясопереробної продукції, що включає ковбасні вироби, готові м'ясні продукти та консерви, а також м'ясні напівфабрикати, у грошовому виразі складає значну частку у виробництві харчової продукції. Порівняння динаміки виробництва м'ясних виробів та харчової промисловості в цілому дозволяє зробити висновки щодо перспективності розвитку м'ясопереробної підгалузі. Лідерами обсягу виробництва є ковбасні вироби, але більш динамічно зростає виробництво саме м'ясних напівфабрикатів. Особливістю ринку продукції м'ясопереробки є його значна залежність від виробництва м'яса. В останні роки спостерігається скорочення темпів виробництва м'яса у порівнянні з темпами виробництва готової м'ясної продукції та напівфабрикатів, що свідчить про збільшення частки імпортової сировини у виробництві та зростанні обсягів експорту готової продукції. Що стосується імпорту продукції м'ясо-

переробних підприємств, то його частка зростає лише в м'ясних консервах, в інших групах вона становить не більше 1%.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичний щорічник України за 2013р. /За ред. О.Г.Осауленка. – Державна служба статистики України. – К.,2014. – 527 с.
2. Номенклатура продукції промисловості. – Державна служба статистики України. – К.,2013. – 543 с.
3. Коняк І.В. Стан та перспективи розвитку ковбасних виробів в Україні.// Економіка харчової промисловості. – 2012. – №4. – С.12–19.
4. Сятковская Е. В. Импортозависимость и создание ЭСТ / Е. В. Сятковская // Мясной бизнес. – 2011. – №1. – С. 22–24.
5. Чорноротов О.Г. Аналіз ринку тваринництва та виробництва м'яса та м'ясопродуктів України. //Мясные технологии. – 2011. – №7.– С.25–30.
6. Філіппов М.В. Сучасний стан та проблеми функціонування ринку м'ясної продукції України.//Вісник ОНУ ім.І.І. Мечнікова. – 2013. – Т.18.– № 2/1. – С. 183–187.
7. Вязовская С. Демократический продукт. Тенденции на рынке полукопченых колбас Украины. – [Електронний ресурс]: – <http://www.meatbusiness.ua/article.php?p=604&j=2>.
8. Статистичний аналіз ринку заморожених продуктів – [Електронний ресурс]: – http://www.radakmu.org.ua/file/zvit_Bartkovskogo.doc.
9. Шугурова Т. Инновационный подход к производству натуральных полуфабрикатов / Т. Шугурова // Мясной бизнес. – 2011. – №4. – С.56–57.
10. Рынок мяса и мясных продуктов Украины.//Мясное дело. – К., 2012. – №10. – С. 13–21.
11. Рынок мяса и мясных продуктов Украины.//Мясное дело. – К., 2013. – №1. – С. 17–27.
12. М'ясо вітчизняного виробництва витісняє імпорт – [Електронний ресурс]: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/myaso_vitchiznyanogo_virobnitstva_vitisnyae_import_analitiki_1903734
13. Україна поступово відмовляється від імпорту м'яса та ковбас. – [Електронний ресурс]:<http://pohlyad.com/news/n/39749>

REFERENCES

1. Statystychnyj shhorichnyk Ukrainy za 2013r. /Za red. O.G.Osaulenka. – Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – K.,2014. – 527 s.
2. Nomenklatura produkci' promyslovosti. – Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – K.,2013. – 543 s.
3. Konjak I.V. Stan ta perspektivy rozvytku kovbasnyh vyrobiv v Ukraini./ Ekonomika harchovoi' promyslovosti. – 2012. – №4. – S. 12–19.
4. Sjatkovskaja E.V. Importozavisimost' i sozdanie JeST / E.V. Sjatkovskaja // Mjasnoj biznes. – 2011. – №1. – S. 22–24.
5. Chornorotov O.G. Analiz rynku tvarynnyctva ta vyrobnyctva m'jasa ta m'jasoproduktiv Ukrainy. //Mjasnye tehnology. – 2011. – №7.– S.25–30.
6. Filippov M.V. Suchasnyj stan ta problemy funkcionuvannja rynku m'jasnoi' produkci' Ukrainy.//Visnyk ONU im.I.I. Mechnikova. – 2013. – T.18. № 2/1. – S. 183–187.
7. Vjazovskaja S.. Demokraticeskij produkt. Tendencii na rynke polukopchenyh kolbas Ukrainy. – [Elektronnij resurs]: – <http://www.meatbusiness.ua/article.php?p=604&j=2>.
8. Statystychnyj analiz rynku zamorozhenyh produktiv – [Elektronnyj resurs]: – http://www.radakmu.org.ua/file/zvit_Bartkovskogo.doc.
9. Shugurova T. Innovacionnyj podhod k proizvodstvu natural'nih polufabrikatov / T. Shugurova // Mjasnoj biznes. – 2011. – №4. – S. 56–57.
10. Rynok m'jasa i mjasnyh produktov Ukrainy.//Mjasnoe delo. – K., 2012. – №10. – S. 13–21.
11. Rynok m'jasa i mjasnyh produktov Ukrainy.//Mjasnoe delo. – K., 2013. – №1. – S. 17–27.
12. M'jaso vitchyznjanogo vyrobnyctva vytisnjaje import – [Elektronnyj resurs]: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/myaso_vitchiznyanogo_virobnitstva_vitisnyae_import_analitiki_1903734.
13. Ukrain'a postupovo vidmovljajet'sja vid importu m'jasa ta kovbas. – [Elektronnyj resurs]: <http://pohlyad.com/news/n/39749>.

Диагностика состояния рынка продукции мясоперерабатывающей отрасли Украины

Н.Г. Гуржий

В статье проанализирована структура производства пищевых продуктов в 2013 году и определена доля мясоперерабатывающей отрасли в пищевой промышленности, отражена динамика изменений в производстве и реализации мяса и готовой мясной продукции, охарактеризованы факторы, влияющие на соотношение темпов роста производства мяса и продукции мясоперерабатывающей отрасли. Определена региональная концентрация производства готовой мясной продукции и производства ее субъектами в зависимости от форм хозяйствования. Исследованы тенденции спроса на рынке мясоперерабатывающей продукции, изменения объемов экспорта по товарным категориям и соотношение отечественного производства и импорта мясной продукции.

Ключевые слова: мясоперерабатывающая продукция, колбасные изделия, товарная сегментация, импорт.

Надійшла 03.11.2014 р.

УДК 631.115

ДЕМЧАК І.М., здобувач

НДІ «Укргропромпродуктивність»

СВИНОУС І.В., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В СУБ'ЄКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються проблеми трансформації особистих селянських господарств у суб'єкти підприємницької діяльності. Обґрунтовано закономірності розвитку особистих селянських господарств, на основі якого знаходиться розроблена стратегія "стійкості" – першочергове забезпечення продуктами харчування членів сільського домогосподарства, а також міських жителів, з якими члени ОСГ перебувають у родинних відносинах. Визначено основні причини, що не стимулюють до трансформування особистих селянських господарств у суб'єкти підприємницької діяльності в сфері агробізнесу, та запропоновані шляхи їх усунення, а також авторський підхід до вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: особисте селянське господарство, фермерське господарство, державна підтримка, самозабезпечення.

Постановка проблеми. Сучасне сільське господарство України розвивається в умовах багатокладної економіки, в якій велику роль відіграє дрібнотоварний сектор. Водночас значне місце серед інших форм дрібного сільськогосподарського виробництва займають особисті селянські господарства (ОСГ) населення, які у зв'язку із кризовим станом в агропромисловому виробництві країни втратили характер підсобних у формуванні доходу сільського домогосподарства і стали одним з основних секторів сільськогосподарського виробництва.

Формування ринкових відносин значно вплинуло на діяльність ОСГ. Нині відбувається інтенсивний процес їх ринкової трансформації, посилюється товарний напрямок виробництва, їх функції наближаються до статусу і функцій фермерського господарства (ФГ). Тому ОСГ нині вже не можна розглядати тільки як дрібне сільськогосподарське виробництво, призначене для задоволення потреб членів домогосподарства у продуктах харчування. Важливим завданням є обґрунтування перспектив їх розвитку в аспекті можливостей їх трансформації у фермерські господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теперішніх реаліях в нашій країні вивченню цієї форми господарювання приділяли увагу вчені: Ю. Акчуріна, І. Баланюк, Г. Беккер, П. Березівський, О. Біттер, О. Дем'янчук, Т. Дудар, В. Збарський, Ф. Зінов'єв, А. Даниленко, О. Комліченко, Д. Крисанов, Г. Купалова, В. Липчук, Л. Ліпич, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Л. Михайлова, С. Онисько, О. Онищенко, І. Прокопа, П. Саблук, Г. Черевко, Л. Шепотько, В. Шиян, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Їхні роботи мають важливе значення і слугують підґрунтям сучасних економічних поглядів на проблеми розвитку та функціонування особистих селянських господарств.

Мета і завдання досліджень – здійснити оцінку передумов щодо трансформування особистих селянських господарств в підприємницькі структури агробізнесу та запропонувати авторський підхід до вирішення цієї проблеми.

Результати досліджень та їх обговорення. Незважаючи на істотну роль, яку ОСГ відіграють у нинішніх умовах в продовольчому забезпеченні, у вітчизняній статистиці відсутні чіткі економічні критерії віднесення до них господарств громадян. Так, у вітчизняних умовах нормативно-правові, а не економічні критерії дозволяють віднести господарство до тієї або іншої форми. Згідно із чинним законодавством, особисте селянське господарство – це форма непідприємницької діяльності з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції [1, с. 56]. Водночас фермерське господарство здійснює підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи. Значимо, ФГ за своєю економічною природою мають товарний, підприємницький напрям діяльності, а особисті господарства населення – в основному споживчий. Ведення ОСГ являє собою додаткову зайнятість сільського населення.

Вважаємо за необхідне розглянути відмінності та подібність загальних принципів функціонування ФГ та ОСГ в нинішніх умовах. До основних відмінностей слід віднести: фермерські госпо-

дарства, як правило, розташовані за межами сільських населених пунктів. Водночас особисті селянські господарства та їх земельні ділянки розташовані в межах сільських населених пунктів. Це пов'язано з тим, що фермерські господарства є, на відміну від ОСГ, більш високопродуктивними, їм необхідно мати більші площі земельних ресурсів, а це можна зробити лише на хуторах. До загальних рис ФГ та ОСГ можна віднести: сімейну ознаку, тобто сільськогосподарське виробництво ведеться силами членів домогосподарства; окрім того, виробнича ознака, оскільки головна функція фермерського і особистого селянських господарств – це виробництво сільськогосподарської продукції [2, с. 85].

За результатами опитування нами встановлено, що лише незначна частина селян (5,9%) хотіла б зробити ведення особистого господарства своїм основним заняттям. У разі втрати роботи лише 2,4% респондентів здатні зайнятися фермерством, 3,6% мають намір забезпечити проживання доходами від ведення ОСГ, а 4,6% – розширити сільськогосподарське виробництво та пропонувати вироблену продукцію на ринок.

Водночас приблизно п'ята частина опитаних жителів сільських населених пунктів впродовж кількох останніх років демонструє прагнення збільшити обсяги виробництва, що можна розглядати як додатковий резерв для розширення масштабів домашньої економіки. Так, за даними опитування сільського населення 2012 р., 26,4% жителів хотіли б збільшити кількість виробленої продукції в своєму підсобному господарстві (38,1% опитаних не хотіли б). А як найбільш прийнятних способів поліпшення свого добробуту поряд із пошуком додаткової роботи вказували на розширення особистого селянського господарства для споживання членами сільських домогосподарств (20,5%) та для продажу (17,9%). Опитування працюючого сільського населення, проведене у 2011 р. (обсяг вибірки 227 осіб), показав, що розширити своє ОСГ бажає п'ята частина села (18,4%), приблизно стільки ж (19,8%) хотіли б, але не мають такої можливості, 41,8% не мають бажання розширити власні підсобні господарства. Основною перешкодою розширення господарства більш ніж для половини працюючих селян (53,5%) є відсутність вільного часу. Для працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, досить складно поєднувати і без того високі навантаження на роботі з не менш важкою працею у власному господарстві. Так, більше половини жителів села (53,6%) у вільний від роботи у суспільному виробництві час зайняті на присадибній ділянці, ведуть домашнє господарство.

Серед інших факторів, що впливають на відсутність бажання або можливості збільшити обсяг особистого господарства, в ході проведених опитувань були названі відсутність грошових коштів і низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, неможливість сформувати кормову базу, відсутність надійного покупця, робочих рук і погане здоров'я [3, с. 124]. Для жителів традиційних сільських поселень більший вплив має такий чинник, як збільшення допомоги сільськогосподарських підприємств (3–8,1%).

На думку більшості науковців, зайнятість в особистих селянських господарствах, особливо у депресивних регіонах України, сформує основу для розвитку підприємства в певній місцевості, що в кінцевому результаті призведе до відродження розвитку сільського населеного пункту. Однак, як свідчить аналіз даних статистичної служби України, основна кількість осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах, сконцентрована в сільських населених пунктах із чисельністю понад 1000 чоловік (табл. 1).

Таблиця 1 – Групування працездатного населення, яке зайняте виключно в особистих селянських господарствах, за чисельністю жителів у сільських населених пунктах станом на 1 січня

	1991 р.		2001 р.		2005 р.		2014 р.	
	тис. чол.	у % до всього	тис. чол.	у % до всього	тис. чол.	у % до всього	тис. чол.	у % до всього
-199	6,9	3,15	107,4	5,02	156,1	5,92	207,59	8,75
200-299	6,5	2,97	91,6	4,28	129,0	4,89	108,66	4,58
300-499	14,1	6,44	195,0	9,12	292,1	11,08	255,74	10,78
500-999	38,5	17,59	508,1	23,75	698,0	26,47	643,39	27,12
1000-	152,9	69,85	1237,2	57,83	1362,0	51,65	1157,02	48,77
Всього	218,9	100,00	2139,3	100,00	2637,2	100,00	2372,40	100

Джерело: розрахунки автора.

Наведені розрахунки таблиці 1 показують, що упродовж 1991-2014 рр. спостерігається чітка тенденція до зростання як частки, так і кількості працездатних осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах. Для цієї категорії жителів сільських населених пунктів виробництво та реалізація сільськогосподарської продукції в ОСГ є чи не єдиним джерелом надходження грошових коштів та продуктів харчування до бюджету сільського домогосподарства, що відповідає стратегії «виживання» – методологічної основи функціонування особистих селянських господарств. Так, станом на 1 січня 2014 р. частка працездатного населення становить 74,5% від загальної кількості зайнятих тільки в особистих селянських господарствах, або 66% від загальної чисельності зайнятих, які проживають в сільській місцевості.

Результати проведених досліджень свідчать про те, що особисті селянські господарства внаслідок пропозиції незначних обсягів виробництва, розрізненості, відсутності технічних засобів не забезпечують переходу від натурального до дрібнотоварного виробництва. Отже, лише невелика частина селян веде стабільне дрібнотоварне господарство і вважає ОСГ додатковим джерелом грошових доходів. Більшість господарств орієнтовані в основному на споживання всередині домогосподарства, і одержані доходи розглядаються як джерело виживання у складній життєвій ситуації, додатковий ресурс для подолання матеріальних труднощів [4, с. 60]. Для такого господарства характерним є не орієнтація на здійснення товарного виробництва, а підтримання життєдіяльності домогосподарства, використання при цьому всіх доступних ресурсів, які роблять його незалежним від нестабільного зовнішнього економічного середовища, допомагають зберегти матеріальний і соціальний статус. Про те, що ОСГ може стати засобом виживання в разі погіршення добробуту, наприклад втрати роботи, не виплат або зниження зарплати, заявили більше половини опитаних жителів села (31,2% респондентів відповіли «так», 25,7% – «скоріше так»).

Наявність відповідних підприємницьких здібностей у власників ОСГ, на нашу думку, є основною ознакою, що поряд з іншими обставинами припускає, що для такого ОСГ можлива трансформація у ФГ. Важливим моментом у вивченні підприємницьких здібностей може стати складність їх кількісного виміру. Ми провели анкетування щодо оцінки підприємницьких здібностей власників ОСГ. Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Результати опитування власників ОСГ щодо оцінки їх підприємницьких здібностей

Групи по площі, 0,01 га	Всього опитано, чол.	Із них:		
		не мають необхідних якостей підприємця	володіють окремими якостями підприємця	володіють всіма необхідними якостями підприємця
до 10	53	32	21	–
11-20	104	35	45	24
Понад 20	49	10	14	25
Загальна кількість власників ОСГ	206	77	80	49

Джерело: розрахунки автора.

Наведені розрахунки табл. 2 показують, що нами було опитано 206 власників ОСГ, відбір яких проводився за загальноприйнятою методикою, що дозволила сформулювати вибірку із різних господарств. Розмір земельної ділянки варіює від 10 до 40 і більше соток, поголів'я худоби від 5 до 15 і більше умовних голів. Зазначимо, що у відборі до вибірки враховувалися господарства, які реалізують продукцію на ринку.

Для оцінки підприємницьких здібностей власників ОСГ була запропонована анкета, яка включає 21 питання. За кожним питанням пропонувалося два варіанти відповіді: «так» або «ні». Оцінка підприємницьких здібностей проводилася за кількістю позитивних відповідей. Кожна позитивна відповідь дає один бал. Якщо власниками ОСГ у сумі набрано 16 або більше балів, вони оцінювалися як такі, що мають всі необхідні якості, щоб стати підприємцем; від 12 до 16 балів – шанси на успіх стати підприємцем не настільки очевидні; менше 12 балів – шанси домогтися успіху бути підприємцем невеликі.

За результатами опитування 77 осіб оцінювалися як такі, що не мають необхідних якостей підприємця, оскільки вони набрали менше 12 балів. Вони склали 37% загальної кількості опитуваних. Володіють деякими якостями підприємця (набрали від 12 до 16 балів) 80 осіб (або 39% загальної кількості опитуваних). І лише 49 осіб (або 24% загальної кількості опитуваних) за нашою оцінкою володіють усіма необхідними якостями підприємця.

Отже, в основній масі опитуваних власників ОСГ – 80 осіб, або 39%, шанси на успіх як підприємець не настільки очевидні. У 77 осіб, або 37% від загальної кількості опитуваних, шанси домогтися успіху як підприємців невеликі. І лише 49 осіб, чи 24% опитуваних власників ОСГ, володіють підприємницькими здібностями.

Аналізуючи відповіді власників різних груп ОСГ, зазначимо, що у групі з площею ділянки 10 соток основна маса респондентів набрала менше 12 балів. По двох інших групах основна маса респондентів набрала від 12 до 16 балів. Серед тих, хто набрали 16 і більше балів, – власники особистих селянських господарств із площею ділянки 11-20 і понад 20 соток. Їх частка від загальної кількості господарств склала відповідно 48 та 30%. Такі господарства реалізують понад 15% виробленої продукції. Саме ці ОСГ ми можемо розглядати як потенційні фермерські господарства.

На нашу думку, пошук шляхів формалізації сімейних фермерських господарств та імплементації їх у систему ринкового функціонування аграрного сектору слід продовжити. При цьому доцільно забезпечити реалізацію наступних рішень [5, с. 60].

По-перше, узаконити сімейне фермерське господарство як особливу форму господарювання на землі без набуття ним статусу юридичної особи чи фізичної особи-підприємця. Це положення слід закріпити у Цивільному кодексі та в інших чинних нормативно-правових актах. Підставою для такого підходу є пануюче у світовій господарській практиці ставлення до сімейного фермерства як до специфічної форми господарської діяльності, що є надзвичайно чутливою до зовнішнього регулюючого впливу. Сімейне фермерство загалом сприймається (і це потрібно законодавчо закріпити в Україні) як гарант продовольчого самозабезпечення країни, інструмент політики зайнятості сільського населення та економічна основа розвитку сільської місцевості, тому регламентація його діяльності має здійснюватися в особливому режимі без прив'язки до будь-яких видів підприємництва.

По-друге, перехід особистих селянських господарств до категорії сімейних фермерських господарств, які не є юридичними або фізичними особами-підприємцями, потребує передусім створення умов і мотивів добровільного набуття ними такого статусу. Це означає, що необхідно розробити і прийняти положення про спрощений порядок реєстрації, обліку і звітності СФГ; умови їх оподаткування; програму підтримки сімейного фермерства; закон про особливу систему соціального забезпечення осіб, зайнятих у сімейних фермерських господарствах. Зазначені нормативно-правові акти повинні розроблятися та вводитися у дію одночасно із законодавчим унормуванням створення і діяльності СФГ.

По-третє, узаконення та подальша інституціоналізація сімейних фермерських господарств має відбуватися у руслі впорядкування організаційної структури сільського господарства загалом. Проблеми фермерських господарств неможливо вирішити ізольовано, окремо від загального контексту структурних змін в аграрному секторі економіки. Положення про сімейне господарювання як одну з основ стабільного функціонування аграрного сектору повинно міститися в законодавчих актах, присвячених удосконаленню сучасної державної аграрної політики та узаконення існуючого аграрного устрою України. Такими законодавчими актами можуть бути, зокрема, Закон України «Про сільське господарство» або «Про сільськогосподарський (аграрний) устрій», якими вводились би у правове поле агрохолдинги, самостійно функціонуючі сільськогосподарські підприємства, сімейні ферми та споживчі селянські господарства.

Висновки. Потреба в такому унормуванні зумовлена тим, що чинні законодавчі акти, які формально являють собою правову підставу для функціонування суб'єктів господарювання в аграрному секторі, вже не є достатнім підґрунтям для розв'язання ряду актуальних проблем його розвитку. У кінцевому підсумку це стало однією із причин порушення галузевих і продуктових диспропорцій. Отже, у ринкових умовах розвиток ОСГ буде обумовлювати їх трансформацію як форми господарювання. Якщо на початку аграрних реформ ці господарства сприяли вирішенню проблеми сільського безробіття, забезпечуючи зайнятість мешканців села, то зараз їх необхідно трансформувати у більш зрілі ринкові форми дрібнотоварного підприємництва, а також в умовах посилення кризових явищ це є способом самозабезпечення продовольством.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Прокопа І.В. Виробнича сфера села і сільське життєве середовище / І.В. Прокопа – К. : ІЕ НАН України, 2001.– 287с.
2. Полюбіна І.В. Личное подсобное хозяйство и государство: эволюция отношений / И.В. Полюбина // Финансы и кредит. – 2003. – № 5. – С. 80-87.

3. Пациорковский В.В. Сельская Россия: 1991–2001 гг. / В.В. Пациорковский – М. : Финансы и статистика, 2003. – 368 с.
4. Онищенко О. Господарства населення: підсумкові оцінки, прогнози / О. Онищенко // Економіка України. – 2003. – № 3. – С.59-68.
5. Збарський В.К. Тенденції розвитку особистих селянських господарств / В.К. Збарський, П.К. Канінський // Агроінком. – 2008. – №5-6. – С.56-61.

REFERENCES

1. Prokopa I.V. Vyrobnycha sfera sela i sil's'ke zhyttjeve seredovyshhe / I.V. Prokopa – K. : IE NAN Ukraïny, 2001. – 287s.
2. Poljubina I.V. Lichnoe podsobnoe hozjajstvo i gosudarstvo: jevoljucija otnoshenij / I.V. Poljubina // Finansy i kredit. – 2003. – № 5. – S. 80-87.
3. Paciorkovskij V.V. Sel'skaja Rossija: 1991–2001 gg. / V.V. Paciorkovskij – M. : Finansy i statistika, 2003. – 368 s.
4. Onyshhenko O. Gospodarstva naselennja: pidsumkovi ocinky, prognozy / O. Onyshhenko // Ekonomika Ukraïny. – 2003. – № 3. – S.59-68.
5. Zbars'kyj V.K. Tendencii' rozvytku osobystyh seljans'kyh gospodarstv / V.K. Zbars'kyj, P.K. Kanins'kyj // Agroinkom. – 2008. – №5-6. – S.56-61.

Организационно-экономические подходы к трансформации личных крестьянских хозяйств в субъекты предпринимательской деятельности

И.М. Демчак, И.В. Свиноус

В статье рассматриваются проблемы трансформации личных крестьянских хозяйств в субъекты предпринимательской деятельности. Обоснованы закономерности развития личных крестьянских хозяйств, на основе которых находится разработанная стратегия "устойчивости" – первоочередное обеспечение продуктами питания членов сельского домохозяйства, а также городских жителей, с которыми члены ЛСХ находятся в родственных отношениях. Определены основные причины, не стимулирующие трансформации личных крестьянских хозяйств в субъекты предпринимательской деятельности в сфере агробизнеса и предложены пути их устранения, а также авторский подход к решению этой проблемы.

Ключевые слова: личное крестьянское хозяйство, фермерское хозяйство, государственная поддержка, самообеспечение.

Надійшла 27.10.2014 р.

УДК 636.2.034:631.145

ЗУБЧЕНКО В.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІДТВОРЕННЯ МОЛОЧНОГО СТАДА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті узагальнено особливості процесу відтворення продуктивного поголів'я великої рогатої худоби молочного напрямку. Обґрунтовано організаційно-економічні передумови інтенсивного виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами України. Доведено, що ефективність молочного скотарства значною мірою залежить від інтенсивності відтворення стада. Ідентифіковано основні причини, які стримують темпи відтворення великої рогатої худоби. Визначено найголовніші елементи племінної роботи, які забезпечать генетичний прогрес у створенні високопродуктивного стада. Встановлено, що підвищення ефективності молочного скотарства можливе за умови подальшого збільшення поголів'я худоби, підвищення її продуктивності, прискореного відтворення, профілактики безпліддя та яловості корів, збільшення виходу телят на 100 корів. Окреслено пріоритетні напрями підвищення економічної ефективності відтворювального процесу молочного стада у сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: молочне скотарство, відтворення поголів'я, продуктивність корів, економічна ефективність, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Молочне скотарство – одна з головних тваринницьких галузей сільськогосподарства України, продукцією якої є не тільки молоко, але і молодняк, який використовується для власного відтворення, реалізації племінних тварин, вирощування із подальшою реалізацією іншим сільгосппідприємствам, відгодівлі з подальшою реалізацією. Відтворення стада великої рогатої худоби є одним із найбільш трудомістких процесів у молочному скотарстві, оскільки від цього процесу залежить молочна продуктивність корів, ефективність селекційно-племінної роботи, тривалість та інтенсивність використання генетично цінних високопродуктивних тварин, якість одержуваної від них продукції та рентабельність її виробництва.

Ефективність молочного скотарства значною мірою залежить від інтенсивності відтворення стада, яке відчутно впливає як на виробництво молока, так і на темпи генетичного прогресу селе-

кційних ознак і на 15–20% забезпечує рентабельність галузі. Низька відтворна здатність корів є однією із проблем у сучасному молочному скотарстві. Саме тому вивчення питань організації відтворення поголів'я молочного стада та підвищення його економічної ефективності в сучасних умовах господарювання – актуальні та необхідні умови нарощення обсягів виробництва продукції тваринництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду багатоаспектних проблем розвитку молочного підкомплексу, питанням підвищення ефективності виробництва молока присвячені праці вітчизняних учених-аграрників: П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця, Д. Крисанова, Н. Оляднічук, В. Радька, Т. Божидарніка, І. Свиноуса, Т. Рудої та багатьох інших. Водночас, незважаючи на широке висвітлення досліджуваної проблеми в економічній літературі, окремі питання щодо організації відтворення поголів'я, поліпшення структури стада в різних категоріях сільськогосподарських підприємств є актуальними і потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження – оцінка існуючої системи організації процесу відтворення поголів'я великої рогатої худоби молочного напрямку та обґрунтування напрямів щодо його удосконалення з метою підвищення ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.

Матеріал і методика дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо тенденцій розвитку молочного скотарства й виробництва молока. У процесі дослідження використовувались такі наукові методи: діалектичний, абстрактно-логічний, узагальнення та порівняння, метод структурного аналізу, монографічний метод.

Результати досліджень та їх обговорення. Відомо, що для реалізації генетично обумовленого рівня молочної продуктивності худоби необхідно підтримувати високий рівень відтворення стада, забезпечувати своєчасне плідне осіменіння корів і телиць та щорічне отримання від них життєздатного приплоду. Селекційно-племінна робота, проведена в господарствах, дозволяє комплектувати молочнотоварні ферми і комплекси тваринами з генетично закладеною високою молочною продуктивністю. Проте її можна забезпечити лише за умови відповідної повноцінної годівлі, дотримання фізіологічно обґрунтованої технології утримання худоби і тільки у клінічно здорових тварин. За сучасної інтенсивної промислової технології виробництва молока здебільшого у корів спостерігаються гіподинамія, недостатня природна інсоляція, є погрішності в годівлі, частішали випадки стресової ситуації. Відповідно в організмі високопродуктивних тварин змінюється багато фізіологічних процесів, знижується молочна продуктивність, порушується репродуктивна функція [1], тому інтенсивне ведення молочного скотарства вимагає перебудови існуючої організації відтворення стада.

Одним із важливих показників раціонально організованого відтворення стада є підтримання його оптимальної структури. Для забезпечення відтворення у структурі стада на початок року має бути 30–35 нетелей і 35–40 телиць старше року на 100 корів [2]. Більшість вітчизняних господарств має закінчений оборот із внутрішньогосподарською спеціалізацією виробництва, тому для них дуже важлива підтримка або створення стада з оптимальною структурою. У господарствах молочного напрямку продуктивності в стаді має бути не менше 60% корів. Як свідчать дані табл. 1, частка корів у стаді становить 49,5%, що є недостатнім для обґрунтованого процесу відтворення поголів'я молочного скотарства.

Таблиця 1 – Динаміка та структура стада в молочному скотарстві у сільськогосподарських підприємствах України

Групи тварин	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	тис. гол.	у % до всього	тис. гол.	у % до всього	тис. гол.	у % до всього	тис. гол.	у % до всього	тис. гол.	у % до всього
Корови	624,3	49,2	604,6	49,0	589,1	50,9	583,7	50,5	575,2	49,5
Телята до 1 року	425,2	33,5	413,4	33,5	369,6	32,0	370,7	32,1	376,1	32,4
Телиці від 1 до 2-х років	85,2	6,7	88,3	7,2	84,6	7,3	90	7,8	99,6	8,6
Телиці від 2-х років і старші	132,7	10,4	125,6	10,2	111,4	9,6	109,9	9,5	109,5	9,4
Бугаї-плідники	2,5	0,2	2,4	0,2	1,9	0,2	2,1	0,2	1,7	0,1
Всього	1269,9	100,0	1234,3	100,0	1156,6	100,0	1156,4	100,0	1162,1	100,0

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Основними причинами, які стримують темпи відтворення великої рогатої худоби, слід вважати безпліддя і яловість маточного поголів'я. З цих причин багато господарств недоотримують

значну кількість молодняка та продукції, мають збитки від утримання неплідних тварин. Втрати у відтворенні худоби в ряді господарств залишаються високими – щороку недоотримують приплід від 30–40% маточного поголів'я [3].

Результати проведених досліджень свідчать, що у 2032 господарствах України вихід телят не забезпечує простого відтворення дійного стада (норматив 85 телят на 100 корів). І лише 800 сільськогосподарських підприємств, або 24,6% від загальної кількості, мають можливість здійснювати розширене відтворення поголів'я корів за рахунок власних ресурсів, тобто у господарств є внутрішньогалузеві резерви щодо стабілізації та нарощування поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів. Вирішити цю проблему можливо за умови активізації інвестиційних процесів у галузі й посилення державної підтримки відтворювальних процесів.

Подібна тенденція спостерігається й за оцінки виходу телят на 100 гол. нетелей, що показує незадовільний стан селекційної і племінної справи в більшості підприємств різних форм власності. Безпліддя та яловість корів залежать від багатьох причин, основними з яких є: неоптимальна годівля та незадовільна система утримання тварин, хвороби статевих та інших органів, а також недоліки в організації і проведенні штучного осіменіння.

Результати досліджень свідчать, що за аналізований період незначна кількість корів залишалася незаплідненою в терміни до 91 днів і більше після отелення – 1,43–1,45% у середньому по досліджуваних господарствах від їх загального поголів'я по областях. Результативність проведення штучного осіменіння підтверджують такі дані: 3 рази і більше проводилося осіменіння близько 5% корів. Багаторазові нерезультативні осіменіння корів свідчать про їх безпліддя, тобто нездатність до відтворення [4].

Маточне поголів'я (корови) у молочному скотарстві є основним засобом виробництва й тому правильне ведення галузі потребує, насамперед, визначення доцільного часу використання корів у стаді та рівня щорічного вибракування. Від цього значною мірою залежать темпи кількісного росту та якісного поліпшення поголів'я, структура стада, розміри капітальних вкладень на формування маточного поголів'я й ефективність використання корів.

Морально застарілим засобом виробництва корова стає лише тоді, коли її надой нижче за середній показник по стаду. Плануючи темпи оновлення маточного поголів'я, слід враховувати характер зношування корови як особини (фізичне зношування) і характеристику її як засобу виробництва порівняно зі стадом у цілому (моральне зношування). Доцільним слід вважати такий рівень заміни маточного поголів'я, за якого буде досягнуто найвищого ефекту якісного поліпшення стада, а на одиницю витрат вироблятиметься максимальна кількість продукції.

Зазначимо, що для ефективного ведення молочного скотарства досить важливо визначити принципи вибракування корів. З метою поліпшення стада проводиться вибракування низькопродуктивних тварин або вибраковують корів незалежно від їх господарсько-корисних ознак внаслідок різних захворювань і функціональних порушень в організмі. Очевидно, що доцільно вибраковувати корів через низьку продуктивність, вік і непридатність до машинного доїння. Однак, як свідчить аналіз причин вибуття корів у господарствах, названі чинники не є головними. Найбільше вибраковують корів через інфекційні й незаразні хвороби (60-65%). Серед них майже третину (28%) становлять порушення відтворювальної здатності, що завдає господарствам великих економічних збитків.

На нашу думку, подібне становище зумовлюють переважно групи факторів, які з різним ступенем знижують ефективність виробництва продукції та відтворювального процесу. Найбільшою мірою впливають на передчасне вибуття корів зі стада причини соціального і технологічного характеру: низька кваліфікація і технологічна дисципліна працівників; порушення годівлі й утримання тварин; індивідуальні особливості тварин, які вступають у суперечність з умовами навколишнього середовища. Зауважимо, що яловість корів є також однією з основних причин вибракування корів. Щорічно з цієї причини вибуває зі стада в середньому 22,6% від загальної кількості вибракуваних корів [5].

Аналіз обороту поголів'я корів показав, що тільки у 2012 р. вибуло з різних причин 202,3 тис. корів, а введено телиць, що розтелилися, в основне стадо трохи більше 155 тис. гол., або 26%. Основними причинами вибракування, особливо у високопродуктивному молочному стаді, є порушення репродуктивної функції – 24–40%, хвороби вимені – 15–25%, низька продуктивність – 4–16% [6].

Для щорічного отримання теляти від кожної корови необхідно, щоб сервіс-період (період від отелення до плідного осіменіння) у неї не перевищував 80 днів. На сьогодні цей показник коливається в межах 95–125 днів і більше. Причиною ненормативної тривалості сервіс-періоду є збільшення післяпологового періоду як наслідок подовженого інволюційного періоду і низької результативності першого осіменіння. Корови, зазвичай, приходять в охоту через 50–60 днів після отелення, хоча влітку цей показник скорочується до 30–45, а взимку збільшується до 65–70 днів.

У більшості господарств від першого осіменіння стають тільними тільки 30–40% тварин, поголів'я, що залишилося, запліднюється у 23 рази і більше. Повторні осіменіння можуть бути наслідком недотримання оптимальних строків і технології штучного осіменіння, порушення функції органів розмноження, неповноцінної годівлі тварин і незадовільних умов їх утримання.

Підвищення ефективності молочного скотарства можливе за умови подальшого збільшення поголів'я худоби, підвищення її продуктивності, прискореного відтворення, профілактики безпліддя та яловості корів, збільшення виходу телят на 100 корів. Великі можливості для швидкого підвищення продуктивних якостей худоби і поліпшення його племінних якостей криються в широкому застосуванні штучного запліднення [7].

Серед причин, що пояснюють зниження плодючості, важливим є годівля й утримання корів і телиць. Крім того, часто осіменіння проводять без урахування фізіологічного стану статевого апарату корови. Правильне розуміння сутності безпліддя та знання факторів, що його обумовлюють, ретельний облік стану статевих органів і всього організму корови, вміло визначені терміни осіменіння дають змогу намітити шляхи підвищення продуктивності тварин [8].

Отже, інтенсивне відтворення високопродуктивного стада передбачає дотримання належного рівня зоотехнічної і ветеринарної культури розведення тварин.

Нині надзвичайної важливості набувають заходи з організації відтворення стада цілеспрямованим вирощуванням телиць, осіменінням корів у ранні оптимальні строки з урахуванням їхнього віку, живої маси, породи, стану статевого апарату, збільшення заплідненості корів, створення найкращих умов годівлі й утримання корів під час вагітності, пологів і в післяпологовий період. Виконання цих заходів, враховуючи конкретні господарсько-економічні зони нашої країни, дасть змогу значно підвищити продуктивність тварин.

Як свідчать наукові дослідження і практичний досвід, інтенсивне вирощування ремонтного молодняка молочних порід з одержанням першого отелення у віці 24–27 міс. ефективно як із селекційного та господарського, так і з економічного поглядів. Осіменіння в оптимальні строки добре розвинених телиць дає змогу скоротити на 10–12% витрати на вирощування корів, оскільки за непродуктивний період за вирощування телиць щомісяця витрачається 180–200 корм. од. Більш раннє парування телиць забезпечує також одержання більшої кількості молока в середньому на кожний рік життя тварини, подовження тривалості періоду їх продуктивного використання та відтворювальної здатності, зниження витрат на вирощування і, як результат, – вищу економічну ефективність використання маточного поголів'я [9].

На нашу думку, ґрунтуючись на встановлених біологічних закономірностях, для кожного господарства слід розробити схеми спрямованого вирощування ремонтного молодняка, спираючись на прийнятну відповідно до конкретних умов технологію та загальні для господарств усіх рівнів стандарти живої ваги. Оптимізація вирощування ремонтних телиць дасть змогу підвищити молочну продуктивність майбутніх корів, що, у свою чергу, підвищить економічну ефективність галузі.

Запорукою формування високопродуктивних корів є висока інтенсивність росту ремонтних телиць на рівні 700–750 г середньодобового приросту. Практика базових господарств підтверджує, що між інтенсивністю росту й молочною продуктивністю корів-первісток існує тісний зв'язок. Чим більший середньодобовий приріст у телиць, тим вища продуктивність корів-первісток.

Отже, забезпеченість тварин кормами, інтенсивне використання бугаїв-плідників, оцінених за якістю нащадків, індивідуальний підбір із використанням замовних парувань, якісне вирощування ремонтного молодняка, підготовка нетелей до розтелення з подальшою оцінкою їхнього потенціалу в формуванні високопродуктивних родин – найголовніші елементи племінної роботи, які забезпечать генетичний прогрес у створенні високопродуктивного стада.

Слід зазначити, що терміни продуктивного довголіття молочних корів стають одним із головних критеріїв ефективності та прибуткового ведення молочного скотарства. Розрахунки пока-

зують: якщо середня тривалість використання корів буде меншою, ніж 2,5 лактації, то корови-матері почнуть вибувати зі стада раніше, ніж дадуть приплід їхні дочки.

Наразі середня тривалість продуктивного життя корів молочних порід в Україні та США становить чотири лактації, Німеччині й Болгарії – три з половиною – чотири, Великій Британії й Канаді – близько п'яти, Нідерландах – три – чотири, Угорщині – дві з половиною лактації. У країнах з інтенсивним молочним скотарством ведуть облік і відповідні селекційні та соціальні заходи щодо корів, які за період життя продукували 100 т молока й більше [10].

Результати наукових досліджень свідчать про те, що для подовження продуктивного довголіття молочних корів потрібно дотримуватися комплексу профілактичних заходів, основними з яких є: недопущення порушень у період отелення, маститів, вибраковування корів унаслідок зниження відтворної функції та захворювання кінцівок і ратиць. Поряд із технологічними чинниками на процес відтворення впливають й економічні. Зокрема, відсутність фінансових можливостей для закупівлі худоби в племінних господарств та іноземних товаровиробників. Найбільш ефективною є закупівля телиць у населення або обмін їх на бичків.

Зауважимо, що досягнення оптимальної молочної продуктивності корів за найменших затрат праці та матеріальних засобів розглядається як основна мета молочного скотарства. Оскільки без отелення корови неможлива секреція молока, нормальний стан відтворення стада є основою ефективного виробництва молока. Принципове положення організації відтворення й найбільш ефективного використання корови полягає в тому, щоб забезпечити середній міжотільний інтервал тривалістю 12 міс., близько 10 міс. лактації і 2 міс. сухостійного періоду. Це обґрунтовано біологічними особливостями молочної худоби, адже вагітність у корів триває у середньому близько 285 днів (± 11 днів), а клітини, які секретують молоко і забезпечують його виділення, відновлюються не менш ніж за 45 днів сухостійного періоду [11].

Висновки. За результатами проведених досліджень можна стверджувати, що середня тривалість життя корів української чорно-рябої молочної породи – 2224 дні за тривалості використання в стаді впродовж 3,2 лактації, що відповідає близько 30% щорічного ремонту та коефіцієнта господарського використання – 57,9%. У сукупності це свідчить про необхідність посилення в сільськогосподарських підприємствах процесу інтенсивного відтворення стада молочних корів. Пріоритетними напрямками підвищення економічної ефективності відтворювального процесу молочного стада, на нашу думку, є: скорочення тривалості відтворювального циклу; оптимізації структури молочного стада; зменшення кількості ялових корів для збільшення інтенсивності відбору телиць для ремонту й розширеного відтворення продуктивної худоби; інтенсифікація вирощування ремонтних (племінних) телиць; мінімізація витрат на вирощування молочних корів за рахунок раціонального використання виробничих ресурсів на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу; збільшення продуктивності молочної худоби для підвищення якості основних засобів нового покоління й фінансового забезпечення відтворювального процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Башенко М. Відтворна здатність і продуктивне довголіття української чорно- та червоно-рябої молочної худоби / М. Башенко, О. Гончар, Ю. Сотніченко // Тваринництво України. – 2012. – № 7. – С. 12–17.
2. Лещук Г. Продуктивні якості молочного стада в зв'язі з різним рівнем вибраковки первотелок / Г. Лещук // Главний зоотехнік. – 2012. – № 8. – С. 7–9.
3. Юмагузин И. Воспроизводство стада – важный элемент эффективности молочного скотоводства / И. Юмагузин, Ф. Яхин, С. Ардаширов // Аграрное решение. – 2011. – № 3. – С. 40–41.
4. Рудик І. А. Рівень відтворної здатності корів як фактор формування високопродуктивних стад молочної худоби / І. А. Рудик, В. П. Олешко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 160. Ч. 1. – С. 34–41.
5. Ставецька Р. Інтенсивність вибракування ремонтного молодняка української чорно-рябої молочної породи / Р. Ставецька, І. Рудик // Тваринництво України. – 2012. – № 7. – С. 18–23.
6. Месель-Веселяк В. Я. Поголів'я і виробництво продукції тваринництва в Україні / В. Я. Месель-Веселяк, О. Ю. Грищенко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 146 с.
7. Штучне осіменіння корів та телиць [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrfarms.com.ua/pdf/AI.pdf>
8. Яблонський В. А. Проблеми відтворення тварин: стан і погляд у майбутнє галузі / В. А. Яблонський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 160. – Ч. 1. – С. 136–141.
9. Костенко В. Технологія вирощування ремонтних телиць / В. Костенко // Агробізнес сьогодні. – 2012. – Жовтень, № 20. – С. 28–30.
10. Гуроров О. І. Світові тенденції розвитку молочного скотарства / О. І. Гуроров // Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал. – № 6. – 2011. – С. 151–158.

11. Лященко Г.Д. Відтворна здатність та її зв'язок з молочною продуктивністю корів / Г.Д. Лященко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 160. – Ч. 1. – С. 15–162.

REFERENCES

1. Bashhenko M. Vidtvorna zdatnist' i produktivne dovgolittja ukrains'koї chorno- ta chervono-rjaboї molochnoї hudobi / M. Bashhenko, O. Gonchar, Ju. Sotnichenko // Tvarinnictvo Ukraїni. – 2012. – № 7. – С. 12–17.
2. Leshhuk G. Produktivnye kachestva molochnogo stada v svjazi s raznym urovnem vybrakovki pervotelok / G. Leshhuk // Glavnyj zootehnik. – 2012. – № 8. – С. 7–9.
3. Jumaguzin I. Vosproizvodstvo stada – vazhnyj jelement jeffektivnosti molochnogo skotovodstva / I. Jumaguzin, F. Jahin, S. Ardashirov // Agrarnoe reshenie. – 2011. – № 3. – С. 40–41.
4. Rudik I. A. Riven' vidtvornoї zdatnosti koriv jak faktor formuvannja visokoproduktivnih stad molochnoї hudobi / I. A. Rudik, V. P. Oleshko // Naukovij visnik Nacional'nogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannja Ukraїni. – 2011. – Vip. 160. Ch. 1. – С. 34–41.
5. Stavec'ka R. Intensivnist' vibrakuvannja remontnogo molodnjaku ukrains'koї chorno-rjaboї molochnoї porodi / R. Stavec'ka, I. Rudik // Tvarinnictvo Ukraїni. – 2012. – № 7. – С. 18–23.
6. Mesel'-Veseljak V. Ja. Pogoliv'ja i virobnictvo produkcii tvarinnictva v Ukraїni / V. Ja. Mesel'-Veseljak, O. Ju. Grishhenko. – K.: NNC IAE, 2013. – 146 s.
7. Shtuchne osimeninnja koriv ta telic' [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://ukrfarms.com.ua/pdf/AI.pdf>
8. Jablons'kij V.A. Problemi vidtvorennja tvarin: stan i pogljad u majbutne galuzi / V. A. Jablons'kij // Naukovij visnik Nacional'nogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannja Ukraїni. – 2011. – Vip. 160. – Ch. 1. – С. 136–141.
9. Kostenko V. Tehnologija viroshhuvannja remontnih telic' / V. Kostenko // Agrobiznes s'ogodni. – 2012. – Zhovten', № 20. – С. 28–30.
10. Gutorov O.I. Svitovi tendencii rozvitku molochnogo skotarstva / O.I. Gutorov // Ekonomika APK: mizhnarodnij naukovo-virobnichij zhurnal. – № 6. – 2011. – С. 151–158.
11. Іл'яшенко Г.Д. Відтворна здатність та її зв'язок з молочною продуктивністю корів / Г.Д. Іл'яшенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 160. – Ч. 1. – С. 15–162.

Особенности организации воспроизводства молочного стада в сельскохозяйственных предприятиях**В. В. Зубченко**

В статье обобщены особенности процесса воспроизводства продуктивного поголовья крупного рогатого скота молочно направленного. Обоснованы организационно-экономические предпосылки интенсивного производства молока сельскохозяйственными предприятиями Украины. Доказано, что эффективность молочного скотоводства в значительной мере зависит от интенсивности воспроизводства стада. Идентифицированы основные причины, сдерживающие темпы воспроизводства крупного рогатого скота. Определены главные элементы племенной работы, которые обеспечивают генетический прогресс в создании высокопродуктивного стада. Установлено, что повышение эффективности молочного скотоводства возможно при условии дальнейшего увеличения поголовья скота, повышения его производительности, ускоренного воспроизводства, профилактики бесплодия и яловости коров, увеличения выхода телят на 100 коров. Определены приоритетные направления повышения экономической эффективности воспроизводственного процесса молочного стада в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: молочное скотоводство, воспроизводство поголовья, продуктивность коров, экономическая эффективность, сельскохозяйственные предприятия.

Надійшла 28.10.2014 р.

УДК 339.5**ІБАТУЛЛІН М.І.**, канд. екон. наук*Національний університет біоресурсів і природокористування України***МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «РИНОК»**

У статті розглядаються основні підходи до тлумачення поняття «ринок», наведена еволюція поглядів економістів щодо трактування цього терміна та здійснено їх систематизацію. Удосконалено трактування поняття "ринок" з погляду політекономічної концепції, яке, на відміну від існуючих, характеризує сукупність економічних відносин між ринковими суб'єктами з приводу купівлі-продажу ринкових об'єктів на визначеній території, за певний проміжок часу за умови вільного кон'юнктурного ціноутворення, обмеженого державного регулювання, свободи вибору і вільного розпорядження предметами купівлі-продажу. Запропоновано авторську класифікацію чинників, що впливають на розвиток ринкового середовища.

Ключові слова: ринок, економічні відносини, товарно-грошовий обмін.

Постановка проблеми. Ринок як одна з найпоширеніших категорій в економічній теорії пройшов тривалий еволюційний період. Спочатку поняття «ринок» тлумачили як місце роздрібної торгівлі, ринкова площа. Надалі, з розвитком товарно-грошових відносин і поглибленням суспільного поділу праці категорія «ринок» набуває більш складного змісту.

Проведення наукових та практичних досліджень у будь-якій сфері діяльності передбачає, насамперед, чітке визначення основних понять (категорій), які відображають найбільш загальні та суттєві властивості, відносини між явищами, а також встановлення системи знань про ці явища.

Вивчення багатьох наукових джерел свідчить, що категорія „ринок” в економічній літературі трактується по-різному. Наявність неоднозначних, проте несуперечливих визначень поняття ринку зумовлена тим, що в процесі розвитку суспільства ринок зазнавав великих змін, а ринкові відносини постійно трансформувалися відповідно до конкретних умов і загального стану економіки, а також цілей і завдань, які висувало суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різнобічні грані важливої економічної проблеми організаційно-економічного забезпечення функціонування ринку знайшли висвітлення у наукових працях вітчизняних та іноземних науковців. Концептуальна основа державного регулювання ринкової економіки сформована ще зарубіжними фундаменталістами Дж. М. Кейнсом, Р. Кемпбеллом, А. Маршаллом, П. Самуельсоном, А. Файодем, М. Кондратьєвим, В. Леонтєвим і вітчизняними науковцями В. Базилевичем, В. Гейцем, А. Гальчинським, І. Лукіновим та багатьма іншими. Проте, з урахуванням нинішніх тенденцій розвитку суспільно-економічних відносин постає питання щодо переоцінки значення та змісту категорії «ринок».

Мета і завдання дослідження – здійснити узагальнене бачення науковців стосовно проблеми трактування категорії «ринок» та на основі цього запропонувати авторський підхід до розуміння цієї категорії.

Матеріал і методика досліджень. Для реалізації досягнення поставленої мети використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний, вибірковий, порівняльний, абстрактно-логічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Економічна наука пропонує надзвичайно багато дефініцій, які визначають ринок як економічну категорію, що являє собою різноманітні форми економічних відносин між різними господарючими суб'єктами, які приймають рішення у процесі розподілу й обміну виробленої продукції. Ринкові відносини можуть мати відмінні властивості в окремих країнах, зумовлені історичними, соціальними та іншими ознаками еволюції розвитку ринкових відносин, але в загальній сукупності вони характеризують ринок як складну і багаторівневу економічну систему.

Вважаємо, що Л. Мізес найбільш точно сформулював сутність ринку, він визначив його як «суспільну систему розподілу праці в умовах приватної власності на засоби виробництва ... Ринок не є ні місцем, ні річчю, ні колективною сутністю. Ринок – це процес, який приводиться у рух взаємодією великої кількості індивідуумів, що співпрацюють в умовах розподілу праці» [1, с. 21].

Вважаємо за необхідне розглядати ринок як узагальнювальне поняття, яке характеризує певний тип функціонування економіки і формування господарських зв'язків, в основі яких знаходиться ринковий механізм. У такому розумінні ринкові відносини не обмежуються сферою обміну, а охоплюють всі товарно-грошові відносини, за допомогою яких регулюються виробництво, збут і споживання продовольчих товарів.

Так, А. Маршалл, а також представники англо-американської політичної економіки, розглядають ринок як форму функціонування економічної системи із розвиненими товарно-грошовими відносинами, коли попит і пропозиція, із врахуванням потреб людей, перебувають у постійній взаємодії. Узагальнюючи існуючі підходи до визначення поняття «ринок», зазначимо, що у вузькому розумінні категорія «ринок» розглядає взаємодію існуючих і потенційних покупців певного товару або «...інститут або механізм, який зводить разом покупців (представників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів та послуг» [2, с. 14].

Ці підходи характеризують лише одну сторону ринку, оскільки не охоплюють сукупності суб'єктів ринкових відносин (виробників, споживачів, посередників, постачальників). Нині ринок розглядається як тип господарського зв'язку між суб'єктами господарювання, або форма функціонування економіки [3, с. 90].

У зв'язку з цим, П. Самуельсон стверджує, що «ринок – це механізм, через який покупці і продавці взаємодіють, щоб визначити ціну і кількість товару» [4, с. 17]. Подібну дефініцію категорії «ринок» дають К.Р. Макконелл, С.Л. Брю: «Ринок – це просто механізм або пристосування, що здійснює контакт між покупцями, або пред'явниками попиту, і продавцями, або постачальниками товару чи послуг» [5, с. 26].

Категорія «ринок» в широкому розумінні включає кілька понять. Насамперед, це розуміння ринку як «системи економічних відносин, які виникають із приводу взаємодії товарного і грошового обігу» [6, с. 32]; «ринок – система товарно-грошових відносин, що виникають між покупцем і продавцем, яка включає механізм вільного ціноутворення, вільне підприємництво, що здійснюються на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача» [7, с. 183].

Це визначення містить не лише відносини купівлі-продажу, а й відносини власності, виробництва, механізм розподілу і споживання, соціально-економічні відносини. Разом з тим, зазначимо, що можна навести ще визначення ринку, які вдало характеризують окремі його ознаки, проте не можна стверджувати, що це повне висвітлення сутності ринку як економічної категорії, оскільки ринок є складним соціально-економічним явищем, що проявляється по-різному, залежно від природно-економічних, політичних та історичних особливостей розвитку економіки кожної країни.

Варто зазначити, що на різних етапах становлення і розвитку ринкової економіки відношення державного втручання у систему її функціонування набувало істотних змін.

Вперше потреба в науковому обґрунтуванні межі державного управління життям суспільства, включаючи економіку, з'явилася за феодального устрою – наприкінці XVI – на початку XVII ст. Саме з цим пов'язані свободололюбиві ідеї Д. Локка, Т. Гоббса (Англія) і Ш. Монтеск'є, Д. Дідро (Франція), Вольтера про необхідність лібералізації суспільного життя. Вони розглядали свободу як необхідний елемент всієї сукупності індивідуальних прав і свобод, які виходять із самої природи людини [8, 15]. Ідеї пріоритету економічної свободи були обґрунтовані у працях Д. Норса, П. Баугільбера, Б. Гурне, Ф. Кене [9]. Не акцентуючи увагу на філософських ідеях економістів того часу, зазначимо, що вони, як фізіократи, передбачали, з одного боку, митну лібералізацію вільного ринку зерна, а з іншого – мінімальне державне обмеження свободи правовими методами. Вважається, що саме Гурне ввів термін *laissez faire*, що означає обмежену роль держави в економіці.

Західна класична макроекономічна теорія передбачає дві альтернативні концепції економічного регулювання – монетаризм та кейнсіанство. Класична теорія ідеалізує стихійний ринковий механізм. Так, економіка, на думку представників такого теоретичного підходу, завжди тяжіє до рівноважного стану. Класичний підхід передбачає, що економіка самостійно, без втручання ззовні, буде рухатися до точки рівноваги. На певному етапі економічних відносин наприкінці XVIII ст. монетаристський принцип «*laissez faire, laissez passer*» (у перекладі з французького – нехай кожний йде своїм шляхом) повністю виключав можливість макроекономічного регулювання економіки. Цю ідею вичерпно обґрунтував Адам Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів». Сутність вчення Сміта полягає в тому, що «ринкова система здатна до саморегулювання, в основі якої лежить «невидима рука» – особистий інтерес, пов'язаний із прагненням одержати прибуток. Він є основною мотивуючою силою економічного розвитку... Економіка буде функціонувати ефективніше, якщо виключити державне регулювання. Найкращий варіант – це дотримуватися політики невтручання держави...». Сутність цієї теорії у спрощеному вигляді можна звести до наступного: якщо товаровиробники бачать, що за існуючими цінами їх товари більше не купуються, то вони за власною ініціативою використовують обидва механізми коригування, а саме: знижують як обсяги виробництва продукції, так і ціни на неї. Отже, жоден з економічних агентів не має стимулу відхилитися від точки рівноваги, яка визначає одночасно і загальний рівень цін, і розміри валового продукту [10, с. 332].

Однак ринкова організація економіки не здатна забезпечити рівновагу всіх елементів системи. Передумовами ринкової свободи та її об'єктивними обмеженнями у концепції Сміта є поділ праці та приватна власність. Поділ праці дає можливість кожному індивіду, який спеціалізується на конкретному виді праці та підвищує її продуктивність, обмінюватися різними продуктами з іншими суб'єктами господарювання. Приватна власність створює основу для відокремлення результату праці в його товарно-грошовій формі. Обмеження економічної свободи, на думку А. Сміта, може здійснюватися державою. Примусове обмеження економічної свободи необхідне тоді, коли свобода одних індивідумів подавляється іншими суб'єктами. У деяких випадках можливе й обмеження зовнішньої торгівлі державним протекціонізмом, коли це є відповідним заходом на введення іноземною державою митних бар'єрів або необхідністю захисту слабких галузей промисловості. Функціям державного регулювання відводиться «захисний» характер.

В основу неокласичної моделі відтворення покладено закон Сея, який сформульовано ще 1800 р., згідно з яким пропозиція товарів породжує попит. Цей закон передбачає, що споживачі

витрачають лише свій дохід і витрачають його повністю. Однак реально більшість людей робить накопичення, зберігаючи частину доходів, а підприємці часто використовують позикові кошти.

Смітівське трактування державного регулювання поступово коригувалося. Послідовників А. Сміта відносять до так званої класичної школи, пов'язаної з іменами Д. Рікардо, Ж. Сея, Д. Мілля, А. Маршалла, ідеї якої знайшли подальший розвиток у сучасних неокласичних концепціях (монетаризм, теорія раціональних очікувань та ін.).

Так, Д. Мілля звернув увагу на можливі випадки «безсилля ринку». З одного боку, він підтримував принцип мінімального втручання держави в економіку, а з іншого – обґрунтував необхідність регулювання сфери освіти і соціально-трудових відносин, що виділяло його позицію із постулатів прихильників класичної доктрини. Ідея про те, що економічна свобода має цінність, оскільки вона корисна, обґрунтована Д. Міллем в трактаті «Про свободу» й характеризує своєрідність підходу економістів класичної школи до її змісту, який з деякими модифікаціями поширюється і на сучасну неокласичну школу. Такий методологічний підхід ґрунтується на твердженні, що вільний ринок, здатний до саморегулювання, є найбільш ефективним способом організації господарства.

Інший методологічний підхід до вирішення питання державного обмеження свободи в суспільстві відрізняє представників історичної школи (Мюллер А., Ліст Ф.). Із позиції Ф. Ліста, «окрема людина ... не завжди вільною діяльністю сприяє інтересам суспільства ..., у тисячах випадків державна влада бачить себе змушеною обмежувати приватну промисловість». У системі обмеження господарської свободи Ф. Ліст приділяв особливо велику увагу протекціонізму, який покликаний сприяти розвитку нових галузей промисловості та сільського господарства, залученню капіталів і продуктивних сил з-за кордону. Отже, в концепції представників історичної школи державне регулювання трактується як обмеження господарської свободи державою з метою розвитку продуктивних сил країни.

Серед існуючих підходів до розкриття проблеми економічної свободи можна відзначити маржиналістський підхід представників австрійської школи (Менгер К., Бем-Беварк Е. і Візер Ф.). Державні обмеження свободи у концепції австрійської школи були мінімальними. К. Менгер, наприклад, вважав, що «суспільні відносини змінюються і удосконалюються найкращим чином лише тоді, коли цей процес здійснюється не навмисно». У цьому випадку розглядається ідея «спонтанності» економічного розвитку і пріоритету ринкового механізму саморегулювання, яка в ХХ ст. була розкрита в конкурентній стратегії Ф. Хайека.

Значний інтерес становлять погляди інституційного напрямку (Веблен Т., Коммонс Д. та ін.), які аналізують економічну свободу та її обмеження із позицій рівних стартових можливостей вибору індивідів. Вони не виділяли об'єктивних обмежень ринкової свободи, однак її ступінь в інституційній концепції залежить від якості ринкового середовища, яке змінюється у процесі розвитку економічної системи. У розумінні інституціоналістів ринок є не нейтральним механізмом розподілу ресурсів, а соціальним інститутом, який набуває глибоких змін разом з інституційною системою суспільства. При цьому в умовах високорозвиненої економіки, де вирішальний вплив мають великі компанії, посилюється роль неринкових регуляторів економічних процесів. У монополістичній економіці, в якій саморегулюючі ринкові сили не працюють, на думку французького інституціоналіста Ф. Перру, необхідним є механізм соціального контролю, який би дав здатність використовувати потенційні можливості ринку, усуваючи його негативні риси і компенсуючи недоліки, тому об'єктивно необхідні такі обмеження ринкової свободи, як створення системи соціального захисту від безробіття та використання системи індикативного планування на мікрорівні.

До кінця ХІХ ст. систематизуються і поглиблюються думки про об'єктивні та державні обмеження ринкової свободи. Так, А. Маршалл ввів поняття економічної свободи в предмет науки й визначив її «як свободу виробництва і підприємництва», об'єктивно обмежену необхідністю співпраці та асоціацій. Ці теоретичні зміни були зумовлені змінами загальних умов господарювання, концентрацією виробництва, монополізацією економіки, загостренням соціальних проблем. Внаслідок цього кінець ХІХ ст. став періодом значного зростання масштабів регулювання, які поширилися, як вказує А. Карсон, на ринок в цілому (антимонопольне регулювання), та на певні галузі господарства (залізничний, водний транспорт, виробництво електроенергії та ін.).

Представники неокласичного напрямку почали розглядати проблему поєднання свободи та її обмежень на рівні суспільного добробуту. Ґрунтуючись на ідеї про невідповідність приватної та суспільної вигоди, Г. Сіджуїк показав, що система економічної свободи і конкуренції має певні

недоліки. Вона «не забезпечує ефективного вирішення багатьох типів проблем виробництва», «нічого не говорить про ефективний розподіл суспільного багатства», «забезпечує всім свободу купівлі-продажу, але не рівності можливостей». Тому завданням держави у ХХ ст., з його погляду, стає ліквідація негативних наслідків свободи і певне вирівнювання економічних можливостей для кожного підприємця та індивіда.

За А. Пігу, державне обмеження ринкової свободи необхідне для створення «суспільних благ», усунення негативних наслідків побічних ефектів ринку (професійні захворювання, травми на виробництві, забруднення навколишнього середовища, безробіття і т.д.), рівномірнішого розподілу національного доходу. Формами обмеження ринкової свободи, на його переконання, можуть бути державний контроль (прямий – у випадку регулювання діяльності монополій на ринку, непрямий – за допомогою податків і субсидій) і державне підприємство. Вибір методів залежатиме від масштабів втручання, характеру галузі, яка потребує регулювання, об'єктивних оцінок компетентності органів, що здійснюють втручання, й ефективності реалізації поставлених цілей. У ХХ ст. постулати неокласичної школи виявилися невід'ємними аргументами на користь поєднання державного обмеження і свободи господарюючих суб'єктів у змішаній економіці. Стало очевидним, що економічна свобода можлива лише за умов складної й динамічної системи її державних обмежень у сфері виробництва національного багатства та його розподілу.

Нова епоха в розвитку теорії і практики державного регулювання пов'язана з ім'ям Д. Кейнса. У своїй праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» він поставив під сумнів провідний постулат неокласичної школи про спроможність ринкового механізму до саморегулювання і довів неможливість самоцілення економіки. Д. Кейнс розглядав поєднання свободи і несвободи як «взаємодію стихійного і свідомого, виходячи із моделі недосконалої конкуренції, якій не притаманний стихійний механізм відновлення рівноваги». Центральним положенням кейнсіанської економічної теорії також є поняття макроекономічної рівноваги. Основним питанням макроекономічного аналізу Дж. Кейнс розглядав взаємний зв'язок між запланованими витратами і національним продуктом. Погоджуючись із трактуванням цього вчення теоретиками економічної теорії, можна зробити висновок, що в основу кейнсіанського підходу покладено припущення, що рівень цін постійний, річний фактичний обсяг національного виробництва, який в свою чергу відповідає розмірам доходу. Вважаємо, що за такого підходу не враховується також вплив зовнішньої торгівлі. Згідно з такою моделлю «доходи-витрати», рівновага в макроекономіці настає тоді, коли сукупні витрати дорівнюють національному продукту.

Основними характерними рисами кейнсіанської моделі регулювання є: по-перше, висока частка національного доходу, яка розподіляється через державний бюджет; по-друге, формування державного підприємства на основі створення державних і змішаних підприємств; по-третє, широке використання кредитно-фінансових і бюджетно-фінансових регуляторів для стабілізації економічної кон'юнктури, згладжування циклічних коливань, підтримання високих темпів зростання і високого рівня зайнятості.

Кейнсіанська модель державного регулювання застосовувалася країнами Заходу більше двох післявоєнних десятиріч. У багатьох країнах приймалися закони, які закріплювали функції підтримки повної зайнятості й антициклічного регулювання за органами управління економікою, держава забезпечувала виконання питань охорони праці, надання допомоги бідним, було націоналізовано окремі галузі.

Сучасна економічна наука в основі аналізу рівноваги національного ринку використовує факторні, структурні та лагові пропорції макроекономічних параметрів. Теорії сукупного попиту і пропозиції виявляють фундаментальне співвідношення між сукупним доходом, споживанням, збереженням та інвестуванням, використовуючи при цьому наступні елементи мікроаналізу: споживчу функцію, яка виражає співвідношення між споживанням і доходом; принцип мультиплікатора, що показує вплив національного доходу, використовуючи споживчі витрати як посередника; принцип акселератора, що описує вплив на інвестиції модифікацій попиту на споживчі товари.

Зрозуміло, що усі макроекономічні моделі, які описують ринкову рівновагу, спрямовані, у першу чергу, на підтримання пропорційності розвитку системи в цілому. До важливих пропорцій розвитку народного господарства відносять пропорції: між виробництвом і споживанням; споживанням і населенням; виробництвом засобів виробництва і виробництвом предметів споживання; основними галузями матеріального виробництва; галузями матеріального і нематеріального виробництва і т.д.

Необхідно зазначити, що кожній історичній епосі притаманні свої економічні пропорції, які визначаються рівнем розвитку продуктивних сил і характером виробничих відносин певного суспільства. Це можна пояснити тим, що із факту існування суспільного поділу праці випливає необхідність поєднання та взаємної ув'язки різних видів трудової діяльності у певних пропорціях. Однак із часом продуктивні сили і виробничі відносини постійно розвиваються, змінюються, а також ускладнюються взаємозв'язки у галузях народного господарства. У цілому ж пропорційність притаманна будь-якій економічній системі і є свого роду економічним законом.

Висновки. Отже, функціонування ринку формується через інституції, які характеризують ступінь взаємодії структур, споживачів, регуляторні впливи на конкурентну політику підприємств, перерозподіл створеного продукту. Серед основних проблем інституціонального характеру розвитку ринкових умов в аграрному секторі економіки можна виділити: повільну адаптацію ринкових інституцій та інститутів до умов господарювання; незадовільну модифікацію колишніх і нових ринкових інститутів; неузгодженість системи регулювання аграрного ринку, інституцій та інститутів із традиційними економічними відносинами; відсутність системного і комплексного забезпечення розвитку й регулювання аграрного ринку.

По-друге, виробництво суспільних товарів і послуг, до яких можна віднести товари оборонного значення, послуги державного апарату і правоохоронних органів, дороги, освіту, охорону здоров'я, частково науку і консультування і т.д. Надання цих товарів і послуг держава бере на себе. Очевидно, що саме таку діяльність держави мав на увазі Адам Сміт, коли формулював свої відомі «три функції корони». Він зазначав, що законне право держави – робити те, що люди поодиноці не можуть осилити взагалі, або не спроможні робити дуже добре.

По-третє, мінімізація трансакційних витрат, які держава може взяти на себе, наприклад, частина робіт з інформаційного забезпечення ринку, і тим самим знизити трансакційні витрати приватних фірм, забезпечити спрощення діяльності державного апарату, судової системи і т.д.

По-четверте, охорона здоров'я населення, яка полягає у здійсненні державою контролю якості продуктів харчування, недопущення на ринок неякісної продукції, що шкодить здоров'ю людей.

По-п'яте, стабілізація макроекономічних коливань, яка проявляється через відповідальність держави за протидію різким макроекономічним коливанням, запобігання безробіттю та значному росту інфляції, а також забезпечення певного економічного росту і добробуту громадян.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гусев В.І. Історія західноєвропейської філософії XII-XVII ст. / В.І. Гусев. – К.: Либідь, 1994. – 246 с.
2. Монтеск'є Ш. Избранные произведения / Под. ред. М.П. Баскина. – М.: Гос. изд-во политической литературы, 1955. – 328 с.
3. Юхименко П.І. Економічна історія: навч. посібник / П.І. Юхименко. – К.: Вікар, 2006. – 341 с.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Соцэргиз, 1962. – 684 с.
5. Макконнол С. Економікс / С. Макконнол, Л. Брю, Р. Кемпбелл, Л. Стенлі; пер. с англ. – 11-е изд. – К.: Хагар-Демос, 1993. – 785 с.
6. Милль Д.С. Основы политической экономии / Д.С. Милль; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1980. – 494 с.
7. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Ф. Лист – СПб.: Изд-во. А.Э. Мертенса, 1891. – 452 с.
8. Менгер К. Австрийская школа в политической экономии / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер – М.: Экономика, 1992. – 494 с.
9. Хайек Фридрих А. Познание, конкуренция и свобода: антология сочинений / Под. ред. С. Мальцева, К. Большакова. – СПб.: Пневма, 1999. – 288 с.
10. Кейнс Джон Мейнард. Общая теория занятости, процента и денег / Д. М. Кейнс. – М.: Гелиос АРВ, 2012. – 352 с.

REFERENCES

1. Gusjev V. I. Istorija zahidnojevropejs'koi' filosofii' XII-XVII st. / – V. I. Gusjev. – K.: Lybid', 1994. – 246 s.
2. Montes'k'e Sh. Izbrannye proizvedenija / Pod. red. M.P. Baskina. – M.: Gos. izd-vo politicheskoi literatury, 1955. – 328 s.
3. Juhymenko P.I. Ekonomichna istorija: navch. posibnyk / P. I. Juhymenko. – K.: Vikar, 2006. – 341 s.
4. Smit A. Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov / A. Smit. – M.: Socjergiz, 1962. – 684 s.
5. Makkonnol C. Ekonomiks / S. Makkonnol, L. Brju, R. Kempbell, L. Stenli; per. s angl. – 11-e yzd. – K.: Hagar-Demos, 1993. – 785 s.
6. Mill' D.S. Osnovy politicheskoi jekonomii / D.S. Mill'; per. s angl. – M.: Progress, 1980. – 494 s.
7. List F. Nacional'naja sistema politicheskoi jekonomii / F. List – SPb.: Izd-vo. A.Je. Mertensa, 1891. – 452 s.
8. Menger K. Avstrijskaja shkola v politicheskoi jekonomike / K. Menger, E. Bem-Baverk, F. Vizer – M.: Jekonomika, 1992. – 494 s.
9. Hajek Fridrih A. Poznanie, konkurencija i svoboda: antologija sochinenij / Pod. red. S. Mal'ceva, K. Bol'shakova. – SPb.: Pnevma, 1999. – 288 s.
10. Kejns Dzhon Mejnard. Obshhaja teorija zanjatosti, procenta i deneg / D. M. Kejns. – M.: Gelios ARV, 2012. – 352 s.

Методологические подходы к трактовке категории «рынок»

М.И. Ибатуллин

В статье рассматриваются основные подходы к толкованию понятия "рынок", приведена эволюция взглядов экономистов относительно трактовки этого термина и осуществлена их систематизация. Усовершенствована трактовка понятия "рынок" с точки зрения политэкономической концепции, которая, в отличие от существующих, характеризует совокупность экономических отношений между рыночными субъектами по поводу купли-продажи рыночных объектов на определенной территории, за определенный промежуток времени при условии свободного конъюнктурного ценообразования, ограниченного государственного регулирования, свободы выбора и свободного распоряжения пред-метами купли-продажи. Предложена авторская классификация факторов, влияющих на развитие рыночной среды.

Ключевые слова: рынок, экономические отношения, товарно-денежный обмен.

Надійшла 30.10.2014 р.

УДК 339:138

КАПІНУС Л.В., канд. екон. наук

larisa.kapinus@gmail.com

РОЗУМЕЙ С.Б., старший викладач

rozsveta@ukr.net

СЕМЕНЕНКО К.Ю., асистент

mavka5@ukr.net

Національний університет харчових технологій

ОСОБЛИВОСТИ МАРКЕТИНГОВОЇ ЗБУТОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У статті уточнено поняття «маркетингова збутова політика в мережі Інтернет». Розглянуто динаміку розвитку інтернет-торгівлі в Україні як перспективні напрями електронної комерції. В ході проведення дослідження узагальнено існуючу класифікацію інтернет-магазинів та доповнено новою класифікаційною ознакою – рівнем автоматизації.

З метою покращення управління маркетинговою збутовою політикою в мережі Інтернет виділено особливості процесу придбання товарів через електронні магазини та способи оплати товарів в інтернет-просторі. Визначено сутність інтернет-посередників та перспективи розвитку реалізації товарів через мережу Інтернет.

Ключові слова: інтернет-торгівля, інтернет-посередники, інтернет-магазин, інтернет-покупці.

Постановка проблеми. Використання комп'ютерних та інформаційних технологій, стрімкий розвиток інтернет-аудиторії, збільшення часу перебування користувачів он-лайн та зростання кількості інтернет-покупок вимагають від керівників підприємств модернізації бізнес-процесів. Новітні технології допомагають ефективно організувати зв'язок підприємства з інтернет-покупцями, заощаджуючи при цьому час та кошти на комплекс інтернет-маркетингу, а також підвищуючи свої конкурентні позиції на ринку [1, с. 65].

Просування маркетингової діяльності у віртуальний простір є загальносвітовою тенденцією, від якої не відстають і вітчизняні підприємства харчової промисловості. Враховуючи те, що аудиторія користувачів мережі Інтернет складає найбільш активну та освічену частину населення, можна відзначити можливості застосування сучасних технологій, принципів, форм та методів реалізації продукції через електронну мережу. Саме тому особливого значення набуває розвиток підходів та практично-орієнтованого інструментарію організації товароруку в інтернет-просторі, що є складовою маркетингової збутової політики в мережі Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей маркетингової збутової політики підприємств в мережі Інтернет приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних учених: С. Ілляшенко [3], М. Дамхорст [2], І. Литовченко [4], Г. Мозгова [5], Є. Петрик [6], Л. Стрій [8], М. Тягунова [9], Т. Томпсон [1], О. Шалева [11] та інші.

На основі теоретичних досліджень наукових праць встановлено, що проблема особливостей маркетингової збутової політики в інтернет-просторі вивчена недостатньо і потребує подальших наукових напрацювань.

Мета і завдання дослідження – вивчення особливостей ведення маркетингової збутової політики підприємства в мережі Інтернет.

Запропоновано свій підхід до тлумачення сутності «маркетингова збутова політика в мережі Інтернет», удосконалено класифікацію інтернет-магазинів, узагальнено особливості, які необхідно враховувати для підвищення ефективності управління маркетинговою збутовою політикою в інтернет-просторі.

Матеріал і методика дослідження. Під час організації збору інформації використані емпіричні методи. В ході узагальнення результатів та формулювання висновків застосовано системно-структурний та абстрактно-логічний методи.

Результати дослідження та їх обговорення. Враховуючи те, що мережа Інтернет дає можливість підприємствам взаємодіяти з потенційними покупцями з будь-яких географічних місць, отримувати прямий доступ до кінцевих споживачів своєї продукції, спрощувати інформаційний обмін без значних матеріальних витрат, уникати багаторівневої системи розподілу продукції, можна розглядати мережу Інтернет як новий повноправний та перспективний канал збуту товарів підприємства. Використання маркетингових підходів у процесі реалізації продукції формує маркетингову збутову політику в мережі Інтернет.

Маркетингова збутова політика в мережі Інтернет – це комплекс маркетингових заходів в інтернет-просторі, спрямований на забезпечення доставки необхідних споживачу товарів, замовлених за допомогою електронних засобів через мережу Інтернет, з максимально можливим рівнем обслуговування.

Маркетингова збутова політика в Інтернет на сьогодні є невід'ємною частиною бізнесу. З кожним роком кількість покупок через Мережу зростає, що визначає великі перспективи розвитку електронної комерції в Україні. За даними компанії JFK Ukraine, 44% населення України користується мережею Інтернет, з них більше 10% здійснюють покупки (продажі) товарів в он-лайн-середовищі [10]. Результати дослідження фінансових компаній Morgan Stanley Research, Fintime, Forbes.ua, Gemius Україна, InMind, ИНАУ підтверджують цю тенденцію статистичними даними (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка розвитку інтернет-торгівлі в Україні

	Показник	Одиниці вимірювання	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1.	Обсяги інтернет-торгівлі	млрд. дол	0,40	0,60	0,55	0,73	1,10	1,59	2,37
2.	Темпи зростання	%	-	50,0	-8,0	34,0	50,0	45,0	49,0
3.	Розвиток інтернет-торгівлі в Україні	%	0,6	0,7	1,0	1,1	1,3	1,6	2,3

Джерело: [10].

Реалізація товарів в мережі Інтернет здійснюється через інтернет-магазини, оскільки вони мають ряд переваг в порівнянні з традиційними торговельними точками: ціна, доставка в зручне для інтернет-покупця місце, пошук та замовлення товару в будь-який час.

На сьогодні виділяється декілька класифікаційних ознак інтернет-магазинів, які допомагають розуміти сутність, масштаби та технології електронної торгівлі. Так, за бізнес-моделлю виділяють електронні магазини, які працюють повністю в інтернет-просторі, та інтернет-магазини, які суміщають он-лайн-бізнес з офф-лайн-бізнесом. За методом роздрібного продажу товарів у мережі розрізняють: інтернет-магазини, веб-вітрини, торговельні системи, торговельні ряди, контентні проекти. Формування відносин із постачальниками допомагає класифікувати інтернет-магазини наступним чином: магазини, які володіють власним складом (наявність реальних товарних запасів), та магазини, що працюють за договорами з постачальниками (відсутність значних товарних запасів) [11, с. 32]. Вважаємо, що варто до класифікаційних ознак додати рівень автоматизації, адже є сайти, через які реалізація товару здійснюється частково автоматизовано (веб-вітрина), або повністю автоматизовано (інтернет-магазин, торговельні інтернет-системи).

Інтернет-економіка передбачає постійний розвиток комп'ютерно-інформаційних технологій та маркетингових заходів, які будуть покращувати обслуговування інтернет-покупців в електронних торговельних точках, адже уже зараз чітко прослідковується конкуренція між інтернет-магазинами. На сьогодні визначилися лідери на ринку електронної комерції серед інтернет-магазинів (рис. 1).

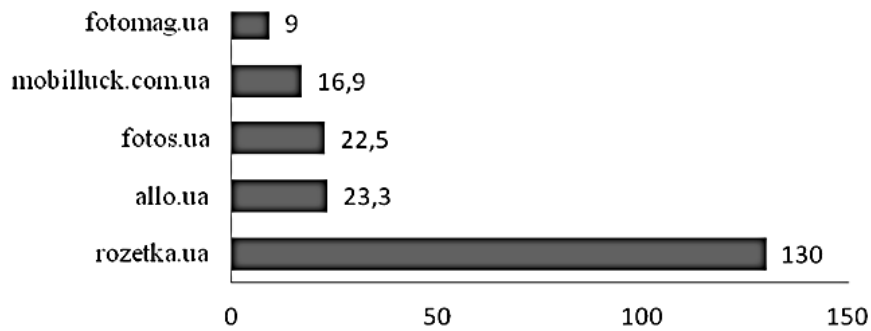

Рисунок 1 – Дохід найбільших інтернет-магазинів, млн дол.

Джерело: [10]

Визначені інтернет-ресурси пропонують значно більшу кількість товарів, ніж інші електронні магазини, забезпечують споживачів значно більшим обсягом інформації, необхідної для прийняття рішення про покупку. Використання інтернет-технологій роблять можливою персоналізацію у співпраці зі споживачами з врахуванням попередніх відвідувань магазину та зроблених в ньому покупок.

Важливою особливістю маркетингової збутової політики в Інтернеті є використання методів розрахунку за придбаний товар. Оплата покупцем придбаного товару в інтернет-магазинах може здійснюватися передоплатою та під час одержання товару. До варіанту передоплати відносять оплату за передачі інформації через Інтернет, доставки коштів звичайною чи експрес-поштою, за допомогою спеціальних угод, які дають можливість резервувати суми покупки на рахунок покупця з дійсним переказом коштів після здійснення поставки.

Незважаючи на те, що українці все частіше роблять покупки в он-лайн-магазині, система платежів у сегменті .ua функціонує проблематично. Найпоширенішими формами оплати товарів, придбаних в інтернет-магазині, можна назвати: оплата готівкою під час доставки товару кур'єром, оплата за допомогою електронних платіжних систем, післяплата під час отримання товару на пошті, оплата поштовим або банківським переказом.

Є статистика, яка свідчить про надання переваги покупцями стосовно тієї чи іншої форми оплати. Так, є дослідження [11, с. 36], де зазначається, що 54,6% інтернет-покупців надають перевагу оплаті готівкою кур'єрові під час отримання товару; 3,7% інтернет-покупців використовують передоплату банківським переказом; 41,6% здійснюють післяплату під час одержання товару на пошті; лише 2,1% інтернет-покупців використовують електронні платіжні системи. Враховуючи поведінку інтернет-покупців, електронні магазини пропонують відповідні форми розрахунку за придбані товари (рис. 2).

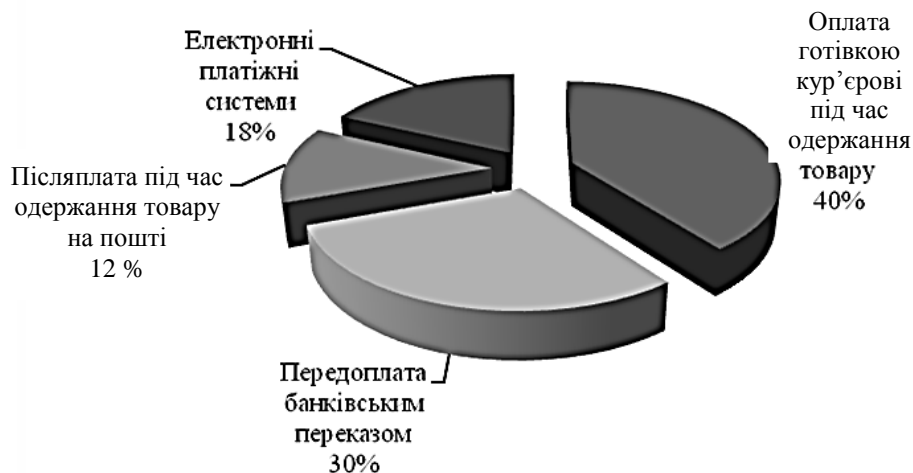

Рисунок 2 – Частка інтернет-магазинів, що пропонують певний вид платежу, %

Джерело: [11, с. 36]

Маркетингова політика розподілу в інтернет-середовищі передбачає використання інтернет-посередників. Торговельні ряди, аукціони, торговельні майданчики, інформаційні посередники (контентні проекти) – це ті інтернет-посередники, особливості роботи яких потрібно знати і правильно використовувати для ефективного управління для реалізації продукції через Інтернет.

Торговий ряд – це спеціально обладнане місце, яке призначене для надання продавцям можливості виставляти свій товар на продаж, а покупцям надає можливість ознайомлюватися з наявним товаром та здійснювати придбання необхідного товару. У каталозі електронного торговельного ряду можуть бути представлені наступні позиції: найменування товару; його специфікація; технічний опис; дані про виробника; фотографії товару [4, 8].

Аукціони – інтернет-системи для проведення віртуальних аукціонів. Розрізняють прямі і зворотні аукціони, коли ціну товару змінюють відповідно або покупці, або продавці [5]. Виділяють ще закритий аукціон, зворотний закритий аукціон, багатолотовий аукціон, голландський аукціон, зворотний голландський аукціон, англійський аукціон, зворотний англійський аукціон, японський аукціон, зворотний японський аукціон, скандинавський та аукціон унікальної низької ставки [8, 11].

Торговельні майданчики – системи ведення торгових операцій через Інтернет, які дозволяють здійснювати торгові операції одночасно багатьом продавцям, постачальникам і покупцям. Часто галузеві торгові майданчики такого роду називають біржами, хоча продаються і купують на них зовсім не біржові товари. Основні учасники торговельних майданчиків – крупні корпорації, а також їх постачальники і покупці.

Інформаційні посередники (контентні проекти):

- каталоги, пошукові системи – окрім пошукового сервісу ці проекти надають сервіс іншого роду (організують, наприклад, торговельні ряди);

- горизонтальні портали – інтернет-проекти з різноманітним контентом і сервісом, розраховані на залучення широкої аудиторії;

- контентні проекти і вертикальні портали – проекти, що спеціалізуються на наданні інформації і сервісу для обмеженого кола користувачів, з'єднаних загальним інтересом в будь-якій сфері діяльності [5].

Виділяють ряд переваг реалізації товарів через мережу Інтернет як перспективний спосіб доставки товару від виробника (посередника) до споживача. Перш за все, це налагоджена автоматизована система замовлень та зниження вартості управління нею; можливість налагодженої схеми доставки товару; використання комп'ютерних технологій для привернення уваги інтернет-покупців: створення динамічного веб-сайта зі зручною навігацією, впровадження інструментів електронного мерчандайзингу; можливість персоналізації клієнтів; формування значно нижчої ціни на товари та послуги внаслідок економії на невиробничих витратах; широкий асортимент товарної лінійки.

Однією з переваг реалізації товарів через он-лайн сервіс є інтерактивність, що дає можливість побудови торговельних інтернет-комунікацій. Торговельна комунікація інтернет-відносин – це обмін інформацією між продавцем і покупцем, який відбувається в результаті їх інтерактивної взаємодії. Важливо відмітити, що мета торговельної комунікації полягає не в угоді, а скоріше в максимізації взаєморозуміння між учасниками. Навики ведення ефективною комунікації необхідні для ідентифікації купівельних потреб і демонстрації покупцям того, як запропоноване продавцем рішення може задовольнити потреби краще, ніж конкуренти [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Можна зробити висновок, що використання інформаційно-комп'ютерних технологій для реалізації товарів підприємства через мережу формує новий вид маркетингу – інтернет-маркетинг, складовою якого є маркетингова збутова політика в мережі Інтернет. Її сутність пропонуємо тлумачити як комплекс маркетингових заходів в інтернет-просторі, спрямований на забезпечення доставки необхідних споживачу товарів, замовлених за допомогою електронних засобів через мережу Інтернет, з максимально можливим рівнем обслуговування.

З'ясовано, що присутність підприємства в Інтернеті через інтернет-сторінки, веб-вітрини, інтернет-магазини дозволяє підприємствам сформувати торговельну комунікацію з інтернет-

користувачами, що дає можливість підвищити ефективність управління маркетинговою діяльністю підприємства.

Узагальнено існуючу класифікацію інтернет-магазинів та доповнено її новою класифікаційною ознакою – рівнем автоматизації, а також визначені переваги збуту товарів через інтернет-простір як перспективного каналу для реалізації товарів підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Teo, Thompson S.H., Pien Wang, and Chang Hong Leong. 2004. «Understanding Online Shopping Behavior Using a Transaction Cost Economics Approach». *International Journal of Internet Marketing and Advertising* 1(1): p62.
2. Yoh, Eunah, and Mary Lynn Damhorst. 2003. «Consumer Adoption of the Internet: The Case of Apparel Shopping». *Psychology and Marketing* 20 (12): p1095.
3. Ілляшенко С.М. Сучасні тенденції застосування інтернет-технологій у маркетингу / С.М. Ілляшенко // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. – №4, 2011. – С.64-74.
4. Литовченко І.Л. Методологічні аспекти Інтернет-маркетингу: монографія / І.Л. Литовченко. – К.: Наукова думка, 2008. – 196 с.
5. Мозгова Г.В. Інструменти інтернет-маркетингу та їх переваги для сучасних українських підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2429>.
6. Петрик Е.А. Інтернет-маркетинг / Е.А. Петрик. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2004. – 299 с.
7. Профессиональные продажи / Пер. с англ. под ред. Т.А. Лукичевой. – СПб.: Издательский Дом «Нева», 2003. – 384 с.
8. Стрій Л.О. Маркетинг XXI століття. Концептуальні зміни та тенденції розвитку: монографія / Л.О. Стрій // *За наук. ред. проф. А.К. Голубева*. – Одеса: ВМВ, 2010. – 320 с.
9. Тягунова М.Ю. Інтернет-торгівля: сутність та особливості / М.Ю. Тягунова, М.Ю. Гудзенко // *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. – №3, 2013. – С. 160-162.
10. Украинский рынок e-commerce за 2012 оценили в \$1,6 млрд. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://proit.com.ua/news/internet/2013/07/01/140713.html>.

REFERENCES

1. Teo, Thompson S.H., Pien Wang, and Chang Hong Leong. 2004. «Understanding Online Shopping Behavior Using a Transaction Cost Economics Approach». *International Journal of Internet Marketing and Advertising* 1(1): p 62.
2. Yoh, Eunah, and Mary Lynn Damhorst. 2003. «Consumer Adoption of the Internet: The Case of Apparel Shopping». *Psychology and Marketing* 20 (12): p1095.
3. Illiashenko S.M. Suchasni tendentsii zastosuvannya internet-tehnologii u marketyngy/ S.M. Illiashenko // *Marketynng i management innovatsii*. - №4, 2011. – P. 64-74.
4. Lytovchenko I.L. Metodologichni aspect Internet-marketynngy: monographiia / I.L. Lytovchenko. – K.: Naykova dymka, 2008. – 196 p.
5. Mozgova G.V. Instrymenty internet-marketynngu ta ih perevagy dlia suchasnyh ukrainskyh pidpriemstv. [Electronnyii resurs]. – Rezhym dostupu <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2429>.
6. Petryk E.A. Internet-marketynng / E.A. Petryk. – M.: Moskovskaia finansovo-promyshlennaia academia, 2204. – 299 p.
7. Profesionalnyie prodazhi / Per. S angl. Pod red. T.A. Lukichovoi. – SPb.: Izdatelskiy Dom “Neva”, 2003. – 384 p.
8. Stryi L.O. Marketynng XXI stolittia. Kontseptyalni zminy ta tendentsii rozvytky: monographia / L.O. Stryi // *Za nauk. Red. Prof. A.K. Golubeva*. – Odessa: VMV, 2010. – 320 p.
9. Tiagunova M.Yu. Internet-torgivlia: sutnist ta osoblyvostii / M.Yu. Tiagunova, M.Yu. Gudzenko // *Visnyk Poltavskoi agrarnoi akademii*. - № 3, 2013. – P. 160-162.
10. Ukrainykyi rynek e-commerce za 2012 otsenily v \$1,6 mlrd. [Electronnyii resurs]. – Rezhym dostupu: <http://proit.com.ua/news/internet/2013/07/01/140713.html>.
11. Shaleva O.I. Electronna komertsiiia / Shaleva O.I. Elektronna komertsiiia / O.I. Shaleva. – K.: Stentr uchbovoi literatury, 2011. – 216 p.

Особенности маркетинговой сбытовой политики предприятия в сети Интернет

Л.В. Капинус, С.Б. Розумей, К.Ю. Семененко

В статье раскрыто понятие «маркетинговая сбытовая политика в сети Интернет». Рассмотрена динамика развития интернет-торговли в Украине в качестве перспективного направления электронной коммерции. В ходе проведения исследования обобщена существующая классификация интернет-магазинов, которая дополнена новым классификационным признаком – уровнем автоматизации.

С целью повышения управления маркетинговой сбытовой политикой в сети Интернет выделены особенности процесса покупки товаров через электронные магазины и оплаты товаров в интернет-пространстве. Определена сущность интернет-посредников и перспективы развития реализации товаров через Интернет.

Ключевые слова: интернет-торговля, интернет-посредники, интернет-магазин, интернет-покупатели.

Надійшла 04.11.2014 р.

УДК 338.43:631.15:631.6.02

КИЄВСЬКА В.С., аспірантка

Науковий керівник – **ПОТАПОВА Н.А.**, канд. екон. наук

Вінницький національний аграрний університет

vika.purlo@gmail.com

СУТНІСТЬ І КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано трактування поняття «економічна безпека» багатьма ученими; запропоновано власне визначення поняття «економічна безпека аграрних підприємств»; досліджено складові економічної безпеки аграрних підприємств та подано їх характеристику, а також запропоновано комплексну модель забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств.

Сільське господарство України належить до пріоритетної галузі виробництва і важливої складової національного комплексу, тому його підйоми або спади в розвитку прямо впливають на всі галузі економіки. В умовах формування ринкової економіки постсоціалістичних країн надто важливе значення має забезпечення економічної безпеки підприємств АПК в кожному регіоні країни.

Ключові слова: аграрне підприємство, АПК, економічна безпека, складові, сільське господарство, газель, інвестиційна привабливість, ризик.

Постановка проблеми. Аграрний сектор в силу своєї специфіки не може в умовах ринку на рівних брати участь у міжгалузевій конкуренції. В силу своєї відносно низької дохідності, залежності від природних факторів, яскраво вираженого сезонного, циклічного характеру відтворення сільське господарство є галуззю більш відсталою у технологічному плані в порівнянні з промисловістю і дає меншу віддачу на вкладений капітал. Тому питання забезпечення економічної безпеки аграрної галузі для України важливі і актуальні. Економічна безпека – один з найбільш пріоритетних функціональних напрямів безпеки. Глобалізація, інформатизація і загострення конкурентної боротьби актуалізують проблему забезпечення економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності і категорій економічної безпеки сільськогосподарських підприємств завжди були актуальними для вчених. Так, дослідження змісту поняття економічної безпеки та механізму її забезпечення, класифікації економічних загроз та їх особливостей в ринкових умовах, висвітлені у працях вітчизняних вчених: О.І. Барановського, А.Л. Беспалька, А.С. Власкова, О.С. Власюка, В.Ф. Гапоненко, Л.А. Горошкова, К.В. Коваленко, Н.А. Кулагина, Н.А. Петрина та ін. Однак, на сьогодні існує багато питань, які не охоплені науковими дослідженнями й практично не висвітлені у фахових публікаціях. Нині існують розбіжності в тлумаченні сутності поняття «економічна безпека аграрних підприємств» та визначення її категорій.

Мета і завдання дослідження – теоретичне обґрунтування сутності і категорій економічної безпеки аграрних підприємств та розробка комплексної моделі забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств

Матеріал і методика досліджень. У процесі дослідження питання сутності і категорій економічної безпеки аграрних підприємств використовувалися наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених в галузях агропромислового комплексу в умовах аграрних реформ, законодавчі та нормативні акти України з проблем забезпечення економічної безпеки.

Використано такі методи дослідження: історичний (для визначення і аналізу еволюції теоретичних поглядів на сутність поняття економічної безпеки); абстрактно-логічний (для вивчення нових наукових публікацій і тих досягнень, які вже були одержані на практиці господарювання); метод експертних оцінок (для проведення досліджень щодо проблем економічної безпеки в аграрних господарствах за допомогою анкетування); графічний метод (для побудови рисунків, діаграм).

Результати досліджень та їх обговорення. Спершу варто дослідити сутність економічної безпеки підприємства. Саме поняття "безпеки" у найбільш широкому значенні характеризує конкретний стан і ступінь захищеності будь-якого об'єкта (суб'єкта) від негативних впливів та його спроможність протистояти змінам умов функціонування [4, с. 12].

У науковій літературі з питань економічної безпеки подано велику кількість напрямів економічної безпеки аграрних підприємств. В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько та А.С. Власков виділяють два основних підходи до визначення економічної безпеки. Перший підхід базується на використанні по-

няття загрози. Другий підхід, запобігаючи використанню поняття загрози у визначенні безпеки, базується на економічних поняттях досягнення мети функціонування підприємства [2, с. 8].

На нашу думку, економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це такий стан його правових, економічних та виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, що виражає здатність підприємства до стабільного функціонування.

Економічна безпека аграрної галузі як системи економічних інтересів, стверджує Кулагіна Н.О., полягає в пошуку механізмів компромісу між забезпеченням національних інтересів країни, продовольчою безпекою та ризиками, в результаті яких забезпечується стійке функціонування АПК. Водночас економічну безпеку аграрного сектору економіки слід розглядати як функціональну систему, яка відображає процеси відносин інтересів учасників залежно від загроз, діяльність яких має різну спрямованість і може призвести до недотримання порогових значень критеріїв продовольчої безпеки [5, с. 15].

Економічна безпека аграрних підприємств має складну структуру. З погляду функціонально-структурного аспекту, О.С. Власюк пропонує розглядати економічну безпеку як сукупність взаємопов'язаних систем безпеки, які відображають функціонування окремих "блоків" або сфер економічної системи держави [1, с. 22].

Вважаємо за доцільне виділити такі функціональні складові економічної безпеки аграрної галузі: фінансова, інвестиційно-інноваційна, маркетингова, зовнішньоекономічна, соціальна, політико-правова, виробничо-технологічна, екологічна, інтелектуально-кадрова (табл. 1) [4, с. 20].

Таблиця 1 – Характеристика складових економічної безпеки аграрних підприємств

Функціональні складові економічної безпеки аграрних підприємств	
Найменування складової	Характеристика складових
Фінансова	Система фінансового захисту інтересів галузі та зниження рівня загроз суб'єктам господарювання із забезпеченням їм фінансової стійкості і платоспроможності
Інвестиційно-інноваційна	Оптимальне співвідношення рівня національних та іноземних інвестицій, забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції за рахунок впровадження інновацій.
Маркетингова	Не допускає загроз від зовнішнього і внутрішнього середовища аграрним підприємствам
Зовнішньоекономічна	Забезпечує мінімізацію збитків аграрних підприємств від дії зовнішньоекономічних чинників і створення сприятливих умов розвитку агроформувань за допомогою їх участі в світовому розподілі праці.
Соціальна	Соціальний розвиток аграрних підприємств для задоволення соціальних потреб працівників галузі
Політико-правова	Правове забезпечення діяльності підприємств АПК, дотримання норм чинного законодавства
Екологічна	Комплекс заходів, спрямованих на недопущення екологічного дисбалансу за виробництва сільськогосподарської продукції відповідної якості.
Інтелектуально-кадрова	Забезпечення галузі необхідною кількістю висококваліфікованих працівників і досягнення високого рівня продуктивності праці.

Зростаюча ризикованість підприємств галузі і необхідність формування системи фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств зумовлена негативною динамікою розвитку процесів економічного простору, зокрема, розладом системи державних фінансів та фінансів господарських суб'єктів, втратою рівня їх кредитоспроможності, а також загостренням платіжної кризи, кризою банківської системи та фондового ринку.

Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств характеризується: довгим періодом технологічного циклу виробництва та високою собівартістю вирощеної продукції; низьким рівнем енергоозброєності та низькою конкурентоспроможністю; високим рівнем залежності від погодних та кліматичних особливостей регіону і стійким фінансовим станом та низькою платоспроможністю.

Серед інновацій в аграрній сфері особливої уваги заслуговують біологічні, біодинамічні, органічні системи землеробства, ґрунтозберігаючі технології, а також інші системи низьковитратного сталого сільськогосподарського виробництва.

Розвиток і впровадження екологічно орієнтованих систем сільського господарства, виробництво екологічно чистих продуктів харчування є одним з найбільш перспективних напрямів розвитку аграрного сектору економіки України і забезпечення економічної і продовольчої безпеки країни. Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року за-

плановано довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільськогосподарства до 10 % [6, с. 218].

Однак, діяльність аграрних підприємств потребує не лише забезпечення їх ефективного функціонування, але й розробки такої системи управління, за якої би забезпечувалось ефективне використання трудового потенціалу територій, зокрема, сільських. Отже, для забезпечення економічної безпеки аграрної галузі обов'язково потрібно розглядати і враховувати такі її аспекти, як соціальна та інтелектуально-кадрова безпека підприємств аграрної галузі.

Досягнення кадрової безпеки на аграрному підприємстві можливе у випадку наявності на підприємстві необхідної кількості кваліфікованих працівників, ефективної організації їх роботи та достатнього рівня продуктивності праці. Вищого рівня кадрової безпеки вдається досягти в тих випадках, коли на підприємстві існує взаємозамінність працівників на усіх чи більшості ділянках роботи. Інтелектуальна складова вказує на те, що кадри підприємств галузі повинні мати високий рівень володіння сучасними знаннями, постійно підвищувати рівень професійних знань, навичок, умінь, проявляти ініціативу та здібності.

Оскільки економічна безпека і розвиток галузі суттєво залежать від зовнішнього середовища, а саме від тенденцій розвитку світового господарства, політичної та економічної ситуації в світі, тому виникає потреба у виділенні та дослідженні зовнішньоекономічної компоненти.

Забезпечення економічної безпеки на підприємствах агропромислового комплексу потребує її належної організації, яка має поєднувати одночасне або послідовне виконання таких заходів: формування достатньої кількості ресурсів, необхідних підприємству для здійснення його діяльності; планування та прогнозування економічної безпеки за її функціональними складовими; стратегічне планування господарської діяльності підприємства; формування механізмів управління господарською діяльністю підприємства; аналіз економічних процесів і явищ щодо господарської діяльності підприємства; ведення обліку ресурсів і витрат; оцінка рівня економічної безпеки.

У механізмах формування економічної безпеки підприємств АПК важливо дати оцінку можливих загроз. Серед загроз економічній безпеці підприємства можуть бути (рис. 1):

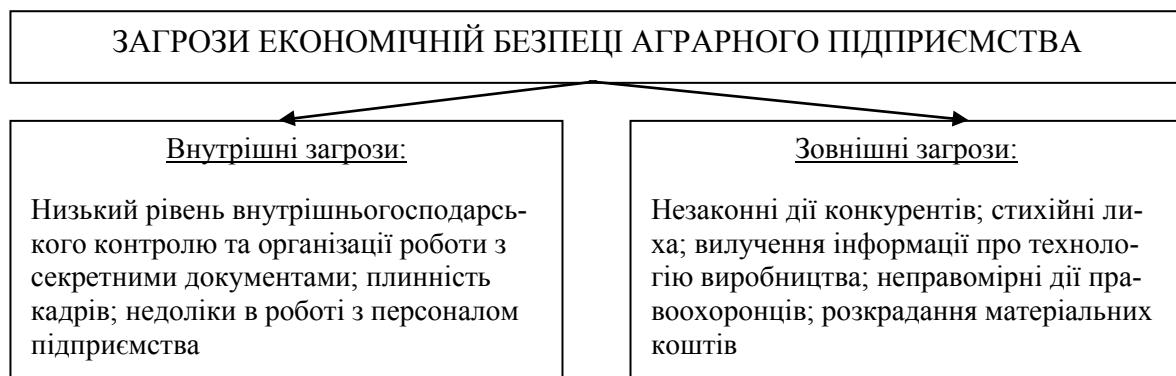

Рисунок 1 – Загрози економічній безпеці аграрного підприємства [3, с. 120].

Нині рівень економічної безпеки аграрного підприємництва у більшості регіонів України низький. Про це свідчать незадовільні показники фінансового стану й ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, використання ними ресурсного забезпечення; негативні тенденції щодо кількості діючих, новостворюваних підприємств та обсягів їх господарської діяльності; низький рівень конкурентоспроможності.

Вважаємо, що необхідно продовжувати реформування аграрного сектору відповідно до умов формування розвиненого ринкового середовища, інституційних змін в економіці України, радикальних перетворень у відносинах власності. Пропонуємо комплексну модель забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств (рис. 2).

Забезпечення стабільного економічного розвитку аграрної сфери регіону вимагає визначення довгострокових цілей, пріоритетів розвитку, передбачення шляхів активного інтегрування у загальнодержавні суспільно-економічні процеси. Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що стратегія мусить бути спрямована на забезпечення стратегічної стійкості структур всіх рівнів господарювання, їхньої економічної безпеки. Саме втілення

стратегічного управління на підприємствах розглядається нами як один із важливих напрямків забезпечення економічної безпеки.

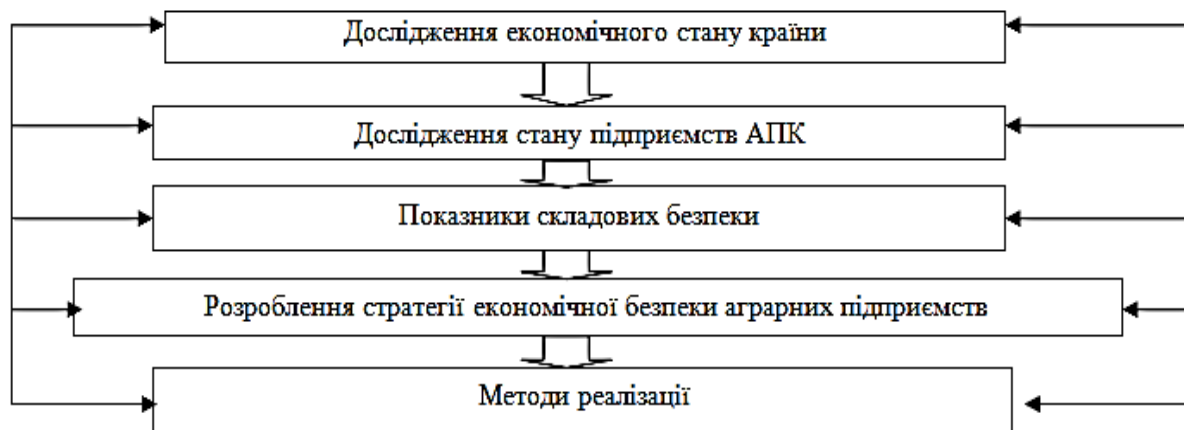

Рисунок 2. Комплексна модель забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств

Висновки. Отже, під економічною безпекою підприємства варто розуміти властивість підприємства, яка характеризується його здатністю функціонувати для досягнення своїх цілей за певних зовнішніх умов та їх змін у певних межах. На підставі дослідження ми дійшли висновку про незадовільний рівень економічної безпеки аграрних підприємств, яка піддається впливу багатьох різноманітних чинників. Одні з них виникають в середовищі самого підприємства і цілком залежать від його діяльності, натомість інші є результатом зовнішнього середовища і вплив підприємства на них є дуже обмеженим. В умовах кризи зростає несприятливий вплив зовнішніх чинників на фінансове середовище суб'єктів господарювання, що вимагає від підприємств широкої активізації внутрішніх сил для уникнення їх згубного впливу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку/ О.С.Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48с.
2. Гапоненко В.Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В.Ф Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков. – М.: Ось-89, 2007. – 208 с.
3. Горошкова Л.А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету. Економічний вісник Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. – 2012. – Вип. 19. – С. 113-129.
4. Коваленко К. В. Забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств в умовах регіонального господарювання : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Коваленко Катерина Володимирівна. – Луганськ, 2009. – 223 с.
5. Кулагина Н.А. Теория и методология экономической безопасности агропромышленного комплекса : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономическая безопасность)"/ Н.А. Кулагина – Москва, 2012. – 45 с.
6. Петрина О.Б. Теоретичні аспекти поняття "фінансова безпека підприємства" та його складових елементів / О.Б. Петрина // Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького, 2010. – Т. 12, № 3 (45), ч. 5. – С. 214-223.

REFERENCES

1. Vlasjuk O.C. Teoria I praktuka ekonomichnijj bezpeku v sustemi nayku pro ekonomiku / O. C. Vlasjuk ; Nac. In-t probl. Mignar. Bezpeku I oboronu Ukrai'nu. – K., 2008. –48c.
2. Gapanenko V. F. Ekonomicheskaa bezopasnost' predpriatij. Podxodu I pruncipu / V. F. Gapanenko, A. L. Bezpalko, A. S. Vlaskov. – M. : Izd-vo "Os'-89", 2007. – 208 c.
3. Goroshova L. A. Anoliz determinant ekonomichnoji bezpeku galuzej nacional'nogo gospodarstva / L. A. Goroshova // Ekonomichnuy visnuk Perejaslav-Xmel'nuckogo dergavnogo pedagogichnogo universutetu im. G. Ckvorodu. - 2012. – Vup. 19. – C. 113-129.
4. Kovalenko K. V. Zabezpechennja ekonomichnoji bezpeku agrarnuh pidprujemstv v umovah regional'nogo gospodarstva : duc. ... kand.ekon.nauk: 08.00.04 / Kovalenko Kateruna Volodumirivna. – Lugansk, 2009. – 223 c.
5. Kulagina N. A. Teorija I metodologija ekonomicheskoi bezopasnosti agropromishlennogo kompleksa : avtoref. dus. na soiskanie uchenoj stepeni dokt. ekonom. nauk : spec. 08.00.05 "Ekonomika I upravlenie narodnum hozjajstvom (ekonomicheskajq bezopasnost')"/ N. A. Kulagina – Moskva, 2012. – 45 c.
6. Petruna O.B. Teoretuchni aspektu ponjattja "finansova bezpeka pidprujemstva" ta jego skladovuh / O. B. Petruna // Naukovuj visnuk LHUVMBT im. Gluckogo, 2010. – T. 12, № 3 (45), ч. 5. – С. 214-223.

Сущность и категории экономической безопасности аграрных предприятий

В.С. Киевская

В статье проанализированы трактовки понятия «экономическая безопасность» многими учеными; предложено собственное определение понятия «экономическая безопасность аграрных предприятий»; исследованы составляющие экономической безопасности аграрных предприятий и представлена их характеристика, а также предложена комплексная модель обеспечения экономической безопасности аграрных предприятий.

Сельское хозяйство Украины относится к приоритетной области производства и важной составляющей национального комплекса, поэтому его подъемы или спады в развитии прямо влияют на все отрасли экономики. В условиях формирования рыночной экономики постсоциалистических стран важное значение имеет обеспечение экономической безопасности предприятий АПК в каждом регионе страны.

Ключевые слова: аграрное предприятие, АПК, экономическая безопасность, составляющие, сельское хозяйство, инвестиционная привлекательность, риск.

Надійшла 27.10.2014 р.

УДК 338.439.001.76

МЕЛЬНИК В.І., д-р екон. наук

Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАВДАНЬ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

У статті визначено організаційно-економічні засади реалізації стратегічних завдань розвитку виробничої сфери агропродовольчої системи; обґрунтовано пріоритетність моделі інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в системі реформування національного господарського комплексу.

Ключові слова: агропродовольча система, стратегічні завдання, модель інноваційного розвитку.

Постановка проблеми. Агропродовольча система (АПС) є основною складовою процесу продовольчого забезпечення держави, яка поєднує в собі виробництво і переробку агропродовольчої продукції, а також продовольчий ринок. Створення сприятливих внутрішніх умов для функціонування національної агропродовольчої системи сприятиме забезпеченню досягнення конкурентних переваг й виходу вітчизняних товаровиробників на нові ринки.

Процеси трансформації вітчизняної економіки потребують розробки нових підходів до формування моделі розвитку агропродовольчої сфери національної економіки. Стратегічний розвиток галузі має здійснюватись на якісно новій основі і бути спрямований на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва та продовольчу безпеку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням агропродовольчого розвитку і продовольчої безпеки присвятили роботи такі науковці: В.Р. Андрійчук, В.І. Богачова, В.І. Бойко, П.П. Борщевський, В.С. Балабанов, Ю.Д. Білик, Б.М. Данилишин, О.І. Гойчук, С.М. Кваша, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер, В.Л. Перегуда, П.Т. Саблук, Н.М. Сіренко, В.Г. Ткаченко, І.І. Червен, Н.П. Чорна, В.С. Шебанін, О.Г. Шпикуляк, О.В. Шубравська та ін. Нині особливо актуальним є обґрунтування теоретичних, методологічних та організаційно-прикладних засад розвитку агропродовольчої системи в контексті змін, що відбуваються у функціонуванні усіх складових національного господарського комплексу.

Мета дослідження – визначення організаційно-економічних засад реалізації стратегічних завдань розвитку виробничої сфери агропродовольчої системи та обґрунтування пріоритетності моделі інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в системі реформування національного господарського комплексу.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження слугували діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення інноваційних процесів, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

Результати досліджень та їх обговорення. Наявність в агропродовольчій системі України реальних передумов для реалізації національних конкурентних переваг на зовнішньому продовольчому ринку сприяє формуванню іміджу держави як повноцінного учасника й професійного «гравця» у світогосподарських економічних відносинах.

Інноваційний розвиток агропродовольчої системи реалізується через систему заходів організаційно-економічного характеру, що здійснюються з метою підвищення ефективності функціонування господарського комплексу. Вони спрямовані на здійснення інноваційних процесів і прискорення науково-технічного розвитку через розробку, впровадження та використання наукових розробок у виробництві сільськогосподарської продукції, просування її на ринок, реалізацію та матеріально-технічне забезпечення розширеного циклу прогресивного відтворення.

Відповідно до прийнятої в Україні Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки, в умовах глобалізаційних викликів необхідне створення системи інвестування інноваційної діяльності, в тому числі наукової, яка відповідає сучасним вимогам ринкової економіки і забезпечить фінансову підтримку наукової та інноваційної діяльності, достатньої для досягнення результатів світового рівня, має базуватись на визначених принципах [1]:

- чіткої диверсифікації джерел і механізмів функціонування залежно від етапів інноваційного процесу;
- використання переважно конкурсних (конкурентних) механізмів інвестування в наукову та інноваційну діяльність;
- раціонального використання прямих і опосередкованих способів інвестування в наукову та інноваційну діяльність;
- орієнтації державних інвестицій в науку та інновації на стимулювання притоку в ці сфери недержавних коштів, особливо заощаджень громадян.

На нашу думку, побудова загальної моделі економічного розвитку аграрного сектору та вибір можливих стратегій повинні базуватися на використанні позитивного досвіду інших країн та враховувати вітчизняні соціально-економічні і природні особливості, забезпечуючи при цьому вимоги національної безпеки.

Ключовим є необхідність формування в Україні вже у найближчій перспективі інноваційної моделі розвитку сільського господарства, спроможної забезпечити його стійке прискорене зростання.

Стратегічні напрями передбачають визначення кількісних та якісних параметрів розвитку сільського господарства до 2020 року, а також основні заходи, через здійснення яких ці параметри будуть досягнуті. Ці напрями сформовані за результатами наукових досліджень, аналізу й узагальнення практики, оцінки та моделювання суспільних і виробничих процесів та ін. [2].

Реалізація стратегічних завдань розвитку виробничої сфери АПС має базуватись на комплексному підході, що має узгоджуватися із загальною державною концепцією розвитку сільського господарства.

Оскільки сільське господарство є основною сировинною базою сфери виробництва продуктів харчування, то саме на цьому рівні відбувається розроблення і впровадження базових для функціонування сучасного агропромислового комплексу інновацій [3, с. 194].

Можливості суб'єктів аграрного сектору економіки до одночасного впровадження системи інновацій на всіх ієрархічних рівнях визначаються рівнем їх інноваційної сприйнятливості.

Загальна інноваційна сприйнятливість вітчизняних аграрних підприємств в середньому не перевищує 50% можливої, найвищий рівень сприйнятливості до інновацій мають техніко-технологічна система та природні ресурси, тому впроваджуються один або два види інновацій (біологічні, техніко-технологічні). Найнижчий рівень оцінки має організаційно-управлінська сприйнятливість, яка не забезпечує належного інноваційного клімату, культури і не розвиває інтелектуальну складову організації [4, с. 355].

Дослідження проблем організації інноваційної діяльності в системі агропромислового комплексу України виявило, що поряд із відсутністю дієвих державних програм підтримки та фінансування інноваційних проектів, нестачею власних оборотних коштів у підприємств, впровадження нововведень найчастіше вимагає значно більших витрат, ніж очікувалося за ухвалення рішення про інновацію. Потенційно ефективні нововведення не впроваджуються або впроваджуються з великою затримкою у часі (внаслідок помилок в оцінці строків впровадження, недосконалої організації інноваційних процесів та відсутності розвинутої інноваційної інфраструктури).

Отже, інноваційний розвиток виробничої сфери АПС має відбуватись за такими напрямками:

- інформатизація виробничого процесу та його обслуговуючої системи, запровадження сучасної комп'ютерної бази та створення мережі користувачів серед працівників підприємств;

- налагодження співпраці товаровиробників з науково-дослідними організаціями та впровадження новітніх досягнень у виробництво;
- створення ефективної системи управління колективами на базі оптимального поєднання організаційно-розпорядчих, економічних та соціально-психологічних методів управління;
- підвищення якісних характеристик кадрового потенціалу створенням галузевих та міжгалузевих центрів щодо підвищення кваліфікації персоналу;
- створення дієвої системи матеріально-технічного забезпечення підприємств;
- поглиблення вертикальної та горизонтальної інтеграції виробництва, переробки та реалізації продукції.

Долучення до інтеграційних процесів у сучасних умовах пов'язане зі значними ризиками, які значно зростають для держав з недостатньо стійкими соціально-економічними системами.

Функція продовольчої безпеки перебуває в центрі пріоритетів усіх країн, але особливо країн перехідної економіки та країн, що розвиваються, в яких сільське господарство виступає практично основною галуззю забезпечення економічної рівноваги в економіці та її подальшого розвитку, тому визнається, що вибір зобов'язань урядами цих країн, спрямованих на продовження руху до скорочення диспропорцій світового товарообміну продукцією сільського господарства, потрібно узгоджувати з необхідністю забезпечення продовольчої безпеки і продовольчої незалежності своїх країн [5, с.126].

Основні завдання, які стоять перед агропромисловим комплексом, можна сформулювати наступним чином: на основі новітніх наукових розробок і технологій забезпечити ефективний розвиток галузі рослинництва та стабілізацію тваринництва, здійснивши перехід до розширеного відтворення галузі на власній ресурсній базі, а також за рахунок залучення додаткових фінансових коштів інвесторів, державних цільових програм, місцевого бюджету [6].

Прискорення процесів агропромислової інтеграції в системі агропродовольчого розвитку надасть можливість раціоналізувати організаційно-технологічні зв'язки між підприємствами виробничої та переробної сфер, створити рівні умови для забезпечення дохідності господарських структур інтегрованого виробництва, реальні можливості комплексного використання сировини й матеріально-технічних засобів. Розвиток інтеграційних зв'язків і міжнародного співробітництва слід підпорядкувати вирішенню таких завдань: техніко-технологічне оновлення підприємств, розширення асортименту і підвищення якісних показників та безпечності вітчизняної продукції, запровадження сучасних систем менеджменту і маркетингу тощо.

До того ж, як показав досвід багатьох менш розвинутих країн, успішний перехід до інноваційної моделі функціонування національної економіки можливий лише за умови сприйняття нею інновацій (тобто така модель не буде життєздатною без реформування економічного середовища в цілому на основі докорінної перебудови господарського механізму країни). Також необхідно вирішити проблему адекватного національним умовам регулювання інноваційного процесу, яке матиме як спільні, так і специфічні риси порівняно з інституційною складовою інноваційних програм інших країн.

Висновки. Для ефективного розвитку агропродовольчої системи на інноваційній основі необхідне поєднання організаційно-економічних чинників з технічними та технологічними. При цьому продовольчий аспект є вихідним у визначенні пріоритетів подальшого розвитку, оскільки лежить в основі цілепокладання аграрної політики. Отже, для реалізації стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку АПК України в системі національного господарського комплексу та активізації інноваційних процесів необхідно: встановлення чіткого економічного механізму функціонування ринку науково-технічної продукції; економічна підтримка науки з боку держави, розвиток мережі інформаційно-консультативних служб, реклами і пропаганди, наукових досягнень в сфері виробництва продукції, освоєння перспективних ринків збуту, раціональне використання фінансових та матеріально-технічних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, застосування біологізації виробництва, поглиблення територіальної спеціалізації та концентрації землекористування, підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Перспективи подальших досліджень розвитку вітчизняної АПС мають бути спрямовані у площину інноваційного розвитку, застосування нових форм організації виробництва, впровадження інноваційних технологій; залучення висококваліфікованих фахівців, розробку системи інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку, розширення ринків збуту й посилення агропромислової інтеграції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд: Г.О. Андрощук, І.Б. Жиляєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
2. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.
3. Чорна Н.П. Інноваційний розвиток сфери виробництва продуктів харчування та ризики продовольчої безпеки: монографія / Н.П. Чорна. – Львів, 2012. – 296 с.
4. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України : монографія / Н.М. Сіренко. – Миколаїв, 2010. – 416 с.
5. Виклики і шляхи агропромислового розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шуравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.]; за ред. Б.Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 432 с.
6. Савранчук В.В. Інноваційні засади реформування в АПК – шлях до ефективного розвитку / В.В. Савранчук, І.М. Семеняка, А.Л. Семеняка, А.Л. Андрієнко //Агропромислове виробництво України – стан та перспективи розвитку: Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (25–26 березня 2010 р.) // Наук. збірник «Вісник Степу». Вип. 7. – Кіровоград, 2010. – С. 3–8.

REFERENCES

1. Strategija innovacijnogo rozvytku Ukrai'ny na 2010-2020 roky v umovah globalizacijnyh vyklykiv / Avt.-uporjad: G.O. Androshhuk, I.B. Zhyljajev, B.G. Chyzhevs'kyj, M.M. Shevchenko. – K. : Parlaments'ke vyd-vo, 2009. – 632 s.
2. Strategichni naprjamy rozvytku sil's'kogo gospodarstva Ukrai'ny na period do 2020 roku /za red. Ju.O. Lupenka, V.Ja. Mesel'-Veseljaka. – K. : NNC “IAE”, 2012. – 182 s.
3. Chorna N.P. Innovacijnyj rozvytok sfery vyrobnyctva produktiv harchuvannja ta ryzkyk prodovol'choi' bezpeky : monografija / N.P. Chorna. – L'viv, 2012. – 296 s.
4. Sirenko N.M. Upravlinnja strategijeju innovacijnogo rozvytku agrarnogo sektory ekonomiky Ukrai'ny : monografija / N.M. Sirenko. – Mykolai'v, 2010. – 416 s.
5. Vykyky i shljahy agropromysloвого rozvytku / [Pashaver B.J., Shuravs'ka O.V., Moldavan L.V. ta in.] ; za red. B.J. Pashavera ; NAN Ukrai'ny ; In-t ekon. ta prognosuv. – K., 2009. – 432 s.
6. Savranchuk V.V. Innovacijni zasady reformuvannja V APK jak shljah do efektyvnogo rozvytku / V. V. Savranchuk, I.M. Semenjak, A.L. Semenjak, A.L. Andrijenko //Agropromyslove vyrobnyctvo Ukrai'ny – stan ta perspektvyvy rozvytku: materialy IV vseukr. nauk.- prakt. konf. (25–26 bereznja 2010 r.) : nauk. zbiryk «Visnyk Stepu» Vyp. 7. – Kirovograd, 2010. – S. 3–8.

Реализация стратегических задач развития агропродовольственной системы на инновационной основе

В.И. Мельник

В статье определены организационно-экономические основы реализации стратегических задач развития производственной сферы агропродовольственной системы; обоснована приоритетность модели инновационного развития аграрного сектора экономики в системе реформирования национального хозяйственного комплекса.

Ключевые слова: агропродовольственная система, стратегические задачи, модель инновационного развития.

Надійшла 30.10.2014 р.

УДК 338.439.4:637.5

МУЗИКА Б.Б., аспірант

Науковий керівник – **МУДРАК Р.П.,** д-р екон. наук

Уманський національний університет садівництва,

myzb@mail.ru

СВІТОВЕ ВИРОБНИЦТВО М'ЯСА: МІСЦЕ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ

У статті досліджено динаміку обсягів та структури світового виробництва м'яса. На основі виявлених тенденцій в досліджуваних динамічних рядах робляться припущення щодо майбутнього виробництва м'яса за видами та географічними територіями. Доводиться, що головними умовами розвитку м'ясного скотарства є наявність природних пасовищ та відносно низька густина населення, свинарства та птахівництва – профіцитний зерновий баланс.

Відмічається залежність України від імпорту відповідної продукції. Обґрунтовується здатність переходу до повного забезпечення внутрішніх потреб у м'ясі та м'ясопродуктах зі збільшенням експорту їх лишків на світовий ринок.

Ключові слова: виробництво м'яса, яловичина й телятина, свинина, м'ясо птахів, структура, країни-експортери, природні пасовища, густина населення, зерновий баланс.

Постановка проблеми. Виробництво м'яса є одним із найважливіших секторів аграрної економіки. Це пов'язано зі стабільно високими потребами населення розвинутих країн та зростаючими потребами країн, що розвиваються, у цьому виді продовольства, яке має високі смакові та

поживні властивості і є незамінним у харчовому раціоні людини. Генератором постійного збільшення попиту на цінні продовольчі товари, до переліку яких входить м'ясо, є зростання світового ВВП та національних доходів. Можна очікувати подальше зростання попиту на м'ясо та м'ясопродукти в глобальному масштабі.

Місце та роль нашої країни у світовому виробництві м'яса є предметом гострої внутрішньої дискусії. Адже володіючи сприятливими природно-кліматичними умовами, маючи відповідний ресурсний потенціал та багаторічний досвід вирощування худоби та птиці, ми не лише втратили свої позиції на світовому ринку м'яса, але й перетворилися на імпортозалежну країну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження тенденцій розвитку глобальної економіки та міжнародних ринків знаходить своє відображення у працях багатьох вітчизняних науковців – Білоруса О.Г., Вахненко Т., Власова В.І., Гейця В.М., Гальчинського А.С., Осташко Т.О., Жаліла Я. А., Шубравської О.В. та ін. Однак кон'юнктура глобального економічного середовища перебуває під впливом настільки великої кількості факторів, що передбачити її зміну та виробити адекватну стратегію господарської поведінки – це надзвичайно складна наукова задача, вирішення якої потребує додаткових дослідницьких зусиль.

Мета і завдання дослідження – оцінити сучасний стан світового ринку м'яса та з'ясувати тенденції його розвитку, визначити місце України на досліджуваному ринку та спробувати спрогнозувати її відповідну роль у майбутньому.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних і соціальних наслідків розвитку міжнародного ринку в умовах економічної глобалізації. У процесі дослідження використовувалися такі методи: аналіз і синтез, історичний, монографічний, дедукції, спостереження і порівняння, динамічних рядів, середніх величин, найменших квадратів тощо.

Результати досліджень та їх обговорення. На світовому ринку м'яса спостерігається зростаюча тенденція у виробництві продукції (табл. 1). Разом з тим, у розрізі ринків м'яса великої рогатої худоби, свиней та птиці – динаміка неоднорідна. Як бачимо, найбільший приріст демонструє виробництво м'яса птахів – +63,2% за останніх 18 років, натомість у секторі виробництва яловичини та телятини – найнижчий приріст +21,5% за аналогічний період. Нерівномірна динаміка абсолютних приростів різних видів м'яса зумовила кардинальні зміни у структурі їх виробництва.

Частка яловичини і телятини в аналізованому періоді зменшилася на 4 п.п., натомість м'яса птахів – виросла на 5 п.п. Частка свинини є відносно рівномірною.

Таблиця 1. – Обсяги світового виробництва м'яса за період 1997-2014*рр. [1-5]

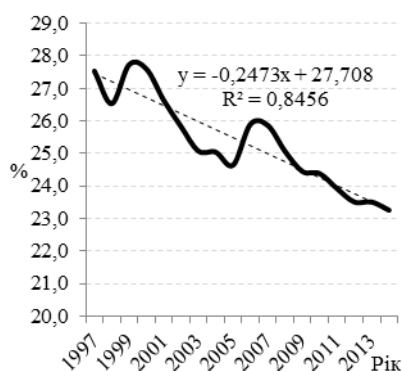
Вид продукції	У середньому за 1997-1999 рр.	У середньому за 2000-2002 рр.	У середньому за 2003-2005 рр.	У середньому за 2006-2008 рр.	У середньому за 2009-2011 рр.	У середньому за 2012-2014 рр.	2012-2014рр. до 1997-1999 рр., %
Яловичина і телятина	48723	50095	51265	58270	58024	59185	121,5
Свинина	78123	84185	93172	96008	102378	108828	139,3
М'ясо птахів	51897	53629	61335	73317	78920	84674	163,2
Разом	178743	187909	205773	227595	239322	252688	141,4

* Дані для останнього кварталу 2014 р. – прогнозовані.

Наскільки стійкими є аналізовані тенденції можна перевірити за допомогою аналітичного вирівнювання аналізованих динамічних рядів (рис. 1*).

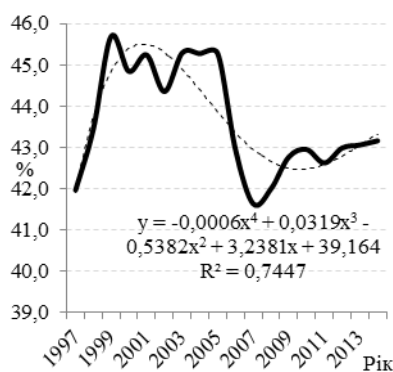
Як видно з рис. 1а і 1в, тенденції до зменшення частки яловичини та телятини і збільшення частки птахів у структурі світових обсягів виробництва м'яса є достатньо стійкими – про це свідчать коефіцієнти кореляції 0,919 та 0,8599 відповідно. Незважаючи на строкату динаміку аналізованого показника у секторі виробництва свинини, коефіцієнт варіації динамічного ряду «частка свинини у структурі світових обсягів виробництва м'яса» за період 1997-2014 рр. склав 1,772%, тоді як аналогічні показники для яловичини і телятини та птахів – 2,061 й 4,918% відповідно. Можна зробити висновок, що частка свинини у структурі світових обсягів виробництва м'яса є достатньо стабільною і коливається біля позначки 43-44%. Натомість частка м'яса птахів зростає пропорційно зниженню частки яловичини і телятини.

Наступний етап дослідження – з'ясування країн-лідерів на світовому ринку м'яса (табл. 2).

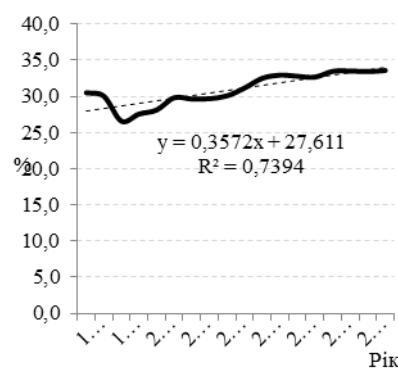
а

Рисунок 1а. Частка яловичини у структурі світових обсягів виробництва м'яса

б

Рисунок 1б. Частка свинини у структурі світових обсягів виробництва м'яса

в

Рисунок 1в. Частка м'яса птахів у структурі світових обсягів виробництва м'яса

*Побудовано за даними [1-5]

Таблиця 2. – Світовий експорт м'яса, тис. тонн [1-5]

Країна	У середньому за 1997-1999 рр.	У середньому за 2000-2002 рр.	У середньому за 2003-2005 рр.	У середньому за 2006-2008 рр.	У середньому за 2009-2011 рр.	У середньому за 2012-2014 рр.
Яловичина та телятина						
Бразилія	331	707	1557	2025	1498	1801
Індія	227	384	522	677	931	1675
Австралія	1226	1367	1357	1412	1381	1592
США	1016	1086	556	675	1061	1155
Нова Зеландія	504	502	584	520	516	539
Уругвай	207	214	407	402	348	361
Канада	447	569	497	476	476	344
Парагвай	0	0	0	226	245	317
ЄС	856	568	334	187	310	265
Аргентина	367	291	590	503	382	180
Світ усього	5588	6002	6642	7521	7729	9012
Свинина						
США	537	674	992	1634	2043	2342
ЄС	1121	1288	1351	1433	1757	2182
Канада	467	750	1010	1081	1160	1223
Бразилія	98	363	662	665	637	610
Китай	125	173	479	372	251	251
Чилі	0	20	104	140	140	170
Мексика	0	20	53	79	78	109
Світ усього	2995	3616	4776	5512	6210	7081
М'ясо птахів						
Бразилія	691	1305	2489	3068	3367	3530
США	2444	2518	2480	3000	3189	3310
ЄС	990	1052	988	813	956	1092
Таїланд	257	393	308	313	426	530
Китай	365	464	320	322	364	424
Турція	0	0	0	0	100	322
Аргентина	1	11	63	128	205	318
Канада	89	84	103	160	154	145
Україна	0	0	0	0	22	129
Чилі	0	0	0	55	85	88
Світ усього	5136	5981	6875	8046	9147	10278

За критерій лідерства нами обрано не обсяги національного виробництва цієї продукції, а її експорт. Наявність останнього вказує на існування порівняльних переваг у виробництві продукції, що дозволяє не лише забезпечити внутрішні потреби, але здійснювати зовнішньоекономічний

обмін. На частку перших п'яти країн за даними 2014-2014рр. припадає 75% експорту яловичини та телятини. Як бачимо, це переважно великі за площею країни із теплим вологим кліматом на значній території, що має рівнинний або гористий рельєф. Наприклад, в Бразилії тваринництво розвивається в чотирьох із п'яти великих економічних районів. Великі території із низькою густотою населення (23,7 особи на 1км²) дозволяють використовувати тут найменш затратну пасовищну технологію вирощування великої рогатої худоби.

Попри значну територію Індії, густота населення в цій країні є однією з найбільших у світі – 368 осіб на 1 км². Друге місце за обсягами експорту яловичини та телятини цією країною пояснюється двома обставинами – по-перше, в аграрному секторі Індії переважають архаїчні технології – велика рогата худоба використовується, перш за все, як тяглова сила в полі та для транспортування вантажів: по-друге, індійці не вживають у їжу м'ясо великої рогатої худоби, тому на внутрішньому ринку виробництво яловичини не має товарного значення. Отже, в країні підтримується лише баланс робочої худоби – решта збувається на експорт.

Досвід розвитку тваринництва у США підтверджує наше припущення щодо умов прибуткового виробництва яловичини та телятини – наявність великих територій зі сприятливим кліматом та низька густота населення. В США останній показник станом на початок 2014 р. склав 33,7 особи на 1 км². При цьому площа природних пасовищ складає 220 млн га. Найбільше великої рогатої худоби зосереджується на фермах і ранчо Великих рівнин, що простяглися у меридіональному напрямі від Канади до Мексики.

У цьому контексті покажемо зниження ролі ЄС у світовому експорті яловичини та телятини. Серед причин головними є дві – зростаюча густота населення в країнах Союзу (116,2 осіб на км²) та заборона на експорт яловичини із Великої Британії (карантин через епідемію губчатого енцефаліту).

Виробництво свинини та м'яса птахів не залежить від наявності природних та культурних пасовищ. Основою кормової бази для цих тваринницьких галузей є зерновиробництво. Дослідження показує, що 7 із 10 найбільших світових експортерів свинини та м'яса птахів мають профіцитний зерновий баланс (табл. 3).

Таблиця 3. – Обсяги експорту свинини та м'яса птахів і коефіцієнт зернового самозабезпечення провідних країн-експортерів [5, 6]

Країна	Обсяги експорту, у середньому за 2012-2014 рр., тис. т	Коефіцієнт зернового самозабезпечення*
США	5651	1,18
Бразилія	4140	1,23
ЄС	3275	1,04
Канада	1368	1,75
Китай	675	1,00
Турція	322	0,95
Аргентина	318	2,65
Україна	129	1,84
Мексика	109	0,75
Австралія	36	3,22

*Розрахований як відношення обсягів національного виробництва до обсягів загального внутрішнього використання за даними 2010/11-2013/14 маркетингових років

Незважаючи на те, що за період 2012-2014 рр. Україна експортувала щороку в середньому 129 тис. т курятини, або 1,3% світового експорту, місце нашої країни у світовому виробництві м'яса поки що мало помітне. По-перше, Україна – імпортозалежна за цим видом продовольства. Починаючи із 2004 р., обсяги споживання населенням нашої країни м'яса та м'ясопродуктів перевищують обсяги національного виробництва. Дефіцит вдається покривати за рахунок імпорту, тому роль України як одного зі світових експортерів м'яса птахів – суперечлива, адже завойовуючи закордонні ринки, національні товаровиробники втрачають внутрішній.

Перспективи розвитку виробництва м'яса в аграрному секторі України залежать від того, яку із м'ясних тваринницьких галузей ми розглядаємо. У секторі виробництва яловичини та телятини не варто очікувати відновлення докризових рівнів випуску продукції – 1985,4 тис. тонн (1990 р.). Стосовно цього виду тваринницької продукції логічним виглядає відновлення виробництва на територіях, які мають найбільш сприятливі для цього умови – достатній рівень зволоження, при-

родні пасовища та відносно низьку густоту населення. Це агрокліматичні зони Полісся й Північний Лісостеп та гірський ландшафт Карпат. У 1990 р. сільськогосподарськими товаровиробниками цих регіонів було вироблено більше 735 тис. тонн яловичини та телятини, що на 9% більше, ніж було вироблено в 2013 р. аграріями усіх областей України. Враховуючи, що сучасні агротехнології забезпечують суттєво вищий рівень продуктивності та коротший цикл виробництва, сільськогосподарські товаровиробники вказаних областей могли б повністю задовольнити потреби населення України в яловичині та телятині, які, за нашими розрахунками, становлять 755 тис. тонн в забійній вазі.

У секторі виробництва свинини свій вплив чинитимуть наявність потужної кормової бази, якою є вітчизняне зерновиробництво, національні харчові традиції та усе ширше використання низькозатратних технологій вирощування свиней – період відгодівлі яких становить 100 днів, середньодобовий приріст – 850 г, витрати кормів – 2,24 ц к. од. на 1 ц приросту маси тіла, рівень рентабельності – 35% [7]. На нашу думку, позитивний тренд збільшення обсягів виробництва, що започаткувався в 2005 р., буде продовжуватися і далі. І в перспективі Україна вийде на повне самозабезпечення свининою внутрішнього ринку та зможе експортувати цю продукцію.

Найбільш перспективною, стосовно виходу на зовнішній ринок, є галузь птахівництва. Уже зараз Україна експортує 170 тис. тонн м'яса птахів (за попередніми даними 2014р.). Асоціація з ЄС відкриває ширший доступ вітчизняним птахівникам на ринок цієї організації – згідно з угодою Україна має право за п'ять років наростити обсяги безмитного ввезення м'яса птахів з 36 до 40 тис. т. Для м'яса свиней встановлена квота безмитного ввезення – 20 тис. т, для яловичини – 12 тис. т [8].

Зміцнення перспектив вітчизняного птахівництва найбільшою мірою залежить від надійності кормової бази – стабільного зростання зернових галузей. Для цього необхідно продовжувати розбудову складської інфраструктури.

Висновки:

1) на світовому ринку м'яса відбувається постійне збільшення обсягів виробництва усіх видів відповідної продукції. Разом з тим, структура виробництва зазнала суттєвих змін – частка м'яса птахів збільшується за рахунок пропорційного зменшення частки яловичини й телятини, частка свинини залишається відносно стабільною;

2) світовими лідерами експорту яловичини й телятини є здебільшого великі за площею країни, які мають природно-кліматичні можливості для використання пасовищної технології вирощування худоби та характеризуються відносно низькою густотою населення;

3) світовими лідерами експорту свинини та м'яса птахів є країни із профіцитним зерновим балансом;

4) по м'ясу Україна є імпортозалежною країною – починаючи з 2004 р., споживання м'яса та м'ясопродуктів населенням перевищує обсяги їх виробництва;

5) входження України в десятку найбільших світових експортерів м'яса птахів є суперечливим за наслідками – з одного боку, країна здійснює вихід на світовий ринок і закріплюється там, з іншого – це посилює дефіцит на внутрішньому ринку та позиції імпортерів відповідної продукції;

6) відновлення вітчизняного м'ясного скотарства в масштабах виробництва дореформеного періоду – маловірогідне. Доцільним є державне стимулювання відновлення галузі в регіонах із відносно низькою густотою населення та сприятливими для пасовищного утримання худоби природно-кліматичними умовами – агрокліматичні зони Полісся й Північний Лісостеп та гірський ландшафт Карпат;

7) для повного задоволення внутрішнього попиту та збільшення обсягів відповідного експорту, крім переходу на інтенсивні технології, вітчизняне свинарство та птахівництво мають бути забезпечені надійною кормовою базою, яка створюється у галузі зерновиробництва. Для стабільного зростання зернових галузей необхідно продовжувати розбудову складської інфраструктури.

Обґрунтування організаційно-економічного механізму територіальної спеціалізації виробництва різних видів м'яса, розрахунок необхідної кількості бюджетних ресурсів для відродження галузі м'ясного скотарства та їх реципієнтів у регіонах, розробка інструментів збалансованого розвитку внутрішнього ринку м'яса та його експорту тощо є перспективними напрямками подальших досліджень із цієї тематики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Lee Schatz, Scott Sindelar, Ralph Dutrow, Roseanne Freese and other // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. Circular Series DL&P 2-01 October 2001. – 28p.
2. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Todd Drennan, Wendell Dennis, Kelly Luecker, David Leishman and other // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. Circular Series DL&P 2-03 October 2003. – 29p.
3. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Mayra Caldera, Michelle DeGraaf, Claire Mezoughem, Julie Morin // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. Circular Series DL&P 2-06 October 2006. – 25p.
4. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Anneke Gustafson, Claire Mezoughem, Lesley Ahmed // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. October 2010. – 34p.
5. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Jessica Martin, Claire Mezoughem, Lazaro Sandoval // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. October 2014. – 22p.
6. Grain: World Markets and Trade / Teresa McKeivier, Andrew Sowell, Yoonhee Macke, Rick O'Meara and other // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. November 2014. – 57p.
7. Похваленко О. С. Вплив технології на прибутковість відгодівлі свиней / О. С. Похваленко [Електронний ресурс] // Freedomfarmbacon. – Режим доступу: http://www.ff-bacon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=67&Itemid=63&lang=ru
8. Мудрак Р. П. Продовольчий ринок України: ризики та нові можливості в контексті європейської інтеграції / Р. П. Мудрак // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2014. – Випуск 85. – С. 225.

REFERENCES

1. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Lee Schatz, Scott Sindelar, Ralph Dutrow, Roseanne Freese and other // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. Circular Series DL&P 2-01 October 2001. – 28 p.
2. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Todd Drennan, Wendell Dennis, Kelly Luecker, David Leishman and other // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. Circular Series DL&P 2-03 October 2003. – 29 p.
3. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Mayra Caldera, Michelle De Graaf, Claire Mezoughem, Julie Morin // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. Circular Series DL&P 2-06 October 2006. – 25 p.
4. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Anneke Gustafson, Claire Mezoughem, Lesley Ahmed // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. October 2010. – 34 p.
5. Livestock and Poultry: World Markets and Trade / Jessica Martin, Claire Mezoughem, Lazaro Sandoval // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. October 2014. – 22 p.
6. Grain: World Markets and Trade / Teresa Mc Keivier, Andrew Sowell, Yoonhee Macke, Rick O'Meara and other // United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. November 2014. – 57 p.
7. Pokhvalenko O. S. The impact of technology on the profitability of fattening pigs / O. S. Pokhvalenko [Electronic resource] // Freedomfarmbacon. – Access: http://www.ff-bacon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=67&Itemid=63&lang=ru
8. Mudrak R. P. Food market of Ukraine: risks and new possibilities in the context of European integration / R. P. Mudrak // Scientific Papers of the Uman National University of Horticulture. – 2014. – Issue 85. – P. 225.

Мировое производство мяса: место и роль Украины

Б. Б. Музыка

В статье исследуется динамика объемов и структуры мирового производства мяса. На основе выявленных тенденций в исследуемых динамических рядах делаются предположения относительно будущего производства мяса по видам и географическим территориям. Показано, что главными условиями развития мясного скотоводства является наличие природных пастбищ и относительно низкая плотность населения, свиноводства и птицеводства – профицитный зерновой баланс.

Отмечается зависимость Украины от импорта соответствующей продукции. Обосновывается способность перехода к полному обеспечению внутренних потребностей в мясе и мясопродуктах с увеличением экспорта их излишков на мировой рынок.

Ключевые слова: производство мяса, говядина и телятина, свинина, мясо птицы, структура, страны-экспортеры, естественные пастбища, плотность населения, зерновой баланс.

Надійшла 01.11.2014 р.

УДК 332.33:349.414

НЕДАШКІВСЬКА Т.М., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНКИ ОБМЕЖЕНЬ (ОБТЯЖЕНЬ), ЯКІ ВСТАНОВЛЮЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ ФОРМУВАННЯ ОХОРОННИХ І САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН, ЗОН САНІТАРНОЇ ОХОРОНИ ТА ЗОН ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

У статті висвітлено існуючі методичні підходи щодо оцінки обмежень (обтяжень), які встановлюються через формування охоронних і санітарно-захисних зон, зон санітарної охорони та зон особливого режиму використання земель. Проаналізовано методологію визначення недоодержаного доходу на обмежених (обтяжених) землекористуваннях, методичні підходи щодо оцінки недоодержаного доходу, а також основні підходи до проведення розрахунку розмірів

© Недашківська Т.М., 2014.

збитків сільськогосподарського виробництва. Запропоновано вдосконалення методології розрахунку сумарного недоодержаного доходу та наукового підходу щодо визначення величини пониження якості земель внаслідок прокладання нафтопроводу.

Ключові слова: недоодержаний дохід, чистий дохід, зерновий еквівалент, обмеження (обтяження), санітарно-захисні зони, бал бонітету, урожайність, відшкодування втрат, коефіцієнт інтенсивності.

Постановка проблеми. У сучасних умовах ринкові земельні відносини потребують формування нових відносин між землевласниками і землекористувачами в Україні на основі обмежень чи обтяжень їх прав на земельні ділянки. Враховуючи наявність наукових джерел, багато питань з цієї проблеми, особливо економічної, екологічної та соціальної оцінки обмежень і обтяжень у використанні земель, визначення і відшкодування втрат і збитків залишаються невирішеними або є дискусійними, що потребує більш глибокого обґрунтування в процесі структуризації сільськогосподарського землекористування на засадах сталого розвитку.

Для застосування на практиці цих підходів необхідно багато часу та розрахункових матеріалів, кількісних показників для вирішення відшкодування втрат і збитків, які здійснюються, як правило, в судовому порядку. Отже, вказані підходи є неприйнятними в реальній практиці і підлягають удосконаленню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню формування і оцінки обмежень (обтяжень) за використання земель висвітлено у працях таких провідних вчених: Д.І. Бабміндра, Д.С. Добряк, Й.М. Дорош, Р.М. Курильцев, Л.Я. Новаковський, А.М. Третяк, А.Д. Юрченко.

Аналіз літературних джерел щодо оцінки обмежень (обтяжень) засвідчує наявність наукових підходів. Перший базується на визначенні недоодержаного доходу на земельній ділянці, яка тимчасово вилучається для будівництва чи реконструкції (ремонту) режимоутворювального об'єкта та на прилеглих до неї територіях, на які негативно впливає вказане будівництво. Іншим рекомендується застосовувати зерновий еквівалент для усіх основних сільськогосподарських культур.

Зокрема, багато питань в цій сфері стосується економічної та екологічної оцінки застосування обмежень і обтяжень за розробки землевпорядної документації, визначення та відшкодування втрат і збитків, спричинених обмеженнями і обтяженнями. Вони залишаються невирішеними як в методичному, так і практичному відношенні, або є дискусійними й потребують більш глибокого обґрунтування.

Мета і завдання дослідження – висвітлення існуючих методичних підходів щодо оцінки обмежень (обтяжень), які встановлюються через формування охоронних і санітарно-захисних зон, зон санітарної охорони та зон особливого режиму використання земель та їх удосконалення.

Матеріали і методика досліджень. Матеріалом дослідження є монографічна література, нормативно-правові акти, статті періодичних видань і підручники. Методологічною та теоретичною основами досліджень стали діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення питання оцінки обмежень (обтяжень), які встановлюються формуванням охоронних і санітарно-захисних зон, зон санітарної охорони та зон особливого режиму використання земель.

Результати досліджень та їх обговорення. Аналіз літературних джерел щодо оцінки обмежень (обтяжень) у землекористуванні показує, що більшість науковців притримуються однієї методології, а саме: визначення недоодержаного доходу на обмежених (обтяжених) землекористуваннях [2]. Разом з тим, методичні підходи щодо визначення недоодержаного доходу науковці застосовують різні. Так, професор Д.І. Бабміндра вважає, що недоодержаний дохід (НД) становить сума: недоодержаного доходу від тимчасово несільськогосподарського використання ділянки (НД₁); недоодержаний дохід внаслідок зниження якості ґрунтів на ділянці на час повернення її землевласнику (землекористувачу) (НД₂); недоодержаного доходу від земель, прилеглих до відведеної ділянки, викликаних впливом діяльності на тимчасово відведеній ділянці (НД₃):

$$НД = НД_1 + НД_2 + НД_3. \quad (1)$$

Основним показником недоодержаного доходу є дохід, який втрачається за тимчасового вилучення із сільськогосподарського виробництва земельної ділянки [2]. Недоодержаний дохід за рахунок зниження якості земельної ділянки розраховується за такою формулою [2]:

$$НД_2 = НД_1(1 - K_{36}), \quad (2)$$

де НД₂ – недоодержаний дохід з ділянки;

K₃₆ – коефіцієнт зниження бала бонітету (зниження продуктивності угіддя);

Недоодержаний дохід на прилеглих землях, спричинений діяльністю на відведеній ділянці, обчислюється за формулою [2]:

$$НД_3 = \frac{НД_1}{Пл_{зд}} \cdot (1 - K_{зд}) \cdot Пл'_{зд}, \quad (3)$$

де $Пл_{зд}$ – площа земельної ділянки, га;

$Пл'_{зд}$ – площа прилеглих пошкоджених земель, га.

Аналізуючи цей підхід, неважко помітити, що в сумарний недоодержаний дохід доцільно включати тільки $НД_1$ і $НД_3$. Дохід $НД_2$ недоцільно включати, бо буде подвоєний підрахунок.

Погіршення якості земельної ділянки після повернення з тимчасового відведення, необхідно обраховувати і відшкодовувати окремо. Однак, слід зауважити, що здійснювати підрахунок за цим підходом необхідно в тих випадках, коли повертається земельна ділянка власнику чи землекористувачу без належної рекультивациі.

Доктор економічних наук, професор Добряк Д.С. [3; 4] рекомендує визначати втрати або збитки, спричинені обмеженнями використання або погіршення якості сільськогосподарських угідь під впливом діяльності підприємств, установ, організацій, у відсотках від нормативу вартості освоєння нових земель залежно від зниження вартості сільськогосподарських угідь за даними нормативної грошової оцінки. Обмеження прав землевласників і землекористувачів у використанні земельних ділянок призводить до збільшення витрат на виробництво сільськогосподарської продукції за рахунок збільшення кількості поворотів і розворотів за обробітку полів, неповне використання потужностей сільськогосподарської техніки під час виконання польових робіт в охоронних зонах. Вказані чинники, як засвідчують експериментальні землевпорядні розробки, призводять до збільшення виробничих витрат до 15-20 %, а звідси і втрат сільськогосподарського виробництва. Внаслідок цього зменшується цінність сільськогосподарських земель в охоронних зонах, що адекватно відображається на розмірах оцінки земельних ділянок у грошовому вимірі [5].

Необхідно визначити й інші методичні підходи щодо оцінки недоодержання доходу за обмеження використання орних земель на основі визначення зернового еквівалента. Сутність цього методу полягає у співвідношенні (порівнянні) показника чистого доходу оцінних культур до чистого доходу від вирощування зернових культур [1; 6]. Аналізуючи цей підхід, необхідно стверджувати, що він у порівнянні з іншими відрізняється складністю, якщо включати в розрахунок усі основні сільськогосподарські культури. А головне, що з іншого боку неймовірно підтвердити його офіційними документами. Це дуже важливо з погляду реального відшкодування втрат, що спричиняються обмеженнями (обтяженнями) у сільськогосподарському землекористуванні.

Необхідно також розглянути методичні підходи щодо оцінки втрат і збитків, які спричиняються будівництвом лінійних споруд трубопровідного транспорту (нафто- і газопроводів, водоводів, підземних каналізаційних колекторів). Для прикладу візьмемо науковий підхід Р.М. Курильцева [8], який пропонує в основу визначення величини пониження якості земель внаслідок прокладання нафтопроводу покласти бонітетну оцінку ґрунтів з врахуванням коефіцієнта інтенсивності використання земель. Аналізуючи такий підхід, не можна погодитися з його автором, особливо щодо застосування механічного розподілу траси трубопроводу для польового обстеження та забору ґрунту для аналізу через кожні 100-150 м для кожного встановленого ґрунтового виділу.

Доцільно ж польове обстеження здійснювати по трасі й з обох її боків – до 50 м – з визначенням агрогруп ґрунтів, по яких і брати зразки ґрунту для аналізу і встановлення морфологічних нормативів та фізико-хімічних властивостей. Ці дані необхідно заактовувати, а потім акт підписувати комісією, до складу якої повинні входити власники земельних ділянок та представники трубопроводу. Крім вказаного недоліку щодо механічного розподілу траси нафтопроводу для польового обстеження, необхідно враховувати стан використання земельних ділянок, які відводяться для будівництва лінійних об'єктів.

Чинне земельне законодавство України регламентує відшкодування збитків, що заподіяні внаслідок вилучення (викупу) або оренди сільськогосподарських угідь для будівництва лінійних об'єктів.

Статтею 156 Земельного кодексу України визначено, що власникам землі та землекористувачам відшкодовуються збитки, заподіяні внаслідок вилучення (викупу) сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісогосподарським виробництвом; тимчасового зайняття сільськогосподарських угідь, лісових земель та

чагарників для інших видів використання; встановлення обмежень щодо використання земельних ділянок; погіршення якості ґрунтового покриву та інших корисних властивостей сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників; приведення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників у непридатний для використання стан; неодержання доходів за час тимчасового невикористання земельної ділянки [7].

Згідно зі статтею 157 Земельного кодексу України, відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, які використовують земельні ділянки, а також органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, діяльність яких обмежує права власників і землекористувачів або погіршує якість земель, розташованих у зоні їх впливу, в тому числі внаслідок хімічного і радіоактивного забруднення території, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами і стічними водами. Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам встановлюється Кабінетом Міністрів України [7]. Відшкодування вказаних збитків також регламентується статтею 16 Закону України «Про трубопровідний транспорт».

Розміри відшкодувань збитків сільськогосподарського виробництва ґрунтуються на базових показниках, визначених з урахуванням номенклатури ґрунтів, які поширені у районах будівництва і наявних, наприклад, трас газопроводів чи інших лінійних об'єктів.

Оцінка розмірів збитків сільськогосподарського виробництва здійснюється для таких випадків:

- будівництво чи реконструкція газопроводу терміном в межах одного вегетаційного періоду: за наявності посівів, проведеного обробітку ґрунту, внесення добрив, без проведення посіву культур;
- будівництво чи реконструкція газопроводу проводиться в межах декількох вегетаційних періодів.

Основні підходи до проведення оцінки розмірів збитків полягають у наступному. Розрахунок розмірів збитків сільськогосподарського виробництва у разі вилучення (викупу) земельної ділянки під будівництво чи реконструкцію газопроводу у випадку наявності на ній посівів проводиться за формулою:

$$Рзб.-1 = Уб.д.х \times Цз + Уд \times Цз - Взб.ур. + Дп.з. + Дн.в. + Дс.п., \quad (4)$$

де Рзб.-1 – повний розмір збитків сільськогосподарського виробництва, в гривнях;

Уб.д.х – урожайність культури на неудобреному ґрунті, ц з 1 га;

Цз – ціна закупівельна за 1 ц відповідної культури;

Уд – прибавка урожаю за рахунок внесених добрив;

Взб.ур. – витрати на збір урожаю культури з 1 га, грн;

Дп.з. – частка плати за землю, грн;

Дн.в. – частка накладних витрат виробництва, грн;

Дс.п. – частка страхових платежів за посіви, грн.

Прибавка урожаю за рахунок внесених добрив визначається за формулою:

$$Уд = Пр \times ОНПК, \quad (5)$$

де Пр – внесено поживних речовин (МРК), кг на 1 га;

ОНПК – окупність 1 кг поживних речовин (МРК) приростом урожаю, кг зернових одиниць.

Розрахунок розмірів збитків сільськогосподарського виробництва у разі вилучення (викупу) земельної ділянки під будівництво чи реконструкцію газопроводу у випадку проведеного попереднього обробітку ґрунту та внесення добрив, але не проведеного посіву культури згідно з діючою сівозміною, проводиться за формулою:

$$Рзб.-2 = Рзб.-1 - Зпк - Дс.п., \quad (6)$$

де Рзб.-2 – розмір збитків без посіву культур;

Рзб.-1 – повний розмір збитків сільськогосподарського виробництва;

Зпк – непроведені затрати на посів культур;

Дс.п. – доля страхових платежів за посіви, грн.

Розрахунок розмірів збитків сільськогосподарського виробництва у разі вилучення (викупу) земельної ділянки під будівництво чи реконструкцію газопроводу у випадку проведеної підготовки ґрунту без внесення добрив і відсутності на ній посівів культур, проводиться за формулою:

$$Pзб.-3 = Уб.д.хЦз.-Взб.ур. + Дз + Дн.в. - Зпк, \quad (7)$$

де Рзб.-3 – розмір збитків без внесення добрив і відсутності посівів;

Уб.д. – урожайність культури на неудобреному ґрунті, ц з 1 га;

Цз – ціна закупівельна за 1 ц відповідної культури;

Взб.ур. – витрати на збір урожаю культури;

Дз. – частка плати за землю, грн;

Дн.в. – частка накладних витрат виробництва, грн;

Зпк – непроведені затрати на посів культур.

Розрахунок розмірів збитків сільськогосподарського виробництва (неотриманих доходів) у разі вилучення (викупу) земельної ділянки під будівництво чи реконструкцію газопроводу у випадку протягом декількох вегетаційних періодів проводиться на наступні роки за формулою:

$$Pзб.-4 = Pзб.-3 - Зпг.хКв.п., \quad (8)$$

де Рзб.-4 – розмір збитків (неодержаних доходів) за кожний наступний рік;

Рзб.-3 – розмір збитків без внесення добрив і відсутності посівів;

Зпг. – розмір затрат на підготовку ґрунту;

Кв.п. – кількість вегетаційних періодів.

Вартість виконаних робіт визначається відповідно до технологічних карт та існуючих розцінок на виконані роботи. Основні технології вирощування сільськогосподарських культур були розроблені Інститутом землеустрою УААН у 1986–1987 роках для господарств усіх адміністративних районів і областей України згідно з агропромисловими групами ґрунтів («Рабочие проекты организации возделывания сельскохозяйственных культур в севооборотах»).

Для розробки технологій можуть бути використані "Технологічні карти з розробки укрупнених нормативів виробничих витрат в рослинництві для внутрігосподарського планування в господарствах України", 1980, УкрНДІ економіки та організації сільського господарства ім. О.Г. Шліхтера, а також рекомендації інших науково-дослідних установ.

Висновок. Враховуючи недосконалість існуючих методичних підходів щодо оцінки обмежень (обтяжень) у сільськогосподарському землекористуванні та визначення втрат, які спричиняються цими обмеженнями, виникає потреба в розробці нових наукових підходів та удосконаленні існуючих методів оцінки обмежень (обтяжень) у використанні земель, які були б більш прийнятними у сучасних ринкових умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волков С.Н. Землеустройство. Учебник и учебное пособие для студентов высших учебных заведений / С.Н. Волков. – М.: ГУЗ, 2013. – 992с.
2. Добряк Д.С. Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах / Д.С.Добряк, Д.І. Бабміндра. – К.: Урожай, 2006. – 336 с.
3. Добряк Д.С. Теоретико-методологічні засади визначення втрат, спричинених обмеженнями (обтяженнями) у сільськогосподарському землекористуванні / Д.С. Добряк, Т.М. Недашківська // Землевпоряд. вісн. – 2012. – №5. – С. 28–32.
4. Добряк Д.С. Методология определения потерь сельскохозяйственного производства, вызванных ограничениями в использовании земель / Д.С. Добряк, Т.М. Недашковская // Землеустройство, кадастр и мониторинг земель. – М., 2013. – №5 (101). – С. 32–36.
5. Добряк Д.С. Вплив обмежень у сільськогосподарському землекористуванні на нормативну грошову оцінку орних земель на прикладі Київської області / Д.С. Добряк, Т.М. Недашківська // Землевпоряд. вісн. – 2012. – №12. – С. 35–38.
6. Дорош Й.М. Еколого-економічні основи формування інституту обмежень та обтяжень при використанні земель / Й.М. Дорош. – К.: ЦЗРУ, 2007. – 236 с.
7. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 3–4. – С. 27.
8. Курильцев Р.М. Методичні підходи до оцінки втрат сільськогосподарського виробництва внаслідок погіршення якості угідь / Р.М.Курильцев // Землевпоряд. вісн. – 2006. – № 1. – С. 66–69.

REFERENCES

1. Volkov S.N. Zemleustroystvo. Uchebnik i uchebnoe posobie dlya studentov vyisshih uchebnyih zavedeniy / S.N. Volkov. – M.: GUZ, 2013. – 992 s.
2. Dobryak D.S. Ekologo-ekonomichni zasady reformuvannya zemlekoristuvannya v rinkovih umovah / D.S.Dobryak, D.I. BabmIndra. – K.: Urozhay, 2006. – 336 s.
3. Dobryak D.S. Teoretiko-metodologichni zasady viznachennya vtrat, sprichinenih obmezhennyami (obtyazhennyami) u sllskogospodarskomu zemlekoristuvanni / D.S. Dobryak, T.M. Nedashklvska // Zemlevporyad. vlsn. – 2012. – № 5. – S. 28–32.

4. Dobryak D.S. Metodologiya opredeleniya poter selskokozyaystvennogo proizvodstva, vyizvannyih ogranicheniyami v ispolzovanii zemel / D.S. Dobryak, T.M. Nedashkovskaya // Zemleustroystvo, kadastr i monitoring zemel. – M., 2013. – № 5 (101). – S. 32–36.
5. Dobryak D.S. Vpliv obmezhen u silskogospodarskomu zemlekoristuvanni na normativnu groshovu ocinku ornix zemel na prikladi kiivskoї oblasti / D.S. Dobryak, T.M. Nedashkivska // Zemlevporyad. visn. – 2012. – № 12. – S. 35–38.
6. Dorosh Y.M. Ekologo-ekonomichni osnovi formuvannya Institutu obmezhen ta obtyazhen pri vikoristanni zemel / Y.M. Dorosh. – K.: TsZRU, 2007. – 236 s.
7. Zemelnyy kodeks Ukraїni vid 25 zhovtnya 2001 roku № 2768-III // Vidomosti Verhovnoї Radi Ukraїni (VVR). – 2002. – № 3–4. – S. 27.
8. Kuriltsev R.M. Metodichni pidhodi do otsinki vtrat silskogospodarskogo virobnitstva vnaslidok pogirshennya yakosti ugid / R.M. Kuriltsev // Zemlevporyad. visn. – 2006. – № 1. – S. 66–69.

Усовершенствование методических подходов относительно оценки ограничений (обременений), которые устанавливаются путем формирования охранных и санитарно-защитных зон, зон санитарной охраны и зон особого режима использования земель

Т.М. Недашковская

В статье отражены существующие методические подходы относительно оценки ограничений (обременений), которые устанавливаются путем формирования охранных и санитарно-защитных зон, зон санитарной охраны и зон особого режима использования земель. Проанализирована методология определения недополученного дохода на ограниченных (обремененных) землях, методические подходы относительно оценки недополученного дохода, а также основные подходы к проведению расчета размеров убытков сельскохозяйственного производства. Предложено усовершенствование методологии расчета суммарного недополученного дохода и научного подхода относительно определения величины понижения качества земель в результате прокладки нефтепровода.

Ключевые слова: недополученный доход, чистый доход, зерновой эквивалент, ограничение (обременение), санитарно-защитные зоны, балл бонитета, урожайность, возмещение потерь, коэффициент интенсивности.

Надійшла 28.10.2014 р.

УДК 631.173–048.78:330.131.5

НЕПОЧАТЕНКО А.В., здобувач

Білоцерківський національний аграрний університет

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАШИННО-ТРАКТОРНИХ ПАРКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА НАПРЯМКИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті висвітлено сучасний стан машинно-тракторного парку та технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, здійснено оцінку ефективності використання машинно-тракторного парку господарств Київської області, висвітлено основні фактори, які її визначають, окреслено напрями вдосконалення методики оцінки ефективності використання машинно-тракторного парку, виділено основні техніко-економічні показники, на які менеджмент сільськогосподарських підприємств повинен звертати свою увагу у разі придбання сучасної техніки. Запропоновано шляхи покращення ремонтно-технічного обслуговування МТП сільськогосподарських товаровиробників на основі організації ремонтно-технічного обслуговування техніки на базі районних сервісних підприємств.

Ключові слова: машинно-тракторний парк, сільськогосподарські машини, ефективність використання техніки, формування машинно-тракторного парку, оптимізація складу, машинно-технологічні операції, механізовані роботи.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем вітчизняного аграрного сектору економіки є технічне забезпечення сільськогосподарських виробників. Сучасний стан машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств не задовольняє їх технологічні потреби, що негативно позначається на розвитку аграрного сектору економіки нашої держави. Забезпечення сільськогосподарських підприємств технічними засобами далеко від рівня, який дав би їм змогу ефективно функціонувати в конкурентному середовищі. Отже, в умовах нестачі фінансових ресурсів, враховуючи високий рівень морального й фізичного зносу машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств, гостро постає проблема найбільш раціонального та ефективного їх використання. Від вирішення цієї проблеми безпосередньо залежать фінансовий стан сільгоспвиробників, конкурентоспроможність їх продукції як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесам формування та ефективності використання машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств присвячено багато праць

таких відомих вчених: Я.К. Білоусько, В.Г. Більський, А.В. Блоха, О.Д. Витвицька, П.І. Гайдуцький, М.Г. Лобас, М.М. Могилова, Г.М. Підлісецький, П.П. Руснак, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, Ю.В. Тивоненко, В.Л. Товстопят, В.С. Шебанін та інші.

Разом з тим, слід визнати, що деякі з питань залишаються не до кінця дослідженими та вивченими.

Мета дослідження – провести дослідження ефективності використання машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств, визначити основні фактори та окреслити напрями вдосконалення методики оцінки ефективності використання МТП.

Матеріали і методика досліджень. Дослідження проведено на основі офіційних статистичних даних Головного управління статистики у Київській області, даних Управління агропромислового розвитку районних державних адміністрацій Київської області, матеріалах звітності й обліку сільськогосподарських підприємств області.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи економічних досліджень: індукції та дедукції, абстрактно-логічний та економіко-статистичний.

Результати досліджень та їх обговорення. Необхідно відмітити, що середньогалузевий рівень фондооснащеності 1 га сільськогосподарських угідь в Україні останніми роками в 3-7 разів нижчий, ніж в розвинутих країнах світу [1].

Нині у середньому в сільськогосподарських підприємствах Київської області на 1 трактор припадає 100 га ріллі, тоді як у Канаді – 64 га, у США – менше 38, у Франції – менше 16, а у Німеччині та Великобританії – менше 12 га [2]. Для зменшення наслідків впливу цього негативного явища сільгоспвиробники надавали перевагу придбанню потужних тракторів, завдяки чому зросла середня потужність двигуна трактора до 86,4 кВт [3].

У 2012 р. навантаження на 1 комбайн у господарств досліджуваного регіону становить 330 га [3], тим часом в Росії – 157 га, США – 62,5, Німеччині – 31,3 га [4].

Сезонне навантаження 330 га на фізичний комбайн складно оцінити відокремлено від технічних характеристик, стартових і поточних показників технічного стану техніки. Сучасні зернові комбайни із п'ятиклавішним соломотрясом збирають за годину близько 2,5 га. Зміна технічного стану неминує знижує середнє значення продуктивності за годину жнив. На продуктивність комбайнів негативно впливає також строк їхньої експлуатації [5].

У провідних країнах світу зі старінням техніки сезонне навантаження знижується. Так, якщо зерновий комбайн використовувати протягом 5–9 років, його річне навантаження становить 547 акр. За використання комбайнів віком 15–19 років навантаження знижується до 213 акр., тобто в 2,5 рази [6].

Проте, як показують проведені дослідження, у суб'єктів господарювання агробізнесу досліджуваного регіону простежується діаметрально протилежна ситуація, що супроводжується зростанням навантаження на одиницю техніки за збільшення строку її експлуатації. Зростання навантаженості свідчить про структурні зміни в якісному складі сільськогосподарської техніки. Нині сучасний зернозбиральний комбайн здатний зібрати в оптимальні терміни від 500 до 1500 га зернових на рік, тому наявність 6 зернозбиральних комбайнів на 1000 га посівів свідчить більшою мірою не про нестачу комбайнів, а про збільшення частки сучасної зернозбиральної техніки в структурі парку.

Таким чином, серед основних чинників, що визначають створення систем машинно-технічного парку сільськогосподарських підприємств, ми виділяємо: технологію, організацію сільськогосподарського виробництва, досягнутий рівень механізації та автоматизації.

Аналізуючи використання МТП, в кожному окремому випадку можуть застосовуватися різні прийоми і показники залежно від таких факторів: характер аналізованих об'єктів, обсяг і склад механізованих робіт, тривалість аналізованого періоду і т. д. При цьому об'єктами аналізу можуть бути як машинно-тракторний парк групи підприємств, окремого підприємства, так і його складових – машини, комплекси машин, агрегати. Ці обставини визначають особливості проведеного аналізу й оцінки МТП. Система аналізу ефективності використання машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств складається з:

- 1) аналізу і оцінки ефективності використання машинно-тракторного парку;
- 2) поточного аналізу і оцінки ефективності використання окремих тракторів, сільськогосподарських машин, їх комплексів під час виконання окремих механізованих робіт;

3) оперативний аналіз використання тракторів, комбайнів і окремих агрегатів за виконання машинно-технологічних операцій.

При цьому зазначені етапи аналізу нерозривно пов'язані між собою. Так, щоб отримати узагальнені дані про ефективність використання машинно-тракторного парку, необхідно мати дані про трактори, комбайни, самохідні машини, обслуговуючі підрозділи підприємства.

Всебічно оцінити ефективність використання машинно-тракторного парку можливо за наявності системи аналітичних (кількісних і якісних) показників. При цьому система показників може складатися з логічно взаємопов'язаних головного і додаткових показників, які в комплексі характеризують ефективність використання техніки.

За аналізу використання машинно-тракторних агрегатів доцільно застосовувати й метод фотохронометражного спостереження. Цей прийом застосовується у разі потреби детального вивчення окремих механізованих процесів, визначення витрат часу зміни на виконання операцій, виробітку і витрати палива, визначення правильності організації праці механізаторів.

Основними показниками, що характеризують ефективність використання машинно-тракторного парку, є: рівень виконання змінних, денних і річних норм виробітку; рівень технічної готовності, використання техніки, робочого часу і тягового зусилля тракторів; рівень механізації виробничих процесів; собівартість гектара механізованих робіт; розмір приведених витрат.

Із метою дослідження впливу енергонасиченості сільськогосподарського виробництва на показники економічної ефективності використання машинно-тракторного парку підприємств Київської області, нами проведено відповідні групування, на основі яких встановлено, що серед сільськогосподарських підприємств досліджуваної області у 2012 р. найкращі значення показників економічної ефективності використання машино-тракторного парку мали господарства I та II груп, розрахункові значення енергетичних потужностей яких знаходились в межах до 150 та 150-250 кВт на 100 га ріллі відповідно (табл. 1).

Таблиця 1 – Вплив енергонасиченості сільськогосподарського виробництва на показники економічної ефективності використання машинно-тракторного парку підприємств Київської області, 2012 р.

Показники	Групи господарств за наявністю енергетичних ресурсів у розрахунку на 100 га ріллі, кВт			
	до 150,00	150,01 – 250,00	250,01 – 350,00	більше 350,0
Кількість господарств у групі, шт.	3	6	5	3
Наявна потужність МТП в розрахунку на 100 га ріллі, кВт	92,55	119,68	143,93	191,78
Наявність енергетичних потужностей МТП у розрахунку на 1 середньорічного механізатора, кВт	176,81	182,72	238,35	320,87
Вартість МТП у розрахунку на 100 га ріллі, тис. грн	313,53	143,13	326,05	508,30
Вартість МТП у розрахунку на 1 середньорічного механізатора, тис. грн	598,94	218,56	539,95	850,43
Вироблено валової продукції всього у розрахунку на 1 кВт енергетичних потужностей підприємства, грн	5026,53	2364,99	1913,02	1742,49
Вироблено валової продукції рослинництва у розрахунку на 1 кВт потужностей МТП, грн	5278,71	3810,77	3161,36	2275,32
Вироблено валової продукції в розрахунку на 1 грн вартості техніки	1,88	2,77	1,11	1,10
Вироблено валової продукції рослинництва у розрахунку на 1 грн вартості МТП	1,56	3,19	1,40	0,86
Вироблено валової продукції рослинництва у розрахунку на 1 середньорічного механізатора, тис. грн	933,31	696,30	753,51	730,07
Витрати на утримання та експлуатацію МТП в розрахунку на 100 грн вартості валової продукції рослинництва, грн	45,64	43,82	50,12	54,76
Витрати на ремонтно-технічне обслуговування МТП у розрахунку на 100 грн вартості техніки, грн	13,59	17,80	15,84	14,20
Витрати на ремонтно-технічне обслуговування МТП у розрахунку на 1 кВт потужностей, грн	460,49	212,86	358,94	376,36

Джерело: розрахунки автора.

Ця обставина пояснюється тим, що більшість підприємств цих груп більш раціонально використовують наявну техніку протягом року, до того ж, значна частка підприємств II групи мають МТП, який сформовано з відносно недорогої техніки вітчизняного виробництва та країн СНД, що в підсумку й забезпечило кращі значення середньогрупових показників економічної ефективності використання їх машинно-тракторних парків.

Щодо сільськогосподарських підприємств III й IV груп, наявні енергетичні потужності яких у розрахунку на 100 га ріллі знаходяться в межах 250,01–350,00 кВт та більше 350,00 кВт відповідно, то з переважної більшості показників вони мають значно гірші значення ніж у попередніх двох групах. Однією з основних причин такого стану є відносно велика кількість і вартість наявних енергетичних ресурсів, що припадає на одиницю площі, неефективне їх використання, високий ступінь зносу, а отже й низькі коефіцієнти їх технічної готовності та економічності використання.

Як свідчать результати проведеного нами групування, розмір річного виробітку на еталонний трактор безпосередньо залежить від значень показників інтенсивності його використання (відпрацьовано на 1 ум. ет. трактор, машино-днів і машино-змін відповідно) та показників його продуктивності (середньоденний і середньозмінний виробіток), що в підсумку безпосередньо впливає на значення показника собівартості 1 ум. ет. га.

За рахунок більшого завантаження тракторного парку у структурі собівартості 1 ум. ет. га істотно знижується як розмір, так і ваги витрат, пов'язаних із ремонтно-технічним обслуговуванням техніки та її амортизацією. Так, ці витрати у IV групі сільськогосподарських підприємств із річним обсягом виробітку на еталонний трактор понад 1250 ум. ет. га менші у 2,22 та 1,95 рази відповідно від значень I групи підприємств з обсягом виробітку до 650 га на еталонний трактор. (табл. 2).

Таблиця 2 – Вплив рівня інтенсивності використання тракторного парку на показники його економічності в господарствах Київської області, 2012 р.

Показники	Групи господарств за річним обсягом виробітку на 1 еталонний трактор, ум. ет. га			
	до 650,0	650,1-900,0	900,1-1250,0	більше 1250,0
Кількість господарств у групі, шт.	6	5	3	3
Наявна кількість еталонних тракторів у розрахунку на 100 га ріллі, шт.	1,33	0,96	1,12	0,80
% використання МТП	1,11	0,87	1,04	0,65
Відпрацьовано на 1 ум. ет. трактор, машино-днів	86,76	116,88	135,59	195,15
Відпрацьовано на 1 ум. ет. трактор, машино-змін	81,73	123,25	145,53	215,26
Середньорічний виробіток на 1 ум. ет. трактор, ум. ет. га	477,20	765,79	958,26	1424,90
Середньоденний виробіток на 1 ум. ет. трактор, ум. ет. га	5,67	6,55	7,08	7,30
Середньозмінний виробіток на 1 ум. ет. трактор, ум. ет. га	5,91	6,20	6,60	6,62
Коефіцієнт змінності використання МТП	0,95	1,05	1,07	1,11
Коефіцієнт використання МТП	0,34	0,54	0,59	0,84
Витрати палива, кг/ет. га	11,01	10,31	9,46	10,25
Собівартість 1 ум. ет. га	171,35	147,74	143,53	136,93
у т.ч.: оплата праці	15,04	15,57	16,45	15,54
-відрахування на соціальні заходи	5,56	5,76	6,10	5,76
-паливно-мастильні матеріали	94,07	88,38	81,03	88,25
-ремонтно-технічне обслуговування	28,46	17,65	16,01	12,80
-амортизація	21,94	14,49	19,22	11,26
-інші	6,29	5,88	4,71	3,32

Джерело: розрахунки автора.

Під час проведення досліджень нами встановлено, що підприємства, у яких площа сільськогосподарських угідь перевищує 2000 га, в цілому мають кращі показники технічної готовності тракторного парку і значення коефіцієнта використання тракторного парку. І, навпаки, господарства, площа сільськогосподарських угідь яких знаходиться в межах до 500 га, мають набагато нижчі значення цих показників. Так, якщо значення показників технічної готовності тракторного парку та змінності його використання істотно не різняться від значень показників попередньої розглянутої групи господарств, то коефіцієнти використання річного фонду робочого часу тракторів є вкрай незадовільними – мають середньогрупове значення лише 0,35. Це свідчить про фактичну неможливість оптимального завантаження тракторного парку підприємств цієї групи протягом року, що розглядається як безумовно негативний фактор (табл. 3).

Важливим чинником підвищення ефективності використання машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств є оптимізація його складу з метою мінімізації експлуатаційних витрат, і як наслідок, зниження собівартості виробництва продукції рослинництва.

Нами обґрунтовано основні показники, на які менеджмент підприємства повинен звертати свою увагу за придбання сучасної техніки. Так, у разі вибору посівного комплексу сільськогосподарському

товаровиробникові доцільно врахувати наступні техніко-економічні характеристики: ширина захвату та продуктивність; можливість копіювання рельєфу місцевості; можливість внесення рідких і гранульованих добрив та коткування ґрунту одночасно із посівом, тип висіву насіння: стрічковий, смуговий, рядковий; можливість посіву по стерні та поживних залишків; посів усіх видів культур одним агрегатом; діапазон настроювання норми висіву культур; висока надійність у роботі і простота в обслуговуванні; можливість використання навігаційних систем GPS. За вибору тракторів в основному необхідно орієнтуватися на наступні показники: потужність двигуна; доступність сервісного обслуговування в регіоні; надійність у роботі, мінімальний тиск на ґрунт; використання навігаційних систем; рівень витрат палива; агрегованість із причіпним і навісним обладнанням.

Таблиця 3 – Ефективність використання тракторного парку залежно від розміру площі угідь сільськогосподарських підприємств Київської області, 2012 р.

Показник	Групи господарств за площею сільськогосподарських угідь, га			
	до 500,00	500,01-1000,00	1000,01-2000,00	Понад 2000,00
Кількість господарств у групі, шт.	4	5	4	4
Наявна кількість ум. ет. тракторів у розрахунку на 100 га ріллі, шт.	1,36	1,04	0,92	1,05
У т.ч кількість працюючих ум. ет. тракторів у розрах. на 100 га ріллі, шт.	1,06	0,89	0,84	1,00
Частка працюючих ум. ет. тракторів	90,07	87,72	91,93	96,06
Відпрацьовано на 1 ум. ет. трактор, машино-днів	97,98	145,03	110,17	133,19
Відпрацьовано на 1 ум. ет. трактор, машино-змін	93,16	156,28	114,56	141,75
Коефіцієнт змінності використання тракторного парку	0,95	1,07	1,04	1,06
Коефіцієнт використання тракторного парку	0,23	0,35	0,30	0,36
Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу тракторів	0,35	0,61	0,51	0,62
Середньорічний виробіток на 1 ум. ет. трактор, ум. ет. га	534,93	999,14	726,64	949,92
Середньоденний виробіток на 1 ум. ет. трактор, ум. ет. га	5,51	6,77	6,51	7,07
Середньозмінний виробіток на 1 ум. ет. трактор, ум. ет. га	5,75	6,34	6,28	6,68
Витрати палива, кг/ет. га	11,43	10,59	10,52	9,01
Собівартість 1 ум. ет. га, грн.	170,18	146,68	157,12	141,39
у т.ч.: оплата праці, грн.	14,49	15,46	16,03	16,17
-відрахування на соціальні заходи, грн.	5,35	5,73	5,93	5,99
-паливно-мастильні матеріали, грн.	97,10	90,75	90,24	77,78
-ремонтно-технічне обслуговування, грн.	29,28	16,47	20,86	15,64
-амортизація, грн.	18,52	13,66	17,32	20,97
-інші витрати, грн.	5,45	4,60	6,75	4,85

Джерело: розрахунки автора

За вибору техніки для захисту рослин доцільно оцінювати її за такими показниками: продуктивність та ширина захвату; у самохідних обприскувачів кліренс повинен складати не менше 1,5 метрів та наявна можливість зміни колії; можливість крупнокрапельного та дрібнодисперсного внесення засобів захисту рослин і рідких добрив; високий тиск у системі обприскування (3-4 атмосфери); ємкість баку більше 4000 літрів; контроль за витрачанням препаратів; надійність у роботі та можливість технічного обслуговування у полі.

Для обґрунтованого вибору збиральної техніки доцільно порівняти наступні характеристики: продуктивність; затрати на збирання 1 га; пропускна здатність; можливість подрібнення рослинних залишків; надійність; можливість сервісного обслуговування у полі; мінімальний рівень втрат; використання навігаційних систем; можливість установки на зернозбиральний комбайн жатки для збирання рапсу, кукурудзи. Варіанти забезпечення сільськогосподарською технікою є різними: техніка може бути іноземною та вітчизняною, може купуватися за власні кошти або за позичені, братися в оренду або лізинг і т.д. Сільськогосподарським підприємствам доцільно використовувати логістичний підхід у забезпеченні себе технічними ресурсами, оскільки логістичний підхід є актуальним, а транспортування цього продукту вимагає високих затрат внаслідок великих габаритів та поганих самохідних якостей.

Практика показує, що ефективне використання техніки можливо тільки за наявності добре організованого технічного сервісу. Водночас рівень сервісного забезпечення машинно-тракторного парку знизився, про що свідчить той факт, що технічна готовність у досліджуваних господарствах Київської області по тракторах протягом 2008–2012 рр. становить 70–75%, зернозбиральних комбайнів до 50% за нормативу 85–92%. Цей факт також свідчить про високий ступінь зносу МТП більшості сільськогосподарських підприємств області.

На нашу думку, з метою забезпечення високих показників технічної готовності та експлуатаційної надійності сільськогосподарських машин необхідно організувати ремонтно-технічне обслуговування техніки на базі районних сервісних підприємств. За умови забезпеченості їх належною ремонтно-технічною базою та кваліфікованими кадрами, на них буде покладена реалізація наступних функцій: вивчення попиту та реклама нової техніки, навчання механізаторів експлуатації нових машин, підвищення їх кваліфікації; забезпечення господарств всіма засобами механізації, запасними частинами та ремонтно-експлуатаційними матеріалами; організація діагностування, доскладання і доставка машин в господарство, налагодження та пуск в роботу складних машин та обладнання; виконання робіт, пов'язаних із застосуванням спеціальної техніки та обладнання; організація пунктів прокату спеціальної сільськогосподарської техніки (дорогої, короткочасного використання); купівля у господарств старої зношеної техніки, розбирання, дефектація, ремонт і подальший вільний продаж з гарантією за договірними цінами деталей, вузлів, агрегатів або повнокомплектних машин покупцям; виготовлення нестандартного обладнання, металоконструкцій та засобів малої механізації; виробництво товарів народного споживання і надання послуг населенню, включаючи ремонт легкових автомобілів, малогабаритної та іншої техніки, що знаходиться в селянських господарствах та особистому користуванні громадян; технічне обслуговування і поточний ремонт найбільш складної техніки, наприклад, ТО-3 тракторів К-701, МТЗ-1522, МТЗ-2522 та ін., обслуговування і ремонт електронного устаткування, гідравлічних пристроїв високого тиску, автомобілів, устаткування тваринницьких ферм за допомогою пересувних засобів; ремонт найбільш складної техніки, вузлів і агрегатів за замовленням господарств як власними силами, так і через доставку їх на спеціалізовані ремонтні підприємства третього рівня з видачею замовнику готових виробів з обмінного фонду.

Необхідно відмітити, що одним з основних показників економічної ефективності використання машинно-тракторного парку є собівартість 1 умовно-еталонного гектару. Це, в свою чергу, вимагає переведення всіх механізованих робіт в умовно-еталонне вираження, що є досить складною та трудомісткою операцією. В основу цієї методики, яка розроблена ще у 70-х роках минулого сторіччя, було покладено умовно-еталонний трактор, за який було прийнято широко поширену тоді модель гусеничного трактору ДТ-75. Натомість зараз цих тракторів в господарствах вже фактично не залишилось – їх замінили переважно високопродуктивні машини білоруського та іноземного виробництва, що свідчить про необхідність удосконалення зазначеної методики.

На нашу думку, удосконалення методики визначення коефіцієнтів перерахунку фізичних тракторів в умовні еталонні одиниці може бути здійснено різними способами. Так, перший із них базується на використанні розроблених за старою методикою коефіцієнтів, значення яких слід скоригувати з урахуванням характеристик сучасних машин. Це забезпечить високу об'єктивність результатів, однак вимагає значних матеріально-трудових і грошових витрат, багатократного проведення випробувальних робіт, підготовки інструментарію для реєстрації результатів випробувань, статистичної обробки отриманих даних та розрахунків шуканих коефіцієнтів.

Другий спосіб визначення коефіцієнтів перерахунку фізичних тракторів в умовні еталонні одиниці базується на використанні даних про номінальну потужність кожної моделі. При цьому за умовну еталонну одиницю слід взяти номінальну потужність двигуна найбільш перспективного трактора, який використовується в значній кількості господарств Київської області – «Беларусь-3522». Значення номінальної потужності в усіх інших машин необхідно співвіднести із прийнятою еталонною потужністю згаданої моделі і тим самим отримати нові коефіцієнти перерахунку.

Як відомо, економічна ефективність сільськогосподарського виробництва визначається різницею між отриманим чистим результатом і витратами на його виробництво. За загального поширення та простоти цей метод, на наш погляд, має істотний недолік. Справа в тому, що результати виробництва враховуються у вартісних одиницях, що породжує певний суб'єктивізм. Нівелювати цей недолік може застосування енергетичної оцінки технологічних процесів сільськогос-

подарського виробництва. Натомість основним її недоліком є те, що на сьогодні не існує єдиної, нормативно встановленої методики енергетичної оцінки виробництва сільськогосподарських культур, яка б дала можливість здійснити розрахунок енергетичної ефективності виробництва по технологічних операціях з урахуванням прямих та непрямих витрат та інших технологічних чинників [7], що потребує проведення відповідних робіт та досліджень в цьому напрямку.

Висновки.

1. Машинно-тракторний парк більшості сільськогосподарських підприємств фізично зношений та морально застарілий, що відображається у зниженні показників його надійності, технічної та функціональної готовності.

2. Відзначається зростання показника середньої потужності двигуна трактора, що свідчить про збільшення частини енергонасичених машин в структурі МТП сільськогосподарських підприємств та орієнтації їх на інтенсивний шлях ведення виробництва.

3. Встановлено, що підприємства, чия площа сільськогосподарських угідь становить понад 2000 га – в цілому мають кращі значення показників технічної готовності тракторного парку, інтенсивності, продуктивності та коефіцієнтів його використання, які мають тенденцію до покращення зі збільшенням площі сільськогосподарських угідь господарств.

4. Найкращі значення показників економічної ефективності використання машинно-тракторного парку мають господарства – розрахункові значення енергетичних потужностей яких знаходились в межах до 250 кВт на 100 га ріллі, а зі зростанням цього показника відбувається зниження показників економічної ефективності використання МТП.

5. Розмір річного виробітку на еталонний трактор безпосередньо залежить від значень показників інтенсивності його використання та показників його продуктивності, що в підсумку безпосередньо впливає на значення показника собівартості 1 ум. ет. га. За рахунок більшого завантаження тракторного парку у структурі собівартості 1 ум. ет. га істотно знижуються як розмір, так і ваги витрат, пов'язаних із ремонтно-технічним обслуговуванням техніки та її амортизацією.

6. Існуюча методика аналізу ефективності використання машинно-тракторного парку потребує вдосконалення на основі широкого застосування енергетичної оцінки технологічних процесів сільськогосподарського виробництва та оновленої системи перерахунку фізичних машин в умовні – у ролі оновленої еталонної одиниці повинна бути прийнята одна із найбільш перспективних високопродуктивних моделей вітчизняного або іноземного виробництва (наприклад, «Беларусь-3522»), яка має перспективу масового поширення у сільськогосподарському виробництві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Могилова М.М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі / М.М. Могилова, Я.К. Білоусько, Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2013. – №2. – С. 61-67.
2. Антощенко В.М. Огляд ринка сільськогосподарської техніки для підприємств АПК України / В.М. Антощенко, Р.В. Антощенко // Вісник ХНТУСГ. – 2012. – Вип. 124. – Т. 2. (технічні науки). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_124-2/03.pdf.
3. Сільське господарство Київської області у 2012 році: Статистичний збірник. / За редакцією П.Т. Сметани – К.: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Київській області, 2013. – 400 с.
4. Блоха А.В. Поліпшення забезпечення матеріально-технічними ресурсами аграрного виробництва / А.В. Блоха // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С.56–61.
5. Афанасьєв С. Якісна елементна база – основа надійності вітчизняної техніки/ С. Афанасьєв, В.Горбатов, В. Погорілий // Техніка АПК. – 2006. – №5-6. – С.40-43.
6. Войтюк В. зернозбиральні комбайни – новий чи вживаний / В. Войтюк, А. Демко, О. Демко // Пропозиція – 2006. – №4. – С. 114–117.
7. Калініченко О. В. Енергетична оцінка виробництва сільськогосподарських культур / О. В. Калініченко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2 (5). – Т. 3. Економічні науки. – Полтава: ПДАА, 2012. – С. 134–139. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.../134.pdf.

REFERENSIS

1. Mogilova M.M. Materialno-tehnichne zabezpechennja agrarnoi galuzi / M.M. Mogilova, Ja.K. Bilous'ko, G.M. Pidlisc'e'kij // Ekonomika APK, 2013, №2, pp. 61-67.
2. Antoshhenkov V.M. Ogljad rinka sil's'kogospodars'koi tehniki dlja pidpriemstv APK Ukraїni / V.M. Antoshhenkov, R.V. Antoshhenkov // Visnik HNTUSG, 2012, Vip. 124, T. 2. (tehnichni nauki). [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_124-2/03.pdf.
3. Statistichnij zbirnik. Sil's'ke gospodarstvo Kiїvs'koi oblasti u 2012 roci / Za redakcieju P.T. Smetani, K: Derzhavna sluzhba statistiki Ukraїni. Golovne upravlinnja statistiki u Kiїvs'kij oblasti, 2013,400 pp.
4. Bloha A.V. Polipshennja zabezpechennja material'no-tehnichnimi resursami agrarnogo virobniictva / A.V. Bloha // Ekonomika APK, 2009, № 2, pp. 56-61.

5. Afanas'ev S. Jakisna elementna baza – osnova nadijnosti vitchiznjanoi tehniki/ S. Afanas'ev, V.Gorbatov, V. Pogorilij // Tehnika APK, 2006, №5-6, pp. 40-43.
6. Vojtjuk V. Zernozbiral'ni kombajni – novij chi vzhivaniij / V. Vojtjuk, A. Demko, O. Demko // Propozicija – 2006, №4, pp. 114-117.
7. Kalinichenko O. V. Energetichna ocinka virobництва sil'skogospodars'kih kul'tur / O. V. Kalinichenko // Naukovi praci Poltavs'koї derzhavnoї agrarnoi akademii. Vip. 2 (5), T. 3. Ekonomichni nauki. – Poltava : PDAA, 2012. – pp. 134-139. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.../134.pdf.

Оценка эффективности использования машинно-тракторного парка сельскохозяйственных предприятий и пути ее совершенствования

А.В. Непочатенко

В статье освещены современное состояние машинно-тракторного парка и техническое обеспечение сельскохозяйственных предприятий, осуществлена оценка эффективности использования машинно-тракторного парка хозяйств Киевской области, выделены основные факторы, которые ее определяют. Обозначены направления совершенствования методики оценки эффективности использования машинно-тракторного парка, обоснованы основные показатели, на которые менеджмент сельскохозяйственных предприятий должен обращать свое внимание при приобретении современной техники. Предложены пути улучшения ремонтно-технического обслуживания МТП сельскохозяйственных товаропроизводителей на основе организации ремонтно-технического обслуживания техники на базе районных сервисных предприятий.

Ключевые слова: машинно-тракторный парк, сельскохозяйственные машины, эффективность использования техники, формирования машинно-тракторного парка, оптимизация состава, машинно-технологические операции, механизированные работы.

Надійшла 27.10.2014 р.

УДК 338.434 (470 + 571)

ОДНОРОГ М.А., канд. екон. наук

Технологіко-економічний коледж

Білоцерківського національного аграрного університету

Odnorog_BTNAU@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК

У статті проведений аналіз особливостей фінансування інвестиційних проектів підприємств агропромислового комплексу. Систематизовані пріоритети державної підтримки інвестиційної діяльності в сучасних умовах у сфері АПК. Запропоновано алгоритм оцінки ефективності інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток агропромислового комплексу. Розглянуто основні елементи системи фінансування інвестиційної діяльності в АПК. Узагальнено досвід розробки схем фінансування інвестиційних проектів. Систематизовані джерела фінансування інвестицій в агропромислому комплексі та методи впливу на їх формування на мікро- і макrorівнях. Виявлено основні проблеми використання зовнішніх джерел фінансування діяльності підприємств АПК. Запропоновано методику порівняльного оцінювання ефективності зовнішніх джерел фінансування інвестицій, а також порядок розрахунку ефективної ставки за кредитами, позиками та лізинговими платежами з різними умовами і термінами погашення.

Ключові слова: інвестиційний проект, інвестиції, фінансування інвестиційної діяльності в АПК, джерела фінансування, державна підтримка АПК, державна програма.

Постановка проблеми. Розвиток інвестиційної діяльності в сфері АПК в силу специфіки і підвищеної ризикованості аграрного виробництва пов'язаний з багатьма проблемами, серед яких в сучасних умовах необхідно відзначити: недостатній розвиток виробничої та ринкової інфраструктури, дефіцит кваліфікованих кадрів, як виробничих, так і управлінських, недостатній рівень науково обґрунтованих форм ведення господарювання, низька привабливість для інвесторів. У цих умовах за розробки нових напрямків діяльності агропідприємств та нових інвестиційних проектів особливу увагу необхідно приділяти виробленню оптимальних схем фінансування з використанням зовнішніх джерел і, по можливості, максимально використовувати заходи державної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо особливостей фінансування інвестиційної діяльності досліджено в працях відомих вчених-економістів, зокрема: В.Г. Андрійчука, М.Я. Дем'яненка, П.І. Гайдуцького, О.В. Захарчука, М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської, В.Я. Месель-Веселяка, Б.С. Пасхавера, П.Т. Саблука, А.А. Пересади та інших. Разом з тим, недостатньо вивченими є окремі питання проблематики фінансового забезпечення інвестиційної діяльності аг-

ропромислового комплексу на сучасному етапі і потребують подальшого дослідження, незважаючи на величину та значущість наукових досліджень, присвячених цій проблемі.

Мета і завдання дослідження – дослідження теоретичних та практичних аспектів особливостей фінансування інвестиційної діяльності агропромислового комплексу на сучасному етапі.

Матеріал і методика дослідження. Для досягнення поставленої мети використано методи наукової абстракції, системного підходу, аналізу та синтезу, монографічний метод.

Результати дослідження та їх обговорення. У процесі розробки інвестиційної стратегії та інвестиційних проектів підприємствами АПК необхідно враховувати регіональні особливості та зазначені пріоритети, що дозволить максимально використовувати заходи державної підтримки інвестиційної діяльності в сучасних умовах. За опрацювання інвестиційних проектів у сфері АПК можна запропонувати наступний алгоритм оцінки ефективності проекту, який включає два етапи. На першому етапі проводиться оцінка ефективності проекту в цілому: оцінюються суспільна значущість і комерційна ефективність. З урахуванням того, що основна частина інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток аграрного виробництва, є суспільно значущою, особливу роль має оцінка варіантів і можливостей державної підтримки проектів [8, с.402]. Перший етап дозволяє створити умови для пошуку потенційних інвесторів. На другому етапі визначаються джерела та умови фінансування, уточнюється склад учасників, оцінюється фінансова реалізація проекту. Тут важливо не тільки виробити оптимальну схему фінансування, а й визначити фінансову реалізованість та ефективність участі в проекті для кожного учасника, особливо бюджетну ефективність і соціальні наслідки реалізації проекту. Однією з найважливіших складових стратегії будь-якого економічного суб'єкта, в тому числі і підприємств агропромислового комплексу, є визначення ефективної форми фінансування його інвестиційної діяльності [6, с.264]. Від того, наскільки правильно буде обрана схема фінансування, залежить не тільки фінансова реалізованість проекту і рівень кредитного ризику, а й успіх або «неуспіх» проекту, чи реалізують його інвестори в цілому. Інвестиційна діяльність у сфері АПК більше ніж в інших галузях пов'язана з ризиком, що обумовлено, насамперед, специфікою сільськогосподарського виробництва. За розробки та реалізації інвестиційного проекту в АПК необхідно усвідомлювати, що ця діяльність здійснюється не тільки в умовах підвищених макроекономічних, природно-кліматичних, соціальних, міжнародних торгово-політичних і законодавчих ризиків [4, с.205], але й в умовах зростаючої невизначеності. Зниження ризиків, поряд із поширеними в агробізнесі методами: страхування, диверсифікація і кооперація діяльності, сприяє забезпеченості поточної та інвестиційної діяльності фінансовими ресурсами на всіх стадіях життєвого циклу інвестиційного проекту. При цьому не можна допускати фінансування інвестиційної діяльності з коштів на поточні витрати. Розглядаючи систему фінансування інвестиційної діяльності в АПК, необхідно в першу чергу виділити її основні елементи:

- джерела інвестиційних ресурсів;
- механізм накопичення фінансових коштів та їх інвестування в нові проекти;
- механізм управління інвестиційними ресурсами для забезпечення їх ефективного використання та зворотності позикового капіталу [7, с.241].

Найбільш значущими власними джерелами фінансування є прибуток і амортизаційні відрахування, формування яких тісно пов'язане зі станом виробничо-технічної бази, що вимагає поновлення у більшості підприємств АПК. Недостатність власних джерел для ефективного розвитку зумовлює необхідність використання зовнішніх фінансових ресурсів: позикових і залучених [1, с.126]. Серед позикових ресурсів необхідно виділити інвестиційні та бюджетні кредити, а також агролізинг як специфічний метод довгострокового фінансування сільськогосподарського виробництва, активно використовуваний в останні роки. Особливістю більшості залучених ресурсів є їх безповоротна основа. Найбільш затребувані заходи державної підтримки інвестиційної діяльності в АПК – це відшкодування частини витрат на сплату відсотків за інвестиційними кредитами і відшкодування частини інвестиційних витрат за пріоритетними проектами. Також необхідно відзначити значущість для підприємств АПК додаткових пайових внесків, особливість яких полягає в тому, що паї можуть бути у вигляді ділянок земель сільськогосподарського призначення, сукупність яких може стати основою нового виробництва. Вибір джерел фінансування залежить від численних факторів: розмір підприємства, галузь і сфера діяльності, технологічні особливості, специфіка продукції, що випускається, характер державного регулювання та оподатку-

вання бізнесу, зв'язки з ринками та ін. Проблеми використання зовнішніх джерел фінансування діяльності підприємств АПК обумовлені наступними факторами:

- відсутністю вільних грошових коштів у більшості підприємств АПК;
- значною кредиторською заборгованістю і низькою платоспроможністю;
- відсутністю ліквідної заставної бази;
- низькою доступністю «проектного фінансування»;
- використанням механізму «перекредитування»;
- відсутністю фахівців, здатних розробити ефективний метод фінансування інвестиційної діяльності АПК;
- відсутністю взаємодії між інститутами, що забезпечують фінансування і кредитування сільськогосподарської галузі [10, с.22].

Необхідно відзначити, що будь-яке залучення кредитних ресурсів, навіть бюджетних або субсидованих, повинно бути обґрунтовано, а підприємство має бути платоспроможним. При цьому зрозуміло, що питання залучення позикових джерел та використання заходів державної підтримки взаємопов'язані. Вибір джерел фінансових ресурсів та обґрунтування ефективності їх використання слід проводити на основі порівняльного аналізу, наприклад, пропозицій банків з надання інвестиційного кредиту за кількома основними критеріями: процентна ставка, додаткові платежі за відкриття кредитної лінії або ведення рахунку, заставна база, заставний коефіцієнт, додаткові умови (страхування, оцінка, поручительства) [9, с.232]. Для оптимізації управління фінансовими ресурсами за порівняльної оцінки різних варіантів використання позикових джерел фінансування інвестицій доцільно побудувати щомісячні потоки руху грошових коштів з урахуванням специфіки та всіх додаткових відтоків і притоків по кожному варіанту фінансування: комісій за надання кредиту, ведення позикового рахунку, укладення договору лізингу, умов обов'язкового та додаткового страхування, позики, можливості субсидування частини процентної ставки. При цьому доцільно порівняти кілька варіантів залучення кредитів, позик і агролізингу, що відрізняються не тільки за умовами і контрагентами, але і за термінами договорів. Ефективну ставку за різними варіантами залучення зовнішніх джерел фінансування можна розрахувати за грошовими потоками [2, с.180]. Така ефективна ставка дозволить порівняти різні варіанти залучення позикових фінансових ресурсів і вибрати оптимальний з погляду мінімізації витрат на його залучення. Таким чином, розвиток АПК неможливий без інвестицій, які доцільно надавати підприємствам, що виробляють конкурентоспроможну продукцію. Дієвий кредитно-фінансовий механізм, заснований на поєднанні державного регулювання та саморегулювання з урахуванням світового досвіду та особливостей сільськогосподарського виробництва в Україні, сприятиме вирішенню проблем розвитку сільського господарства як галузі, що забезпечить продовольчу безпеку країни [12 с.175]. Підвищенню привабливості інвестиційних проектів в АПК можуть сприяти в тому числі і заходи, спрямовані на зниження ризиків через розвиток кооперації на базі підприємств з виробництва, переробки і збуту сільськогосподарської продукції, створення продуктових спеціалізованих і багатогалузевих агропромислових формувань, які можуть включати і фінансові структури [5, с.353].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в сучасних умовах необхідно активізувати державну підтримку на регіональному рівні конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств, продукція яких користується стійким попитом і діяльність яких забезпечує завантаження виробничих потужностей суміжних і обслуговуючих виробництв, що можуть стати надалі «точками зростання». Державна підтримка та стимулювання інвестиційного фінансування дозволить забезпечити конкурентоспроможність підприємств АПК та їх продукції. Такий підхід сприятиме забезпеченню реалізації держпрограми у разі об'єднання і ефективного використання фінансових ресурсів всіх потенційних інвесторів АПК.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова А. О. Джерела формування та способи залучення позикового капіталу / А. О. Азарова, Л. А. Кілимник, О. В. Новіцька, І.А. Кілимник // Економічний простір. – 2008. – №15. – С. 126-135.
2. Грідасов В. М. Вдосконалення системи оцінки інвестиційної привабливості підприємства з погляду зовнішнього інвестора / В. М. Грідасов, А. І. Кофонов // Вісник Запорізького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2010. – №3(7). – С. 180-186.
3. Зимовець В. В. Державна політика стабілізації фінансів підприємств : монографія / [А. І. Даниленко, В. В. Зимовець, О.М. Кошик та ін.]; за ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К. :Ін-т економіки і прогнозування НАН України, 2011. – 452 с.

4. Клим Н. М. Удосконалення класифікації фінансових інвестицій / Н. М. Клим // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип.21.6. – С.205-210.
5. Коновал О. А. Інвестиційна стратегія та її значення в розвитку підприємства / О. А. Коновал // Торгівля і ринок України. – 2009. – Вип.28. – Т.2. – С.353-359.
6. Любенко Н. М. Фінанси підприємств : навч. посібник / Н. М. Любенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 264 с.
7. Майданевич П. М. Методика оцінки інвестиційної привабливості аграрних підприємств / П. М. Майданевич // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2011. – Вип.1(19). – С.241-244.
8. Парфенюк Є. Шляхи прискорення інвестування вітчизняної економіки / Є. Парфенюк // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С.402-407.
9. Півторак М. В. Аналіз фінансової діяльності підприємства як важливий чинник у прийнятті інвестиційних рішень / М. В. Півторак // Вісник Львівського національного аграрного університету. – 2011. – Вип.1(19). – С.232-240.
10. Пономаренко Є. Б. Облікове забезпечення управління фінансовими інвестиціями / Є. Б. Пономаренко // Вісник ЖДТУ. – 2009. – №2 (48). – С.22-24.
11. Правик Ю. М. Інвестиційний менеджмент : навч. посібник / Ю. М. Правик. – К. : Знання, 2007. – 431 с. – (Вища освіта XXI століття).
12. Притула Н. М. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку інвестиційної політики в АПК / Н. М. Притула // Держава та регіони: Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – №6. – С.175-180.
13. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. №1560-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
14. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. №40-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
15. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди): Закон України від 15.03.2001 р. №2299-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

REFERENCES

1. Azarova A. O. Dzherela formuvannja ta sposoby zaluchennja pozykovogo kapitalu / A. O. Azarova, L. A. Kilymnyk, O. V. Novic'ka, I. A. Kilymnyk // Ekonomichnyj prostir. – 2008. – №15. – S.126-135.
2. Gridasov V. M. Vdoskonalennja systemy ocinky investycijnoi' pryvablyvosti pidpryjemstva z tochky zoru zovnishn'ogo investora / V. M. Gridasov, A. I. Kofonova // Visnyk Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu: Serija: Ekonomichni nauky. – 2010. – №3(7). – S.180-186.
3. Zymovec' V.V. Derzhavna polityka stabilizacii' finansiv pidpryjemstv : monografija / [A. I. Danylenko, V.V. Zymovec', O. M. Koshyk ta in.]; za red. chl.-kor. NAN Ukrai'ny A. I. Danylenka. – К. :In-t ekonomiky i prognozuvannja NAN Ukrai'ny, 2011. – 452 s.
4. Klym N. M. Udoskonalennja klasyfikacii' finansovyh investycij / N. M. Klym // Naukovyj visnyk NLTU Ukrai'ny. – 2011. – Vyp.21.6. – S.205-210.
5. Konoval O. A. Investycijna strategija ta ii' znachennja v rozvytku pidpryjemstva / O. A. Konoval // Torgivlja i rynek Ukrai'ny. – 2009. – Vyp.28. – T.2. – S.353-359.
6. Ljubenko N. M. Finansy pidpryjemstv : navch. posibnyk / N. M. Ljubenko. – К. : Centr uchbovovoi' literatury, 2009. – 264 s.
7. Majdanevych P. M. Metodyka ocinky investycijnoi' pryvablyvosti agrarnyh pidpryjemstv / P. M. Majdanevych // Problemy teorii' ta metodologii' buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu. – 2011. – Vyp.1(19). – S.241-244.
8. Parfenjuk Je. Shljahy pryskorennja investuvannja vitchyznjanovoi' ekonomiky / Je. Parfenjuk // Formuvannja rynkovoi' ekonomiky v Ukrai'ni. – 2009. – Vyp. 19. – S.402-407.
9. Pivtorak M. V. Analiz finansovoi' dijal'nosti pidpryjemstva jak vazhlyvyj chynnyk u pryjnatti investycijnyh rishen' / M. V. Pivtorak // Visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu. – 2011. – Vyp.1(19). – S.232-240.
10. Ponomarenko Je. B. Oblikove zabezpechennja upravlinnja finansovymy investycijamy / Je. B. Ponomarenko // Visnyk ZhDTU. – 2009. – №2 (48). – S.22-24.
11. Pravyk Ju. M. Investycijnyj menedzhment : navch. posibnyk / Ju. M. Pravyk. – К. : Znannja, 2007. – 431 s. – (Vyshha osvita XXI stolittja).
12. Prytula N. M. Suchasnyj stan ta aktual'ni problemy rozvytku investycijnoi' polityky v APK / N. M. Prytula // Derzhava ta regiony: Serija: Ekonomika ta pidpryjemnyctvo. – 2009. – №6. – S.175-180.
13. Pro investycijnu dijal'nist': Zakon Ukrai'ny vid 18.09.1991 r. №1560-III [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>.
14. Pro innovacijnu dijal'nist': Zakon Ukrai'ny vid 04.07.2002 r. №40-IV [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>.
15. Pro instytuty spil'nogo investuvannja (pajovi ta korporatyvni investycijni fondy): Zakon Ukrai'ny vid 15.03.2001 r. №2299-III [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>.

Проблемы финансирования инвестиционной деятельности АПК

М.А. Однорог

В статье проведен анализ особенностей финансирования инвестиционных проектов предприятий агропромышленного комплекса. Систематизированы приоритеты государственной поддержки инвестиционной деятельности в современных условиях в сфере АПК. Предложен алгоритм оценки эффективности инвестиционных проектов, направленных на развитие агропромышленного комплекса. Рассмотрены основные элементы системы финансирования инвестиционной деятельности в АПК. Обобщен опыт разработки схем финансирования инвестиционных проектов. Систематизированы источники финансирования инвестиций в агропромышленном комплексе и методы воздействия на их

формирование на микро- и на макроуровне. Выявлены основные проблемы использования внешних источников финансирования деятельности предприятий АПК. Предложена методика сравнительной оценки эффективности внешних источников финансирования инвестиций, а также порядок расчета эффективной ставки по кредитам, займам и лизинговым платежам с различными условиями и сроками погашения.

Ключевые слова: инвестиционный проект, инвестиции, финансирование инвестиционной деятельности в АПК, источники финансирования, государственная поддержка АПК, государственная программа.

Надійшла 04.11.2014 р.

УДК 338.432:504

ПОГРІЩУК Г.Б., канд. екон. наук

Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА НА ЗАСАДАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ»

У статті обґрунтовано парадигму еколого-економічного розвитку сільського господарства в концепції «зеленої економіки». Визначено способи та основні завдання впровадження «зеленої економіки» у сільськогосподарському виробництві. Досліджено комплекс науково-технічних, організаційних і економічних проблем для налагодження ефективного виробництва екологічно чистої продукції в умовах мінімізації використання природних ресурсів. Обґрунтовано соціально-економічний контент реалізації концепції «зелена економіка» у сільському господарстві та її еколого-економічні наслідки.

Ключові слова: еколого-економічний розвиток, сільськогосподарське виробництво, «зелена економіка».

Постановка проблеми. Збільшення кількості населення на планеті та зростання темпів і масштабів господарської діяльності людини спричинили подальше погіршення екологічної ситуації й негативні процеси у функціонуванні системи природного оновлення довкілля.

На шляху збалансованого розподілу матеріальних та фінансових ресурсів однією зі значних перепон до еколого-економічного розвитку сільськогосподарського виробництва є непередбачувані та непрогнозовані витрати, пов'язані із функціонуванням виробничих систем та з ліквідацією наслідків екологічних порушень та стихійних лих. Прорахунки у веденні сільського господарства у минулому столітті призвели до суттєвих деструктивних наслідків у функціонуванні агро-систем, створивши ряд невирішених донині проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку сільськогосподарського виробництва присвячені роботи багатьох вчених-економістів, чільне місце серед них посідають праці: В. Бойка, М. Кісіля, М. Коденської, І. Лукінова, М. Лобаса, О. Овсянікова, Б. Пасхавера, В. Перегуди, П. Саблука, Н. Сіренко, О. Сторожука, І. Червена, О. Шпикуляка та ін. Нині виникла потреба у розробці нових підходів до розвитку сільського господарства на засадах його екологізації. Значну увагу дослідженню окресленої проблеми приділено в працях: В. Борисової, М. Гладія, І. Гончаренко, Б. Данилишина, А. Іванченко, М. Калінчика, О. Карасьова, П. Коренюка, М. Кочерги, О. Ульяновченка, М. Хвесика та ін. Суттєвою проблемою для України залишається формування та ефективне використання «зеленого» потенціалу розвитку у різних галузях економіки.

Мета дослідження – обґрунтування парадигми еколого-економічного розвитку сільського господарства в концепції «зеленої економіки». До основних завдань дослідження віднесено: визначення способів та основних завдань впровадження «зеленої економіки» у сільськогосподарському виробництві; формування комплексу науково-технічних, організаційних і економічних проблем для налагодження ефективного виробництва екологічно чистої продукції в умовах мінімізації використання природних ресурсів; обґрунтування соціально-економічного контенту реалізації концепції «зелена економіка» у сільському господарстві та її еколого-економічних наслідків.

Матеріали і методи досліджень. Теоретико-методологічною базою дослідження є системно-комплексний підхід до опрацювання питань економіко-екологічного розвитку, монографічний, абстрактно-логічний, метод порівняння й узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Підвищений інтерес до проблем і можливостей самооновлення екосистеми є однією з характерних особливостей нашого часу, що пов'язано зі зростанням потреби підвищення якості життя, покращенням рівня охорони здоров'я та умов навколишнього середовища.

«Зелена економіка» – це економіка, спрямована на збереження суспільства за рахунок ефективного використання природних ресурсів, а також на забезпечення повернення продуктів кінцевого споживання у виробничий цикл [1].

Концепція «зеленої» економіки не замінює собою концепцію сталого розвитку, однак нині більш поширеним є визнання того, що досягнення стійкості майже повністю залежить від створення правильної економіки. За десятиліття, коли нові багатства створювалися з використанням моделі «коричневої» економіки, суспільство не вирішило таких проблем, як соціальна маргіналізація і виснаження ресурсів, а людство як і раніше далеке від досягнення цілей розвитку тисячоліття. Стійкість залишається найважливішою довгостроковою метою, але для її досягнення потрібні зміни в напрямку біологізації економіки.

Нині в сільськогосподарському секторі України використовуються значні обсяги природних ресурсів, перш за все, земельних, водних та надр. Разом з цим, необхідно відмітити, що частка сільськогосподарської освоєності території країни складає близько 78%, при цьому слід відзначити, що частка розораності становить майже 54% від загальної території. Щорічно для аграрного виробництва, зрошення земель та водозабезпечення сільських населених пунктів, водозабір із поверхневих і підземних водних джерел становить близько 35-40% від загального обсягу народногосподарського водоспоживання [2]. Все зазначене вище свідчить, що господарська діяльність в аграрній сфері, з однієї сторони, за застосовуваних технологій, методів, способів та організації її ведення є досить природомісткою, наприклад земле- і водомісткість, з іншої – така діяльність несе в собі значний розосереджений вплив негативного спрямування на довкілля, в якому вона реалізується.

Одним з основних завдань «зеленої економіки» є, зокрема, сприяння проведенню реформи, яка заохочує природоохоронні інвестиції й охоплює всі сектори економіки і політики. Наслідком залучення в цю галузь державних та приватних інвестицій є зменшення обсягу викидів вуглецю і сповільнення забруднення навколишнього середовища, підвищення ефективності використання ресурсів та енергії, запобігання втраті біорізноманіття та екосистем, а також зростання доходів та зайнятості населення.

Чисті або «зелені» технології формують основу зеленої економіки, а відтак вважаються новими технологіями або бізнес-моделями, що пропонують інвесторам і покупцям паралельно із забезпеченням рішень глобальних проблем отримувати також і конкурентоспроможний дохід.

Для використання чистих технологій застосовуються інноваційні підходи, що кардинально змінюють технології виробництва і продукти, пропагуючи споживчу поведінку активної співпраці над усуненням причин екологічних проблем. Адже чисті технології є успішними на ринках і мають хороші фінансові результати, оскільки стимулюються безпосередньо наявними купівельними перевагами.

Європейський ринок хоч і споживає половину світового виробництва екологічно чистої продукції, залишається ненасиченим цією продукцією. Частка екологічно чистої продукції на ринку Євросоюзу не перевищує 2 %. Половина цієї продукції імпортується, тобто можливості України тут величезні. І саме завдяки екологічно чистій продукції наша країна має найбільше шансів «прорватись» на дорогий європейський ринок без будь-яких обмежень. Однак Україна тут має мізерні показники. Екологічно чиста продукція становить всього 0,1 % внутрішнього ринку, а про експорт немає навіть більш-менш достовірних даних. Світовий і, особливо, європейський ринок нині вимагають екологічно чистої продукції, тому пріоритетне значення має не кількість продукції за будь-яку ціну, а висока якість продукції за раціональних витрат. Це шанс для України [3, с.152].

Для налагодження ефективного виробництва екологічно чистої продукції необхідно вирішити комплекс науково-технічних, організаційних і економічних проблем. Це неможливо без створення спеціальних державних програм стимулювання і підписання різних міждержавних угод, договорів і т.п. У результаті мають бути вирішені науково-технічні і пов'язані з ними питання, розроблені системи впровадження і контролю за дотриманням технологій виробництва екологічно

чистої продукції, створені системи контролю якості і сертифікації продукції, системи пропаганди виробництва і вживання екологічно чистої продукції.

Екологізація має охоплювати усі сфери громадського розвитку: науку, промисловість, сільське господарство, соціальну сферу, правову сферу, управління [4].

Результативність поширення ідей сталого розвитку на основі «зеленої» економіки та забезпечення активної участі в процесі передбачає їх адаптацію з урахуванням специфіки кожної країни. Самі уявлення про сталий розвиток і «зелену» економіку, шляхи її формування різняться в різних країнах і безсумнівно будуть змінюватися й надалі. На міжнародному рівні це передбачає партнерство представників різних країн.

Ключове поняття для формулювання проблем, з якими ми зустрічаємось під час переходу до більш ресурсоефективної економіки, – усунення залежності від ресурсів. Після того, як зростання світової економіки натрапило на природні обмежувачі, задача подолання залежності процесу створення економічних цінностей від використання природних ресурсів і його впливу на навколишнє середовище стала невідкладною [5]. Відтак, головне завдання сьогодення полягає в повному усуненні залежності економічного зростання від споживання матеріалів та енергоресурсів, за умов обмеженості ресурсів.

Технології еко-ефективності і забезпечувальні їх організаційно-управлінські рішення мають в своїй основі відому концепцію «дематеріалізації», що являє собою один із різновидів можливих політик у сфері попередження забруднення навколишнього середовища. Еко-ефективність є не лише новим словом для оптимізації виробництва, з нею пов'язується, як уже зазначалося, стратегія екологічних інновацій [6, с.85].

«Зелена» економіка сприяє ефективному використанню ресурсів та енергії. Отже, нині постає питання задоволення зростаючих потреб за мінімізації збіднення природного капіталу, що передбачає зниження енергоємності та природоємності, широке використання поновлюваних джерел енергії, модернізацію виробництва на основі інновацій.

У країнах, що створюють у себе «зелену» економіку, завдяки проведеній ними політиці створюються нові робочі місця; цей потенціал може бути збільшений додатковими інвестиціями в «зелені» сектори, а особливо у сільське господарство. Зростання доходів і зайнятості населення можливе також через підвищення ефективності використання енергії та ресурсів, запобігання втраті екосистемних можливостей.

У процесі розробки політики «зеленого» розвитку рекомендується виходити з наступного набору можливостей, який має бути узгоджений з конкретними умовами кожної з країн, рівнем її розвитку, політичним контекстом та суспільними вподобаннями. Рекомендований пакет інструментів і заходів включає в себе такі основні складові [7] :

- реформування структури податків і платежів за акценту на оцінці негативних екологічних екстернальних ефектів (обумовлених забрудненням навколишнього середовища, неефективним використанням обмежених природних ресурсів тощо);

- реформи, що поліпшують функціонування продуктових ринків як необхідної умови ефективною роботи цінових сигналів для скорочення негативних екстерналій, так і для стимулювання інновацій;

- регулюючі інструменти і стандарти, а також інші заходи, службовці, що сприяють нейтралізації інформаційних провалів, провалів вимірювання та поведінкових помилок, як доповнення до цінових сигналів;

- сукупність рамкових умов (утворених збалансованим пакетом ринкових і неринкових інструментів), необхідних для формування «зеленої» інфраструктури, що має виняткову важливість у випадку мережевих інфраструктурних секторів;

- інноваційна політика з урахуванням ключової ролі технологічного прогресу в підтримці «зеленого» зростання та сталого розвитку, з врахуванням особливого значення швидкої дифузії в світі «зеленої» продукції, послуг і технологій, а також критичного значення торговельної та міжнародної інвестиційної політики;

- широка соціальна політика для реалізації синергетичних ефектів і мінімізації можливих протиріч між соціальними, економічними та екологічними цілями, включаючи перегляд політики у сфері ринку праці в напрямку переходу до більш «зеленої» структури економіки.

Висновки. Еколого-економічний розвиток сільського господарства на засадах реалізації концепції «зеленої економіки» покликаний задовольнити безперервно зростаючі продовольчі потреби, вплинути на рівень якості продукції. Оскільки у сферу відповідальності «зеленої економіки» входять найважливіші сфери життя людини, у запровадженні її основних компонентів вбачається й соціально-економічний зміст, що розкривається через можливість створення додаткових робочих місць на селі й підвищення рівня життя населення.

Отже, можна виділити такі основні умови переходу до «зеленого» сільськогосподарського виробництва: розробка відповідного нормативно-правового забезпечення; державне субсидювання та стимулювання «зеленого бізнесу»; фінансова допомога для впровадження чистих технологій; розвиток інфраструктури й інтеграційних зв'язків. Для реалізації таких заходів необхідні державні і приватні зусилля. Передусім, мова йде про підтримку «зеленого» виробництва за допомогою цільових державних програм, реформ у сфері регуляторної та податкової політики.

Напрями розвитку економіки в перспективі повинні бути спрямовані на збереження, збільшення і відновлення природного капіталу як найважливішого економічного активу і джерела суспільних благ, що слід враховувати в подальших наукових дослідженнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Навстречу «зеленой» экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unep.org/greeneconomy
2. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
3. Гайдучський П.І. Незалежна економіка України / П.І. Гайдучський. – К.; ТОВ «Інформаційні системи», 2014. – 528 с.
4. Гончаренко І.В. Екологічний вектор трансформації аграрної економіки регіону // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – (Серія: Економіка, аграрний менеджмент та бізнес). – 2011. – Вип. 3 (60). – С. 30–35.
5. Decoupling the Use of Natural Resources and Environmental Impacts from Economic Activity: Scoping the Challenges. Міжнародний совет по ресурсам, ЮНЕП (2011).
6. Уляниченко О.В. Екологічні інновації як складова функціонування економічного механізму соціально-етичного маркетингу / О.В. Уляниченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – (Серія: Економіка та менеджмент). – 2009. – Вип. 8 (37). – С. 84–89.
7. Шакирова А. Т. Проблемы и перспективы развития «зелёной» экономики в Казахстане / А. Т. Шакирова // Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami – 2013: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (7–15 листопада 2013 р.) : тези доп. – Przemisl, 2014. – С. 43–47.

REFERENCES

1. Navstrechu «zelenoj» ekonomyke: puty k ustojchivomu razvytyju y yskorenyju bednomy // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : www.unep.org/greeneconomy
2. Statystyka sil'skogo gospodarstva ta navkolyshn'ogo sere dovishha // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ukrstat.gov.ua>
3. Gajduc'kyj P.I. Nezalezna ekonomika Ukrai'ny / P.I. Gajduc'kyj. – K.; TOV «Informacijni systemy», 2014. – 528 s.
4. Goncharenko I.V. Ekologichnyj vektor transformacii' agrarnoi' ekonomiky regionu // Visnyk agrarnoi' nauky Prychornomor'ja. – (Serija: Ekonomika, agrarnyj menedzhment ta biznes). – 2011. – Vyp. 3 (60). – S. 30–35.
5. Decoupling the Use of Natural Resources and Environmental Impacts from Economic Activity: Scoping the Challenges. Mezhdunarodnyj sovet po resursam, JuNEP (2011).
6. Ul'janchenko O. V. Ekologichni innovacii', jak skladova funkcionuvannja ekonomichnogo mehanizmu social'no-etychnogo marketyngu / O. V. Ul'janchenko // Visnyk Sums'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu. – (Serija: Ekonomika ta menedzhment). – 2009. – Vyp. 8 (37). – S. 84–89.
7. Shakyrova A. T. Problemy y perspektivy razvytyja zel'noj ekonomyky v Kazahstane / A. T. Shakyrova // Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami – 2013: materialy Mizh nar. nauk.- prakt. conf. (7–15 lystopada 2013 r.) : tezy dop. – Przemisl, 2014. – S. 43–47.

Эколого-экономическое развитие сельскохозяйственного производства на основе реализации концепции «зеленой экономики»

Г.Б. Погрищук

В статье обоснована парадигма эколого-экономического развития сельского хозяйства в концепции «зелёной экономики». Определены способы и основные задачи внедрения «зелёной экономики» в сельскохозяйственное производство. Исследован комплекс научно-технических, организационных и экономических проблем для налаживания эффективного производства экологически чистой продукции в условиях минимизации использования природных ресурсов. Обоснован социально-экономический контент реализации концепции «зелёная экономика» в сельском хозяйстве и ее эколого-экономические последствия.

Ключевые слова: эколого-экономическое развитие, сельскохозяйственное производство, «зелёная» экономика.

Надійшла 03.11.2014 р.

УДК 631.151.2

РАДЬКО В.І., канд. екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

МИКИТЮК Д.М., канд. екон. наук

НДІ «Укragропромпродуктивність»

ІВАНОВА Л.С., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ЕФЕКТИВНІСТЬ» ВИРОБНИЦТВА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ У МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ

У статті розкриваються теоретичні підходи до трактування економічної категорії «ефективність». Здійснено узагальнення вченими думок із цієї проблеми та на основі цього вироблено авторське трактування. Встановлена економічна ефективність має базуватися на уточненні її класифікації: за видами, стадіями виробництва, факторами виробничого процесу, галузями економічної діяльності, територіальними ознаками, рівнем управління. У системі цієї діяльності ефект та ефективність виступають як складові. При цьому ефект відображає певний наслідок або результат діяльності, ефективність – бажані наслідки. Досягнута ефективність характеризує ціну одержаного результату через кількість витрачених ресурсів на його одиначу, або, навпаки, – через ресурсомісткість цього результату. Мірилом результату є прибуток. Проведено узагальнення наукових підходів до особливостей трактування ефективності із врахуванням специфіки галузі молочного скотарства.

Ключові слова: ефективність, молочне скотарство, продуктивність, ефект, результат.

Постановка проблеми. Серед численних проблем, пов'язаних із виходом із кризового стану аграрного сектору економіки країни, однією з центральних на сучасному етапі є підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. З огляду на це, постає необхідність вивчення теоретичних основ сутності ефективності виробництва та шляхів її підвищення в ринкових умовах функціонування сільськогосподарських товаровиробників.

В останні роки приділяється значна увага різним аспектам проблеми підвищення ефективності виробництва, що знайшло відображення і в багатьох наукових працях вітчизняних та іноземних авторів. Теоретичні, методичні та практичні аспекти механізму підвищення ефективності АПК розглянуті в працях багатьох вітчизняних науковців. На підставі виявлених ними тенденцій та закономірностей вироблено ряд загальноприйнятих положень і створено необхідні передумови для подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та прикладні питання оцінки економічної ефективності в молочному скотарстві виствітлені у працях вітчизняних учених: П.С. Березівського, Р.С. Грабовського, С.Л. Дусановського, О.В. Мазуренка, В.Я. Месель-Веселяка, В.М. Микитюка, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, І.Н. Топіхи, О.М. Шпичака, М.Д. Янків та багатьох інших.

Мета і завдання – здійснити узагальнення розробок учених щодо трактування категорії «ефективність» продукції молочного скотарства та запропонувати авторський погляд на цю проблему.

Методика дослідження Для реалізації поставленої мети використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний, анкетування, абстрактно-логічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Нині в теорії і практиці ефективності суспільного виробництва багато аспектів цієї проблеми залишаються дискусійними, особливо щодо галузевих аспектів у частині класифікації факторів, які впливають на ефективність виробництва молока та молочної продукції з урахуванням зорієнтованості й особливостей розвитку сільського господарства і молочного тваринництва зокрема. Певна частина концептуальних позицій потребує переосмислення у зв'язку з новими вимогами практики, зумовленими формуванням ринкового механізму господарювання.

Підвищення економічної ефективності виробництва молока набуває особливої значущості в умовах становлення нових виробничих відносин на ринкових засадах, з урахуванням попиту і пропозиції, конкуренції, дії закону вартості, вирішення проблем екологічної безпеки.

Розгляду питання підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва обґрунтовано має передувати визначення сутності поняття «ефективність» виробництва. Ефективність, як науковий термін, має латинське походження й означає результативність. З ефективністю тісно пов'язаний ще один термін – ефект, тобто результат цілеспрямованих дій [1]. Проте, яким би

важливим не був ефект виробництва, він не розкриває, ціною яких ресурсів отриманий. Один і той самий ефект може бути отриманий із різним рівнем використання ресурсів і, навпаки, однакові ресурси можуть дати різний ефект. Наприклад, ефект від використання добрив – підвищення врожайності, але тільки за одним ефектом не можна судити про вигідність використання добрив. Отже, для визначення ефективності виробництва необхідно порівнювати досягнутий ефект з витратами, що забезпечили його отримання.

В Економічній енциклопедії наведено таке визначення категорії ефективності: «Ефективність – здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат. Крім того, це досягнення найбільших результатів за найменших витрат живої й уречевленої праці, конкретна форма вияву закону економії часу. Їхній зв'язок здійснюється через підвищення продуктивності праці, яке означає зростання ефективності сукупної праці, ефективності всього виробництва, зумовленої насамперед прогресом продуктивних сил» [2, с. 508].

З урахуванням наведеного розглянемо різні тлумачення категорії ефективності. Більшість авторів категорію «ефективність» розглядають як якісну і кількісну результативність різнобічної людської діяльності, яка з розвитком економічної теорії ефективності постійно ускладнюється. У контексті завдань дослідження поглиблено розглядаємо поняття економічної ефективності.

У працях Ф. Енгельса широко висвітлюються поняття «ефективність», «корисний ефект» під час дослідження різних сторін капіталістичного способу виробництва. Він підкреслював, що в умовах приватнопідприємницької виробничої діяльності цей корисний ефект (оскільки йдеться про корисність виробленого або обмінюваного товару) відходить на другий план, і єдиним рушієм стає отримання прибутку за продажу [3].

Спираючись на результати досліджень попередників, багато авторів почали розробляти теоретичні аспекти ефективності суспільного виробництва в усіх сферах людської діяльності. Поняття «ефективність» із більш простого у минулому перетворюється на складну, багатофакторну економічну категорію, яка увібрала в себе не тільки кількісні, але і якісні характеристики кожної їх фази відтворювального процесу.

Ефективність виробництва – це складна економічна категорія, в якій відображається дія об'єктивних економічних законів. На думку багатьох економістів, вона є формою відображення мети виробництва, означає результативність, міру принесення користі. Поширене визначення критерію ефективності – максимізація продукції і доходу за мінімізації витрат. Конкретизуючи його, можна стверджувати, що всі удосконалення в організації виробництва у кінцевому підсумку мають одну мету – збільшення власного доходу і поліпшення умов життя працівників [4].

З іншого боку, критерієм ефективності є ступінь виконання конкретного соціального замовлення, що ставить суспільство перед конкретним товаровиробником. Це замовлення постійно змінюється із розвитком і змінами потреб суспільства. Отже, вважаємо, що ефективність виробництва можна тлумачити як найбільший вихід якісної продукції за найменших затрат засобів і праці, що передбачає задоволення потреб населення у дешевих продуктах харчування і сировини для переробної промисловості. Цей критерій соціально-економічної ефективності – єдиний у своїй основі й визначається порівнянням отриманого результату та ефекту із витратами і задіяними ресурсами. Це положення набуває особливої ваги нині, коли функціонування ринку здійснюється за наявності чотирьох основних елементів ринкового механізму: попиту, пропозиції, конкуренції та системи цін. Розглянемо логіку їхньої взаємодії. Бажання отримати прибуток примушує виробника задіяти ресурси у виробництво тих товарів і послуг, яких суспільство найбільше потребує, за які споживачі готові платити. Попит і пропозиція визначають кількість товарів, що купуються та продаються, і формують систему цін на них. Ціни, у свою чергу, є сигналом, що дає інформацію про умови на ринку як для споживачів, так і для виробників, тобто про наявність необхідних товарів, витрати, рівень технології їх виробництва. Через ціни, за допомогою механізму конкуренції підсумовують і збалансовують численні індивідуальні економічні рішення. Конкуренція орієнтує виробництво на краще задоволення потреб, стимулює зниження цін, підвищення якості, розширення асортименту продукції, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, обмежені ресурси використовуються ощадливіше й ефективніше. Завдяки дії закону попиту і пропозиції, на основі взаємодії прибутку, конкуренції і системи цін вирішується низка економічних проблем стосовно того, що і скільки виробляти, як ефективно організу-

вати виробництво, для кого призначені вироблені товари й послуги. У цьому розумінні ефективність характеризує всі сторони суспільного розвитку.

На наше переконання, категорія «ефективність виробництва» відображає характер суспільних відносин, мету і спосіб виробництва. Чим більше виробляється необхідної суспільству продукції, чим вище її якість і нижчі витрати, тим ефективніше виробництво. У зв'язку з цим, чеський вчений Й. Крілек визначає економічну ефективність як соціально-економічну категорію, пов'язану з розвитком продуктивних сил і характером виробничих відносин, властивих певному способу виробництва [5, с. 26]. Із ним погоджуються й інші науковці, підкреслюючи, що в окремі історичні епохи за різного рівня розвитку продуктивних сил і характеру виробничих відносин ефективність буде різною, тобто розуміння категорії ефективності автори пов'язують з існуючим суспільним устроєм.

На думку С. Покропівного, «... змістовне тлумачення ефективності (продуктивності) як економічної категорії визначається об'єктивно діючим законом економії робочого часу, що є основоположною субстанцією багатства й мірою витрат, необхідних для його нагромадження та використання суспільством. Саме тому підвищення ефективності виробництва треба вважати конкретною формою цього закону...» [6, с. 449].

Досить вдалими є визначення ефективності, яке підтримується багатьма вітчизняними економістами, запропоноване В.Г. Андрійчуком. Він трактує категорію ефективності як результативність певної дії, процесу, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили [7, с. 9].

Зарубіжні економісти під терміном «економічна ефективність» розуміють такий стан справ, за якого неможливо здійснити жодної заміни, яка більшою мірою задовольняє бажання однієї людини, не завдаючи при цьому збитку, задоволень, бажань іншої (ефективність за В. Парето) [8, с. 45–47].

Прагнення найповніше висвітлити зміст категорії «ефективність виробництва» привело деяких авторів до висновку про необхідність поділу цієї категорії на ряд самостійних, що характеризують різні сторони ефективності. У зв'язку з цим, категорію економічної ефективності виробництва окремі автори розглядають як виробничо-економічну і соціально-економічну ефективність. Виробничо-економічна ефективність характеризує функціонування продуктивних сил суспільства, рівень використання матеріально-технічної бази і трудових ресурсів. Соціально-економічна ефективність відображає ступінь досягнення результату, тобто мети виробництва.

У процесі виробництва молока і молочних продуктів слід передбачати, на наш погляд, максимально можливий результат з урахуванням багатьох факторів та умов, особливо екологічних наслідків. Можна одержати позитивний виробничий результат, але при цьому завдати непоправної шкоди навколишньому природному середовищу й отримати екологічно неякісні продукти харчування, що згубно вплинуть на людський організм. Ця проблема особливо актуальна у будівництві тваринницьких ферм і комплексів, яка також вимагає дотримання вимог технології транспортування, зберігання, переробки й реалізації продукції.

У розвитку різних підходів щодо визначення поняття «ефективність» стосовно виробництва молока цю економічну категорію розглядаємо як результативність у досягненні цілей, основними з яких є збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції та доходу з урахуванням дотримання екологічної безпеки та соціальної складової. Вважаємо, що на регіональному рівні крім цих цілей необхідно враховувати також забезпечення населення молоком і молочною продукцією, на національному – продовольчу безпеку.

На наше переконання, категорію ефективності не слід ототожнювати з продуктивністю, яку часто вважають критерієм ефективності. Постає обґрунтоване запитання: яким є у цьому разі критерій продуктивності праці? Якщо прийняти логіку авторів, які стверджують, що критерій економічної ефективності виробництва – це продуктивність праці, то критерієм продуктивності праці виступає ефективність виробництва. Отже, критерію економічної ефективності в цьому випадку не визначено місця. Він розмитий, а категорія і критерій самостійно не існують.

Продуктивність праці має першорядне значення для досягнення певного рівня виробництва, і чим вище темпи підвищення продуктивності праці, тим, природно, прискорюється досягнення визначеної мети. Таким чином, продуктивність праці – особлива економічна категорія, яка характеризує використання живої й уречевленої праці, в основі вимірювання якої лежить робочий час.

Категорія ефективності пов'язана, передусім, із корисним ефектом. Отже, коли не досягнуто корисного ефекту, тоді немає й ефективності. Хоча результат у вигляді виробленої продукції

може бути наявним. При цьому виробництво певного виду продукції може виявитися збитковим, а підприємство – неконкурентоспроможним. Іншими словами, сума витрат на виробництво певного товару виявилася вищою за отриману виручку від його реалізації. Отже, у сфері матеріального виробництва, незалежно від рівня його розвитку, ефективність може характеризувати лише отриманий корисний ефект, який наявний лише тоді, коли абсолютний результат перевищує сукупні витрати виробництва цієї сфери, галузі, продукту. Корисний ефект в умовах товарно-грошових відносин завжди визначається однозначною мірою – вартісною.

Таким чином, ефективність як категорія результативності суспільного матеріального виробництва визначається через корисний ефект і відрізняється від інших економічних категорій. Крім того, економічна ефективність, на відміну від ефективності, дасть більш конкретну, синтетичну характеристику результативності бізнесу по всій ієрархії галузей, підгалузей сфери матеріального виробництва, яка відображає як кількісну, так і якісну складову досягнення поставленої виробничої мети.

Функціонування молочного скотарства помітно змінює традиційні організаційно-економічні важелі підвищення його економічної ефективності, оскільки рівень вигідності виробництва молока та одержуваного прибутку залежить не тільки від величини суспільно необхідних витрат для одержання певного обсягу певного товару. У багатьох випадках він залежить і від ціни реалізації, попиту і пропозиції, тобто за яких умов реалізується молоко на ринку: низький, нормальний чи ажіотажний попит. Адже ринок розглядається як обмін, організований за законами товарного виробництва і обігу, сукупність відносин товарного і грошового обігу, в які вступають товаровиробники, де взаємодіють такі категорії як ціна, попит, пропозиція, кон'юнктура, конкуренція та ін.

Ринок має бути потужним економічним важелем зниження виробничих витрат і на цій основі підвищувати ефективність виробництва. Він має забезпечувати визнання суспільної значущості певного товару та праці, затраченої на його виробництво. Таку функцію ринок може успішно виконувати, якщо покупець має реальний вибір, переваги як споживач і не відчуває диктату з боку продавця (виробника). Лише тоді ринок здатний працювати повною мірою в інтересах підвищення ефективності виробництва. До цього слід додати, що важливою умовою є також подолання монопольного становища виробників та справедлива конкуренція між ними.

Нині в аграрному секторі, як і в молочному скотарстві, переважає диктат переробних галузей, що знижує економічну ефективність їх функціонування як важливого важеля розширеного відтворення. Отже, виходячи з багатогранності розуміння сутності ефективності виробництва молока в умовах ринку, вона визначається з урахуванням функціонування продуктивних сил і сформованих виробничих відносин. Раціональне функціонування всіх елементів продуктивних сил забезпечить економію суспільної праці.

Для сільськогосподарських товаровиробників і переробних підприємств важливо, якою ціною досягаються отримані результати, як використовується виробничий потенціал, тому слід обґрунтовано оцінювати результати своєї діяльності, правильно обчислювати необхідні витрати – трудові, матеріальні, фінансові і т. д. Однак, незважаючи на таку різноманітність витрат, всі вони вимірюються в часі, тому економія часу в усіх його формах за отримання певного результату розглядається як підвищення ефективності виробництва.

У молочному скотарстві не можна не враховувати і того, що категорія ефективності має і соціальну сутність, яка виявляється через споживання населенням молока і молокопродуктів відповідно до рівня добробуту.

Отже, основним критерієм ефективності виробництва молока є задоволення суспільних та особистих потреб населення за раціонального використання наявних ресурсів. Ефективність виробництва молока відображає одну з найважливіших сторін суспільного виробництва – результативність.

У процесі характеристики кінцевого результату слід розрізняти поняття: ефект і економічна ефективність. Ефект – це результат певних дій, який повною мірою не свідчить про вигідність того або іншого заходу. Більш вичерпну відповідь на це питання дає критерій економічної ефективності, коли порівнюються результати виробництва з витратами матеріально-грошових ресурсів.

На нашу думку, категорія економічної ефективності виробництва молока і молочної продукції повинна відображати кінцевий корисний ефект – отримання максимальної кількості продукції на одну корову за найменших затрат живої й уречевленої праці, з урахуванням підтримання задовільного стану довілля. Оцінювати результативність заходів у виробництві молока має критерій ефективності, що ґрунтується на врахуванні збільшення обсягу чистої продукції (валового дохо-

ду) за рахунок раціонального використання земельних, фінансових, матеріально-трудових і науково-технічних ресурсів.

В аналізі виробництва молока велике значення має дослідження соціально-економічної й екологічної ефективності, що базується на врахуванні не тільки економічних, а й соціальних та екологічних аспектів – підвищення рівня життя населення, споживання молока відповідно до фізіологічно обґрунтованих норм харчування, поліпшення умов праці, запровадження інших заходів, що сприяють динамічному розвитку культури виробництва, а також збереженню навколишнього природного середовища. Соціально, економічну й екологічну ефективність слід розглядати в органічній єдності як критерій соціально-еколого-економічної ефективності.

Висновки. Таким чином, сутність ефективності виробництва молока досліджується нами через формування комплексу ресурсних, організаційно-економічних, технологічних, політико-правових умов для виробництва необхідних суспільству видів продукції на основі: раціонального використання виробничого потенціалу та інтенсифікації; активізації інноваційних процесів; розвитку кооперації й інтеграції; формування ринкових структур, що сприяють просуванню продукції; оптимізації державного регулювання та саморегулювання; формування зовнішньоекономічних відносин з урахуванням інтересів вітчизняних товаровиробників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підруч. – 2-ге вид., доп. і пер. / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Економічна енциклопедія : у 3 т.; відп. ред. С. В. Мочерний та ін. – К.: Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.
3. Маркс К. Капітал : твори / К. Маркс, Ф. Енгельс. – 2-ге вид. – Кн. 2. – Т. 24. – С. 598.
4. Азізов С.П. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах: підруч. / С.П. Азізов, П.К. Канінський, В.М. Скупий та ін. ; за ред. С.П. Азізова. – К.: ІАЕ, 2001. – 834 с.
5. Руснак П.П. О некоторых экономических аспектах развития агропромышленного производства / П.П. Руснак // Социально-экономическая модель постреформированного развития агропромышленного производства в Украине. – К.: ИАЭ УААН, 2000. – С. 139–143.
6. Мертенс В.П. Економіка сільського господарства / В.П. Мертенс, В.І. Мацибора, Л.Ф. Жигало та ін.; за ред. В.П. Мертенса. – К.: Урожай, 1995. – 288 с.
7. Добрынин В. А. Экономика сельского хозяйства : учеб. для вузов / В. А. Добрынин. – М.: Колос, 2006. – 325 с.
8. Кісіль М. І. Критерії і показники економічної ефективності малого та середнього бізнесу на селі / М. І. Кісіль // Економіка АПК. – 2001. – № 8. – С. 59–64.

REFERENCES

1. Andrijchuk V. G. Ekonomika agrarnyh pidprijemstv : pidruch. – 2-e vyd., dop. i per. / V. G. Andrijchuk. – K. : KNEU, 2002. – 624 s.
2. Ekonomichna encyklopedija : u 3 t. ; vidp. red. S. V. Mochernyj ta in. – K.: Vydavnychyj centr «Akademija», 2000. – T. 1. – 864 s.
3. Marks K. Kapital : tvory / K. Marks, F. Engel's. – 2-e vyd. – Kн. 2. – Т. 24. – S. 598.
4. Azizov S. P. Organizacija vyrobnyctva i agrarnogo biznesu v sil's'kogospodars'kyh pidprijemstva : pidruch. / S. P. Azizov, P. K. Kanins'kyj, V. M. Skupyj ta in. ; za red. S. P. Azizova. – K. : IAE, 2001. – 834 s.
5. Rusnak P.P. O nekotoryh jekonomicheskikh aspektah razvitija agropromyshlennogo proizvodstva / P.P. Rusnak // Social'no-jekonomicheskaja model' postreformirovannogo razvitija agropromyshlennogo proizvodstva v Ukraine. – K.: IAJe UAAN, 2000. – S. 139–143.
6. Mertens V. P. Ekonomika sil's'kogo gospodarstva / V. P. Mertens, V. I. Macybora, L. F. Zhygalo ta in.; za red. V. P. Mertensa. – K.: «Urozhaj», 1995. – 288 s.
7. Dobrynin V. A. Jekonomika sel'skogo hozjajstva : uceb. dlja vuzov / V. A. Dobrynin. – M.: Kolos, 2006. – 325 s.
8. Kisiľ M. I. Kryterii i pokaznyky ekonomichnoi' efektyvnosti malogo ta seredn'ogo biznesu na seli / M. I. Kisiľ // Ekonomika APK. – 2001. – № 8. – S. 59–64.

Сущность экономической категории «эффективности» производства и ее особенности в молочном скотоводстве

В.И. Радько, Д.М. Микитюк, Л.С. Иванова

В статье раскрываются теоретические подходы к трактовке экономической категории «эффективность». Обобщены взгляды ученых по этой проблеме, на основе чего выработана авторская трактовка. Установленная экономическая эффективность должна базироваться на уточнении ее классификации: по видам, стадиям производства, факторам производственного процесса, отраслям экономической деятельности, территориальным признакам, уровню управления. В системе этой деятельности, эффект и эффективность выступают как составляющие. При этом эффект отражает определенный результат деятельности, эффективность – желательные последствия. Достигнутая эффективность характеризует цену полученного результата путем количества затраченных ресурсов на его единицу, или наоборот – ресурсоемкостью этого результата. Мерилем результата является прибыль. Обобщены научные подходы к особенностям трактовки эффективности с учетом специфики отрасли молочного скотоводства.

Ключевые слова: эффективность, молочное скотоводство, производительность, эффект, результат.

Надійшла 01.11.2014 р.

УДК 330.138.11:658.11.009.12

РОССОЛ Л., магістрант

Науковий керівник – СІРЕНКО Н., д-р екон. наук

Миколаївський національний аграрний університет

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто проблемну ситуацію у сфері розвитку сільського господарства України. Досліджено напрямки і можливості застосування нових підходів до економічної політики підприємств. Проаналізовано умови формування й реалізації нового механізму управління витратами та ціноутворення, обґрунтовано необхідність його впровадження на підприємствах, враховано економічні заходи відпрацювання моделі управління розвитком сільськогосподарських підприємств у кризових умовах.

Ключові слова: витрати, конкурентоспроможність, управління витратами, управлінський облік.

Постановка проблеми. Світова криза на сучасному етапі розвитку суспільства негативно вплинула на всі галузі економіки. Підвищуються ціни на первинні ресурси виробництва (сировина, матеріали, енергоресурси та ін.), знижується якість товарів та послуг. Причини цих негативних тенденцій лежать не тільки в площині неадекватних дій управлінців усіх рангів, але і в наукових недоробках та в безсистемності державної політики. Перехід до нових умов господарювання, що характеризуються неврівноваженими ситуаціями, потребує наукового переосмислення багатьох економічних понять. Серед них, поза сумнівом, особлива роль належить таким поняттям: витрати, собівартість і технології управління витратами на підприємстві.

Проблема управління витратами актуальна для усіх підприємств національної економіки. Вирішення цієї проблематики дозволяє суттєво збільшити конкурентоспроможність підприємства. Проте слід відзначити, що витрати вкрай рідко розглядають як системний об'єкт управління, а рішення у цій сфері зазвичай приймаються поспіхом і необґрунтовано, здебільшого як реакція на зміни умов господарювання під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії управління витратами підприємства присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких можна виділити: Дж.Фостер, О. Орлов, С. Шаповалова, Н. Бугас, О. Герасименко та ін. Але, незважаючи на це, в умовах функціонування ринку, які постійно змінюються, питання щодо ефективного управління витратами підприємства залишається актуальним.

Мета дослідження полягає у розробці загальних рекомендацій щодо зниження витрат на виробництво продукції рослинництва та концептуальних положень щодо підвищення його результативності.

Матеріали і методика досліджень. Матеріалами для дослідження слугували наукові праці та доробки вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів стосовно дослідження питання управління витратами на підприємстві. Основні результати дослідження висвітлені за допомогою методів порівняння та узагальнення та методу прогнозування.

Результати досліджень та їх обговорення. Теперішнє становище вітчизняних суб'єктів господарювання свідчить про необхідність розробки та впровадження в діяльність підприємств аграрного сектору України дієвих механізмів управління витратами.

Вирішальним фактором виживання підприємства в конкурентній боротьбі є його вміння ефективно господарювати та управляти ресурсами. Кожен з видів діяльності, передбачений для досягнення встановлених цілей, неможливий без здійснення певних витрат. Для того, щоб отримати результат діяльності, повинен відбутися процес використання ресурсів, представлений витратами. Саме тому витрати відіграють значну роль у життєдіяльності усіх суб'єктів господарювання.

Витрати являють собою вартісне відображення абсолютної величини спожитих ресурсів, які необхідні для здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства та досягнення поставленої ним мети [1, с.175].

В економічній науці існує два підходи до визначення витрат – бухгалтерський і економічний. Економічні витрати мають також іншу назву: «альтернативні» або «внутрішні», на відміну від бухгалтерських, які є зовнішніми витратами.

Національними стандартами витрат визначено як зменшення економічної вигоди у вигляді вибуття активів, або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за

винятком зменшення власного капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками). Витрати підприємства на рівні виробничих структурних підрозділів виступають у формі виробничої собівартості продукції [2, с.176].

Якщо розглядати витрати в аспекті підвищення конкурентоспроможності, то можна констатувати, що в них відображаються всі сторони господарської діяльності підприємств, а також їх досягнення та недоліки. Рівень конкурентоспроможності пов'язаний з обсягом та якістю продукції, використанням робочого часу, сировини, матеріалів, устаткування, витратами на оплату праці, що проявляється у розмірі собівартості продукції, яка безпосередньо включається до витрат підприємства. Саме тому оптимізація і управління витратами підприємства надають змогу позитивно впливати на рівень конкурентоспроможності підприємства (рис. 1).

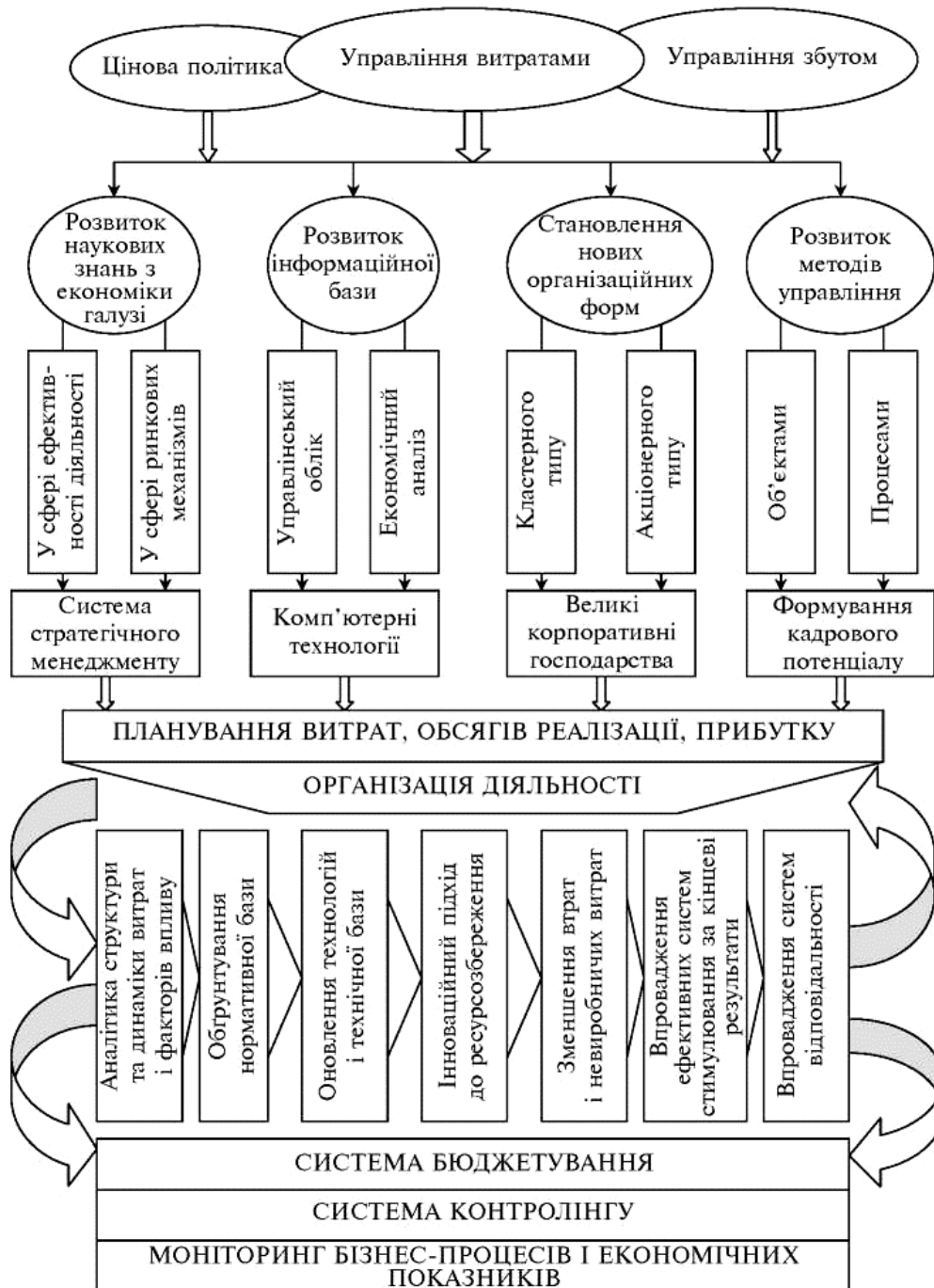

Рисунок 1 – Модель управління витратами та система заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства

Управління витратами підприємства – це процес цілеспрямованого формування оптимального їх рівня за відповідними видами, місцями виникнення, носіями та іншими ознаками. Критерієм оптимізації виступає мінімум витрат. Низький рівень витрат дає змогу підприємству отримати певні конкурентні переваги на ринку, вільно проводити цінову політику та, за інших рівних умов, досягати більшої величини прибутку. Однак, зниження витрат є важливим завданням, але не основною метою процесу управління ними, оскільки зменшення витрат може супроводжуватися зниженням якості виробленої продукції і сервісного обслуговування покупців, відмовою від виробництва і реалізації тих видів продукції, які користуються попитом, але потребують здійснення значних витрат тощо. Ефективна система управління витратами має функціональний та організаційний аспекти. Для створення ефективної системи управління витратами на підприємстві передбачається вирішення таких організаційних аспектів:

- формування облікової політики для цілей управління витратами;
- розробка стандарту управління витратами;
- розробка Положення про центр (відділ) управління витратами;
- створення центру (відділу) управління витратами;
- формування переліку посад центру (відділу) управління витратами;
- розробка посадових інструкцій та анкет керівника й фахівців центру (відділу) управління витратами;
- формування карти показників для цілей аналізу витрат та оцінки ефективності системи управління витратами підприємства;
- розробка форм управлінської звітності.

Організація ефективної діяльності будь-якого підприємства залежить від якості управління, яка, в свою чергу, залежить від своєчасного отримання менеджером достовірної інформації про стан об'єкта управління. Стратегічне управління передбачає створення системи механізмів та важелів управління підприємством та спрямована на розробку та затвердження схем управління, посадових інструкцій, повноважень та інших нормативних документів для досягнення спільної мети.

Процес виробництва продукції передбачає наявність відповідного ресурсного забезпечення, величина якого має істотний вплив на рівень економічного розвитку підприємства. Саме тому кожне підприємство або виробничий підрозділ повинні володіти інформацією про рівень витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) [3, с.30]. Цей фактор важливий в умовах ринкових відносин, оскільки рівень витрат на виробництво продукції впливає на конкурентоспроможність підприємства та його економіку в цілому. Більшість вітчизняних управлінців дійшли висновку, що лише адекватне управління витратами на всіх етапах виробничого процесу дозволить покращити діяльність підприємств та знизити витрати. Слід відзначити, що підприємства за аналізу результатів діяльності керуються виключно визначенням фінансових показників, що обумовлено доступністю інформації. Але ці показники мають ретроспективний характер, тобто дають уявлення про результати фінансової діяльності минулого періоду, що суттєво зменшує їх цінність для прийняття стратегічних управлінських рішень [4, с. 68].

До мінімізації витрат призводить і систематичне зростання цін та тарифів на всі види ресурсів. Практика підтверджує, що майже на кожному підприємстві є резерви для зниження витрат до збалансованого рівня, який дозволить домогтися росту економічної та ефективної діяльності, а також підвищення конкурентоспроможності за гнучкого управління господарською діяльністю.

Гнучке управління витратами дозволяє швидко прорахувати наслідки різних змін зовнішнього середовища підприємства та прийняти вірні управлінські рішення [5, с. 55]. Але при цьому необхідно враховувати, що зниження витрат на виробництво продукції підприємства – складний процес, який вимагає від усього виробничого колективу підприємства дотримання запланованих витрат трудових, матеріальних та енергетичних ресурсів, ефективного використання обладнання, а також пошуку резервів економії ресурсів. Отже, основними напрямками зниження витрат на виробництво продукції можуть стати:

- постійне оновлення виробничих технологій, в тому числі ресурсозберігаючих;
- забезпечення оптимальної роботи та завантаженості виробничих потужностей, що призведе до зменшення зносу обладнання та незавершеного виробництва;

- поліпшення організаційної діяльності підприємства, яка дозволить скоротити робочий час, тривалість виробничого циклу та простої;
- чітке дотримання технологічної дисципліни, що спричинить зменшення втрат;
- застосування ефективних систем внутрішнього контролю та відносин з метою сприяння економії усіх видів ресурсів та контролю за якістю продукції;
- скорочення витрат на управлінський персонал та збільшення його ефективності.

Висновки. Впровадження гнучкої системи управління витратами необхідне на кожному підприємстві для мінімізації витрат, підвищення якості продукції та збільшення конкурентоспроможності як продукції, так і самого підприємства. Здійснення зазначених функцій покладається на керівництво підприємства, що особливо актуально для тих підприємств, які функціонують за недосконалої системи вітчизняного обліку витрат.

Окрім того, на всіх рівнях управління витратами має вирішуватись завдання щодо управління ними, а саме, на рівні підприємства та в місцях їх утворення. Також слід шукати додаткові ресурси зниження поточних витрат у структурних підрозділах, а на рівні підприємства – впроваджувати стратегію ефективного ресурсозбереження у довгостроковій перспективі. Заходи щодо їх зниження повинні бути скоординовані, щоб, по-перше, гарантувати якість продукції, по-друге – мотивувати персонал до пошуку прихованих резервів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Леонов Я. Система управління витратами як фактор підвищення конкурентоспроможності / Я.В. Леонов, Ю.С. Герасименко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1. Т. 2. – С.175.-183.
2. Качмарик Я. Витрати підприємства та шляхи їх оптимізації / Я.Д. Качмарик, О.С. Верещинська // Науковий вісник НЛТУ. – 2009. – №17.4. – С.174-177.
3. Корінько М. Концептуальні основи управління витратами суб'єктів господарювання в умовах удосконалення ринкових відносин / М. Корінько, Г. Титаренко // Економіка та управління підприємствами. – 2009. – №9(99). – С.126-132.
4. Шаповалова С. Основні властивості затрат підприємства / С. Шаповалова – 2008. – №2(80). – С.144.-147.
5. Гибкое управление затратами и прибылью (маржинальный подход) / О. Орлов // Економіст. – 2009. – №2. – С.24-29.
6. Костенко О. Управління витратами підприємства в процесі формування його фінансової результативності / О.М. Костенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. – 2009. – №144. – С.56-61.
7. Шапіро І. Управління витратами як фактор підвищення конкурентоздатності підприємства / І.А. Шапіро, К.Ф. Ковальчук // Збірник наукових праць КНТУ. – 2009. – №15. – С.67-74.

REFERENCES

1. Leonov Ya. Systema upravlinnya vutratamu yak factor pidvuschennya konkurentospromozhnosti / Ya.V. Leonov, Yu. S. Herasymenko // Buletен' Mizhnarodnogo Nobelivskogo ekonomichnogo foryму. – 2010. – № 1. Tom 2. – S. 175.-183.
2. Kachmaryk Ya. Vutratu pidpruemstva ta shlyahu ih optumizacii/ Ya. D. Kachmaruk, O. S. Vereschins'ka // Naykovuj visnuk NLTU. – 2009. №. 17.4. S. 174-177.
3. Korin'ko M. Konceptyal'ni osnovu upravlinnya vutratamu syb'ektiv gospodarjuvannya v umovah ydoskonalennya runkovuh vidnosin /M. Korin'ko, G. Titarenko // Ekonomika ta upravlinnya pidpruemstvamu. – 2009. – №. 9 (99). S. 126-132.
4. Shapovalova S. Osnovni vlastuvosti zatrat pidpruemstva / S. Shapovalova – 2008. №. 2 (80). – S. 144.-147.
5. Orlov O. Gibkoe upravlenie zatratamu u pribul'ju (marzhinal'nyj podhod) // Economist. – 2009. – №2. – S. 24-29.
6. Kostenko O. Ypravlinnya vutratamu pidpruemstva v processi formyvannya jogo finansovoi rezul'tatuvnosti / O. M. Kostenko // Naykovuj visnuk Nacional'nogo univertsutety bioresyrsiv ta prurodokorustyvannya Ukrainu. – 2009. №. 144. S. 56-61.
7. Shapiro. I. Ypravlinnya vutratamu yak factor pidvuschennya konkurentospromozhnosti / I. A. Shapiro, K. F. Kovalchuk // Zbirnuk naykovuh prac' KNTU. – 2009. №. 15. – S. 67-74.

Система управления затратами как фактор повышения конкурентоспособности предприятия

Л. Россол

В статье рассмотрена проблемная ситуация в сфере развития сельского хозяйства Украины. Исследованы направления и возможности применения новых подходов к экономической политике предприятий. Проанализированы условия формирования и реализации нового механизма управления расходами и ценообразования, обоснована необходимость его внедрения на предприятиях, учтены экономические мероприятия отработки модели управления развитием сельскохозяйственных предприятий в кризисных условиях.

Ключевые слова: расходы, конкурентоспособность, управление затратами, управленческий учет.

Надійшла 30.10.2014 р.

УДК 631.145

СКОЦИК В.Є., канд. с.-г. наук

*Білоцерківський національний аграрний університет***КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто теоретичні і методичні основи формування та регулювання ринку сільськогосподарської техніки, технічних і виробничих послуг, проведено аналіз сучасного стану технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників та ціноутворення на технічні засоби виробництва, досліджено організаційні основи формування ринкової інфраструктури та економічні відносини між суб'єктами ринку. Визначено також економічні пріоритети державної технічної політики в агропромисловому комплексі та умови відродження вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, напрями удосконалення цінової політики та інших економічних важелів відновлення платоспроможності аграрних підприємств.

Ключові слова: ринок, сільськогосподарська техніка, технічний сервіс, конкурентоздатність, сільськогосподарське машинобудування, технічна політика, кооперація, машинно-технологічні станції, ціна і ціноутворення.

Постановка проблеми. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва в Україні має бути спрямована на забезпечення прибутковості виробництва на рівні, що дає змогу вести розширене відтворення. Основними нормативно-правовими актами, що визначають державну підтримку аграрної галузі та вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, є закони України: «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.», «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р.» та ін.

Вважаємо, що першочерговим завданням трансформації економічного механізму регулювання ринку сільськогосподарської техніки в Україні є створення єдиного інформаційного простору АПК. Формування загальнодоступної інформаційної бази даних за основними видами продукції та послуг має бути здійснено з урахуванням можливостей вітчизняних підприємств щодо виробництва певних видів продукції сільськогосподарського машинобудування, на яку існує попит на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також підготовки прогнозів зміни попиту на різні види продукції, зокрема інноваційної ціни, технології тощо. Необхідно враховувати, що інформаційне забезпечення – це стратегічне завдання, від рівня вирішення якого залежить не лише ефективність державного регулювання агропромислового виробництва, але і його функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку ринку сільськогосподарської техніки досліджуються у наукових працях: Г.М. Підлісецького, Я.К. Білоуська, В.О. Питулька, В.Л. Товстопята, А.В. Бурилка, А.М. Головка, В.П. Ситника, В.С. Шебаніна. Проте складність і необхідність застосування системного підходу до вирішення порушених питань, який всебічно враховує аспекти механізму його становлення та розвитку, потребує подальших наукових і прикладних розробок у цьому напрямі.

Мета і завдання дослідження – аргументація теоретичних положень та одержаних висновків, які характеризують основні тенденції розвитку ринку сільськогосподарської техніки, здійснювалася у межах системного підходу, що охоплює як загальнонаукові (діалектичний, інтуїтивний, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, закони логіки), так і економічні методи досліджень (порівняльного аналізу; статистично-економічний; вибірковий; абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний; монографічний).

Результати досліджень та їх обговорення. Важливим інструментом економічного механізму регулювання ринку сільськогосподарської техніки є формування доступності кредитних ресурсів. Діюча система кредитування сільського господарства також потребує трансформації, оскільки така підтримка стимулює диспропорції в розвитку сільських територій. Основним завданням держави є розширення доступу для всіх сільськогосподарських товаровиробників до кредитних ресурсів на основі вдосконалення організаційно-економічного механізму сільського господарства та пропонування інших форм і видів кредиту [1, с.231]. У коротко- і середньостроковій перспективах доцільно сконцентруватися на прийнятті комплексу заходів щодо підвищення стійкості фінансової системи, економіки в цілому, через оптимізацію ставки рефінансування і норми

резервування, підвищення доступності кредитів, особливо довгострокових, розвитку лізингу техніки й обладнання, вирощування племінних тварин.

Перспективний парк основних технічних засобів відповідно до сучасних технологічних процесів має бути сформований наступним чином: зернозбиральні комбайни – 75 тис. од., залежно від пропускної здатності (типу CLAAS «Тукано-440», «Скіф», КЗС-15 «Сварог» на базі комбайна «New Holland»); тракторів – 400 тис. од., залежно від потужності: 12 тис. од. понад 280 кВт (380 к.с.) (основне призначення – агрегування із ґрунтообробно-посівними комплексами); 144 тис. од., 212–280 кВт (160–380 к.с.) (загального призначення – підготовка до сівби, сівба, садіння та збирання врожаю); 244 тис. од. до 120 кВт (160 к.с.) (просапні – для агрегування із сільськогосподарською технікою для догляду за культурами, механізовані роботи у тваринництві та особистих селянських господарствах).

На сьогодні сільгосп підприємства технічно забезпечені на 65%, навантаження на зернокомбайн сягає 184 га (науково обґрунтоване – 100 га/комбайн), тоді як у США, Німеччині, Франції – 50–60 га/комбайн. Понад 15–20 років експлуатується 72% зернокомбайнів і 78% тракторів. Водночас в Україні майже 28 млн га обробляється технікою, що більш як на дві третини складається із морально та фізично застарілих машин, що подовжує тривалість жнив: у 2012 р. ранні зернові та зернобобові зібрані за 49 днів (оптимальний термін – 14). Відповідно до Державної цільової програми реалізації технічної політики в АПК до 2015 р. щорічне оновлення машинно-тракторного парку до технологічної потреби становить 7,5 тис. од. зернозбиральних комбайнів і близько 40 тис. од. тракторів. За даними експертів, у 2009–2012 рр. вітчизняні підприємства сільгоспмашинобудування виробили 77,4 тис. од. техніки і обладнання на понад 3,7 млрд гривень. Зернозбиральних комбайнів виготовлено 1,1 тис. од. (на майже 1,1 млрд грн), тракторів – майже 8,5 тис. од. (понад 1,7 млрд грн). У країні на законодавчому рівні забезпечено створення сприятливих умов для залучення інвестицій (із 29 листопада 2012 р. в Україні є чинними зміни до Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу»), що суттєво спрощують реалізацію питань налагодження спільного виробництва інноваційної техніки та обладнання для агропромислового комплексу на потужностях вітчизняних заводів. За ініціативи Мінагрополітики України прийнято Державну цільову програму реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 р., що має стати базою для розвитку галузі сільгоспмашинобудування, якою передбачається впровадження підтримки виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт із розроблення технічних засобів для впровадження ресурсозберігаючих технологій. Для стимулювання розвитку вітчизняного сільгоспмашинобудування підприємства галузі звільнено від оподаткування прибутку до 01.01.2020 р. та сплати мита на матеріали і комплектуючі вироби, які не виробляються в Україні та ввозяться машинобудівними підприємствами для виробництва сільгосптехніки до 01.01.2017 року. Також опрацьовуються питання оптимізації митно-тарифного та податкового регулювання техніко-технологічної модернізації галузі.

Важливим чинником активізації інноваційно-інвестиційного забезпечення має стати бюджетна підтримка, яка включає в себе пряму підтримку товаровиробників АПК (у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій), безповоротне і поворотне фінансування капітальних вкладень, спеціалізовану підтримку за окремими напрямками [2, с. 66]. Доведено, що ефективніше ввести прямі субсидії на одиницю сільськогосподарських угідь та голову худоби, щоб створити умови для інвестицій та інновацій у новітню технологію та техніку.

Податкове стимулювання існує у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), а також спеціального механізму сплати податку на додану вартість (ПДВ). Платники ФСП не сплачують: податок на прибуток підприємств; земельний податок (крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для ведення сільськогосподарського виробництва); збір за спеціальне використання води; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (у частині торговельної діяльності) Спеціальний механізм сплати ПДВ передбачає компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам коштів за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо тварин у живій вазі. Так, підрозділом 2 Перехідних положень Податкового кодексу України встановлено, що сума ПДВ переробним підприємством сплачується до спеціального фонду Державного бюджету України і спеціального рахунку, відкритого ним в органі державної казначейської служби, у таких співвідношеннях: у 2012 р. – відповідно 30 і 70 %;

у 2013 р. – 40 і 60 %; у 2014 р. – 50 і 50 %. Суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок, переробне підприємство використовує виключно для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо тварин у живій вазі.

Державне регулювання системи оподаткування в АПК має здійснюватися на основі звільнення сільськогосподарських товаровиробників від сплати податків на певний період, які беруть участь у пріоритетних програмах, виробляють унікальну сільськогосподарську продукцію або ведуть діяльність із використанням інноваційних технологій [4, с. 119].

У концепції розвитку ринку сільськогосподарської техніки доцільно обґрунтувати пріоритетні напрями модернізації технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, які повинні мати комплексний характер, тобто включати технологічну, соціальну й екологічну складові. Узагальнення існуючих підходів до сутності модернізації дозволило виділити як мінімум два її вектори.

У межах першого підходу зосереджується увага на розробленні нових інноваційних технологій із наступним їх запровадженням у вітчизняну практику [5, с.129]. На наше переконання, цей підхід за своїм змістом є відображенням курсу держави на формування конкурентоспроможного аграрного сектору економіки. Він має ряд обмежень, оскільки вітчизняне сільськогосподарське машинобудування та науково-дослідні інститути не спроможні його реалізувати.

Інший підхід до проведення модернізації полягає в активному залученні іноземних зразків техніки, на основі яких передбачається побудова конкурентоспроможного сільського господарства, спроможного задовольнити передусім внутрішній попит, а також посісти певні конкурентні позиції на світовому ринку. Отже, пропонується стратегія розвитку – слідування за конкурентом.

Виділені вище напрями модернізації технічного забезпечення сільського господарства не можуть у чистому вигляді стати основою для проведення комплексної модернізації аграрної економіки. З огляду на це, набуває ваги опрацювання комплексної стратегії модернізації аграрного сектору, спроможної забезпечити не тільки формування системи адекватних антикризових заходів, але і становлення конкурентоспроможного типу відтворення для ефективного комплексного й довгострокового сталого розвитку сільського господарства.

За такого підходу логіка проведення модернізації технічного потенціалу сільського господарства повинна, на нашу думку, ґрунтуватися на поєднанні раціональних елементів із зазначених вище підходів, тобто на інтегративному підході, який передбачає такі взаємопов'язані складові: інноваційний розвиток; використання іноземних зразків сільськогосподарської техніки; ефективна реалізація інноваційних розробок вітчизняних науково-дослідних установ.

Ефективне запровадження розроблених вітчизняними науковими, конструкторськими usernameами має велике значення у проведенні інтегративної модернізації. Важливим її елементом є спрямованість на подолання звуженого відтворення та формування його конкурентоспроможного типу, що, на нашу думку, передбачає створення інноваційних кластерів [6]. Під інноваційним кластером слід розуміти такий механізм розвитку галузі або її окремих складових, який забезпечує ефективне здійснення економічного циклу в межах відтворювальної системи, що сприяє формуванню конкурентоспроможного типу відтворення.

З метою досягнення цілей становлення конкурентоспроможного типу відтворення технічних ресурсів інституціональна інфраструктура, що формується, на нашу думку, повинна включати: розвиток консультаційних та інформаційних мереж, які пов'язують національні й регіональні органи влади із бізнесом, наукою, споживачами та суспільними організаціями; створення асоціацій, союзів, товариств та інших об'єднань при органах влади для вирішення екологічних, інноваційних, системних проблем; систему збирання та забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідною їм інформацією для пошуку й обґрунтування управлінських рішень (консалтингові фірми, рекламні агентства); інституціональні умови функціонування ринкових відносин (аудиторські служби) та інститути регулювання й підтримки аграрного підприємництва (фонди, асоціації і т.д.) [7, с.76].

Проблема відсутності тісних ділових контактів між науковцями – розробниками інновацій і сільськогосподарськими товаровиробниками у процесі створення розробок та їх реалізації можна вирішити лише за рахунок стимулювання інноваційної діяльності, важливим напрямом якої є оптимізація ресурсоспоживання та ресурсозбереження, а також посилення ролі наукового та кадрового забезпечення АПК.

Основними напрямками наукового забезпечення мають стати: фінансування пріоритетних напрямів науки в питаннях сталого розвитку АПК; приватно-державне фінансування витрат на відтворення наукових кадрів та фінансування витрат на розробку пріоритетних технологій і техніки на інвестиційних засадах, які відповідають світовим стандартам; надання державної підтримки у формуванні ринку нововведень через стимулювання замовлень на інноваційну продукцію, організації технопарків, техноінкубаторів і т.д.; часткове фінансування науково-методичного консультування; пільгове оподаткування системи вкладень підприємницьких формувань у наукове забезпечення стійкого відтворення.

Кадрове забезпечення інноваційного відтворення технічних ресурсів сільського господарства повинно здійснюватися в таких напрямках: організація системи державної підготовки та підвищення кваліфікації підприємців агробізнесу, менеджерів, працівників структурних підрозділів АПК через фінансування рівня підготовки до необхідних стандартів; створення нормативно-правової бази для функціонування навчальних і науково-дослідних установ, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації кадрів АПК на рівні відповідних світових стандартів.

Інвестиційний механізм відтворення технічних ресурсів у сільському господарстві повинен передбачати реалізацію комплексу заходів з метою підвищення ефективності агропромислового комплексу за такими напрямками: створення загальних умов функціонування сільського господарства (підтримання родючості ґрунту; технічна та технологічна модернізація виробництва, регулювання ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, створення інформаційно-консультаційного забезпечення у сфері сільського господарства, кадрове забезпечення АПК, стимулювання розвитку малих форм господарювання в агропромисловому комплексі); досягнення фінансової стійкості сільського господарства (підвищення доступності кредитів, нейтралізація та мінімізація ризиків у сільському господарстві на основі системи антикризового управління).

Для відтворення матеріально-технічної бази важливим є не лише оновлення техніки, але і її ремонтно-технічне обслуговування, оскільки вітчизняна техніка менш надійна в експлуатації та менш продуктивна, має більшу метало- і енергомісткість, ніж іноземна. Окрім того, зарубіжній техніці властива висока комфортність.

Основними учасниками системи ремонтно-технічного сервісу є: підприємства-виробники технічних засобів; підприємства, які здійснюють матеріально-технічне постачання; служби ремонтно-технічного агросервісу; товаровиробники сільськогосподарської продукції. На ринку сільськогосподарської техніки для удосконалення технічного обслуговування доцільно забезпечити розвиток таких суб'єктів: корпорації з матеріально-технічного забезпечення, агропостач, постачальницькі кооперативи, центри технічного сервісу сільськогосподарської техніки конкретного заводу-виробника, спеціалізовані підприємства з ремонту сільськогосподарської техніки, районні та міжрайонні агросервісні підприємства й об'єднання, залежні та незалежні дилерські, а також приватні агросервісні підприємства.

Сутність відтворювального процесу виражається закономірностями одночасного здійснення повного та часткового відтворення технічних засобів виробництва. Ці закономірності закладено конструкцією сучасних технічних засобів виробництва, змінюються у міру вдосконалення машин і накопичення зносу. Дослідження свідчать, що для сучасних машин лише з метою технічного обслуговування і ремонту необхідно випускати запасні частини у вартісній оцінці, яка дорівнює вартості нового зразку техніки. За умови використання технічних засобів поза межами амортизаційного терміну служби необхідно випускати запасних частин у 1,5 раза більше.

Амортизація як економічний процес виробництва повинна забезпечити відтворення технічних ресурсів на інноваційній основі. В умовах обмеження власних коштів у сільськогосподарських підприємствах для максимально можливого подовження термінів їх експлуатації, навіть за межами економічної доцільності, з метою забезпечення продовольчої безпеки. При цьому повне відтворення технічних засобів може бути реалізовано як на існуючій, так і на модернізованій основі.

Очевидно, що якщо у господарствах використовується нова сучасна техніка, амортизаційні відрахування, здійснені у початковий період її експлуатації, можуть бути використані на розширене відтворення. І навпаки, за використання фізично і морально застарілого парку машин, суми амортизаційних відрахувань скорочуються, забезпечують відтворювальний процес, як правило, на існуючій основі.

Закономірності руху технічних засобів у межах економічно доцільних термінів служби формують основу до введення у виробничий процес нових зразків техніки до вибуття тих, по яких нараховано амортизацію. Нові види техніки забезпечують розширене відтворення на сучасній модернізованій основі, що сприяє покращенню умов її продуктивного використання.

Відповідно до теорії руху засобів виробництва, їх обороту, розширене відтворення може бути успішно реалізованим лише після того, як буде забезпечено просте відтворення. Нині у вітчизняній практиці, враховуючи динаміку поставок і вибуття техніки, просте відтворення не забезпечено. Пріоритетним завданням сучасного розвитку сільськогосподарського виробництва є забезпечення рівня простого відтворення на існуючій та модернізованій основі.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, обґрунтованим буде висновок про те, що з метою забезпечення дієвості економічного механізму технічних ресурсів сільського господарства необхідно забезпечувати його трансформацію складових та удосконалення, що має покладатися на державу та інвесторів. При цьому необхідно враховувати фактори, які впливають на цей важливий процес: джерела фінансування, постачальники ресурсів, якісне ремонтно-технічне обслуговування сільськогосподарської техніки, виважена амортизаційна політика, пільгове оподаткування, кваліфікація працівників, що безпосередньо працюють із технікою та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кісіль М. І. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / М.І. Кісіль, М.Ю.Коденська, П.Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.
2. Пасько О. В. Відтворення основних засобів аграрних підприємств у сучасних умовах / О. В. Пасько. – Суми: ВАТ "СОД", Козацький вал, 2004. – 102 с.
3. Сатир Л.М. Ефективність модернізації технічного потенціалу молочного скотарства / Л.М. Сатир // Аграрний вісник. – 2012. – №11. – С. 65–68.
4. Шкляр В.Б. Становлення і розвиток ринку матеріально-технічних засобів в аграрному виробництві / В.Б. Шкляр // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 117–121.
5. Джупина Ю. І. Ринок матеріально-технічних засобів агропромислового комплексу України / Ю.І. Джупина // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 126-134.
6. Петров В. М. Забезпечення зернозбиральними комбайнами сільського господарства України та іноземних країн / В. М. Петров, А. В. Токар // Вісник Харківського нац. аграр. ун-ту ім. В. В. Докучаєва : зб. наук. пр. – 2009. – № 6. (Серія "Економічні науки"). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2010_6
7. Іванишин В. В. Роль лізингу в забезпеченні сільськогосподарських підприємств засобами механізації : [наук. вид.] / В. В. Іванишин. – К.: ЕКО, 2003. – 292 с.

REFERENCES

1. Kisil' M. I. Investycijna pryvabylivost' agrarno-promyslovogo vyrobnyctva regioniv Ukraïny / M.I. Kisil', M.Ju.Kodens'ka, P.T. Sabluk. – K.: NNC IAE, 2005. – 478 s.
2. Pas'ko O. V. Vidtvorennja osnovnyh zasobiv agrarnyh pidpryjemstv u suchasnyh umovah / O. V. Pas'ko. – Sumy: VAT "SOD", Kozac'kuj val, 2004. – 102 s.
3. Satyr L.M. Efektyvnist' modernizacii' tehničnogo potencijalu molochnogo skotarstva / L.M. Satyr // Agrarnyj visnyk. – 2012. – №11. – S. 65–68.
4. Shkljar V.B. Stanovlennja i rozvytok rynku material'no-tehničnyh zasobiv v agrarnomu vyrobnyctvi / V.B. Shkljar // Ekonomika APK. – 2003. – № 5. – S. 117–121.
5. Dzhupyna Ju. I. Rynok material'no-tehničnyh zasobiv agropromyslovogo kompleksu Ukraïny / Ju.I. Dzhupyna // Ekonomika APK. – 2004. – № 11. – S. 126 134.
6. Petrov V. M. Zabezpečennja zernozbyral'nymy kombajnamy sil'skogo gospodarstva Ukraïny ta inozemnyh kraïn / V. M. Petrov, A. V. Tokar // Visnyk Harkivs'kogo nac. agrar. un-tu im. V. V. Dokuchajeva : zb. nauk. pr. – 2009. – № 6. (Serija "Ekonomični nauky"). – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2010_6
7. Ivanyshyn V. V. Rol' lizyngu v zabezpečenni sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv zasobamy mehanizacii' : [nauk. vyd.] / V. V. Ivanyshyn. – K.: EKO, 2003. – 292 s.

Концептуальные основы развития рынка сельскохозяйственной техники в Украине

В.Е. Скоцик

В статье рассмотрены теоретические и методические основы формирования и регулирования рынка сельскохозяйственной техники, технических и производственных услуг, проведен анализ современного состояния технического обеспечения сельскохозяйственных товаропроизводителей и ценообразования на технические средства производства, исследованы организационные основы формирования рыночной инфраструктуры и экономические отношения между субъектами рынка. Определены также экономические приоритеты государственной технической политики в агропромышленном комплексе и условия возрождения отечественного сельскохозяйственного машиностроения, направления совершенствования ценовой политики и других экономических рычагов восстановления платежеспособности аграрных предприятий.

Ключевые слова: рынок, сельскохозяйственная техника, технический сервис, конкурентоспособность, сельскохозяйственное машиностроение, техническая политика, кооперация, машинно-технологические станции, цена и ценообразование.

Надійшла 28.10.2014 р.

УДК 331.101.26

СКРИНЬКОВСЬКИЙ Р.М., канд. екон. наук

uan_lviv@ukr.net

СИТАР Л.Й., канд. екон. наук

sytar09@mail.ru

Львівський університет бізнесу та права

ЯКІСТЬ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті уточнено сутність категорії “якість праці персоналу”. Розкрито основні залежності, що розкривають якість роботи (результативність діяльності) підприємства (систему “інформація – ресурс – час”), а саме: доцільність, технологічність, ефективність, своєчасність, інтенсивність, швидкість. Представлено математичний опис розрахунку якості праці персоналу (управлінського, виробничого). Встановлено, що ключовим чинником якості праці персоналу виступає якість його освітньо-фахового потенціалу.

Ключові слова: якість праці, працівники, освітньо-фаховий потенціал, управлінський персонал, виробничий персонал, підприємство.

Постановка проблеми. Важливість та необхідність дослідження якості праці персоналу (управлінського, виробничого), адекватного оцінювання та постійного його покращення зумовлені тим, що без цього неможливо вирішити весь комплекс завдань стосовно забезпечення формування та розвитку підприємства в перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання і прикладні аспекти якості праці були та залишаються об’єктом наукових досліджень. Різні аспекти цієї проблеми досліджували такі вчені-економісти: О. Кузьмін, А. Лизанець, Е. Лібанова, Л. Лутай, Л. Мороз, С. Решміділова, В. Стефінін, Л. Янковська та інші [1–10]. Однак, незважаючи на вагомий результат стосовно визначення чинників забезпечення та розробки напрямів покращення якості праці персоналу, залишається низка проблем, а саме: сутність категорії “якість праці персоналу”; засоби оцінювання якості праці (ЯП) працівників; ключові чинники формування ЯП управлінського та виробничого персоналу.

Мета і завдання дослідження – визначення ролі та місця якості праці персоналу в контексті забезпечення ефективного розвитку підприємства.

Матеріал і методика досліджень. Для досягнення поставленої мети використано методи систематизації та структурно-функціонального й логічного узагальнення, монографічний та методи графічного поєднання результатів дослідження.

Результати досліджень та їх обговорення. В результаті аналізу літературних джерел [1–6; 9; 10] та з урахуванням проведених досліджень у працях [7; 8], однозначно необхідно погодитись з думкою Л. Лутай [3], що якість праці (ЯП) персоналу є конкретною дефініцією, від якої залежить якість роботи підприємства або результативність його економічної діяльності (рис. 1), з одного боку, яка характеризує якісний склад працівників – з іншого.

Працівників суб’єкта господарювання (організації) поділяють на [1, с. 42–43; 7, с. 16; 8, с. 22]:

- 1) управлінський персонал (здійснюють свою діяльність у процесі управління підприємством);
- 2) робітників (виробничий персонал основного та допоміжного виробництв). Основні робітники створюють безпосередньо матеріальні цінності, виконують роботи, надають послуги, а допоміжні працівники – забезпечують їх діяльність (роботу). Такий поділ робітників підприємства залежить від спеціалізації та виду діяльності суб’єкта господарювання.

Процес функціонування організації (підприємства) як відкритої системи наведено на рис. 2 [1, с. 43; 8, с. 22–23].

Можна стверджувати: якісний склад працівників підприємства (ситуаційний фактор організації) є рушійною силою, яка забезпечує досягнення його цілей (ефективну діяльність та розвиток).

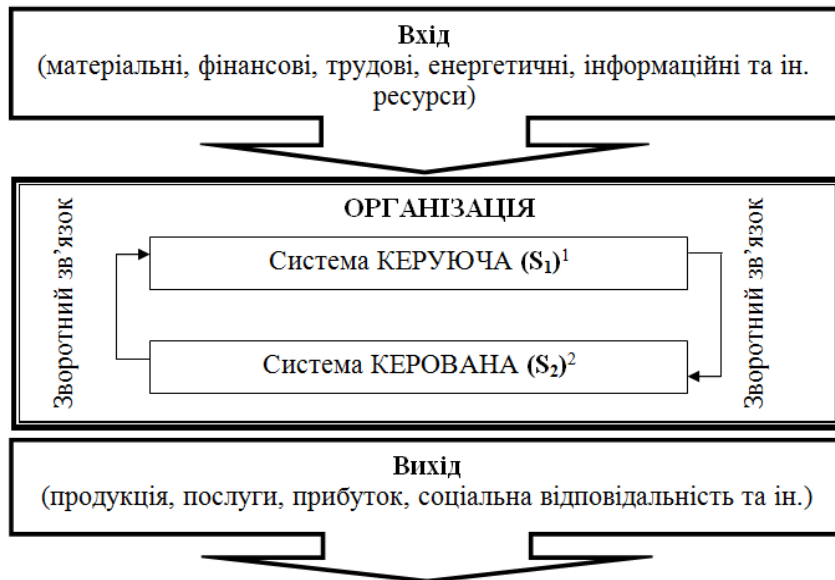
Варто також відмітити, що [8, с. 20]: “У 1991 р. Папа Римський Іоанн Павло II (англ. S. Iohannes Paulus PP. II) в одній з робіт зазначав, що раніше визначальними факторами виробництва були земля, потім, праця і т.д., а сьогодні – це людина та її знання, де знання – це ресурс, який забезпечує вихід з економічної кризи, дозволяє збільшити прибуток підприємства тощо”.

Доцільність – зіставлення фактично отриманих результатів діяльності підприємства і суспільно очікуваних наслідків його функціонування (або очікувань користувача отриманих результатів)

Рисунок 1. Основні залежності, що розкривають результативність економічної діяльності підприємства (система “інформація – ресурс – час”)

Джерело: [8, с. 27] (на підставі інформації з [5])

¹ Керуюча система (S_1) – підсистема організації, основним завданням якої виступає вироблення управлінських рішень (тобто результатів альтернативної формалізації економічних, адміністративних, технологічних та соціально-психологічних методів менеджменту [1, с. 165]), завдяки яким здійснюється вплив на керовану систему організації;

² Керована система (S_2) – під впливом управлінських рішень забезпечує досягнення цілей підприємства (тобто очікуваний результат діяльності підприємства).

Рисунок 2. Процес функціонування організації як відкритої системи

Джерело: [1, с. 43; 8, с. 22–23]

У науковій праці Л. Мороз [4] зазначено, що ЯП виробничого персоналу (з кільнісного погляду) може розраховуватись за формулою (1) [2, с. 163]:

$$K_1 = K_n - \sum_{i=1}^m R_i \times S_i, \quad (1)$$

де K_1 – коефіцієнт якості праці (ЯП);

K_n – коефіцієнт, прийнятий за норму ЯП ($K_n = 1$);

R_i, S_i – відповідно коефіцієнт та рівень зниження за i -м показником;

$i = 1; m$ – кількість показників, що характеризують ЯП.

Варто погодитись з думкою А. Лизанець [2, с. 163], що більш універсальним показником ЯП, який може бути використаний як щодо виробничого, так і управлінського персоналу, є показник (K_2) – формула (2) [6]:

$$K_2 = 1 - \sum_{i=0}^m K_i \times P_i, \quad (2)$$

де K_2 – коефіцієнт зниження за кожний випадок i -го виду від'ємних відхилень у роботі;

P – кількість допущених випадків одного виду відхилень у роботі;

m – кількість назв можливих дефектів у роботі.

Поряд з тим, що стосується менеджерів (керівників низової ланки; керівників середньої ланки; керівників вищої ланки), то для них коефіцієнт ЯП доцільно визначати як середньозважене значення коефіцієнтів ЯП підпорядкованих їм підрозділів підприємства.

Відповідно до цього та як свідчить аналіз літературних джерел [1 – 4; 6; 9; 10], компонентний склад ЯП персоналу необхідно розглядати у горизонтально-кількісному аспекті як: 1) ЯП окремого працівника організації (управлінця, робітника); 2) ЯП організації (підприємства), що окреслює сумарний стан ЯП персоналу суб'єкта господарювання.

Встановлено, що основним і визначальним чинником ЯП персоналу (управлінського, виробничого) виступає якість його освітньо-фахового потенціалу (ОФП). ОФП персоналу – можливості (природні здібності, обдарованість), знання та уміння (освіта), компетентність і практичні навички (фах), якими працівники (найважливіший ситуаційний фактор) оволоділи у навчальних закладах (виходячи зі структури освіти) чи за допомогою самоосвіти (теоретичний аспект), а також у ході трудової діяльності (практичний досвід) і які можна застосувати в необхідному соціально-економічному спрямуванні, а саме для забезпечення формування та розвитку підприємства в перспективі [8, с. 20-21].

Висновки. Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду показало, що під якістю праці персоналу слід розуміти конкретну дефініцію, від якої залежить якість роботи підприємства або результативність його економічної діяльності, з одного боку, та яка характеризує якісний склад працівників – з іншого. Основним і визначальним чинником якості праці персоналу виступає якість його освітньо-фахового потенціалу (як управлінського, так і виробничого). Перспективи подальших розвідок в обраному напрямі полягають у формуванні критеріїв (складових) оцінювання якості праці персоналу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін О.Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: [навч. посібн.] / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – [3-тє вид., доп. і перероб.]. – Львів: Нац. ун-т “Львів. політехн.” (Інф.-вид. центр “ІНТЕЛЕКТ+”ІПДО), “Інтелект-Захід”, 2007. – 384 с.
2. Лизанець А.Г. Теоретичні основи і прикладні аспекти управління якістю праці на підприємстві / А.Г. Лизанець // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 12. – С. 160-167.
3. Лутай Л.А. Методологія якості праці: науково-практичні проблеми та шляхи їх вирішення / Л.А. Лутай // Вісн. Донецького ун-ту. – Серія В: Економіка і право. – 2007. – Вип. 2. – С. 28-36.
4. Мороз Л.І. Якість праці та продукції як взаємозалежні чинники управління виробничим процесом підприємства / Л.І. Мороз // Проблеми економіки та управління: Вісн. нац. ун-ту “Львівська політехн.”. – Вип. 725. – Львів, 2012. – С. 313-322.
5. Олексюк О.І. Результативність діяльності підприємств як основа формування їх інвестиційної привабливості / О.І. Олексюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 3. – С. 21-26.
6. Решміділова С.Л. Встановлення сутності якості праці як соціально-економічної категорії / С.Л. Решміділова // Формування ринкової економіки: Збірник наук. праць. – Т.2: Управління персоналом в організаціях. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 248-254.

7. Скриньковський Р.М. PS-менеджмент: концепція та еволюція / Р.М. Скриньковський, Т.Б. Процюк // Економіка. Фінанси. Право: інформац.-аналіт. журнал. – 2013. – № 8. – С. 15-23.
8. Скриньковський Р.М. Освітньо-фаховий потенціал персоналу як фактор впливу на інвестиційну привабливість підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07 / Р.М. Скриньковський; Львівський ун-т бізнесу та права. – Львів, 2014. – 233 с.
9. Стефінін В.В. Якість праці: чинники забезпечення та напрями поліпшення: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07 / В.В. Стефінін; Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України. – Х., 2008. – 20 с.
10. Taylor F.W. (1911). Scientific Management. Comprising Shop Management, The Principles of Scientific Management and Testimony Before the Special House Committee. Harper & Row, 1911 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.marxists.org/reference/subject/economics/taylor/principles/index.htm> .

REFERENCES

1. Kuzmin, O. Ie. (2007). Teoretychni ta prykladni zasady menedzhmentu [Theoretical and applied principles of the management]. Lviv : Intellect-Zakhid. [in Ukraine].
2. Lyzanets, A. G. (2013). Teoretychni osnovy i prykladni aspekty upravlinnia yakistu pratsi na pidpriemstvi [The theoretical basis and practical aspects of quality management in the enterprise]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 12, 160-167. [in Ukraine].
3. Lytai, L. A. (2007). Metodologia yakosti pratsi : naykovo-praktychni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [The methodology of the quality of work: scientific and practical problems and their solutions]. *Visnyk Donetskooho universytetu*, 2, 28-36. [in Ukraine].
4. Moroz, L. I. (2012). Yakist pratsi ta produktsii yak vzaiemozalezni chynnyky upravlinnia vyrobnychym protsesom pidpriemstva [Quality work and the products as interdependent factors of management of production process the company]. *Problemy ekonomiky ta upravlinnia, Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnika"*, 725, 313-322. [in Ukraine].
5. Oleksuk, O. I. (2009). Rezultatyvnist diialnosti pidpriemstv yak osnova formuvannia yikh investytsiinoi pryvablyvosti [Effectiveness of enterprises as a basis for forming their investment attractiveness]. *Investytsii : praktyka ta dosvid*, 3, 21-26. [in Ukraine].
6. Reshmidiolova, S. L. (2005). Vstanovlennia sutnosti yakosti pratsi yak sotsialno-ekonomichnoi katehorii [Establishing the nature of work as a socio-economic category]. *Formuvannia rynkovoï ekonomiky, KNEU*, 2, 248-254. [in Ukraine].
7. Skrynkovskiy, R. M. (2013). PS-management : kontseptsii ta evolutsia [PS-Management: Concepts and Evolution]. *Ekonomika. Finansy. Pravo : Informatsiino-analitychnyi zhurnal*, 8, 15-23. [in Ukraine].
8. Skrynkovskiy, R. M. (2014). Osvitno-fakhovi potentsial personaly yak faktor vplyvu na investytsiinu pryvablyvist pidpriemstva [Educational and professional potential as a factor of influence on the investment attractiveness of the enterprise]. *Dysertatsia k.e.n. : 08.00.07, Lvivskiy universytet biznesu ta prava*, 233. [in Ukraine].
9. Stefinin, V. V. (2008). Yakist pratsi : chynnyky zabezpechennia ta napriamy polipshennia [Quality of work : maintenance factors and ways of improving]. *Avtoreferat dysertatsia k.e.n. : 08.00.07, Instytut demohrafiï ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrainy*, 200. [in Ukraine].
10. Taylor F. W. (1911). Scientific Management. Comprising Shop Management, The Principles of Scientific Management and Testimony Before the Special House Committee. Harper & Row, 1911 Retrieved from <http://www.marxists.org/reference/subject/economics/taylor/principles/index.htm>. [in English].

Качество труда персонала как фактор эффективного развития предприятия

Р.М. Скриньковский, Л.И. Сытар

В статье раскрыта сущность категории "качество труда персонала". Показаны основные зависимости, раскрывающие качество работы (результативность деятельности) предприятия (система "информация–ресурс–время"), а именно: целесообразность, технологичность, эффективность, своевременность, интенсивность, скорость. Представлено математическое описание расчета качества труда персонала (управленческого, производственного). Установлено, что ключевым фактором качества труда персонала выступает качество его образовательно-профессионального потенциала.

Ключевые слова: качество труда, работники, образовательно-профессиональный потенциал, управленческий персонал, производственный персонал, предприятие.

Надійшла 27.10.2014 р.

УДК 338.4311

SOKOLSKA T.V., Ph.D. in Economics

Bila Tserkva National Agrarian University

AGRICULTURE OF UKRAINE: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

У статті представлено стан та проблеми розвитку агропродовольчого виробництва в Україні. Досліджено основні чинники, що блокують економічний розвиток агросфери, зокрема: диспропорції між окремими галузями АПК, недостатня забезпеченість фінансовими ресурсами, низький рівень технічного та технологічного оснащення, значний обсяг імпорту продовольства, скорочення частки державної підтримки тощо.

Обґрунтовані основні напрями державного регулювання аграрного виробництва в частині фінансової підтримки виробників через механізм здешевлення кредитів, виплати дотацій, що сприятиме підвищенню окупності витрат та прибутковості. Особливий акцент зроблено на розвиток аграрної освіти і науки.

Ключові слова: сільське господарство, перспективи розвитку, економічний ріст, диспаритет, державне регулювання, аграрна освіта та наука.

Problem definition and its relation to important scientific or practical issues. Agriculture may stop being a source of growth of the national economy. Apart from the obvious scales of the industry and its ability to ensure the economic growth demonstrates the potential of market and non-market sub-sectors of agriculture which stimulates high growth in other sectors of the economics through the multiple effect. According to the World Bank estimations based on a comparison of the world countries rates, GDP growth due to the growth of agriculture, is at least twice as efficient in poverty reducing as GDP growth obtained in other industries.

Analysis of recent researches and publications. The problem of the Ukrainian agricultural development efficiency has been discussed in the papers of famous national economists like O.Shubrasv`ka, B.Pasxaver, V. Andrijchuk, O.Shy`chak, P. Sabluk, L. Moldavan etc. But nowadays, the problem of forming an efficient mechanism which will create opportunities for economic development of agrarian sphere is still unsolved.

Aim of the our research is identify of main development prospects of domestic agriculture sector for create opportunities of economic growth in national economy.

The main results of reseach. Agriculture is the foundation of the economy of any country. Even the most progressive industrial countries invest big money into domestic agriculture development. It provides vital human products like food and raw materials for the consumer goods production

In Ukraine agricultural sector has always occupied a leading position in solving its economic and social problems. It is agriculture growth that we hope to provide poverty overcoming and to take our country among industrialized countries.

The agricultural sector concentrates natural resource potential, varied favorable climatic conditions which creates opportunities for the production of high-quality agricultural products, food security, positioning the country in the global food market. In the 2013 year 17,53 % of the employed population are engaged in agriculture; 9,1% of gross domestic product is produced in it.

In addition, its development is important in the view of the preparation of Ukraine's accession to the EU since agricultural products and food industry make a significant part of Ukrainian exports. Nowadays food products exports has replaced the decrease in exports of Ukraine traditional industries like metal manufacture and chemical industry.

Land is one of the key factors in the development of agricultural. Ukraine is the world second country in terms of arable land share in the total area of the country. Arable land makes 56% of total area of the country. The bigger is the share only in Denmark – 58.9 % of the area is cultivated [1]. By the beginning of 2014 the total agricultural land area was 41525,8 thousands hectares (70,8% of the total in Ukraine) of which 32525,5 thousands hectares was made up by arable land [2].

The industry has been in a very difficult financial and economic conditions recently, and it has faced a number of significant challenges like:

- extremely limited opportunities in drawing investments and loans;
- ineffective system of registration of leasing rights of agricultural land;
- excessive regulation in economic activity, which creates opportunities for corruption;
- the lack of legislation aimed to the facilities economic activity in agriculture;
- disparity in prices for inputs in agriculture: fertilizers, pesticides, fuel and agricultural products.

However, even under a deep crisis, the industry keeps growing (Figure 1).

Analysis of dynamics of agriculture production is shows that in 2013 year the indices of gross agriculture production increased in comparison with the 2012.

Specifically, in 2013 the gross production volume in agricultural sector amounted to UAH 253.7 billion, which exceeded the record of 2011 by \$20 billion when the amount of agriculture products made 233.7 billion. USD. (in prices of 2010) [2].

However, this growth in agriculture can not be considered sustainable because it is provided due to large agricultural market enterprises - holdings - and favorable conditions in world commodity markets, while the most advantageous in terms of the strategic objectives of investment in modern technology, innovation, and science are not implemented.

A large-scale concentration of land use has been taking place since 2004. It is evident in leased land area increase, as well as in new holdings rapid creation, vertically and horizontally integrated structures, which include not only agricultural formation, but also processing enterprises, elevators, transport and trade organizations, research institutions and others.

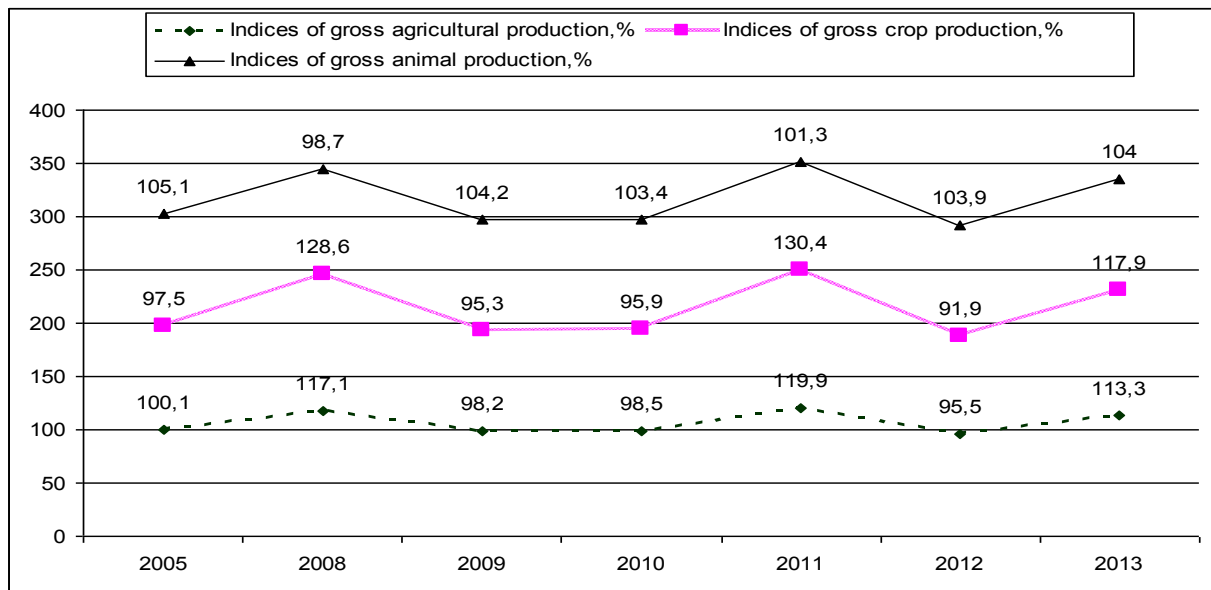

Figure 1. **Agricultural production Dynamics** (comp. with the previous year)

They concentrate hundreds of thousands of hectares of land and monopolize the benefits of international trade in agricultural products and food. Most of them use IPO to raise funds for further development and expansion, alongside with the possibility to register the parent company offshore to optimize their financial flows.

Nowadays there are 75 holdings in Ukraine, their land banks size has reached about 6 million hectares, or 16% of the total area of agricultural lands owned and used by agricultural enterprises and individuals. A typical feature of economic holdings is unsustainable land use, crop rotation failure, excessive use of pesticides, herbicides and crop protection products. Increasing exports of grains and oilseeds reinforces the image of Ukraine as a supplier of raw materials.

As to the environmental situation, it is characterized with catastrophic state of the soil (almost a third of all arable land is eroded), depletion of land resources by the tenants. Breaking crop rotation and rational crops structure demands they have been growing the most profitable crops – wheat, barley, sunflower and canola, corn for years.

Financial position of the agricultural sector deteriorates with the increase in incomes of agricultural holdings, grain traders, processors, and other agribusiness representatives, their development potential is exhausted, the level becomes threatening rural communities development level is getting worse, only 20% of population are employed in agriculture. 26 villages disappear annually from the map of Ukraine [3]. Unemployment level has been rising.

The agricultural holdings reduce labor costs through the wide decrease in the number of employees (they provide employment only to one fifth of the working-age rural population). The industry is characterized with the lowest wages among other labour activities (except for fishing and hunting) which is lower than the average national salary.

Table 1. – **Average monthly nominal wage by type of economic activity** (hryvnya)

Indicators	2010	2011	2012	2013
Total	2239	2633	3026	3265
Agriculture, forestry and fishing	1472	1853	2086	2340
including agriculture	1430	1791	2026	2270
Industry	2570	3107	3478	3763
of which food, beverages and tobacco goods production	2138	2545	2891	3110
Constructions	1758	2270	2516	2702
Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	1877	2342	2704	3010
Transportation and storage, postal and courier activities	2658	3071	3412	3589
Accommodation and food service activities	1455	1777	2055	2249

Source: Developed by Statistical Yearbooks of Agriculture in Ukraine [3].

The real and hidden unemployment raises the population migration and the subsequent deformation of its sex and age structure. The birth rate in the rural population per 1000 people dropped from 12,7 in 1990 to 11,4 persons in 2012 while the mortality rate increased from 12,1 to 14,5 thus making the natural increase negative (3,1 persons per 1000) [4]. As a result, villages are becoming depopulated, some of them even disappear. There are 8 thousand villages in Ukraine which have lost the opportunity of the population self-reproduction.

The social infrastructure in rural areas has been getting deteriorated significantly. During 2000-2013 the number of preschool institutions decreased by 46%, district hospitals - by 41.5%, shops - by 53.4%, restaurant industry objects - by 25.2%.

Only 22% of villages have electricity and only 2.6% of the are equipped with drainage system. Nowadays 1087 villages are not covered with regular bus service, 109 of them have no paved entrances. Modern private sector is represented mainly with small private farms (over 9 million of rural and urban households with land-use, including 4.5 million of private households) owning 55% of the industry gross production.

Low efficiency of agricultural production is typical of most farms as the yield of grain and leguminous crops in Ukraine was 39,9 center / ha, average milk yield per cow in Ukraine was 4446 kg while in the abovementioned the figures were 8202, 9593, 7083, 6242 kg, respectively [2].

As to the financial results of the agricultural enterprises before taxation, they were 29602,8 mln hrn in 2013 which was 72281,9 mln hrn less than in 2012.

Table 2. – **Financial results before taxation by type of economic activity** (millions hryvnya)

Indicators	2010	2011	2012	2013
Financial results before tax-ation	58334,0	122210,0	101884,7	29602,8
Agriculture, forestry and fishing	17291,8	25565,9	26992,7	16005,4
including agriculture, hunting and respective services	17305,2	25345,4	26843,1	15859,1
Industry	31221,1	58662,3	21353,4	13204,5
Construction	-4418,2	-3845,8	-71,1	-5547,2
Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	14883,5	21591,5	9608,0	-8572,5
Transporting and storage, postal and courier activities	5058,9	8741,4	7524,9	2470,1

Source: Developed by Statistical Yearbooks of Agriculture in Ukraine [3].

Among the main factors that block economic development of agrarian sector are: disparities between different areas of agriculture, insufficient provision with financial resources, a large volume of food imports, reducing the share of government support, poor technical and technological outfit etc.

The discrepancy in prices for raw industrial resources and the goods sold resulted in an capital outflow from the agricultural sector, it inhibits the development of relations between agriculture and other sectors. For example, prices for basic grains have grown by 12 times, on diesel fuel – by 86 times, and electricity prices have increased by 152 times over the past 15 years. Under constantly rising prices for energy, fuel and lubricants, fertilizers and farm machinery, under low purchase prices for agriculture products, many companies pull out their previous activities.

Poor equipment and technology and technology level which decelerates efficient functioning of the agrarian sector is a direct factor blocking economic growth under the current development of agriculture.

The amount of all tractors decreased by 54.21% during 2000-2013, grain harvesters number - by 53.8%, milking machines – by 66.56% (tab. 3).

Table 3. – **Agricultural machinery in agricultural enterprises**

Indicators	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Tractors, thsd. pcs	318,9	216,9	151,3	147,1	150,1	146,0
per 1000 ha of arable land, pcs	11	11	8	8	8	11
Grain harvester combines, thsd. pcs	65,2	47,2	32,8	32,1	32,0	30,0
per 1000 ha of grain sown area (without maize), pcs	6	5	4	4	4	4
Maize harvester combines, thsd. pcs	7,9	4,8	2,5	2,3	2,1	2,0
per 1000 ha of maize sown area, pcs	8	5	1	1	1	1
Potato harvester combines, thsd. pcs	3,6	1,9	1,7	1,7	1,6	1,5
per 1000 ha of potatoes sown area, pcs	133	117	59	49	40	16
Beet diggers, thsd. pcs	13,0	8,5	4,2	3,8	3,6	3,0
per 1000 ha of sugar beet (factory) sown area, pcs	16	17	9	8	9	13
Flax harvester com-bines, thsd. pcs	1,7	1,0	0,5	0,4	0,3	0,3
per 1000 ha of flax sown area, pcs	72	41	8	7	6	1
Milking, equipment, thsd. pcs	33,5	16,8	10,9	10,8	11,2	11,2

Source: Developed by Statistical Yearbooks of Agriculture in Ukraine [3].

The main causes of the agriculture enterprises poor logistics are:

- lack of equity funding sources for technical re-equipment.
- increase in prices for new farm machinery. The average tractor price in 2013 increased by 59.34% compared to 2010, grain harvesters price - by 40.27%, corn harvesters price - by 94.14%, feed harvesters - by 32.03%, beet harvesters - by 180.23%.
- reduce in the state support for machinery park modernization by means of financial leasing program. According to the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, AIC needs 40 thousand tractors [5].

Organic fertilizers volumes are reduced due to the financial economic crisis in Ukraine. Also, agricultural products procurement and marketing infrastructure is poor, which causes significant losses in storage and transportation. Most elevators, built during the Soviet era, have outdated equipment and do not meet modern requirements for grain storage.

All the abovementioned factors indicate a lack of targeted policy measures aimed at ensuring the sustainability of the national food market and using potential benefits from Ukraine's presence in the world food markets.

Another major problem for farmers in the Ukraine is the high loan interest rates.

According to the NBU, in 2013 interest rates on agriculture loans amounted to 22-24% per annum.

Ukraine has no agriculture insurance protection system against weather risks. In agriculture insurance risks are covered for less than 5% of the total acreage area, while for most leading countries this figure rises to 70-80%.

Thus, due to considerable number of unprofitable enterprises and comparatively low standards for agriculture production profit, the productive capital slow turnover, due to significant difference between the production time and work periods as well as poor protection of investors rights there is a low level of investment of the agricultural sector in Ukraine.

To solve the problem we need: to increase and ensure the appropriate use of funds for state support of agricultural sector; to take steps to mitigate inter-sectoral imbalances in economic relations and to create conditions for their alignment to ensure profit margins in agriculture at the level which is not lower than the average national economics.

To improve the financial condition of agricultural enterprises we need to improve credit policy, the essence of which is to reduce interest rates and to stimulate long-term loans. Implementing Institute of land sale and mortgage in Ukraine will open new opportunities for agricultural producers as well. It will allow implementing new financial schemes by purchasing agricultural machinery, in particular, to get a loan for purchasing necessary equipment by private owners is possible with a loan against privatized land.

State regulation of the sustainable development of agrarian sphere is reasonable to carry on under the following approaches:

- strict management of critical aspects of agricultural activities (using pesticides, herbicides, fertilizers, environmental impact of large livestock farms, compliance with crop rotation etc.);
- to introduce legislative techniques of financial and economic incentives for economic agents, subject to crop rotation, under implementation of measures preventing soil degradation and to legitimize responsibility for the requirements non-compliance.

For example, government support may be granted only to producers who observe crop rotation, take measures to prevent land degradation, and use well-handled fertilizers and pesticides.

Farmers can expect to receive budget support for any government program if they follow rules and requirements of sustainable agriculture farming.

However, at the current stage of development of our state budget in the absence thereof budget funds we need to improve significantly the environmental responsibility of all business entities, nature users and nature contaminants on the legislative level. Violation of the requirements of resource and environmental security should be punished with administrative, economic and criminal liability for the environmental damage caused.

It should be noted that at present the main directions of state regulation of agricultural production in Ukraine are: financial support to producers through the cost reduction mechanism; milk and meat subsidies payments; surcharges for increased weight condition young cattle, conditioned pigs and broilers, thereby increasing profitability and recovery cost.

State support of agricultural education and science is rather important for the economic growth of agricultural production because through generation of educated professionals for sustainable development we can get weighty guarantees of balancing economic growth and sustainable use of the environment for present and future generations.

Ukraine must seek to expand exchange programs that allow young Ukrainian students to undergo practical training in agriculture and to attend technical colleges and universities abroad.

Thus, the current state of agricultural production in Ukraine needs to complete the agrarian reform urgently.

Ukrainian agrarian producers set great expectations that the new government that will act prudently and transparently. Ukraine has every chance to be transformed from a raw appendage into a major player in the global food market. Agricultural production is our perspective which can be proved by the work of Bila Tserkva National Agrarian University with its modern teaching and research center where innovative technologies in animal husbandry and crops production are implemented and the students have the opportunity to study here.

Conclusions of this research and prospectives for further research in this direction. To achieve economic growth Ukraine should overcome a number of problems precluding agriculture growth, particularly declarative nature and ineffectiveness of state programs of agriculture development, poor market infrastructure, informational vacuum of rural population, lack of finance, agriculture machines park deficiency (about 10 thousand units), prices instability, technologies obsolescence, instable and ineffective legislation etc.

LITERATURE

1. Інформаційний довідник «Агробізнес України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro.uacommerce.com>.
2. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2013 рік / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 400 с.
3. Рябоконт В. П. Розвиток сільських домогосподарств в умовах трансформації аграрного сектору економіки / В. П. Рябоконт // Економіка АПК. – 2013. – № 9. – С. 12-20.
4. Населення України за 2012 рік: Демографічний щорічник / [відп. за вип. Г.М. Тимошенко]. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 449 с.
5. Механізми поліпшення техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарського виробництва в Україні [Електронний ресурс]. - режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.

REFERENCES

1. Information guide "Agribusiness of Ukraine". [Electronic resource]. - Mode of access: <http://agro.uacommerce.com>.
2. Staty`sty`chny`j zbirny`k "Sil`s`ke gospodarstvo Ukrainy`" za 2013 rik / Za red. N.S. Vlasenko. – K.: Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrainy`, 2014. – 400 s.
3. Ryabokon` V. P. Rozvy`tok sil`s`ky`x domogospodarstv v umovax transformaciyi agrarnogo sektoru ekonomiky` / V. P. Ryabokon` // Ekonomika APK. – 2013. – № 9. – S. 12-20.
4. Nasele`nny`a Ukrainy` za 2012 rik: Demografichny`j shhorichny`k / [vidp.za vy`p. G.M. Ty`moshenko]. – K.: Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrainy`, 2013. – 449 s.
5. Mexanizmy` polipshennya texniko-texnologichnogo zabezpechennya sil`s`kogospodars`kogo vy`robnyc`tva v Ukraini [Elektronny`j resur]. - rezhy`m dostupu: <http://www.niss.gov.ua>.

Сельское хозяйство Украины: состояние и перспективы развития

В статье представлены состояние и проблемы развития агропродовольственного производства в Украине. Исследованы основные факторы, блокирующие экономическое развитие агросферы, в частности: диспропорции между отдельными отраслями АПК, недостаточная обеспеченность финансовыми ресурсами, низкий уровень технического и технологического оснащения, значительный объем импорта продовольствия, сокращение доли государственной поддержки и т.д. Обоснованы основные направления государственного регулирования аграрного производства в части финансовой поддержки производителей через механизм удешевления кредитов; выплаты дотаций для способствования повышения окупаемости затрат и прибыльности. Особый акцент поставлен на развитие аграрного образования и науки.

Ключевые слова: сельское хозяйство, перспективы развития, экономический рост, диспаритет, государственное регулирование, аграрное образование и наука.

Надійшла 27.10.2014 р.

УДК 330.322:631.145

СТАРИЧЕНКО М.А., аспірант

Науковий керівник – ВАРЧЕНКО О.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто сучасний стан інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств Київської області. Доведено, що від рівня та ефективності інвестиційної діяльності залежить подальший розвиток як окремих підприємств, так і галузі в цілому. Ідентифіковано основні причини зниження інвестиційної привабливості сільськогоспо-

дарських підприємств і запропоновані заходи щодо формування сприятливої інвестиційної активності у досліджуваній галузі. Обґрунтовано систему показників визначення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. Сформовано її рівні для сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону. Окреслено перспективні напрями підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна привабливість, сільськогосподарські підприємства, ефективність, рівень інвестиційної привабливості.

Постановка проблеми. Важливу роль у відтворювальному процесі сільськогосподарського виробництва відіграють інвестиції, які забезпечують безперервне нарощування виробничої діяльності. Потреба в інвестиційних ресурсах виникає як на початковому етапі у створенні виробництва або підприємницької діяльності, так і в процесі його реалізації. Однією з необхідних умов забезпечення простого і розширеного відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників є підвищення їх інвестиційної привабливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення інвестицій в аграрний сектор економіки та інвестиційного забезпечення економічного розвитку сільськогосподарських підприємств досліджено в працях відомих вчених-економістів: В.Г. Андрійчука [1], М.Я. Дем'яненка [2], П.І. Гайдуцького [3], О.І. Гуторова [4], М.І. Кісіля [5], Т.В. Майорової [6], П.Т. Саблука [7], А. А. Пересади [8] та інших. Проте, незважаючи на величину та значущість наукових досліджень, присвячених цій проблемі, окремі питання інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств та підвищення їх інвестиційної привабливості залишаються недостатньо вивченими й потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування перспективних напрямків підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств для забезпечення ефективного функціонування в ринкових умовах.

Матеріал і методика дослідження. Матеріалами для дослідження слугували наукові праці та періодика зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів стосовно інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Методика дослідження ґрунтувалася на загальнонаукових методах економічних досліджень: абстрактно-логічний, статистичний, монографічний, узагальнення та порівняння.

Результати досліджень та їх обговорення. Зазначимо, що методологія визначення інвестиційної привабливості базується на вивченні кількісних і якісних факторів, які характеризують інвестиційну привабливість окремих сегментів інвестиційного ринку. Нині найбільш повно розроблені питання оцінки інвестиційної привабливості регіонів і галузей промисловості, привабливості (ефективності) окремих інвестиційних проектів і формування інвестиційних ресурсів підприємства за рахунок різних зовнішніх джерел фінансування. Водночас ряд найважливіших теоретичних аспектів інвестиційної привабливості підприємства потребують подальшої розробки та практичної реалізації. Зокрема, не визначено роль і місце інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання як одного з елементів інвестиційного ринку країни, немає загальноприйнятого тлумачення терміна «інвестиційна привабливість підприємства», а також єдиної класифікації інвестиційної привабливості підприємства за різними ознаками.

У науковій літературі відсутнє цілісне уявлення про систему кількісних і якісних факторів, що визначають у сукупності інвестиційну привабливість підприємства. Недостатньо висвітлені проблеми зближення взаємних інтересів усіх учасників інвестиційного процесу з позицій їх економічних переваг.

Методики розрахунку інвестиційної привабливості підприємств провідних західних консультативних фірм та інвестиційних компаній вважаються комерційною таємницею, широкому колу вітчизняних науковців вони не доступні й не адаптовані до економічних умов України.

Для отримання надійної інформації з метою розробки стратегії інвестування слід використати системний підхід до вивчення кон'юнктури інвестиційного ринку. Кожний об'єкт інвестиційного ринку володіє власною інвестиційною привабливістю і водночас залежить від усіх об'єктів інвестиційного ринку. Інвестиційна привабливість підприємства визначається інвестиційною привабливістю галузі, регіону та держави [9]. Отже, інвестиційну привабливість підприємства можна розглядати як складну систему, що об'єднує певну сукупність взаємопов'язаних між собою елементів оцінки. Системний підхід до оцінки інвестиційної привабливості підприємства вимагає враховувати інвестиційну привабливість регіону, в якому знаходиться підприємство, його галузеву належність, а також інвестиційну привабливість країни.

Приведення різномірних величин до єдиної шкали вимірювання здійснено нами методом кількісного виміру якості, через сукупність властивостей об'єкта інвестування із позиції задоволення вимог інвестора отримувати дохід на вкладений капітал. Це припущення дало можливість сформулювати основні підходи до розробки кваліметричної моделі оцінки інвестиційної привабливості підприємства із використанням системи кількісних та якісних факторів, що характеризують фінансовий стан підприємства і зовнішнє середовище. Алгоритм розробки моделі включає в себе такі етапи: побудова ієрархічної структурної схеми («дерева») властивостей; розрахунок коефіцієнтів вагомості властивостей; обчислення значень абсолютних показників властивостей і приведення їх до єдиного масштабу виміру; розрахунок інтегрального показника – коефіцієнта інвестиційної привабливості підприємства.

У побудованій дворівневій моделі інвестиційної привабливості підприємства (рис. 1) факторами першого рівня визначено фінансовий стан, ресурсний потенціал, ефективність діяльності та управління підприємством і зовнішнє середовище, другого – фінансові коефіцієнти, показники ресурсного потенціалу (кадрового потенціалу, ступінь придатності основних фондів і ефективності використання земельних ресурсів), показники ефективності діяльності й управління підприємством (фондовіддача, продуктивність праці, рентабельність виробництва тощо) і фактори зовнішнього середовища (інвестиційний клімат регіону, інвестиційна привабливість галузі, ступінь конкуренції на ринку та ін.) [10].

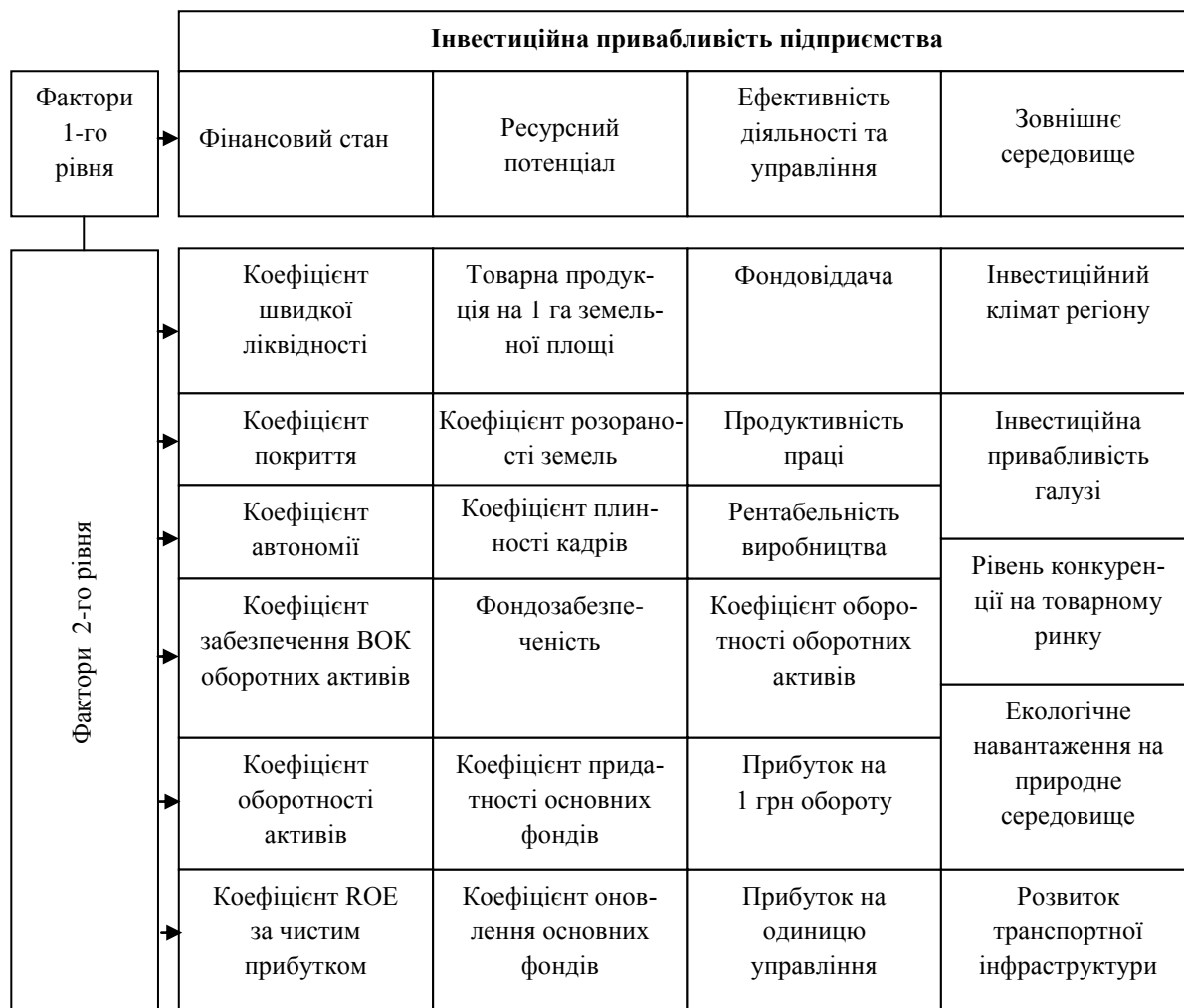

Рисунок 1. Структурна схема властивостей моделі інвестиційної привабливості підприємства

Джерело: складено автором.

Для формування оцінки нами використано статистичний підхід, що дозволяє обрати з безлічі фінансових коефіцієнтів ті, що найбільш повно і всебічно характеризують фінансовий стан

підприємства. Так, формується вибірка даних фінансової звітності підприємств і розраховуються основні фінансові коефіцієнти. Потім визначається кореляційний взаємозв'язок між ними і проводиться групування фінансових коефіцієнтів за величиною парних лінійних коефіцієнтів кореляції. Показники, які містять ознаки дублювання інформації, тобто мають величину кореляції більше 0,7, виключаються. Значення коефіцієнта кореляції від 0,3 до 0,7 характеризує слабкий взаємозв'язок, менше 0,3 – її практично повну відсутність. Нами було використано мінімальний набір фінансових коефіцієнтів: швидкої та поточної ліквідності, автономії, забезпеченості власними обіговими коштами оборотних активів, оборотності активів, рентабельність власного капіталу за чистим прибутком. Запропоновані фінансові коефіцієнти відповідають показникам, рекомендованим для проведення оцінки інвестиційної привабливості підприємств.

Відомо, що співвідношення позикових і власних коштів у структурі пасивів підприємства (плече фінансового важеля) є основним фактором для оцінювання інвестиційного ризику, пов'язаного зі структурою формування інвестиційних ресурсів, і дає можливість забезпечити оптимальність джерел фінансування поточної виробничої діяльності. Оцінка ліквідності дозволяє визначити спроможність підприємства розраховуватися за короткостроковими зобов'язаннями поточними активами, запобігаючи можливому банкрутству. Стан ліквідності активів характеризує рівень інвестиційних ризиків у короткостроковому періоді. Як базовий показник можна використовувати коефіцієнт поточної ліквідності, який розраховується як співвідношення суми поточних активів до суми поточної (короткострокової) заборгованості [11].

Ефективність інвестування визначається швидкістю обороту вкладених коштів у процесі виробничої діяльності підприємства. Хоча на тривалість обороту активів впливають численні зовнішні фактори, показник оборотності активів значною мірою визначається внутрішніми умовами діяльності підприємства – раціональністю маркетингової, виробничої і фінансової стратегії та тактики. Фінансовий стан підприємства, його ліквідність і платоспроможність залежать від швидкості оборотності засобів, авансованих в його активи.

Однією з головних цілей інвестування є отримання максимального прибутку у процесі використання вкладених коштів. Для виявлення потенційних можливостей формування прибутку в зіставленні з вкладеним капіталом використовують ряд показників рентабельності. Найвагомішу роль із цієї групи показників в оцінці інвестиційної привабливості підприємства відіграє показник рентабельності власного капіталу, який комплексно характеризує ефективність діяльності суб'єкта господарювання. За цим показником оцінюють ефективність управління, оскільки отримання високого прибутку і достатнього рівня прибутковості залежить від правильності вибору й раціональності прийнятих управлінських рішень. За значенням рівня рентабельності капіталу можна оцінити довгострокову стабільність підприємства, тобто її здатність отримувати очікувану норму прибутку на інвестиції в довготривалій перспективі [12].

Для обчислення значень коефіцієнтів вагомості факторів моделі інвестиційної привабливості нами зібрано вихідну інформацію методом очного і заочного опитування експертів, якими виступали портфельні та фінансові інвестори. Зокрема, визначено коефіцієнт вагомості факторів першого (фінансового стану і ринкового середовища) та факторів другого рівнів (табл. 1). Значення кожного фактору було виміряно за допомогою бальної системи оцінок.

Сутність такого методичного підходу полягає у тому, що кожному фактору, незалежно від того, кількісний він чи якісний, присвоюється відповідна оцінка в балах. Наступним кроком є визначення відношення показника якості оцінюваного об'єкта до показника якості об'єкта, прийнятого за еталон. Необхідно розрахувати відношення об'єктивних фактичних параметрів підприємства до суб'єктивно індивідуальних, бажаних для інвестора. Ця величина є інтегральним коефіцієнтом інвестиційної привабливості (K_{III}), який можна розрахувати за формулою (1):

$$K_{III} = \frac{\sum_{i=1}^n F_i}{\sum F_{\max}}, \quad (1)$$

де $i = 1, 2, 3 \dots n$ – кількість факторів;

F_i – бальна оцінка i -го фактору з урахуванням його вагомості;

F_{\max} – максимально можлива сумарна кількість балів, дорівнює 3.

Зазначимо, що чим ближче значення інтегрального коефіцієнта інвестиційної привабливості підприємства до 1, тим привабливішим воно є для інвестора.

Таблиця 1 – Коефіцієнти вагомості факторів інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств

Рівень першого порядку		Рівень другого порядку		Інтегральний коефіцієнт вагомості
фактор	коефіцієнт вагомості	показник	коефіцієнт вагомості	
Фінансовий стан	0,36	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,08	0,03
		Коефіцієнт покриття	0,22	0,08
		Коефіцієнт автономії	0,16	0,06
		Коефіцієнт забезпечення ВОК оборотних активів	0,25	0,09
		Коефіцієнт оборотності активів	0,09	0,03
		Коефіцієнт ROE за чистим прибутком	0,2	0,07
		Всього по першій групі показників	1,00	-
Ресурсний потенціал	0,25	Товарна продукція на 1га земельної площі	0,08	0,02
		Коефіцієнт розораності земель	0,20	0,05
		Коефіцієнт плинності кадрів	0,17	0,04
		Фондозабезпеченість	0,25	0,06
		Коефіцієнт придатності основних фондів	0,14	0,04
		Коефіцієнт оновлення основних фондів	0,16	0,04
		Всього по другій групі показників	1,00	-
Ефективність діяльності та управління підприємством	0,22	Фондовіддача	0,24	0,05
		Продуктивність праці	0,20	0,04
		Рентабельність виробництва	0,16	0,04
		Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,09	0,02
		Прибуток на 1 грн обороту	0,25	0,06
		Прибуток на одиницю управління	0,06	0,01
		Всього по третій групі показників	1,00	-
Зовнішнє середовище	0,17	Інвестиційний клімат регіону	0,26	0,04
		Інвестиційна привабливість галузі	0,23	0,04
		Рівень конкуренції на товарному ринку	0,12	0,02
		Екологічні ризики	0,19	0,03
		Розвиток транспортної інфраструктури	0,20	0,03
		Всього по четвертій групі показників	1,00	-
Всього	1,00			
Всього				1,00

Джерело: розраховано автором.

Запропонована методика апробована за результатами діяльності 23 сільськогосподарських підприємств Білоцерківського району Київської області. Таке дослідження характеризує ступінь захищеності інтересів інвесторів і кредиторів, відображає спроможність підприємства погашати короткострокову заборгованість швидкореалізованими активами, характеризує прибутковість діяльності підприємства. Розглянемо детальніше використання запропонованої методики на прикладі ТОВ «Терезине» (табл. 2).

Визначено, що за даними табл. 2 загальна сума балів ТОВ «Терезине» дорівнює 2,53. Коефіцієнт інвестиційної привабливості становив 0,84, що свідчить про високий рівень інвестиційної привабливості підприємства. Крім того, запропонована методика дозволяє розрахувати часткові коефіцієнти інвестиційної привабливості по кожній групі факторів. Аналіз окремих складових – часткових коефіцієнтів інвестиційної привабливості дає змогу виявити фактори, враховуючи дію яких можна підвищити інвестиційну привабливість підприємства.

За результатами проведеної оцінки, значення коефіцієнта інвестиційної привабливості понад 0,75 може характеризувати підприємство як привабливе для інвесторів, від 0,6 до 0,75 – як підприємство із середнім рівнем, менше 0,6 – з низьким рівнем інвестиційної привабливості.

Встановлено, що до суб'єктів господарювання із високим рівнем інвестиційної привабливості увійшли: ТОВ «Терезине» (коефіцієнт інвестиційної привабливості – 0,84), ТОВ ФК «Агро-Лідер-Україна» ($K_{in} = 0,83$), СФГ «КоЛоСок» ($K_{in} = 0,78$), СВК ім. Щорса ($K_{in} = 0,78$) та ТОВ «Інтерагросервіс» ($K_{in} = 0,75$).

До підприємств із середнім рівнем інвестиційної привабливості належать: ТОВ «Агрофірма Узинська» ($K_{in} = 0,74$), ТОВ «Агрофірма «Матюші»» ($K_{in} = 0,73$), ТОВ «Острійківське» ($K_{in} = 0,73$), ТОВ «Агрофірма Білоцерківська» ($K_{in} = 0,73$), ПОСП «Одісей» ($K_{in} = 0,72$), ТОВ ім. Котовського ($K_{in} = 0,71$), ТОВ «Сухоліське» ($K_{in} = 0,70$), ТОВ «Агрофірма «Глушки»» ($K_{in} = 0,67$), ТОВ «Пилипчпнське» ($K_{in} = 0,65$), СВК «Атлантида» ($K_{in} = 0,66$), ТОВ «Земля Томилівська» ($K_{in} = 0,61$), ТОВ «Фастівка» ($K_{in} = 0,61$).

Таблиця 2 – Оцінка інвестиційної привабливості ТОВ «Терезине»

Фактор	Фактичне значення фактора	Бальна оцінка факторів з урахуванням вагомості	
		фактична	максимально можлива
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,03	0,09	0,09
Коефіцієнт покриття	1,70	0,24	0,24
Коефіцієнт автономії	0,92	0,18	0,18
Коефіцієнт забезпечення ВОК оборотних активів	0,83	0,18	0,27
Коефіцієнт оборотності активів	0,31	0,06	0,09
Коефіцієнт ROE за чистим прибутком	0,22	0,07	0,21
Товарна продукція на 1 га земельної площі, грн	8,61	0,06	0,06
Коефіцієнт розораності земель	0,78	0,15	0,15
Коефіцієнт плинності кадрів	0,029	0,08	0,12
Фондозабезпеченість	743,96	0,18	0,18
Коефіцієнт придатності основних фондів	0,49	0,08	0,12
Коефіцієнт оновлення основних фондів	0,26	0,12	0,12
Фондовіддача	0,56	0,10	0,15
Продуктивність праці	141,22	0,12	0,12
Рентабельність виробництва	0,61	0,12	0,12
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,12	0,04	0,06
Прибуток на 1 грн обороту, грн	0,36	0,18	0,18
Прибуток на одиницю управління, грн	2472,12	0,03	0,03
Інвестиційний клімат регіону	Досить привабливий	0,08	0,12
Інвестиційна привабливість галузі	Низька	0,04	0,12
Рівень конкуренції на товарному ринку	Низький	0,06	0,06
Екологічне навантаження на природне середовище	Незначне	0,09	0,09
Розвиток транспортної інфраструктури	3 види транспорту	0,09	0,09

Джерело: розраховано автором.

До групи підприємств із низьким рівнем інвестиційної привабливості увійшли: ТОВ «Надія» ($K_{in} = 0,58$), ТОВ «Узин-Агроінвест» ($K_{in} = 0,58$), ТОВ «Агрокомплекс» ($K_{in} = 0,53$), ДП «Білоцерківська дослідно-селекційна станція» ($K_{in} = 0,50$), ТОВ «Агрофірма «Дім»» ($K_{in} = 0,46$), ТОВ «Агрофірма «Левада»» ($K_{in} = 0,45$).

Отже, на основі запропонованої методики доцільно розробляти стратегічні пріоритети щодо залучення додаткових джерел інвестування з метою забезпечення відтворювальних процесів для формування матеріально-технічного забезпечення виробничої діяльності.

Інвестиційно привабливі сільськогосподарські підприємства мають більші можливості щодо залучення фінансових ресурсів на реалізацію проекту як щодо джерел, так і схем взаємодії з інвестором: власні кошти – ефективне господарство має можливість фінансувати інвестиційні програми за рахунок прибутку; банківські кредити – наявність активів із високим рівнем ліквідності, стабільно високим фінансово-економічним показникам діяльності, достатнього рівня розвитку виробничого потенціалу – дозволяє залучати довгострокові інвестиційні банківські кредити; наявність розвиненого виробничо-майнового комплексу та бізнес-ідеї, які становлять очевидний економічний інтерес, забезпечують можливість для залучення коштів приватних інвесторів; збільшення статутного капіталу за рахунок залучення додаткових власників підприємства (емісія акцій та ін.); участь у створенні нового підприємства з метою реалізації інвестиційного проекту як одного із засновників.

Підприємства із середнім рівнем інвестиційної привабливості не мають можливості фінансувати проект за рахунок власного прибутку внаслідок нижчого рівня кредитоспроможності (низький рівень ліквідності майна для забезпечення і незадовільні показники фінансово-економічного стану). У зв'язку із цим, у цій групі підприємств залишається можливість залучення банківських ресурсів, але, якщо самостійно – то лише дрібні довгострокові кредити, які не дозволяють реалізувати програми комплексної модернізації виробництва; масштабне кредитування потребує участі третіх осіб (як правило, приватних інвесторів у вигляді фізичних та юридичних осіб) для надання банку гарантій і виконання умов паритетного фінансування проекту (від 20 до 40% витрат на придбання активів у межах інвестиційного проекту фінансується за рахунок власних коштів кредитоодержувача).

Очевидно, що сільськогосподарські підприємства із низьким рівнем інвестиційної привабливості практично не мають шансів самостійно реалізувати інвестиційні проекти розвитку виробництва. У цьому випадку залучення фінансових ресурсів у обсягах, що забезпечують потреби програми модернізації виробництва, можливо забезпечити лише за умови зміни власника.

Висновки. За результатами проведених досліджень можна стверджувати, що активізація інвестиційної діяльності аграрного сектору економіки має важливе значення для модернізації та розвитку сільського господарства і АПК. Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити інвестиційну привабливість сільськогосподарських підприємств, забезпечити продовольчу безпеку країни та підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.І. Андрійчук. – 2-ге вид. без змін. – К.: КНЕУ, 2010. – 292 с.
2. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / Ю.О. Лупенко, М.Я. Дем'яненко, М. І. Кісіль [та ін.]; ред.: Ю. О. Лупенко, М. І. Кісіль; ННЦ "Ін-т аграр. економіки". – Київ: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 66 с.
3. Гайдучкий І.П. Структурні та інноваційні пріоритети залучення прямих іноземних інвестицій у контексті здійснення регуляторних реформ в Україні / І.П. Гайдучкий // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 4. – С. 47–62.
4. Гуроров О.І. Оцінка інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств / О. І. Гуроров, К. М. Крамаренко // Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал. – 2009. – № 10. – С. 69-73.
5. Кісіль М. І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства / М. І. Кісіль // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 36–39.
6. Активізація інвестиційного процесу в Україні: [монографія] / [Т. В. Майорова, М. І. Діба, С. В. Онишко та ін.]; за наук. ред. М. І. Діби, Т. В. Майорової. – К.: КНЕУ, 2012. – 472 с.
7. Саблук П.Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві / П.Т. Саблук, М.Ю. Коденська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 46 с.
8. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом: моногр. / А.А. Пересада – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
9. Гулько Л.Г. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіонів: фактори формування та сучасні тенденції розвитку / Л.Г. Гулько // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – № 1. – С. 84–91.
10. Федорович Т.В. Методические подходы к оценке инвестиционной привлекательности компании – цели слияния и поглощения / Т. В. Федорович // Экономический анализ: теория и практика. – 2008. – № 6. – С. 29–35.
11. Фінансовий менеджмент: підручник / Г.М. Калетник, А.С. Даниленко, О.М. Варченко та ін. – К.: Хай-Тек Прес, 2013. – 686 с.
12. Охлопкова Т.Л. Фінансовий стан як ключова складова інвестиційної привабливості підприємства / Т.Л. Охлопкова // Проблеми економіки та управління. – Л.: Вид-во нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2008. – С. 253–258.

REFERENCES

1. Andriychuk V.G. Efektyvnist' dijalnosti agrarnykh pidpryemstv: teoriya, metodyka, analiz: monografija / V.I. Andriychuk. – 2-ge vyd. bez zmin. – K.: KNEU, 2010. – 292 s.
2. Strategichni naprjamy investycijnogo zabezpechennja rozvytku sil'skogo gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [Tekst] / Ju. O. Lupenko, M.Ja. Dem'janenko, M. I. Kisil' [ta in.]; red.: Ju. O. Lupenko, M. I. Kisil'; NNC "In-t agrar. ekonomiky". – Kyiv: NNC «IAE», 2012. – 66 s.
3. Gajduc'kyj I.P. Strukturni ta innovacijni priorytety zaluchennja prjamyh inozemnyh investycij u konteksti zdijnsennja reguljatornyh reform v Ukraini / I. P. Gajduc'kyj // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2011. – № 4. – S. 47–62.
4. Gutorov O.I. Ocinka investycijnoi' pryvablyvosti sil'skogospodars'kyh pidpryemstv / O. I. Gutorov, K. M. Kramarenko // Ekonomika APK: mizhnarodnyj nauково-vyrobnychyj zhurnal. – 2009. – № 10. – S. 69-73.
5. Kisil' M. I. Strategichni naprjamy investycijnogo zabezpechennja rozvytku sil'skogo gospodarstva / M. I. Kisil' // Ekonomika APK. – 2012. – № 9. – С. 36–39.
6. Aktyvizacija investycijnogo procesu v Ukraini: [monografija] / [T. V. Majorova, M. I. Dyba, S. V. Onyshko ta in.]; za nauk. red. M. I. Dyby, T. V. Majorovoi'. – K.: KNEU, 2012. – 472 s.
7. Sabluk P.T. Konceptual'ni zasady rozrobky i realizacii' investycijnyh program v agrarno-promyslovomu vyrobnyctvi / P.T. Sabluk, M.Ju. Kodens'ka – K.: NNC IAE, 2012. – 46 s.
8. Peresada A.A. Upravlinnja investycijnym procesom: monogr. / A.A. Peresada – K.: Libra, 2002. – 472 s.
9. Gul'ko L.G. Investycijnyj klimat ta investycijna pryvablyvist' regioniv: faktory formuvannja ta suchasni tendencii' rozvytku / L.G. Gul'ko // Zbiryk naukovykh prac' Nacional'nogo universytetu derzhavnoi' podatkovoi' sluzhby Ukrainy. – 2010. – № 1. – S. 84–91.
10. Fedorovyh T. V. Metodicheskye podhody k ocenke ynvestycyonnoj pryvlekatel'nosti kompanyy – cely slyjanyja y pogloshhenja / T. V. Fedorovyh // Ekonomicheskyj analiz: teoriya y praktyka. – 2008. – № 6. – S. 29–35.
11. Finansovyj menedzhment: pidruchnyk / G.M. Kaletnik, A.S. Danylenko, O.M. Varchenko ta in. – K.: Haj-Tek Pres, 2013. – 686 s.
12. Ohlopкова T.L. Finansovyj stan jak kljuchova skladova investycijnoi' pryvablyvosti pidpryemstva / T.L. Ohlopкова // Problemy ekonomiky ta upravlinnja. – L.: Vyd-vo nac. un-tu «Lviv. politehnika», 2008. – S. 253–258.

Направления повышения инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий

М.А. Стариченко

В статье рассмотрено современное состояние инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий Киевской области. Доказано, что от уровня и эффективности инвестиционной деятельности зависит дальнейшее развитие как отдельных предприятий, так и отрасли в целом. Идентифицированы основные причины снижения инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий и предложены мероприятия по формированию благоприятной инвестиционной активности в исследуемой области. Обоснована система показателей определения инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий. Сформированы ее уровни для сельскохозяйственных предприятий исследуемого региона. Определены перспективные направления повышения инвестиционной привлекательности предприятий аграрного сектора.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционная привлекательность, сельскохозяйственные предприятия, эффективность, уровень инвестиционной привлекательности.

Надійшла 01.11.2014 р.

УДК 631.145:633.1 (477)

ТКАЧЕНКО К.В., аспірантка

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасні тенденції виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України. Досліджено основні аспекти формування ефективного виробництва зерна в аграрному секторі. Проведено аналітичне дослідження основних показників виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України. Встановлено, що протягом останніх років відбувається нарощення виробництва кукурудзи у структурі зернової продукції. Ідентифіковано ризики агробіологічного і економічного характеру для вітчизняних товаровиробників. Визначено вплив диверсифікації, спеціалізації та концентрації на ефективність виробництва зернових культур. Доведено, що протягом досліджуваного періоду відбувається поглиблення спеціалізації вирощування окремих зернових культур. Окреслено перспективні напрямки розвитку ринку зернових культур з урахуванням агротехнічних умов вирощування. Запропоновано механізм підвищення ефективності виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: виробництво зернових культур, сільськогосподарські підприємства, економічна ефективність, диверсифікація, концентрація, аграрний сектор.

Постановка проблеми. Найважливішою складовою агропромислового комплексу є зернова галузь, що визначає основу економічної безпеки країни. Зернове виробництво займає провідне місце в структурі аграрного сектору економіки України. Від рівня ефективності його розвитку залежить добробут населення, гарантування національної продовольчої безпеки, експортні можливості країни. Для утримання позицій на міжнародній арені з продажу зерна, вітчизняним товаровиробникам необхідно постійно вкладати кошти у підвищення ефективності галузі, запроваджувати інноваційні технології з виробництва конкурентоспроможної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з розвитком зернового підкомплексу України, знайшли широке відображення в аграрній економічній літературі. Дослідженням особливостей функціонування зернової галузі присвячено праці таких учених-економістів: В.Г. Андрійчук, О.В. Боднар, В.І. Бойко, П.І. Гайдуцький, М.В. Калінчик, І.І. Лукінов, О.В. Олійник, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, О.В. Шубравська, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та ін. Однак, незважаючи на величину та значущість наукових досліджень, присвячених цій проблемі, окремі питання ефективності виробництва зернових культур залишаються недостатньо вивченими й потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є аналіз структури виробництва зернових культур та обґрунтування перспективних напрямків підвищення його ефективності у сільськогосподарських підприємствах України.

Матеріал і методика дослідження. Матеріалами для дослідження слугували наукові праці та періодика зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів стосовно виробництва та реалізації зернових культур у сільськогосподарських підприємствах. Методика дослідження ґрунтувалася на загальнонаукових методах економічних досліджень: абстрактно-логічний, статистичний, монографічний, узагальнення та порівняння.

Результати досліджень та їх обговорення. Встановлено, що нині відбувається концентрація виробничих ресурсів аграрних підприємств у виробництві та реалізації зернових культур, головним чином, кукурудзи на зерно та соняшнику. У разі перенасиченості внутрішнього ринку виникає залежність сільськогосподарських товаровиробників від політики зернотрейдерів, які в структурі реалізації займають близько 70-80%, що спричинює загрози економічного характеру [1].

Зазначимо, що протягом 2005-2013 рр. спостерігається зниження частки сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві зернових та зернобобових культур на 31 в. п. (із 79,5% у 2005 р. до 48,5% у 2013 р.), за зростання їх кількості на 113 господарств [2]. Наявність значної кількості сільськогосподарських угідь та попиту на продукцію рослинництва зумовило підвищення спеціалізації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств на вирощуванні зернових та зернобобових культур, соняшнику (рис. 1).

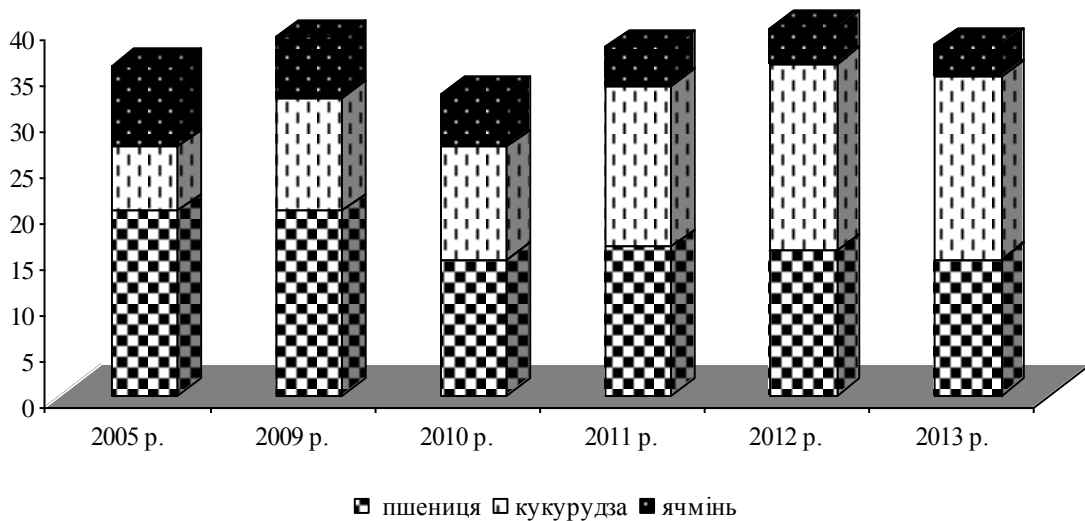

Рисунок 1 – Частка пшениці, кукурудзи та ячменю у структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств України, %

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Необхідно відзначити, що впродовж 2005-2013 рр. питома вага зернових та зернобобових культур у структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств суттєво не змінилася. Відбулися суттєві зміни в структурі самої групи, зросла питома вага кукурудзи на зерно за зниження ячменю. Така ситуація пояснюється більш низькою врожайністю і рентабельністю ячменю в порівнянні з кукурудзою. Ще одним фактором, який змусив сільськогосподарських товаровиробників знизити посівні площі під ячмінь, став обмежений попит з боку зовнішніх покупців [3].

Виробництво кукурудзи набуло широкого поширення в Україні завдяки високій урожайності та прибутковості культури, а також сприятливих природно-кліматичних умов [4]. Розрахунок індексу горизонтальної диверсифікації зернової групи культур у сільськогосподарських підприємствах України дозволив встановити, що протягом 2005-2013 рр. відбувається поступове зниження цього показника, що характеризується як поглиблення спеціалізації вирощування окремих зернових культур, на які існує попит. Більшість сільськогосподарських підприємств визначилися зі своїм місцем у структурі аграрного сектору України, створивши оптимальний набір сільськогосподарських культур, які забезпечать прибутковість діяльності.

Подібна ситуація проявляється і в регіональному розрізі показника диверсифікації вирощування зернових культур. Як свідчать результати проведеного дослідження за 2013 р., у більшості областей спостерігається зниження розрахованого показника диверсифікації в межах 55-69%. Однак, в Донецькій, Полтавській та Чернігівській областях розраховане значення показника горизонтальної диверсифікації менше 40%, що характеризується концентрацією виробничих, фінансових та трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств на виробництві конкретної зернової культури.

Отже, частка виробництва зернового підкомплексу становить 33,1% у структурі виробництва продукції рослинництва. Вагому частку зернових складають колосові культури, зокрема озима пшениця та ярий ячмінь, значна частина яких спрямовується на експорт. Високоякісне зерно озимої пшениці становить основу продовольчого фонду країни. Зерно ячменю використовується в харчовій промисловості для виготовлення крупи і пива, а також як цінний концентрований корм для худоби і птиці. За поживністю ячмінь займає друге місце після кукурудзи, адже в 1 кг зерна міститься в середньому 1,2 корм. од. та 81 г перетравного протеїну [5].

У структурному відношенні, серед зернових колосових культур пшениця за останні 6 років займала 55-65,6% посівів, а сільськогосподарським підприємствам належало близько 79% площ. Посіви ячменю коливалися у діапазоні 31-41,2% площ, серед яких сільськогосподарським підприємствам належить 59% посівів. В Україні віддають перевагу вирощуванню озимих форм

пшениці, які надають вищу врожайність, ніж яра форма. Крім того, в такий спосіб більш рівномірно розподіляється фінансове навантаження на осінні та весняні польові роботи.

Зазначимо, що в усіх категоріях господарств найбільших обсягів від колосових культур досягнуто в 2008 р. – майже 40 млн т, із них 31 млн т вирощено сільськогосподарськими підприємствами, 8,1 млн т – господарствами населення. За рахунок винятково сприятливих погодних умов та високої врожайності в 2008 р. за меншої площі на 5,2 %, ніж у 2009 р., було зібрано на 17,4 % більше зерна колосових. Проте у несприятливих 2010 і 2012 роках валовий збір знизився відповідно на 33 і 40 %.

Основними виробниками пшениці в Україні є Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська та Одеська області, які в середньому за останні 5 років збирають по 33-35 % від валового обсягу зерна (у середньому на рівні 6,8 млн т). У 2013 р. було одержано 22 млн т пшениці, що дало змогу Україні увійти в ТОП-10 за обсягами її виробництва в світі. Проте цей показник було досягнуто за рахунок великих площ, зайнятих під посіви (на рівні 400-450 тис. га). Водночас урожайність у середньому дорівнює 27-30 ц/га, адже ці області переважно належать до зони ризикованого землеробства. Черкаська, Вінницька, Хмельницька, Київська та Тернопільська області є лідерами за врожайністю пшениці (в діапазоні 34-42 ц/га), проте посівні площі під пшеницею займають у них, в середньому, близько 230 тис. га. Найвища середня урожайність у країні склала 37,1 ц/га в 2008 р., а загальний врожай – 25,8 млн т. Проте в несприятливі 2010 і 2012 роки врожайність становила лише 27-28 ц/га, а загальний збір зерна – 15-16 млн т, що призвело до недоотримання зерновиробниками близько 8-10 млрд грн. прибутків.

Провідними регіонами вирощування ячменю в Україні є Одеська, Миколаївська, Дніпропетровська, Кіровоградська та Вінницька області, частка яких складає майже 40 % від усього валового збору, в середньому на рівні 3,7 млн т. Ці показники, як і з пшеницею, досягаються за рахунок великих площ посіву. У сприятливому 2008 р. урожайність ярого ячменю склала 30,0 ц/га, а валовий збір – більше 12 млн т [6]. У 2010 та 2012 роках урожайність ячменю скоротилася до 18-20 ц/га. Внаслідок цього валовий збір у ці роки складав 6,9-8,4 млн т. ячменю, що призвело до недоотримання виробниками близько 4 млрд грн. прибутку.

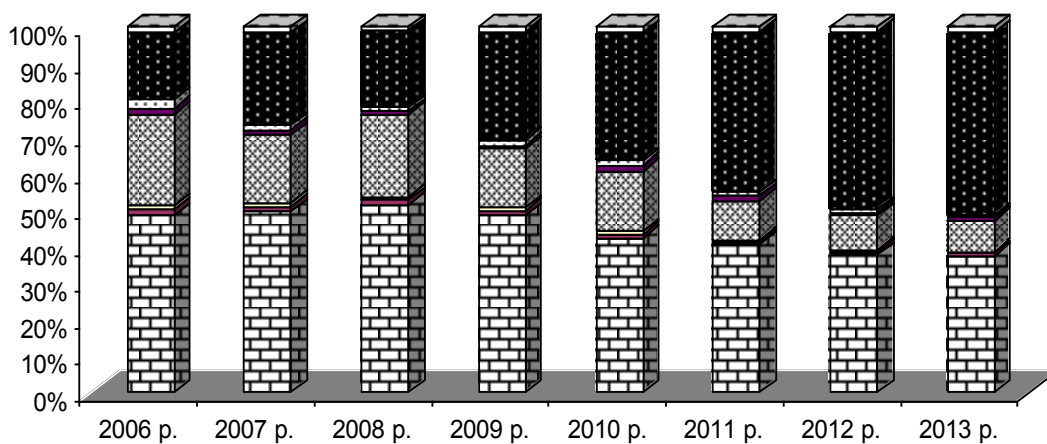
Показник урожайності в Україні у 2013 р. становив 30 ц/га зернових колосових, що відповідає середньосвітовому – 32 ц/га. Водночас у країнах ЄС урожайність сягала близько 50 ц/га, що досягнуто дотриманням сучасних агротехнологій, зокрема, внесенням у країнах ЄС по 120 кг/га мінеральних добрив. Для порівняння цей показник в Україні – лише 30 кг/га, тому виникає загроза втрати високородючих вітчизняних чорноземних ґрунтів [7].

Відомо, що зерно як сільськогосподарська продукція в економічному відношенні має ряд переваг: добре зберігається в сухому вигляді, легко перевозиться на великі відстані, має високий ступінь сипучості. Всі ці особливості зерна використовують у будівництві елеваторів, зерносковищ, а також транспортування і створення продовольства та кормів.

На зміну структурі зернового клину істотний вплив мали економічні фактори і, насамперед, ціни, які більшою мірою стимулювали виробництво пшениці. Так, високими темпами в Україні відбувається нарощування посівів кукурудзи. Якщо в 2005 році кукурудзою було засіяно 1,7 млн га, в 2009 році – вже 2,15 млн га, то в поточному році – 4,8 млн га [8]. При цьому зростання посівних площ кукурудзи стало можливим завдяки скороченню посівних площ під ячмінь від 5 млн га в 2009 р. до 3,4 млн га в 2013 р. (рис. 2).

Основними культурами зернової групи, які вирощують аграрні підприємства, є пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь. Так, протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання кількості середніх і великих сільськогосподарських підприємств, які здійснюють виробництво пшениці на 8%, кукурудзи на зерно – 69%, за зниження частки збиткових відповідно на 10 і 3%. При цьому спостерігається зниження кількості сільськогосподарських підприємств, які вирощують ячмінь протягом 2006-2013 рр. на 7 в.п., гороху – удвічі.

Зазначимо, що структурні зміни не сприяли поліпшенню стану справ у зерновому господарстві, оскільки забезпечити стабільне зростання виробництва зерна, підвищити його якість, більш раціонально використовувати зернові ресурси можна лише у разі комплексного, пропорційного і збалансованого розвитку галузі. Основою її є вдосконалення структури виробництва зерна, підвищення родючості ґрунту, дієвий економічний механізм господарювання, що передбачає докорінну зміну діючої системи регулювання виробництва, реалізації та використання зерна [9].

■ пшениця ■ жито □ овес ▣ ячмінь ■ гречка ▤ горох ■ кукурудза на зерно ▥ інші зернові та зернобобові

Рисунок 2 – Структура посівної площі зернових і зернобобових культур, %

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Отже, протягом досліджуваного періоду відбувається процес концентрації виробництва основних видів зернових культур, кукурудзи та ячменю (рис. 3).

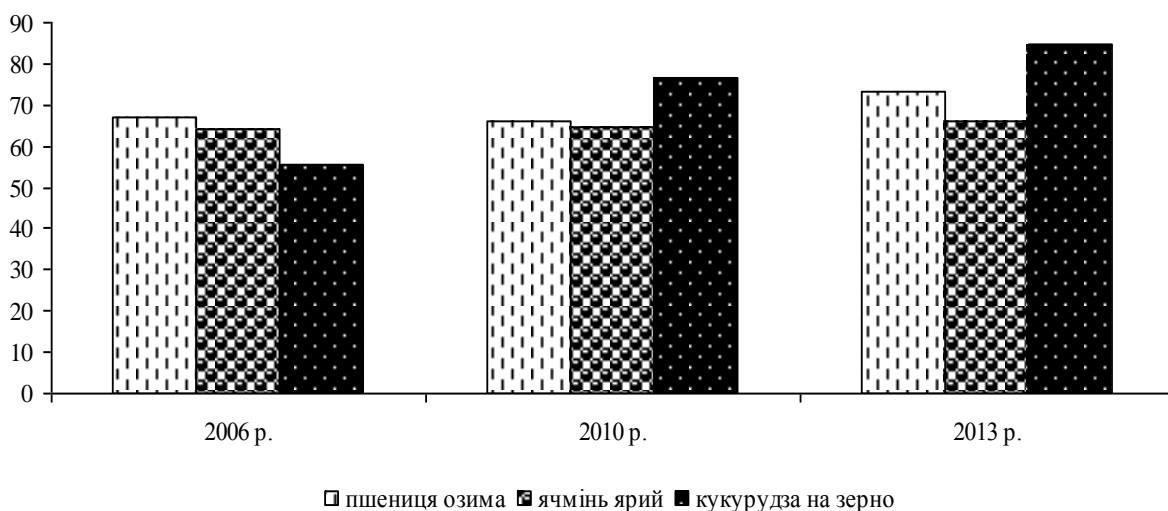

Рисунок 3 – Значення рівня концентрації виробництва пшениці, ячменю, кукурудзи в сільськогосподарських підприємствах України, %

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Суттєвий ріст концентрації виробництва кукурудзи на зерно, за зниження цього показника, свідчить про зниження економічної привабливості вирощування ячменю. Як свідчать проведені результати досліджень, спостерігається поступове зростання сільськогосподарських підприємств, які вирощують кукурудзу. Так, протягом 2005-2013 рр. кількість сільськогосподарських підприємств, які вирощують цю сільськогосподарську культуру, зростає на 72%, в тому числі із посівною площею від 501-1000 га – в 4,8 рази, 1001–2000 га – 7,4 рази, понад 2000 га – 6,4 рази, що свідчить про процес горизонтальної диверсифікації у виробництві зернових культур [10].

Орієнтація на вирощування монокультури, зокрема, кукурудзи, призвела до порушення сівозміни. Так, у 2013 р. частка посівів цієї сільськогосподарської культури в структурі ріллі становить 42,9%. За даними дослідження «Найбільші холдинги в рослинництві України» агент-

ства AgriSurvey асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», перше місце з виробництва зерна займає UkrLandFarming Олега Бахматюка. Будучи найбільшим латифундистом не тільки України, але й Східної Європи, компанія виробляє майже десяту частину всього зерна, вирощеного агрохолдингами, і генерує близько 3% загальноукраїнського врожаю. У трійці лідерів – найбільший виробник курятини «Миронівський хлібопродукт» та New Century Holding Джорджа Пора [11].

Сукупний обсяг виробництва зернових культур агрохолдингами в Україні, за оцінками FAO, становить близько 8-9 млн тонн. До 2015 р. цей показник може становити 60-80% і досягти 13-16 млн т, йдеться в дослідженні Регіонального бюро по Європі та Центральній Азії FAO. Динаміка закономірна, адже у великих компаній є можливості для інвестицій, доступ до сучасних агротехнологій та висококваліфікований менеджмент [12].

Отже, великотоварні сільськогосподарські підприємства, які спеціалізуються на виробництві пшениці, кукурудзи, намагаються побудувати виробничо-збутовий ланцюг від виробника до споживача, уникаючи численних посередників. Так, у рамках інвестиційного проекту «Нібулон» створює власну логістичну систему з метою зменшення залежності від зовнішніх факторів, зниження рівня ризиків у господарській діяльності. Будівництво розташованих на берегах річок перевантажувальних терміналів і власний флот – це вигода не тільки для компанії, але і для економіки в цілому. По-перше, виробники можуть поставляти свою продукцію в максимально зручні точки, досягаючи економії на логістиці. По-друге, менеджмент агрохолдингу зробив ставку на найдешевший вид перевезень – річкову логістику [13].

Оцінюючи структуру посівних площ сільськогосподарських підприємств, слід вказати, що за науковими рекомендаціями, на частку зернових у загальній площі посівів повинно припадати до 50%. Фактичне значення перевищує нормативне на 2,7–3,2%. Слід зазначити, що науково необґрунтованою є й частка соняшнику в посівах, за розробками науковців і практиків, яка має складати не більше 15%. Протягом досліджуваного періоду фактичний розмір цього показника був на 80% вищий, ніж вказаний вище рекомендований його рівень, а це призводить до швидкого виснаження ґрунтів, погіршення екологічного стану навколишнього середовища. Крім того, високі частки зернових і соняшнику не дозволяють застосовувати науково обґрунтовані сівоzmіни (оскільки належних попередників для вимогливих до них сільськогосподарських культур не вистачає) [14].

Отже, вузька спеціалізація сільськогосподарських товаровиробників, а іноді практично монокультура, посилює ризики як агробіологічного, так і економічного характеру. Порушення сівоzmін призводить до виснаження ґрунту, розмноження шкідників, нестабільної урожайності та суттєвої залежності результатів господарювання від погодно-кліматичних умов конкретного року.

Висновки. За результатами проведених досліджень встановлено, що досягнення високих урожаїв зернових протягом останніх років відбувається за рахунок значного нарощування виробництва кукурудзи. Основними факторами, що сприяли цьому, є наукові досягнення селекціонерів щодо створення високоурожайних та ранньостиглих гібридів кукурудзи з високою вологовіддачею, що поряд із кліматичними змінами сприяли зростанню урожайності та розширенню ареалу її вирощування. Проведений розрахунок індексу горизонтальної диверсифікації зернової групи культур у сільськогосподарських підприємствах України дозволив встановити, що протягом досліджуваного періоду відбувається поглиблення спеціалізації вирощування окремих зернових культур, на які існує попит. Таким чином, більшість сільськогосподарських підприємств сформували оптимальний набір сільськогосподарських культур, що забезпечують прибутковість діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Материнська О. А. Виробництво та експорт зерна в Україні / О. А. Материнська // Економіка АПК. – 2013. – № 10. – С. 49–53.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Голик С. І. Виробництво зернових культур в Україні як важлива складова розв'язання глобальної продовольчої проблеми / С. І. Голик // Облік і фінанси. – 2013. – № 3. – С. 118–124.
4. Шпичак О.М. Оптимізація ринку зерна України та її результативність // О.М. Шпичак, О.В. Боднар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://memjournal.agrex.gov.ua/optimizatsiya-rinku-zerna-ukrayini-ta-yiyi>.

5. Карамушка О.М. Реалії ринку зернових колосових культур України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2014/Economics/12_162086.doc.htm
6. Савіцька С.І. Сучасний стан розвитку ринку ячменю / С.І. Савіцька // Збірник наукових праць ПДАТУ.– Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 18. – С. 354–357.
7. Кириленко І.Г. Тенденції на світових регіональних ринках зерна та перспективи України / І. Г. Кириленко [та ін.] // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 33–42.
8. Пастарнак О. Перспективи ринку кукурудзи в Україні / О. Пастарнак // Агробізнес сьогодні. – 2012. – Квіт. (№ 7). – С. 16–18.
9. Лавринчук О. В. Перспективи розвитку ринку зерна України / О. В. Лавринчук // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 3. – С. 144–152.
10. Маслак О. Переваги – за кукурудзою : [ринок кукурудзи в Україні та в світі] / О. Маслак // Пропозиція. – 2013. – № 5. – С. 32–34.
11. Найбільші аграрні компанії України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://onlineagro.com.ua/publications/item>
12. Аналіз ринку зернових [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf
13. Інвестиційна діяльність компанії «Нібулон»: будівництво флоту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibulon.com/news/budivnictvo-flotu-etapi-budivnictva.html>
14. Юркевич Є.О. Агроекологічна оптимізація посівних площ і розміщення соняшнику в сівозмінах України / Є.О. Юркевич, Н.П. Коваленко. – Одеса: ПП Огмрцян О.П., 2007. – 43 с.

REFERENCES

1. Materyns'ka O. A. Vyrobnictvo ta eksport zerna v Ukraini / O. A. Materyns'ka // Ekonomika APK. – 2013. – № 10. – S. 49–53.
2. Derzhavna sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Golyk S. I. Vyrobnictvo zernovyh kul'tur v Ukraini jak vazhlyva skladova rozv'jazannja global'noi' prodovol'choi' problemy / S. I. Golyk // Oblik i finansy. – 2013. – № 3. – S. 118–124.
4. Shpychak O.M. Optymizacija rynku zerna Ukrainy ta ii' rezul'tatyvnist' // O.M. Shpychak, O.V. Bodnar [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://memjournal.agrex.gov.ua/optimizatsiya-rynku-zerna-ukrayini-ta-yiyi>
5. Karamushka O.M. Realii' rynku zernovyh kolosovyh kul'tur Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2014/Economics/12_162086.doc.htm
6. Savic'ka S.I. Suchasnyj stan rozvytku rynku jachmenju / S.I. Savic'ka // Zbirnyk naukovykh prac' PDAU.– Kam'janec'-Podil's'kyj, 2010. – Vyp. 18. – S. 354 – 357.
7. Kyrylenko I.G. Tendencii' na svitovyh regional'nyh rynkah zerna ta perspektyvy Ukrainy / I. G. Kyrylenko [ta in.] // Ekonomika APK. – 2013. – № 2. – S. 33–42.
8. Pastarnak O. Perspektivyv rynku kukurudzy v Ukraini / O. Pastarnak // Agrobiznes s'ogodni. – 2012. – Kvit. (№ 7). – S. 16–18.
9. Lavrynychuk O. V. Perspektivyv rozvytku rynku zerna Ukrainy / O. V. Lavrynychuk // Oblik i finansy APK. – 2011. – № 3. – S. 144–152.
10. Maslak O. Perevagy – za kukurudzoju : [ryнок kukurudzy v Ukraini ta v sviti] / O. Maslak // Propozycja. – 2013. – № 5. – S. 32–34.
11. Najbil'shi agrarni kompanii' Ukrainy. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://onlineagro.com.ua/publications/item>
12. Analiz rynku zernovyh [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf
13. Investycijna dijal'nist' kompanii' «Nibulon»: budivnyctvo flotu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nibulon.com/news/budivnyctvo-flotu-etapi-budivnyctva.html>
14. Jurkevych Je.O. Agroekologichna optymizacija posivnyh ploshh i rozmishhennja sonjashnyka v sivozminah Ukrainy / Je.O. Jurkevych, N.P. Kovalenko. – Odessa: PP Ogmrcjan O.P., 2007. – 43 s.

Анализ структуры производства зерновых культур в сельскохозяйственных предприятиях Украины

К.В. Ткаченко

В статье рассмотрены современные тенденции производства зерновых культур в сельскохозяйственных предприятиях Украины. Исследованы основные аспекты формирования эффективного производства зерна в аграрном секторе. Проведено аналитическое исследование основных показателей производства зерновых культур в сельскохозяйственных предприятиях Украины. Установлено, что в последние годы происходит наращивание производства кукурузы в структуре зерновой продукции. Идентифицированы риски агробиологического и экономического характера для отечественных товаропроизводителей. Определено влияние диверсификации, специализации и концентрации на эффективность производства зерновых культур. Доказано, что на протяжении исследуемого периода происходит углубление специализации выращивания отдельных зерновых культур. Определены перспективные направления развития рынка зерновых культур с учетом агротехнических условий выращивания. Предложен механизм повышения эффективности производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: производство зерновых культур, сельскохозяйственные предприятия, экономическая эффективность, диверсификация, концентрация, аграрный сектор.

Надійшла 27.10.2014 р.

УДК 658.155.012

ТРУСОВА Н.В., докторант

Науковий керівник – ДЕМ'ЯНЕНКО М.Я., д-р екон. наук, професор, академік НААН України
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет**МОДЕЛЮВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті у результаті дослідження розглянуто методичні підходи комплексного оцінювання рівня фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Виділено зовнішні та внутрішні фактори впливу на рівень фінансового потенціалу, що дозволило виокремити найважливіші та найдієвіші інструменти його формування в часовому періоді. Встановлено, що інтегральна оцінка рівня фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств залежить від ступеня відповідності складників потенціалу стратегічним фінансовим цілям і завданням, що проявляється в межах господарської ланки і безпосередньо пов'язано з функціонуванням та розвитком сільського господарства. Запропонована методика бальної оцінки комплексної величини рівня фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, яка базується на методиці динамічної рейтингової оцінки з використанням інтегрального показника.

Ключові слова: фінансовий потенціал, фінансова діяльність, сільськогосподарські підприємства, інтегральний показник, еталонне підприємство.

Постановка проблеми. Єдиним критерієм стану захищеності фінансових інтересів суб'єкта аграрної сфери, що тотожне стійкості та стабільності, є фінансовий потенціал. Проте констатація такого стану суб'єкта фінансового потенціалу неможлива без системи показників, значення яких дозволяють зробити відповідні висновки. Оцінка фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств повинна відображати стабільність функціонування та можливості поліпшення їх фінансового забезпечення й сільського господарства в цілому, констатувати відсутність чи наявність ризиків та здатність до їх передбачення, з огляду на що прийнятними критеріями фінансового потенціалу можуть бути структура фінансових ресурсів, яка відповідає вимогам ефективного господарювання, наявність прибуткового виробничого потенціалу, пропорційна відповідність джерел фінансових ресурсів економічно обґрунтованим параметрам фінансування, дотримання ресурсного рівня фінансового потенціалу згідно з міжнародними стандартами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням багаторівневої оцінки фінансового потенціалу суб'єктів господарювання з визначенням рівня захищеності фінансових інтересів усіх ланок фінансових відносин, а також критеріїв фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та їх соціально-економічного розвитку приділена значна увага у працях вітчизняних та закордонних вчених: О.Ф. Балацького, В.Г. Бороноса, О.Є. Гудзь, О.В. Гривківської, Ж. Г. Голодової, І.М. Залісько, К.В. Іоненко, Дж. Форрестер, П.А. Стецюка, В. Т. Шлемко та ін. Проте питання, які вимагають комплексного підходу до оцінки стану фінансового потенціалу підприємств сільського господарства, вивчені недостатньо.

Мета і завдання дослідження – розробка моделі комплексної оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств та визначення факторів впливу на його рівень.

Матеріал і методика досліджень. Застосування інтегрального підходу оцінки рівня фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств під впливом ризикоформуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, в теорії й практиці носять дещо фрагментальний і вибіркового характеру, залишаючи їх такими, що потребують уточнення із теоретичного і методологічного боку та виявлення найбільш характерних специфічних особливостей для сільського господарства.

Результати досліджень та їх обговорення. Дослідження функціонування сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах свідчить про їх істотні особливості порівняно з підприємствами інших галузей народного господарства, що впливає на рівень фінансового потенціалу [10]. Розуміти та враховувати ці особливості необхідно для того, щоб у процесі фінансової діяльності не допустити прийняття необачних фінансових рішень, які матимуть негативний вплив на сферу матеріального виробництва та будуть суперечити її природі [4, с. 10, 26-28].

Оцінювання рівня фінансового потенціалу, визначення основних факторів впливу на нього дозволило виділити найважливіші та найдієвіші інструменти формування фінансового потенціалу в часовому періоді. На рис. 1 наведено авторську класифікацію зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на рівень фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Виходячи з цієї

інформації, легше буде визначити, які дієві інструменти викличуть пряму реакцію, а які дадуть значно менший резонанс. Фактори прямого впливу володіють значно меншим часовим лагом дії порівняно з опосередкованими. Відповідно оперативні дії щодо формування фінансового потенціалу знаходяться в тіснішому взаємозв'язку з факторами прямого впливу. Натомість розробка стратегічних заходів багато в чому пов'язана із факторами опосередкованого впливу, що передбачає розробку системи прийняття і реалізації фінансових рішень, спрямованих на формування і ефективний розподіл фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

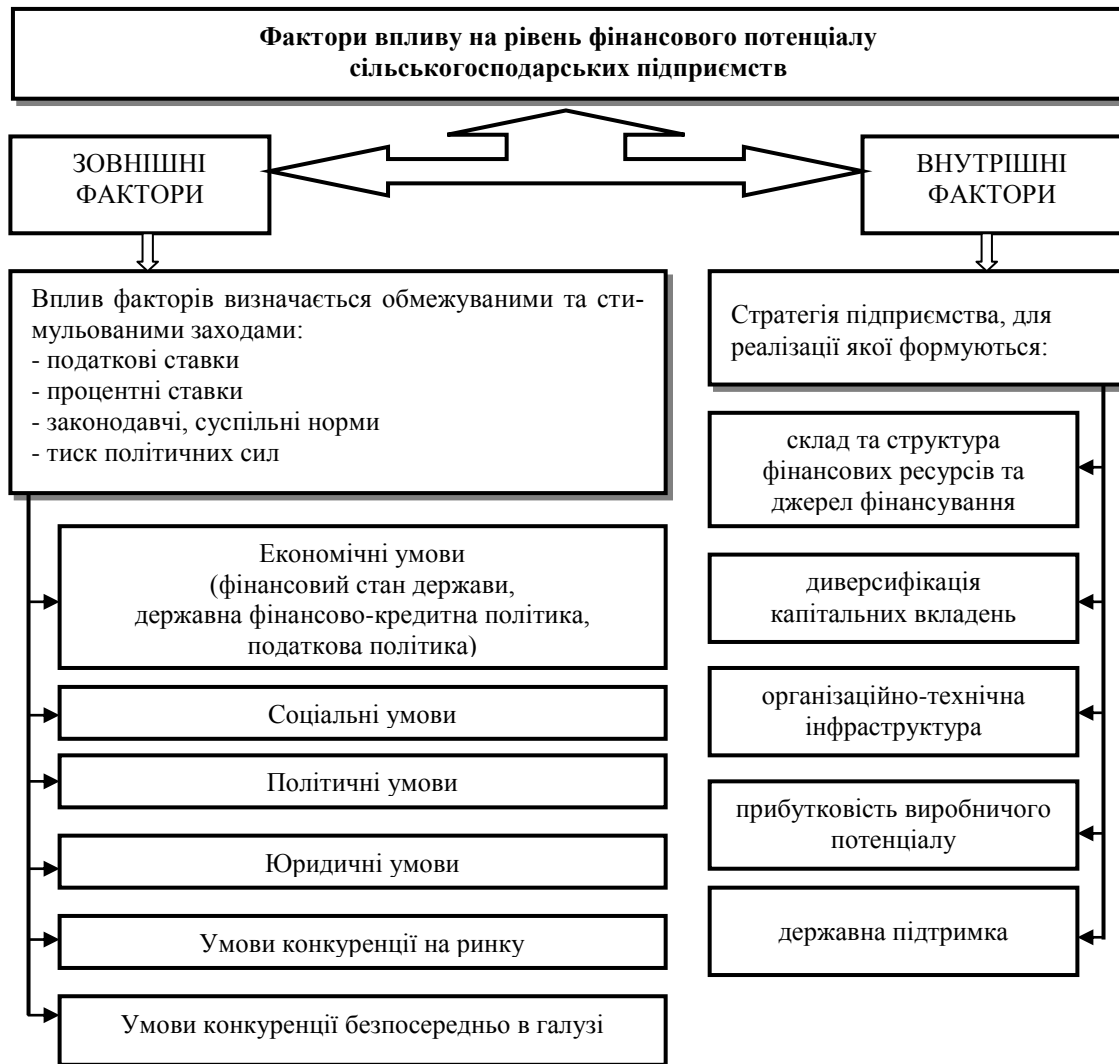

Рисунок 1. Фактори впливу на рівень фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств*

* удосконалення автора на основі [2, с. 22; 8, с. 194; 10, 62-63]

Дослідження фінансового потенціалу підприємств показало наявність кількох підходів до його оцінки. Визнаним є підхід до оцінки рівня фінансового потенціалу підприємств, який ґрунтується на «мінімумі сукупного збитку». Його прихильниками є Б. Вишнівська, В. Шликов, які попри існування кількох цілей функціонування підприємств основною називають саме цю за умови мінімальних витрат джерел формування фінансових ресурсів [1, с. 58; 9, с. 62].

Інтегральна оцінка рівня фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств залежить від ступеня відповідності складників потенціалу стратегічним фінансовим цілям і завданням, що проявляється в межах господарської ланки і безпосередньо пов'язана з функціонуванням та розвитком сільського господарства [12]. При цьому збільшуються ризик (невизначеність) і

ціна прийняття фінансових рішень. Для їх зменшення необхідно є розробка системи фінансових індикаторів, які дозволяють через спостереження виявити проблемні аспекти на ранніх стадіях прояву, і розробити заходи їх усунення та зниження втрат [3, с. 36-38].

М.Г. Оробчук та О.М. Марченко пропонують оцінювати рівень фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств за такими показниками: індекси росту обсягів реалізації сільськогосподарської продукції, показники рентабельності, середньорічний коефіцієнт автономії, частка довгострокових кредитів у загальній сумі залучених джерел фінансування, частка дебіторської заборгованості у структурі обігових коштів, коефіцієнти оборотності, платоспроможності та коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей [8, с. 193].

Нами запропоновано методика розрахунку рівня фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, яку, на нашу думку, можна вважати комплексною величиною його інтегрального показника, що розраховується за формулою:

$$Y_{\Phi\Pi\Pi} = Y_{ef} + Y_{pf} + Y_{da} + Y_{rs} + Y_{ip}, \quad (1)$$

де $Y_{\Phi\Pi\Pi}$ – інтегральний показник фінансового потенціалу підприємства, бали;

Y_{ef} – комплексний показник оцінки ефективності управління, бали (розраховується з урахуванням показників: рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, загальної рентабельності продажу з валового прибутку, рентабельності продукції);

Y_{pf} – комплексний показник оцінки платоспроможності та фінансової стійкості, бали (цей комплексний показник розраховується на основі таких показників: коефіцієнта поточної ліквідності, коефіцієнта абсолютної ліквідності, співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей, коефіцієнта забезпечення власними обіговими коштами, коефіцієнта маневреності власного капіталу);

Y_{da} – комплексний показник оцінки ділової активності, бали (формується з урахуванням показників оборотності активів, основних засобів, запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів, власного капіталу);

Y_{rs} – комплексний показник оцінки ринкової стійкості, бали (включає коефіцієнт автономії, фінансового ризику, маневреності оборотних активів, мобільності та індекс постійного активу);

Y_{ip} – комплексний показник оцінки інвестиційної привабливості, бали (формується з врахуванням показників: коефіцієнта чистої виручки, показника чистого прибутку на акцію, коефіцієнта реінвестування прибутку, коефіцієнта стійкого економічного росту, показника маржі прибутку). За нормативного значення використовується середньогалузевий показник, який дозволяє оцінити стан підприємства порівняно із середніми показниками по галузі.

Комплексні показники ($Y_{ef}, Y_{pf}, Y_{da}, Y_{rs}, Y_{ip}$) для визначення рівня фінансового потенціалу розраховуються методом динамічної рейтингової оцінки. Для цього на практиці за вибору бази відліку рейтингової оцінки вводять таке поняття як «еталонне підприємство», яке має показники, відповідні нормативним мінімальним значенням ефективності діяльності підприємства.

У загальному вигляді методика визначення комплексного показника оцінки за окремими складовими фінансового потенціалу підприємства за допомогою рейтингового числа виглядає наступним чином:

$$Y = \sum_{i=1}^N \frac{1}{N \times P_i} \times K_i, \quad (2)$$

де Y – комплексний показник за кожною складовою фінансового потенціалу підприємства;

N – кількість показників, використовуваних для оцінки рівня фінансового потенціалу підприємств за кожною складовою;

P_i – нормативний рівень для i -го коефіцієнта;

K_i – коефіцієнт i -го комплексного показника.

Таким чином, за повної відповідності значень коефіцієнтів їх нормативним значенням, рейтинг «еталонного підприємства» за кожною складовою фінансового потенціалу підприємства буде дорівнювати 1, а інтегральний показник $Y_{\Phi\Pi\Pi} = 5$. Розрахунок комплексного показника для конкретного підприємства за кілька періодів ($Y_{звіт}, Y_{мин}$) здійснюється підстановкою відповідних значень показників у формулу розрахунку інтегрального показника. При цьому рівень зміни (U) стійкості фінансового стану підприємства буде розраховуватися за формулою:

$$U = \frac{Y_{звіт}}{Y_{мин}} \quad (3)$$

Оцінити стійкий стан підприємства (S), що аналізується порівняно із середнім по галузі, можна наступним чином:

$$S = Y_{ФППЗвіт}^{-5} \quad (4)$$

Позитивне значення S означає стійкий стан, аніж у середньому по галузі рівня фінансового потенціалу певного підприємства, негативне значення S – нестійкий (кризовий) стан.

Висновки. У контексті запропонованої нами методики бальної оцінки фінансового потенціалу на мікрорівні та факторів його формування, особливу увагу слід приділити налагодженню ефективних умов господарювання сільськогосподарських підприємств та регулюванню системи фінансового забезпечення. Зважаючи на важливість та необхідність інвестиційної спрямованості сільського господарства в умовах трансформації ринку, питання формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств набуває особливого значення, що передбачає необхідність обґрунтування форм і методів його прогнозування як ефективного інструмента підвищення рівня захищеності фінансових інтересів усіх ланок фінансових відносин підприємства під впливом змін економічного простору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітлінський В. В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / В. В. Вітлінський // Фінанси України. – 2003. – № 3. – С. 3–9.
2. Голодова Ж.Г. Формирование и управление финансовым потенциалом региона в целях обеспечения его экономического роста [Текст]: автореф. дис. д-ра экон. наук / Ж.Г. Голодова – Москва, 2010. – 44 с.
3. Гривківська О.В. Кластерний аналіз як інструмент стабільного розвитку підприємств / О.В. Гривківська // Науково-технічна інформація. – 2010. – № 3(49). – С. 30–38.
4. Гудзь О. С. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: Моногр. / О. С. Гудзь. – К.:ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
5. Городецкий А. Вопросы финансового потенциала экономики Украины / А. Городецкий // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» – 2014. – Вип. № 6. – С. 44–50.
6. Забробский В. А. Диагностика финансовой устойчивости функционирования производственно-экономических систем / В. А. Забробский, Н. А. Кизим – Х.: Бизнес-Информ, 2000. – 108 с.
7. Кісіль М. І. Методичні підходи до аналізу фінансово-господарського стану сільськогосподарських підприємств / М. І. Кісіль, К. А. Приб // Розділ 4.4., С. 107–134 // Організація фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств Запорізької області: Прак. посібник / Ред. Дем'яненко М. Я. – Запоріжжя: Дике Поле, 2001. – 522 с.
8. Оробчук М. Г. Оцінка рівня фінансового потенціалу підприємств молочної промисловості Львівської області / М. Г. Оробчук, О. М. Марченко // Наук. вісн. НАУ. – 2009. – Вип. 115. – С. 192–196.
9. Трусова Н.В. Фінансовий аналіз підприємства: теорія та практика: навч. пос. / Н.В. Трусова. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. – 392 с.
10. Шлыков В. Экономический потенциал предприятия / В. Шлыков // Рес., информ., снабж., конкур. – 1997. – № 6. – С. 61–63.
11. *Agro-industries for Development* / Da Silva, C., Baker, D., et al. – (2009).CABI. Oxfordshire, UK.
12. European Microfinance Platform (2011). *How to Support Value Chain Finance in a Smart Way*. Policy Statement of the Action Group on Rural Outreach and Innovation Action Group. Luxembourg.

REFERENCES

1. Vitlins'kyi V.V. Kontseptual'ni zasady ryzykologiyi u finansoviy diyal'nosti / V.V. Vitlins'kyi // Finansy Ukrainy. – 2003. – № 3. – S. 3–9.
2. Holodova ZH.H. Formyrovanye u upravlenye fynansovym potentsya-lom rehyona v tselyakh obespechenyya eho ékonomycheskoho rosta [Tekst]: avtoref. dys. dokt. ékon. nauk / ZH.H. Holodova – Moskva, 2010. – 44 s.
3. Hryvkivs'ka O.V. Klasteryny analiz yak instrument stabil'noho rozvytku pidpryyemstv / O.V. Hryvkivs'ka // Naukovyotekhnichna informatsiya. – 2010. – № 3(49). – S. 30–38.
4. Gudz' O.YE. Finansovi resursy sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv. Monohr. / O.YE. Gudz'. – K.:NNTS IAE, 2007. – 578 s.
5. Horodetskyi A. Voprosy fynansovoho potentsyala ékonomyyky Ukray-ny / A. Horodetskyi // Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu. Seriya «Ekonomiczni nauky» – 2014. – Vypusk № 6. – S. 44–50.
6. Zabrobskyi V.A. Dyahnostyka fynansovoy ustoychyvosti funktsyonyrovanyya proyzvodstvenno-ékonomycheskykh system / V.A. Zabrobskyi, N.A. Kyzym – KH.: Byznes-Ynform, 2000. – 108 s.
7. Kisiil' M.I. Metodychni pidkhody do analizu finansovo-hospodars'koho stanu sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv / M.I. Kisiil', K.A. Prib // Rozdil 4.4., S. 107 – 134// Orhanizatsiya finansovoho ozdorovlennya sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv Zaporiz'koyi oblasti: Prakt. posibnyk / Red. Dem"yanenko M. YA. – Zaporizhzhya: Dyke Pole, 2001. – 522 s.
8. Orobchuk M.H. Otsinka rivnyia finansovoho potentsialu pidpryyemstv molochnoyi promyslovosti L'vivs'koyi oblasti / M. H. Orobchuk, O. M. Marchenko // Naук. visn. NAU. – 2009. – Vyp. 115. – S. 192–196.

9. Trusova N.V. Finansovyy analiz pidpriumstva: teoriya ta praktyka. Navchal'nyy posibnyk / N.V. Trusova. – Melitopol': TOV «Vydavnychy budynok MMD», 2012. – 392 s.
10. Shlykov V. Ekonomycheskyy potentsyal predpriumtya / V. Shlykov // Res., ynform., snabzh., konkur. – 1997. – № 6. – S. 61–63.
11. *Agro-industries for Development* / Da Silva, C., Baker, D., et al. – (2009).CABI. Oxfordshire, UK.
12. European Microfinance Platform (2011). *How to Support Value Chain Finance in a Smart Way*. Policy Statement of the Action Group on Rural Outreach and Innovation Action Group. Luxembourg.

Моделирование комплексной оценки финансового потенциала сельскохозяйственных предприятий

Н.В. Трусова

В статье в результате исследования рассмотрены методические подходы комплексного оценивания уровня финансового потенциала сельскохозяйственных предприятий. Выделены внешние и внутренние факторы влияния на уровень финансового потенциала, что позволило отделить важнейшие и самые действенные инструменты его формирования во временном периоде. Установлено, что интегральная оценка уровня финансового потенциала сельскохозяйственных предприятий зависит от степени соответствия составляющих потенциала стратегическим финансовым целям и задачам, которые проявляются в пределах хозяйственного звена и непосредственно связаны с функционированием и развитием сельского хозяйства. Предложена методика балльной оценки комплексной величины уровня финансового потенциала сельскохозяйственных предприятий, которая базируется на методике динамической рейтинговой оценки с использованием интегрального показателя.

Ключевые слова: финансовый потенциал, финансовая деятельность, сельскохозяйственные предприятия, интегральный показатель, эталонное предприятие.

Надійшла 27.10.2014 р.

УДК 338.24

ЧУМАК Р.М., аспірант

Білоцерківський національний аграрний університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано диверсифікацію аграрного виробництва як дієву стратегічну орієнтацію міжгалузевих відносин агропромислової сфери. Запропоновано антикризові заходи щодо управління аграрними підприємствами. Показано переваги та недоліки диверсифікації в аграрній сфері економіки. Обґрунтовуються можливості мінімізації ризиків та отримання стабільних фінансових результатів сільськогосподарськими підприємствами через диверсифікацію діяльності, не пов'язаної з основним виробництвом. Звертається увага на суб'єктність сільськогосподарських підприємств у процесі диверсифікації.

Ключові слова: диверсифікація аграрних підприємств, міжгалузеві відносини, аграрне виробництво.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення вітчизняної економіки зумовили прояв дестабілізуючих чинників на умови здійснення виробничо-збутової діяльності та можливості розширеного відтворення, що спричинило зниження економічної стійкості організаційних структур. За таких умов посилюється необхідність використання суб'єктами господарювання спеціального інструментального підходу, який передбачає розробку раціональної господарської стратегії та її реалізації у напрямі неперервної їх адаптації до факторів зовнішнього середовища.

Особливо складним є вирішення зазначених проблем в аграрному секторі економіки, який представляє собою багатоукладну, багатогалузеву та територіально поділену систему. Очевидно, що у цій галузі розробка та реалізація стратегії розвитку аграрних підприємств ускладнюється поєднанням природно-кліматичної та ринкової варіативності. Нестабільність споживчих переваг вступає у суперечність з об'єктивно встановленою тривалістю виробничого циклу. У зв'язку з цим, необхідним є формування системи заходів щодо здійснення диверсифікації виробничої діяльності, які б забезпечили ефективне функціонування підприємств та сприяли досягненню передбачених стратегічних орієнтирів їх розвитку.

Важливість цієї проблеми, недостатність вивчення окремих теоретичних та прикладних аспектів щодо сучасних умов визначили вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномічні грані важливої економічної проблеми диверсифікації виробничої діяльності аграрних підприємств знайшли висвітлення у наукових працях вітчизняних та іноземних науковців. Значний внесок у формування концептуальних засад

диверсифікації діяльності підприємств внесли: І. Ансофф, Б. Карлофф, В. Кер, Г. Кені, К. Кляйн, Л. Чейс-Вілд, М. Паскье та багато інших.

Окремі питання, пов'язані із формуванням теоретико-методологічних засад розвитку різних аспектів процесу диверсифікації діяльності, у тому числі й аграрних підприємств, висвітлені у дослідженнях вітчизняних науковців: В. Андрійчука, І. Баланюка, О. Варченко, А. Гуторова, Н. Добрянської, В. Зіновчука, Т. Зінчук, М. Корінько, Н. Куцмус, М. Кропивко, М. Маліка, О. Маслака, О. Могильного, В. Россохи, В. Ткачука, Г. Черевко, І. Хорунжого, В. Юрчишина та інших. Ці наукові дослідження є істотним внеском у розвиток теоретичних основ і розроблення заходів, спрямованих на реалізацію стратегій диверсифікації виробничої діяльності. Однак мінливість зовнішнього середовища та посилення кризових явищ актуалізують сучасні підходи до проблем дослідження з урахуванням необхідності розв'язання ряду завдань щодо диверсифікації виробничої діяльності аграрних підприємств, діагностики зовнішнього середовища підприємств та забезпечення їх економічної стійкості у довгостроковій перспективі.

Мета і завдання дослідження – здійснити оцінку сучасного стану виробничої діяльності в сільськогосподарських підприємствах та запропонувати шляхи її диверсифікації.

Матеріал і методика досліджень. Використано сучасні загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень, зокрема: системний підхід – у вивченні зв'язків між явищами і процесами в системі забезпечення диверсифікованого розвитку; економіко-статистичні методи – у визначенні динаміки, структури та результативності розвитку виробничої діяльності; порівняльний – для оцінювання ефективності діяльності та зіставлення рівнів диверсифікації виробництва аграрної продукції.

Результати досліджень та їх обговорення. Еволюційний розвиток теорії і практики диверсифікації засвідчує, що розуміння її ролі та сутності змінювалося з розвитком ринкових відносин, а також неоднорідністю і високою швидкістю змін у зовнішньому середовищі. Процес узагальнення підходів до розуміння диверсифікації як економічної категорії можна розглядати, по-перше, як перехід до багатопрофільного виробництва з широкою номенклатурою продукції; по-друге, розширення цільових ринків збуту. Розвиток диверсифікації базується на інноваційному процесі різнобічного розвитку господарюючого суб'єкта через перерозподіл ресурсів, проникнення в інші галузі виробництва та на ринки нових товарів і послуг з метою зниження ризиків та збільшення доходу.

Економічна категорія «диверсифікація» розглядається нами із погляду раціоналізації процесу прийняття управлінського рішення про розширення меж діяльності підприємства через освоєння нових галузей, нових видів виробництв та продукції, нових ринків, пошук напрямів посилення ринкових позицій з метою зниження економічних і фінансових ризиків, підвищення рентабельності, мінімізації можливих втрат [1, с. 116]. Згруповано основні мотиви здійснення диверсифікації виробничої діяльності підприємства за такими напрямками: техніко-технологічні; фінансові; економічні; соціальні; екологічні; стратегічні.

Фахівці з теорії управління і менеджери-практики розглядають диверсифікацію не як універсальний інструмент підвищення ефективності, а як умова її потенційного підвищення. Із розвитком процесів диверсифікації надлишковий капітал знаходить прибуткове застосування не тільки за рахунок багатоцільового використання одних і тих ресурсів, а й за рахунок перерозподілу капіталу між об'єктами з різними рівнями фінансового ризику та прибутковості, що забезпечує додаткову стійкість суб'єкта господарювання [2, с. 236].

На розвиток диверсифікації в аграрному виробництві впливають специфічні особливості аграрного виробництва: природні, організаційно-технологічні і економічні. Водночас процеси диверсифікації мають відмінності у галузях, які орієнтовані до районів джерел сировини (бурякоцукрова, консервна, первинне виноробство тощо), до місць споживання (хлібопекарська, лікєро-горілчана, безалкогольна та ін.). Розвиток органічного виробництва розглядається нами як своєрідний напрям агроекологічної диверсифікації основного виробництва, який дозволяє сформуванню нових споживчих властивостей продукції. Встановлено, що розвиток диверсифікованого виробництва в аграрному секторі зумовлений волатильністю ринків сільськогосподарської продукції та продовольства, підвищеною ризиковістю, труднощами в залученні інвестицій. Стримувальними чинниками її розвитку є відсутність стимулів для формування відповідних технічних і технологічних умов, а також не враховується її позитивний вплив на соціально-економічну та екологічну ефективність.

Диверсифікація виробничої діяльності аграрних підприємств одночасно розвивається у двох напрямках: перший – поглиблення переробки сільськогосподарської сировини і доведення готової продукції до кінцевого споживача; другий – розвиток високоприбуткових виробництв, не пов'язаних із сільським господарством [3, с. 122]. Мотивами розвитку диверсифікації виробництва аграрних підприємств є забезпечення багатoproфільності діяльності; збільшення частки підсобних виробництв і промислів; злиття і поглинання в діяльності інтегрованих структур; розширення несільськогосподарських видів діяльності в сільських територіях з метою підвищення доходів та зайнятості населення.

Основні загрози розвитку диверсифікованого виробництва зумовлені наступними чинниками: не дозволяє використати переваги спеціалізованого виробництва, а також одержати ефект масштабу від концентрації виробничої діяльності; більш високі вимоги до процесу управління, який вимагає вищої кваліфікації фахівців, урахування значної кількості факторів середовища функціонування, що підвищує ризик прийняття недостатньо обґрунтованих управлінських рішень; висока вартість й ризику входження на нові ринки, зростання витрат на перепідготовку персоналу, а також необхідності розширення штату підприємства.

Узагальнення досвіду провідних країн щодо розвитку диверсифікації в аграрному секторі дозволило виділити основні напрями її здійснення: розвиток кооперації (традиційні кооперативи; інноваційні, які орієнтуються на виробництво високоякісних продуктів харчування; пропонують регіональні марки продуктів харчування; формують регіональну маркетингову систему; забезпечують прямі відносини виробник-споживач; кооперативи; розвивають непродовольчі ринки: надання агроекологічних і сільських послуг; організація виробництва продукції непродовольчого характеру); розвиток переробки сільськогосподарської сировини у сільській місцевості; надання послуг; створення невеликих підприємств різних галузей промисловості (переробка деревини, легка промисловість).

Посилення розвитку диверсифікації сільськогосподарського виробництва країн ЄС зумовлено стратегічними орієнтирами її розвитку, які направлені не тільки на високоефективне виробництво, а й на підтримку різноманітності ландшафтів та активний розвиток сільської громади, яка створює додаткові робочі місця. Сучасний стан диверсифікації сільської економіки в ЄС характеризується такими рисами: значна частина європейських фермерів (31%) в забезпеченні власних доходів незалежна від сільського господарства; в окремих країнах ЄС (Швеція, Німеччина, Словенія) їх кількість складає понад 50%; 87% сільського населення пов'язано із несільськогосподарською діяльністю, в якій створюється 95% доданої вартості продукції. Основними інструментами ініціювання розвитку диверсифікації у країнах ЄС є: інвестування стартового капіталу; надання гарантійних зобов'язань; звільнення від податків для диверсифікованих господарств; надання консультацій щодо погашення кредитів та оформлення анкет-заяв; проведення бізнес-тренінгів та ін.

Нині в сільському господарстві спостерігається посилення тенденцій до концентрації виробництва як в окремих сільськогосподарських підприємствах (ячне та м'ясне птахівництво), так у розрізі окремих товарних груп сільськогосподарських культур (наприклад, вирощування зернових та технічних культур). Випереджаючими темпами згорталися ті виробництва, що потребують значних затрат праці та залежать від виробництва трудомісткої сільськогосподарської продукції (овочів, плодів – у рослинництві, м'ясне скотарство, вівчарство – у тваринництві), які у більшості підприємств стали збитковими. Внаслідок більшості сільськогосподарських підприємств сконцентровані на виробництві окремої групи сільськогосподарської продукції, що в нинішніх умовах підвищує ризиковість господарської діяльності [4, с.10].

Як свідчать результати дослідження протягом 2005-2013 рр. спостерігаються зміни як структури, так і кількості сільськогосподарських підприємств за наявності підгалузей виробництва продукції у сільськогосподарських підприємствах (табл. 1).

Наведені розрахунки таблиці 1 переконують, що відбувається процес скорочення багатогалузевих сільськогосподарських підприємств та поглиблення спеціалізації виробничо-господарської діяльності. Нині вузькоспеціалізовані підприємства здійснюють виробництво в переважній більшості рослинницької продукції. Необхідно відзначити, що впродовж 2005-2013 рр. питома вага зернових та зернобобових культур у структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств суттєво не змінилася. Відбулися суттєві зміни в структурі самої групи, зросла питома вага

кукурудзи на зерно за зниження ячменю, що пояснюється більш низькою врожайністю і рентабельністю ячменю порівняно з кукурудзою, а також скороченням попиту.

Таблиця 1 – Динаміка та структура сільськогосподарських підприємств за кількістю напрямів виробничої діяльності

Групи господарств	2005 р.		2010 р.		2013 р.	
	од	%	од	%	од	%
1 галузь	390	4,6	894	9,9	872	9,9
2 галузі	941	11,2	2309	25,6	2515	28,4
3 галузі	1297	15,4	1974	21,9	2164	24,5
4 галузі	1403	16,7	1321	14,7	1343	15,2
5 галузей	1468	17,4	951	10,5	747	8,4
6 галузей	1176	14,0	659	7,3	503	5,7
7 галузей	817	9,7	439	4,9	350	4,0
8 галузей	453	5,4	221	2,5	192	2,2
9 галузей	241	2,9	123	1,4	73	0,8
10 галузей	121	1,4	68	0,8	47	0,5
11 галузей	64	0,8	30	0,3	21	0,2
12 галузей	30	0,4	14	0,2	12	0,1
13 галузей	17	0,2	10	0,1	6	0,1
14 галузей	6	0,1	2	0,0	3	0,0
Більше 14	2	0,0	2	0,0	2	0,0
Всього	8426	100	9017	100	8850	100

Джерело: розрахунки автора.

Результати дослідження свідчать, що упродовж 2005-2010 рр. кількість сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва, була незмінною. Водночас, за період 2011-2013 рр., має місце стрімке зростання як їх чисельності, так і частки в загальній структурі чисельності сільськогосподарських підприємств, що свідчить про поглиблення спеціалізації виробничо-господарської діяльності. Основними видами продукції вирощування є: зернові та зернобобові, технічні культури (соняшник, соя, ріпак). Протягом 2005-2013 рр. суттєво зросла частка соняшнику, сої, ріпаку за рахунок зниження частки цукрових буряків, зернових та зернобобових культур, що зумовлено їх економічною привабливістю.

Встановлено зниження індексу горизонтальної диверсифікації виробництва продукції зернової групи у сільськогосподарських підприємствах, що свідчить про поглиблення спеціалізації на вирощуванні окремих зернових культур (озима пшениця, ярий ячмінь, кукурудза на зерно), які забезпечують прибутковість. Водночас спостерігається концентрація сільськогосподарських підприємств на виробництві обмеженого переліку видів тваринницької продукції (продукція свиного, молока, яєць). Очевидно, що орієнтація на виробництво перелічених вище видів продукції є наслідком диверсифікації і діяльності господарств, які спеціалізуються на вирощуванні зернових культур. Цьому сприяло цінове співвідношення на зерно і продукти тваринного походження, а також незадоволений внутрішній попит [5, с.19].

Результати дослідження переконують, що у виробничій діяльності аграрних підприємств має місце розвиток вертикальної диверсифікації на основі організації переробки сільськогосподарської продукції на власних (більше ніж 80% виробленої продукції м'ясного птахівництва, 12-15% обсягів виробленого м'яса свиней) або орендованих забійних цехах, обсяги яких упродовж 2009-2013 рр. зросли майже вдвічі. Водночас обсяги переробки продукції рослинництва на власних потужностях мінімальні (до 1%), за винятком винограду, де частка становить близько 80%.

Одним із проявів не пов'язаної із диверсифікацією діяльністю господарств корпоративного сектору є надання послуг із ведення сільського господарства юридичними та фізичними особами. Встановлено, що упродовж 2009-2013 рр. спостерігається зниження кількості сільськогосподарських підприємств, які надають послуги, що зумовлено високим рівнем завантаженості машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств; низькою конкурентоспроможністю як в ціновому сегменті, так наданні послуг порівняно зі спеціалізованими підприємствами та фізичними особами; існуванням законодавчого обмеження переліку можливих послуг, які надають сільськогосподарські підприємства.

За результатами групування встановлено, що найвищий рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції забезпечено товаровиробниками, які спеціалізуються на вироб-

ництві двох підгалузей. Водночас упродовж 2005-2013 рр. спостерігаються суттєві коливання показника ефективності в багатогалузевих сільськогосподарських підприємствах, що свідчить про неоптимальний підбір напрямів виробничо-господарської діяльності. Так, в господарствах, які виробляють 14 видів сільськогосподарської продукції, спостерігається збитковість 6-7 видів продукції. Сума отриманого прибутку від вирощування продукції рослинництва компенсувала збиток від виробництва тваринницької продукції, що у кінцевому результаті забезпечило позитивний ефект від ведення виробничо-господарської діяльності.

Висновки. Нині в аграрному секторі відбувається процес вертикальної диверсифікації капіталу створенням вертикально-інтегрованих структур, що об'єднують виробництво, переробку та збут сільськогосподарської продукції кінцевим споживачем. Доказом є розраховані значення коефіцієнтів ентропії (прямують до нуля) та диверсифікації, які за період дослідження незначно знизилися, що свідчить про посилення тенденцій до концентрації виробництва як в окремих сільськогосподарських підприємствах (яєчного та м'ясного птахівництва, свинарства, молочного скотарства), так і в товарній групі сільськогосподарських культур (вирощування зернових та технічних культур).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковтун О.А. Методи та ризики диверсифікації підприємств / О.А. Ковтун // Наука й економіка. – 2008. – №1 (9). – С. 114–119.
2. Корінько М. Д. Диверсифікація: теоретичні та методологічні основи: [моногр.] / М.Д. Корінько. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 447 с.
3. Матвієнко О.С. Перспективи диверсифікації виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств/ О.С. Матвієнко // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2008. – №4. – С. 121-125.
4. Корінько М.Д. Диверсифікація у вирішенні проблеми продовольчої безпеки.// Актуальні проблеми економіки. – 2002. – №11 – С. 8-11.
5. Степененко Н.І. Механізм формування стратегії диверсифікації агросервісних підприємств/ Н.І. Степененко.// Всеукраїнський науково-виробничий журнал, №1(15). – 2010. – С.18–21.

REFERENCE

1. Kovtun O. A. Metody ta ryzyky dyversyfikacii' pidpryjemstv / O. A. Kovtun // Nauka j ekonomika. – 2008. – №1 (9). – S. 114–119.
2. Korin'ko M. D. Dyversyfikacija: teoretychni ta metodologichni osnovy : [monogr.] / M. D. Korin'ko. – K. : NNC IAE, 2007. – 447 s.
3. Matvijenko O.S. Perspektyvy dyversyfikacii' vyrobnycho-gospodars'koi' dijal'nosti sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv/ O.S. Matvijenko // Agrarnyj visnyk Prychornomor'ja. – 2008. – №4. – S. 121-125.
4. Korin'ko M.D. Dyversyfikacija u vyrishenni problemy prodovolchoi' bezpeky.// Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2002. – №11 – S. 8-11.
5. Stepenenko N.I. Mehanizm formuvannja strategii' dyversyfikacii' agroservisnyh pidpryjemstv/ N.I. Stepenenko.// Vseukrai'ns'kyj naukovo-vyrobnychyj zhurnal, №1(15). – 2010. – S. 18–21.

Современные подходы к проблеме диверсификации производственной деятельности аграрных предприятий

Р.М. Чумак

В статье обоснована диверсификация аграрного производства в качестве действенной стратегической ориентации межотраслевых отношений агропромышленной сферы. Предложены антикризисные меры по управлению аграрными предприятиями. Показаны преимущества и недостатки диверсификации в аграрной сфере экономики. Обосновываются возможности минимизации рисков и получения стабильных финансовых результатов сельскохозяйственными предприятиями путем диверсификации деятельности, не связанной с основным производством. Обращается внимание на субъектность сельскохозяйственных предприятий в процессе диверсификации.

Ключевые слова: диверсификация аграрных предприятий, межотраслевые отношения, аграрное производство.

Надійшла 04.11.2014 р.

SUMMARIES

Directions improvement of state regulation of the sugar market**I. Artimonova**

The article summarizes the features of market relations in sugar beet subcomplex to identify the main problems and their solutions. Much attention is given to the experience of the EU sugar market regulation and expediency of improving the system of quotas of sugar beet and sugar in Ukraine. The study found that setting quotas for production and supply of sugar to the domestic market contributes to balancing supply and demand. We considered legislative regulation of the sugar market in Ukraine. It found that Ukrainian sugar factories can produce up to 3.5 million tons of beet sugar. These volumes are fully provided by production facilities, favorable natural and climatic conditions, fertile soil and crop farming. One of the starting points of further revival of the sugar industry is increase the competitiveness of the sugar and intensify promotion it on foreign food markets.

Global trends and perspectives of development of beet and cane sugar are reviewed to the definition of Ukraine on it. Production and consumption of the sugar beet subcomplex are monitored. The comparative analysis of quota "A" and actual sugar production during the 2000-2012 marketing years is done. It was found that in connection with the accession to the WTO Ukraine has committed to annually import 260 thousand tons of raw sugar cane on preferential terms. Import duty is set at a reduced rate of 2% of the customs value at the rate of 50% of supply in the economy. It is found that the existing capacities in the value of 312.57 thousand tons of sugar beets per day allow processing more than 27 million tons of sugar beet and produce around 3.3 million tons of sugar. Sugar production quotas "A" in the context of growing beets regions of Ukraine in recent years are analyzed. Results of the study demonstrate that a quota "A" among 15 areas in 2010 performed only by Zhytomyr, Ternopil and Chernihiv regions; in 2011-2012 there is a full implementation of the volume of sugar production quotas "A" with the exception only of Ivano-Frankivsk and Kirovohrad regions in 2012. We have substantiated the conceptual foundations of economic regulation of sugar beet production and sugar market at the national level which facilitate effective functioning. The research of the sugar market conditions is performed taking into account external and internal environment. The dynamics of change in the total production capacity of refineries operating in Ukraine for 2000-2012 years is showed. It was found that since 2000 there has been a decline in production capacity of sugar factories and in 2012 amounted to 212,88 thousand tons of beet processing per day and used by 0,95%. It revealed that the total production capacity this year decreased by reducing the number of employees of sugar factories (63 plants against 77 last year). Some sugar factories have increased its daily capacity and increased the number of working days.

It was found that the state price regulation of sugar provides that minimum and maximum intervention prices for sugar. Meaning of state price regulation is to implement the Agrarian Fund of state intervention in volumes can establish equilibrium price at a level not less than the minimum intervention price and not higher than the maximum intervention price. The volume of the formation of public intervention fund sugar is analyzed. We compared dynamics of average wholesale prices of sugar with minimum and maximum intervention prices for sugar. The experience of state economic regulation of the domestic sugar market is generalized and proposals to improve the state regulation of sugar beet subcomplex are generated. Directions of improvement of state regulation of the sugar market in the context of globalization are offered.

Key words: sugar market, government regulation, quotas, price policy.

The anti-crisis development mechanism of the agricultural enterprises**E. Bulgarina**

The lack of transformational change adequate management has led to uncertainty in the operation and strategic development of economic entities agriculture. In consequence, most of the agricultural enterprises are loss-making; others are on the verge of critical and catastrophic risk, which manifests itself through the crisis. A comprehensive assessment of enterprises economic efficiency is an important part of a crisis management system and an additional incentive for the domestic economy development.

The crisis management is defined as a mechanism that is able to anticipate or mitigate the consequences of the crisis and to maintain the functioning of the enterprise in survival mode in a given period of time and remove it from the crisis with minimal losses.

Development strategies of enterprises anti-crisis activities require mechanisms use for continuous monitoring of internal and external environment to identify factors that threaten the socio-economic system functioning.

To increase the validity of decisions one should regard the selection of anti-crisis strategy development which can account for the time factor and characterize the life cycle of the enterprise. Each life cycle stage of the enterprise has its own peculiarities of behavior that should be considered anti-crisis measures.

The development strategy of the agricultural enterprises anti-crisis progress will focus on achieving long-term goals aimed at overcoming the economic crisis and the future effective functioning. From the practical implementation of strategic planning agricultural entities that are in a protracted crisis, will benefit all actors of the economic system, since the development of agriculture is a characteristic feature of the sustainable economic growth of the country as a whole [6,11].

One of the important problems of providing agricultural enterprises anti-crisis development is the effective system formation of this process management. This necessity arises from the importance of management in ensuring the coordination of all production factors: technical, technological, organizational, economic, informational, social, psychological, and others. [9].

The implementation of measures aimed at improving the efficiency of the economy agriculture, in our opinion, is possible only when there is formed an economic mechanism aimed at addressing the crisis on enterprises and their further anti-crisis development.

The organized, structured approach to assessing the viability of implementing the measures of anti-crisis management accounting managerial impact allows the company to adjust its future actions.

Thus, to create an effective anti-crisis development mechanism of agricultural enterprises activities should be implemented at the state, regional and macro levels taking into account socio-psychological factors and institutional and structural components. The main factor is the improvement of the organizational structure of agricultural enterprises, based on strategic planning

and risk preparedness. Measures that are implemented by business entities should be actively supported by the state through preferential loans, subsidies, easing the tax burden and social infrastructure development.

Features of the domestic agricultural sector at the present stage of Ukraine's economy development have created the need for urgent implemented measures for its improvement. The performance of agricultural enterprises in their strategic development depends on the level of development and efficiency of the organization and management system, the balance of its basic elements, including organizational-economic mechanism of crisis processes management.

Key words: agricultural enterprises, the anti-crisis development mechanism, strategy, strategic development, threats, organizational structure of farms.

The situation of economy of dairy product subcomplex of Cherkassy region

V. Bondarets

The state of production and processing of milk in Cherkassy region, the structure of the milk sold by quality of varietal composition of milk taken to the dairy plants are considered in the article, EU requirements for milk quality, quality indices of preserved milk of processing enterprises of Cherkassy region are presented.

It was determined that sustainable development and efficient functioning of the domestic market of milk and derived products, adequately reflected interests of participants of manufacturing chain of enterprises of dairy product subcomplex and ensuring their competitive ability can be ensured by integration of all scopes of activities of relevant product subcomplex, creating associations (cooperatives, agro-industrial organizations, etc.) for the production of milk and milk products, which will include the enterprises of the agricultural sector and representatives of processing industry and the region.

It was established that an important role in improving the efficiency of milk production in agricultural enterprises of Cherkassy region plays milk quality. The difference between the purchase prices for milk of 'Extra' class and milk of first grade depends on the season and milk processing enterprises. Taking into consideration the technological state of livestock farms of most agricultural enterprises, milk realization is possible only of first grade.

Analysis of the processing sphere activity revealed that currently the largest milk processing enterprises in Cherkassy region is JSC 'Irakliivskiy Maslosurzavod' and JSC 'Zvenygorodskiy Syrkombinat'. Despite the trends to decrease of raw staff production, plants annually increase its provision by purchase in other regions.

Reasons of low quality products on the raw milk market are caused by a substantial portion of production in the private sector. In 2012 on the studied milk processing enterprises, farms of population provide half of prepared milk.

In addition to issues of quality and safety, the problem is to create a certified developed chain for milk collection. While some milk processing enterprises create chains for collecting milk with reception centers equipped with modern refrigeration and laboratory equipment, etc.. Almost all milk processing enterprises for raw materials coming from households of population, apply additional pasteurization which met all necessary safety standards. However, while this approach is not widespread, the problem of quality of raw material, which hit the enterprises, remains unsolved.

For the development of milk product subcomplex, it's necessary to develop and implement effective economic measures that would allow the enterprises of milk product subcomplex to function effectively on the market for production and sales of high quality dairy products.

Effective functioning of milk product subcomplex of Cherkassy region depends on the general state of the economy as a whole system, the development of which is provided by state measures and internal factors of their competitive ability formation. Functioning of milk processing enterprises in market conditions objectively requires strategic orientation and perspectives of adaptation to constant changes in both the internal and the external competitive environment, gaining advantages in producing high-quality, affordable products.

Key words: competitive ability, production volume, milk processing enterprises, the quality of milk sold, milk product subcomplex.

Methodological approaches to assessing efficiency functioning of marketing logistics systems of agrarian enterprises

O. Varchenko

Sales activities include a set of functional activities which are carried out after the production stage (at the end of product manufacturing (included) for direct sale (delivery) of goods to the consumer. During marketing production is needed constantly to make decisions on an occasion of physical movement and transfer of ownership on goods or services from the producer to consumer, including integral parts of the process, as transportation, storage and the conclusion and implementation of agreements.

It is proved that the marketing organization of agricultural enterprises must take into account the characteristics of agricultural markets and agricultural producers marketing in the following areas: promotion of agricultural produce (maintenance of retail space, negotiation of price and conditions of sale, the introduction of modern forms of sales organization using wholesale food markets, commodity exchanges, fairs, auctions, services intermediaries (brokers, dealers), including storage, commodity completion and transportation products); supporting distribution channels (marketing research providing information on market conditions, informing customers, activity prediction in climate change market environment, maintaining the balance between supply and proposals); organization of products movement (Regulation stocks, determining methods and techniques of physical distribution, transportation), risk-taking (financing and crediting producers of agricultural products, performance of vicarious liability, investment development regional logistics systems); marketing organization diagnosis (study of demand and supply of products, its consumer properties, quality, distinctive features, causes losses, storage and transport methods, the efficiency of communication systems receive and impart information).

Effectiveness Assessment of different goods promotion channels should be made with considering the following parameters: product characteristics (kind of specific requirements to maintain the quality parameters, transportation, additional handling, storage, etc.); consumers; conditions and trends in factors environment and others.

In order to be able to calculate the proposed indicators the effective functioning of marketing system of agricultural enterprises should ensure the selection of statistical information in the following areas: "implementation of the trade network", "implementation of trade and intermediary structures", "implementation of other entities", "sale on stock exchanges", "selling at fairs" and "selling" Agrarian Fund. "Moreover, there is a need for expansion statistical forms of revenue to the processing of agricultural products in terms of quality as well as increasing array of information on the volume of purchases through their procurement centers and trade facilitation company to facilitate interagency coordination data statistics and information statistics of the State Service of Ukraine.

Key words: ogistics system, elements of logistics system, effectiveness, indicators.

The effectiveness of the marketing activity of the enterprises of egg poultry farming

L. Gavryk

The article discusses the features of sales of Ukrainian enterprises egg and poultry and the main trends of egg products of poultry in Ukraine are given. The authors analyze the current state and tendencies of development of egg poultry in Ukraine, presents an analytical assessment of the value of the industry in the conditions of market economy and in the context of Ukraine's accession to the World trade organization.

As it is evidenced by the results of the study currently, the egg market is in the process of monopolization. So, 20 farms sell 67% of eggs of the total, which are a part of a powerful vertically integrated structures.

In the present economic conditions agricultural enterprises of different forms can have their business activities profitable and they can carry out 50000 thousand eggs or more per year. Their number is about 46 households, or 24% of the total population. However, the largest share in the sales structure of the eggs is 17 farms in 2012 to implement 46.4% from total amount of the sold eggs that provides a high level of profitability (74,4%).

As it is evidenced by studies of the marketing activity in this group of agricultural enterprises, high levels of profitability is ensured not only a high level of technological support of the production process, but also an effective marketing policy management of farms. So, in this group the highest level of procurement prices, which on 17 UAH/1000 higher than enterprises that implement more than 500,000 thousand.

Now the main sales channels of eggs in Ukraine are retail and wholesale network, own shops, farmers market, sales of eggs for processing, as well as directly to the public.

Under marketing channels understand the sale of own products distributors, trading houses, direct delivery of products for export, the implementation of trade networks, various wholesale buyers and Resellers.

The most popular place for buying of eggs there is a market. Almost 56% of consumers buy eggs it on the market, 36% prefer trade. In supermarkets, buy 31% of respondents. The least attractive are grocery stores, where to buy eggs 22% of consumers, although 80% of small grocery trade schools offered no chicken eggs.

During the study period, the observed minor structural changes in the structure of distribution channels eggs. The largest share of sales in other channels, due to the expansion of the distribution system through a network of hypermarkets and other trade schools.

At the same time, there was an increase in sales processing enterprises. However, a significant effect on the change in the sales structure of the eggs of agricultural enterprises is not a little due to the limited proportion of this distribution channel. There is a gradual decrease in sales of the reduction of the implementation of the population through a network of retail markets and institutions proprietary trading.

Individuals who bought eggs for resale purposes could not withstand the competition with a network of retailers both in price and quality segments. The adoption of new legislation that toughens requirements for the specific product is almost impossible sales egg poultry in unconditioned areas, which had a negative effect on the development of retail trade individuals - subjects of entrepreneurial activity.

Identified the main factors affecting sale of egg products of poultry in Ukraine, and identified a number of problematic issues, the solution of which will lead to increase of efficiency of activity of Ukrainian enterprises - manufacturers of products that are investigated.

Key words: egg poultry farming, globalization, the competitiveness of products.

Social inequality - as an obstacle to effective economic growth of Ukraine

V. Havrylyuk

This article analyzes the relationship of social inequality and economic growth on the principles of social justice.

The aim is to analyze contemporary issues of social inequality, to specify the ways of overcoming inequality on the principles of justice and justification of good economic growth principles.

Theoretical and methodological basis of the study is the dialectical method of knowledge and systematic approach to assess the problem of efficient economic growth of the economy on the principles of social justice. General scientific and special cognition methods were used during the investigation.

It was theoretically proved that modern interpretation of social justice is possible with the combination of philosophical, political and economic aspects. This approach will make it possible to justify the idea of justice in the context of its practical application.

The article analyzes contemporary issues of social inequality, identifies the ways of overcoming inequality on the principles of justice and justification principles of good economic growth.

It is proved that the mechanism of "free" market effectively ensures economic growth, but can not provide the required level of well-being. Also were highlighted the negative trends in economic growth, namely, the excess rate of productivity in economic growth, reduction of investment share in global GDP, a sharp increase of dividends, excess of financial sector profit over the real economy. All this points to a clear victory of financiers' interests in the global world and shows their personal impact on the global crisis.

The results of research have made it possible to prove that the economy always operates within social norms. We can therefore say that the current rules are inefficient because they lead to increased property differentiation and negative attitudes in society. So there is a need to develop effective mechanisms of economic growth on the principles of equity.

This paper uses a modern interpretation of justice - as the principle of adequate of social efforts directed at restoring balance in public life, directed at renewing balance in social life, disturbed due to actions or inactivity of its institutions and is taken as a socio-political, moral and legal category.

It is proposed based on the principles of civil society to ensure each participant of social life with conditions for self-realization. So first of all we have to begin to educate the community with sense of social integrity. This principle of interaction among members of society fully meets the requirements of equal moral value establishing.

The article proves that to achieve social justice we gradually move from the traditional population protection from mass poverty to creation of conditions to guarantee material prosperity and a better life quality. These tasks are connected with the finding of effective economic model, which will provide prospects of development and social justice. The key elements of creating effective models of economic growth in the country is distinguished the institutional environment of the economic system and the greatest emphasis was done on the institution of social justice importance.

A study strategy of economic agents behavior in the unstable environment on the principles of social justice was proposed. This strategy is proposed to develop in two ways: first determine how to enhance its competitiveness, and the second - a mechanism of economic participants motivation. Implementation of the first principle should be done on the principles of respect to social justice, that leads to increasing the business reputation and economic entity and increase the market competitiveness. Under the mechanism of motivation it is necessary to understand that the choice of the subject should be based on psychological interaction and coordination of internal motivation (goals, needs, interests and value orientations) and external stimuli of social justice institute (system of rewards and penalties).

Key words: socialization of the economy, efficient economic growth, equality, social inequality, social justice.

Public financing of agricultural enterprises

V. Gomza

With the development of civilized market relations, special attention regulation of economic processes in the agricultural sector. The complexity of the economic situation in Ukraine agriculture – significant extent caused by the imperfect state leverage over the development of the industry, not enough informed dictions aimed at overcoming of negative effects. The most important problems that require urgent solution - public funding of domestic agricultural enterprises.

Without the financial resources that economists call "the blood of the economy," production system does not exist. Active government policies the progressive innovative development of the agricultural sphere of agriculture, based on the adoption of relevant legislation, the development of effective mechanisms to implement them in practice, the financial support of agricultural production in the Commercial subsidy, subsidies, grants, tax incentives insurance, and contributes significantly to the growth opportunities under the enterprises in the production and performance management.

Financing of enterprises has challenging and yet necessary component for successful development of the industry and keeping it at a competitive level with relatively developed agricultural countries.

We believe that public funding of agricultural enterprises should take into account the mandatory level of performance achieved by entities that did not happen preserving the structure of production, which will be based on limited sources of economic growth in the agricultural sector.

Since 2000, the government increase funding for agriculture, adopted the Law of Ukraine "On the State does not predict and grammar development of economic and social development Ukraine", which define the legal, economic and organizational principles of an integrated system of software mints, general installed on line of development, approval and implementation of the rights and responsibilities of the participants.

Sectoral programs are designed to implement State policy on the regulation of this sector of the economy, the concentration of financial, technical and other resources, production and scientific technical meant potential, and co-ordination of central and local executive bodies and local authorities, enterprises, institutions, organizations and public citizens to solve major problems of the industry. Public Mayhem should be different from measures clearly defined purpose concrete style objectives and indicators have been brought to a certain range of artists, facilities maintenance, and responsibility for their performance in the pre-set time.

One way to resolve the situation that glass lays in public policy regarding public funding of agricultural enterprises is to change the ideology of form the state budget, especially it you additionally parts. Instead of line-item budgeting method has become a program based IUTod (PPB).

More appropriate to implement this division of the existing articles of budget expenditures for public funding of agricultural enterprises:

- Government programs that determine the main direction of development of the agricultural sector agribusiness long term (5-10 years);

- targeted programs that directly support the implementation of state programs;

- actions to perform one-time or ongoing commitment to support and disposal effects of economic or natural disasters.

Thus, public funding agrarian sector must change its orientation, thereby increasing the effectiveness of state aid. State responsibilities are to create favorable conditions for the development of industrial and social infrastructure in rural areas through economic booms, including special government programs, government contracts and quotas for public information systems.

Key words: public finance, agribusiness, agriculture, business, agribusiness, government support budget.

The role of wholesale markets of agricultural products in the output of domestic products on the market of the european union

N. Gretskaya

The problem of promotion of agricultural products from producer to consumer hasn't been solved in Ukraine. The promotion of products of small and medium producers has been organized inefficiently. The European Union market is difficult to

access for most of Ukrainian producers of agricultural products, especially for small and medium. The Ukraine and the European Union are in the process of ratification of association agreement. The relevance of the supply of domestic agricultural production to the European Union market is growing in connection with the ratification of the association agreement. Issues connected with supply of domestic agricultural products on the EU market have been investigated in this paper. The European Union imposes complex demands on the quality of agricultural products which to be brought into their home market. Meeting the requirements of the EU for the quality of agricultural products require from the presence to agricultural producer of additional working capital. Small and medium producers can not generate large quantities of identical products for export. Small and medium manufacturers cannot provide calibration and packaging products as well. Supplies of agricultural products to the EU are limited by quotas. Retail networks provide cash with a delay of 60 days for products delivered in the EU.

Most of domestic producers don not agree to work under conditions of deferred payment. The domestic producers draw a lot of documents when sending parties of fruits and vegetables for export. Only large agricultural enterprises are able to meet EU requirements e.g. agricultural holdings. Agricultural holdings have large amounts of working capital. Small and medium enterprises suffer from intense competition from large agricultural holdings. Wholesale markets of agricultural products (WMAP) have significant potential for the expending of domestic agricultural products to foreign markets. The research of services of wholesale markets has been held in the article. WMAP "Shaver" has made the first steps in the expanding of domestic products to the EU market. The location of WMAP "Shaver" is beneficial. Market is located near the borders of countries members of the European Union. Market provides services for packaging products. Packing department is equipped on the wholesale market. Modern Dutch filling line is installed in the packing department. The line packs up to 100 tons products per month. The cooperative movement is at development stage in Ukraine. Many cooperatives do not work effectively in the country. Small and medium producers cannot form consignments of high quality fruit and vegetable products with longer shelf and transportation terms. The manufacturers sell their products in the field. Wholesale markets cannot take away agricultural produce from the fields. Wholesale markets have not large-capacity vehicles to transport goods. Isolated small manufacturers are required clear mandates from WMAP. Producers and cooperatives lack the necessary volume of working capital. Small and medium producers can not make delivery of goods on terms to the European market. Wholesale markets are not prepared to provide producers with the same type of high quality seed.

clear mandates from central wholesale markets. Producers and cooperatives lack the necessary volume of working capital. Small and medium producers can not make delivery of goods to the European market on terms. Wholesale markets are not prepared to provide producers with the same type of high quality seed.

Central wholesale markets are not prepared to carry out the delivery of batches from the field to market using their own vehicles. The legal framework is available for the cooperation development. Cooperation is the way of improving the efficiency of small and medium enterprises. In Ukraine the cooperation is not developed in agriculture. The cooperation in agriculture needs to be developed. It is necessary to give the status of producers to agricultural cooperatives. It is necessary to create government departments in central wholesale markets. Government departments should plan export of domestic agricultural products abroad. These departments should conduct regular monitoring of market conditions. Government departments should also provide free information on market conditions to domestic producers as well. The state intervention has recommended to increase for the work of central wholesale markets. The author recommends to deepen and to broaden the legislation in the field of state and municipal authorities' control of central wholesale markets.

Key words: market, agricultural market, agricultural market infrastructure, marketing channels of agricultural products, wholesale trade of agricultural products, wholesale market of agricultural products (WMAP), export of domestic agricultural products, market of the European Union, cooperative movement, government intervention.

Sinking fund as an instrument of resource capacity updating of the agricultural enterprise

Y. Hrozdyev

The article considers the place of depreciation and its effects on reproduction of fixed assets. Increasing the role of depreciation may become increasing influence and state control over the formation and targeted use of depreciation.

Defined that agricultural sector enterprises require large investments now to restore the active part of fixed assets. Conceptual approaches to finding new ways of forming the source of capital. One of the important sources of internal resources defined sinking fund.

Proved that the purpose depreciation fund as a special reserve is reproduction of fixed capital, which is a financial resource for capital investments. Under conditions of high rates of technological progress depreciation is the source of expanded reproduction of capital.

Studied that planning and administrative economy sinking fund companies used strictly for the intended purpose. Funds depreciation fund each enterprise kept in a special account of their intended use is strictly controlled. In market conditions enterprises are entitled to decide the question of the use of the depreciation fund. Funds depreciation fund allocated mainly to the current needs of the enterprise. Solving the problem of the procedure for using the depreciation fund is directly related to the economy emerges from the crisis, stabilization of production and increase in financial resources. Thus, the necessity of creating depreciation fund as a source of renewal resource potential of agricultural enterprises.

Today in economics literature are expressed different views on the role and place of the depreciation fund as a source of reproduction of capital. Theoretical aspects of the depreciation fund companies of the agricultural sector. In our view, the sinking fund shall include the funds needed to complete reproduction of capital on a new technical basis, and to carry out all types of repair and modernization.

Found that the formation of new economic conditions, the introduction of commercial principles in business activities, privatization of state enterprises and forcing scholars and practitioners to justify new approaches to forming the source of capital. However, the sinking fund is one of the most accessible funds used for investment in new assets.

Determined the features of the formation of the depreciation fund farmers. Proved that the accumulated depreciation of fixed assets should be used only to restore it as a source of investment. Found that depreciation as a special economic category serves as both production costs and resource replay.

Now among academic economists is no single approach to the interpretation of the essence of the concept of "wear and tear", "depreciation", "wear". Between the category "depreciation" "depreciation", "wear" can trace the relationship, in the use of and under the influence of external factors fixed assets lose their use value that summarizes their wear. The loss of the use value causes the loss of value that causes their deterioration.

It is known that the cost of fixed assets depreciation that occurs in socially necessary volumes accompanied by the creation of an appropriate fund for compensation in product cost - depreciation fund. Furthermore the term of useful life of fixed assets - the period of time during which the fixed assets will be used now, or their use will be made now expected amount of output.

Be noted that depreciation policy in agriculture as an economic category is an integral part of agricultural policy. It should be an important lever of state influence on economic processes in the agricultural sector of the country.

Now among academic economists and practitioners no single methodological approach to understanding the essence of the amortization policy as an integrated system both at macro and micro levels. Depreciation policy in a market economy is closely linked to fiscal policy, ie taxation of the company.

In a market economy, in practice, the two concepts were extended amortization: economic and tax. Depreciation economic concepts is regarded as depreciation of fixed assets at reasonable cost norms that reflect real depreciation in the circumstances playback. Depreciation tax concept - a depreciation of fixed assets in tax regulations, which often exceed the economic rules.

It is proved that a market economy needs to grow as an important value amortization own sources of funding and investment reproduction of fixed assets in agriculture. Found the relation between means renewal of fixed capital and long-term strategy of the company.

Consequently according to the results of the research one could argue that in the present critical financial situation, the most rational direction of improving the efficiency of each company is to create a depreciation fund. We believe that the establishment of the depreciation fund will allow farms to make the transition to investment and technology development path that will stimulate investment activities and conduct financial recovery.

Key words: depreciation, sinking fund, agricultural enterprises, reproduction, fixed assets, amortization policy, resource potential.

Market product analysis of meat-processing branch of Ukrainian industry.

N. Hurzhiy

Abstract. In the article the food production structure in 2013 has been analysed. It has been determined that the meat industry share accounts 17.3%. The dynamic changes in the meat production and marketing and prepared meat products are reflected. In comparison with the food industry in general, during 2006-2013 the meat production and meat products increased faster, excepting for 2008-2009. This makes it possible to assert that investigated sub-sector is promising for development, but also sensitive to environmental changes, such as economic indicators. The statement is confirmed by production decline of all meat products in 2007-2009. This is a reflection of the economic crisis, but since 2009 there is a positive trend, meant that during 2010-2013 total annual production growth is observed. The specificity of meat products market is its dependence on raw materials. It is advisable to compare the growth rates of meat and finish products. From this point of view it may be noted that since last 3 years, the situation has been reversed - with increasing growth rates of meat production the faster growth rates of finished meat products manufacturing are observed.

The factors affecting the growth rate ratio of meat production and meat products are characterized: the changes in the market of meat in carcass weight; increasing the share of imported raw materials in the production of sausages; increasing the volume of exports of meat products.

The regional concentration of finished meat products production and the shares of their manufacture depending on the business entity forms are defined.

The largest share of the meat products market (35%) are concentrated in the Central region, Cherkasy, Vinnytsia and Poltava region. The Western Region share in the market is 10% (Lviv, Volyn, Ivano-Frankivsk region). Eastern Region in the meat processing market takes 26%. The leaders in the production are Dnipropetrovsk, Donetsk and Kharkiv. The Southern Region and Crimea - accounts for 7% of the market. The main share proposals formed by market meat processing plants - 60.7%, households form a 32.3% share. The share of agricultural enterprises is 5.2%. The share of imports in the whole market is less than 2%.

The tendencies of demand in the meat products market are investigated. Sausages take 70% of final meat products in Ukraine. One reason for the increase in production of sausages is pork growing demand, because fat is a major component of the formulation of sausages. The other one is welfare improving.

The bulk of production accounted for bologna - 41%, hot dogs and sausages - 23% smoked sausage - 15%, boiled and smoked sausage - 6%, and other types of sausages - 15%. Canned meat market is slowly declining, due to the low quality of raw materials and changes in consumer preferences and incomes.

Considering the canned meat market, it should be noted that liver paste takes 45%, canned in beef and veal - 26%, pork and poultry - respectively 19% and 10%. Now one of the most attractive segments is the production of chilled and frozen food high degree of readiness.

The changes of export rate in product categories and the ratio of domestic production and imports of meat products are also analysed. It is determined that the total volume of meat exports products increased by 4.65 times in 2010-2012, but in 2013 fell by 13% compared with the previous year.

The analysis of the structure of the meat products market in terms of nationality may claim that in general at least 98% of goods are domestic production.

Key words: meat processing products, sausages, product segmentation, import.

Organizational and economic approaches to the transformation of the private farms in the subjects of entrepreneurial activity

I. Demchak, I. Svinous

The article considers the problems of the transformation of private farms in the subjects of entrepreneurial activity. Patterns of development of private farms are grounded, which is the strategy of "sustainability", the aim of which is the primary food of the members of rural households and urban residents, with whom the members of the OSG are in relationships. The

main causes which do not stimulate the transformation of private farms in the subjects of entrepreneurial activity in the sphere of agribusiness are studied and ways to address them are proposed. As other factors affecting the lack of desire or ability to increase the volume of the individual farm, during the survey was a lack of funds and low purchasing prices for agricultural products, it is not possible to form the food base, the lack of reliable buyer, the lack of workers and poor health. For residents of traditional rural settlements are more influenced by such factors as increased assistance to agricultural enterprises (3 - 8,1%).

According to most scientists, employment in individual peasant farms, especially in the depressed regions of Ukraine will form the basis for the development of enterprises in the area that will eventually lead to the revival of rural development of the locality. However, as shown by the analysis of the data, the statistical service of Ukraine, the main number of persons employed in individual peasant farms are concentrated in rural settlements with a population of over 1000 people.

The author's approach to solving this problem is proposed. In our opinion, finding ways to formalize family farms and their implementation in the system of market functioning of the agricultural sector should continue. Thus, it is expedient to provide for the implementation of the following solutions [5, p. 60].

First, to legitimize the family farm as a special form of land management without purchasing them the status of legal entity or physical person-entrepreneur. This provision should be enshrined in the Civil code and other normative-legal acts. The reason for this approach is dominant in the world of business practice with respect to family farming as a specific form of economic activity that is extremely sensitive to external regulatory impact. Family farming is generally perceived (and it is necessary to legislate in Ukraine) as a guarantor of food self-sufficiency of the country, the policy instrument of rural employment and economic basis of rural development. Therefore, the regulation of its activity should be carried out in a special mode without reference to any types of business.

Secondly, the transition of private farms to the category of family farms, which are not legal or physical persons-entrepreneurs, requires first of all create the conditions and motives of voluntary acquisition of such status. This means that you need to develop and adopt regulations on simplified order of registration, accounting and reporting KFH and the conditions of taxation; program support family farming; law on special social security system for workers in family farms. These regulations should be developed and put into operation simultaneously with the legislative regulation of the establishment and activities of KFH.

Thirdly, legitimation and further institutionalization of family farms should occur in line with the streamlining of the organizational structure of agriculture in General. Problems of farmers cannot be solved in isolation, separately from the General context of structural changes in the agricultural sector. The position of family farming as one of the foundations of a stable functioning of the agricultural sector should be contained in the legislative acts concerning the development of the modern state agrarian policy and legitimation of the existing agrarian system of Ukraine. Such legislative acts can be, in particular, the Law of Ukraine "On agriculture" or "agricultural (agricultural) device, which would be introduced in the legal field agricultural holdings, independently functioning of agricultural enterprises, family farms and consumer farms.

Key words: personal peasant farming, farming, government support, self-sufficiency.

Features reproduction of dairy cattle in agricultural enterprises

V. Zubchenko

It is proved here that the reproduction of the herd of cattle is one of the most time-consuming processes in dairy cattle, as this process depends on the milk yield of cows, the efficiency of breeding efforts, the duration and intensity of the use of genetically valuable cows, the quality of products and profitability of its production in the article.

It is grounded that the efficiency of dairy cattle largely depends on the intensity of reproduction, which significantly affects both the production of milk and the rate of genetic progress in breeding grounds. Low reproductive ability of cows is one of the problems in modern dairy cattle breeding. That is why the study of reproduction in dairy herds and increase economic efficiency in the current economic conditions are relevant and necessary conditions for increasing the volume of livestock production.

It is known that for the implementation of the genetically determined level of milk productivity of cattle is necessary to maintain a high level of reproduction, to ensure timely fruitful insemination of cows and heifers and annual receipt from them viable offspring. Breeding work in the farms, allows complete dairy farms and complexes animals with genetically given high milk yield. However, it can be ensured only if the corresponding full feeding, compliance physiologically based technology livestock and only clinically healthy animals. With modern intensive industrial technologies of milk production in the body highly productive animals is changing many physiological processes, reduced milk yield, impaired reproductive function. Therefore intensively managed dairy cattle requires realignment of the existing organization of reproduction.

We note that one of the important indicators rationally organized reproduction is maintaining its optimal structure. The majority of domestic enterprises has a complete turnover of on-farm specialization of production, therefore, are very important for them to support or create a herd with an optimal structure. Farms dairy productivity in the herd must be at least 60% of cows.

It is proved that the main reasons that hinder the pace of the cattle reproduction, should be considered as infertility of breeding stock. For these reasons, many households receive a significant number of young animals and products with a loss on the content of infertile animals. Loss in the reproduction of livestock in the number of farms remain high - annually receive litter from 30-40% of breeding stock.

Note that for the effective management of dairy cattle it is quite important to determine the principles of culling cows. To improve the herd is culling low productive animals or discarded cows regardless of their economically useful traits due to various diseases and functional disorders in the body. Obviously, that should be culled cows due to low productivity, age and unfitness to machine milking.

In our opinion, this position is responsible mainly three groups of factors with varying degrees reduce the efficiency of production and reproduction process. The greatest impact on premature retirement cows from the herd causes of social and technological nature, such as low skills and discipline employees; disruption of feeding and housing of animals; the individual characteristics of the animals that come into conflict with environmental conditions. Note that infertility flows is also one of the main reasons for culling cows. Every year for this reason eliminated from the herd average of 22.6% of the total number of cull cows.

Improving the efficiency of dairy cattle breeding is possible, provided further increase livestock productivity, rapid reproduction, prevention of infertility and almost cows, the increase in the output of calves per 100 cows. Great opportunity for a rapid increase in productivity of livestock and improve his breeding qualities lie in the wide use of artificial insemination.

Studied that in recent years, despite repeated attempts to improve the state of Affairs in the reproduction of livestock, in many farms of the country's output of youngster continues to remain low. Among the reasons for the decline in fertility, it is important for the feeding and keeping of cows and heifers. Therefore, intensive reproduction of highly productive herds provides the proper level of animal husbandry and veterinary culture breeding animals.

As it is evidenced by research and practical experience, intensive cultivation of young dairy breeds with first calving at the age of 24-27 months efficient both breeding and commercial and economic points of view. Earlier insemination of heifers also provides more milk on average, each year of life of the animal, the lengthening of the period of their productive use and reproductive ability, and reduce the cost of cultivation and, because of higher economic efficiency of breeding stock.

It is established that the provision of animal feed, intensive use of bulls evaluated on the quality of offspring, individual selection using custom matings, quality breeding replacements, training heifers for calving and the subsequent evaluation of their potential in the formation of highly productive families are the main elements of breeding work, which will ensure genetic progress in creating highly productive herds.

The research results indicate that for renewal of the productive longevity of dairy cows need to adhere to a complex of preventive measures, the main of which are: preventing misconduct during calving, mastitis, culling cows due to decrease in reproductive function and diseases of the limbs and hooves. Along with technological factors on the process of reproduction and economic impact. In particular, the lack of financial possibilities for the purchase of livestock breeding farms and foreign producers. The most effective is purchase heifers from the population or exchanging it for the bulls.

Achieving optimal milk production of cows with the lowest cost of labor and material resources is considered as the main objective of dairy cattle. Because without calving cows impossible secretion of milk, normal reproduction is the basis for efficient milk production.

According to the results of the conducted research it can be argued that the priorities of improving the economic efficiency of the production process of dairy herds, in our opinion, are: reduction in the duration of the reproductive cycle; optimizing the structure of the dairy herd; reducing the number of heifers to increase the intensity of selection of heifers for repair and expanded reproduction of productive livestock; intensification of rearing (tribal) heifers; minimization of cost of cultivation of dairy cows due to the rational use of production resources based on the introduction of scientific-technical progress; increase the productivity of dairy cattle to improve the quality of the basic tools of a new generation and financial support of the reproduction process.

Key words: dairy cattle, reproduction of livestock, cows productivity, economic efficiency, agricultural enterprises.

Methodological Approaches to the Interpretation of the Category of Market

M. Ibatullin

The main approaches to the interpretation of the notion of «market» are studied, the evolution of the thoughts of economists on the interpretation of this term, along with their systematization, is given. The interpretation of the concept of market from the point of view of the political economy conception that, opposite to the existing ones, describes a set of economic relations among market actors regarding sale of market objects on a definite territory during a certain period of time under free pricing conditions with limited government intervention, freedom of choice and a free disposal of items for sales, is improved. We find it necessary to consider «market» as a generalized concept that describes a certain type of economy and formation of economic relations based on market mechanism. In this sense, market relations are not limited to exchange, and they are found in all commodity-money relations with the help of which production, sale and consumption of foodstuffs are regulated.

The category of «market», in its broad sense, includes several concepts. First of all, it is the understanding of market as “a system of economic relations arising from interaction of commodity and money circulation”; “a market is a system of commodity and money relations arising between the consumer and the seller that includes free pricing mechanism, free entrepreneurship which is carried out on the basis of economic independence, equality and competition of the actors of economy in the fight for the consumer”.

This definition contains both sale relations and relations of property and production, mechanism of distribution and consumption, social and economic relations. Moreover, it should be noted that some other definitions of «market» that successfully characterize its certain features can be given. However, it is not possible to argue that it is a complete highlighting of the essence of «market» as an economic category since «market» is a complex social and economic phenomenon that shows itself in different ways regarding natural and economic, political and historical peculiarities of the economy of each country.

It should be mentioned that the relations of government intervention in the system of market economy functioning substantially change at different stages of its establishment and development.

The author classification of factors having influence on the development of market environment is offered. The functioning of the market is formed via institutions that characterize a level of interaction of structures, consumers, impacts of regulation on competitive policy of companies, redistribution of the output. Slow adaptation of market institutions to economic conditions; unsatisfactory modification of former and new market institutions; uncoordinated system of regulation of the agricultural market and institutions with traditional economic relations; the lack of systematic and integrated sustainable development and regulation of the agricultural market belong to the main problems of institutional nature of development of market conditions in the agricultural sector of the economy that can be pointed out.

Second, it is production of public goods and services that also include the goods for national defense, services for public administration and police, roads, education, health care, and, partly, science and consultancy, etc. It is the state that provides with the goods and services mentioned. It is obvious that Adam Smith meant this particular activity of the state while formulating his famous “three functions of the Crown”. He noted that the legal right of the state is to do what people alone are powerless to do at all, or they are not able to do very well.

Third, it is minimization of transaction costs that the state may bear. For example, parts of information support for the market, which can reduce transaction costs of private firms, ensure simplification of the state apparatus, legal system and so on.

Fourth, it is public health care which is the implementation of the state control of food quality, as well as debarment of low-quality products, harmful to people, for such products not to enter the market.

Fifth, it is stabilization of macroeconomic fluctuations shown in the responsibility of the state for taking counteractions to macroeconomic fluctuations, preventing unemployment and significant increase in the level of inflation, as well as for ensuring a certain economic growth and welfare of the nation.

Key words: market, economic relations, commodity and money exchange.

Marketing sale politics features of the enterprise on the internet

L. Kapinus, S. Rozumei, K. Semenenko

The theoretical position of the essence determination of "marketing sale politics on the Internet" and its further development is described; it is the complex of marketing events on the Internet, which is sent to provide the delivery of the necessary consumer's commodities by means of electronic facilities with the maximally possible service level through the Internet.

It was discovered, that today marketing sale politics on the Internet is an inalienable part of the business. According to the JFK Company data, 44% of the population of Ukraine use the Internet, more than 10% of them carry out the purchases (sales) of commodities on-line. According to the dynamics development analysis of the Internet-trade in Ukraine, the large prospects of marketing politics forming on distribution are certain on the Internet.

It was found that the realization of commodities on the Internet comes true through e-shops, as they have a lot of advantages compared to the traditional sales outlets: price, delivery in comfortable for the Internet-customer place, search and order of commodity at any time.

Nowadays a few classification signs of e-shops that help to understand the essence, scales and technologies of electronic commerce are distinguished. So, after a business-model distinguish cybermalls, that work fully on the Internet and e-shops that combine business of on-line to off-line. E-shops, shop-window, trade systems, trade rows, content projects can be distinguished on the Internet according to the method of retail goods. The forming of mutual relations with suppliers helps to classify e-shops as follows: shops, that have own warehouse (presence of the real commodity supplies) and shops that work on agreements with suppliers (absence of considerable commodity supplies). Consider that it is needed to add the level of automation the classification signs, in fact there are web-sites where commodity realization comes partly automated (shop-window) or fully automated (e-shop, trade internet-systems).

The important feature of marketing sale politics on the Internet is the use of calculation methods for the purchased commodity. The purchased commodity payment by a customer in e-shops can be: pre-pay and getting the commodity. The pre-pay variant is the way of payment when the information transfers over the Internet, money delivery can be ordinary or by express

mail, by means of the special agreements that give an opportunity to reserve the sums of purchase on the customer's account with the actual transfer of costs after realization of delivery.

Although Ukrainians often do purchases in e-shops, the system of payments in a segment .ua functions problematically. The most widespread forms of commodities' e-shop payment can be: payment by cash by courier delivery, payment by means of the electronic payment systems, getting commodities after payment on mail, payment by post-office account or by bank order.

There is statistics that testifies the grant of customers' benefits in relation to the different forms of payment. There is a research, where is marked, that 54,6% of internet-customers prefer to pay by cash to the courier by commodity; 3,7% of internet-customers use pre-pay by bank order; 41,6% carry out after pay of their commodity on mail; only 2,1% internet-customers use the electronic payment systems.

It is important to mark, that forming of distribution marketing politics in the Internet is not possible without the Internet-mediators. Trade rows, auctions, trade grounds, informative mediators (content projects), are those Internet-mediators, the features of work of which must be known and correctly use for an effective management during the products realization through the Internet.

The row of advantages of commodities realization is distinguished through the Internet as a perspective method of commodity delivery to the producer (mediator) to the consumer. Foremost this is the automated system of orders and decline of its management; possibility of the adjusted chart of commodity delivery; use of computer technologies for bringing the attention to the Internet-customers: creation of dynamic web-site with a comfortable navigation, introduction of electronic merchandising instruments; possibility of clients personalization; forming of considerably lower price on goods and services as a result of economy on unproductive charges; wide assortment of commodity line.

It is known that important advantage of commodities realization through on-line service is interactive stage that gives an opportunity of trade construction the Internet-communications. Trade communication of the Internet-relations is exchange information between a salesman and a customer that takes place as a result of their interactive cooperation.

Key words: Internet-trade, internet-mediators, e-shop, internet-customers.

Summary of the categories of economic security and agricultural enterprises

Kiiivskaia V.S.

The paper explores the interpretation of the concept of "economic security" many scientists; proposed their own definition of "economic security farms"; studied components of the economic security of agricultural enterprises and give their characterization and proposed an integrated model to ensure the economic security of agricultural enterprises.

Ukraine agriculture belongs to priority industries and an important component of national complex, so it rises or declines in the development directly affect all sectors of the economy. Under the conditions of market economy of post-socialist countries is important to ensure the economic security of agro industrial complex in every region of the country.

"The economic security of the agricultural enterprise - it will be the most effective use of corporate resources to prevent threats and ensure stable operation of the business now and in the future" [1]. Quite an interesting definition, which includes the

hard definable size - efficient use of corporate resources. Of course, the use of corporate resources as a cause or as a consequence, can characterize the degree of economic security. The definition does not mention the possibility of using economic resources unincorporated insurance, such as state police. Also it is not clear whether fast, dynamic development of the company in the concept of stable operation.

Economic security company - is a state certain economic entity in which the vital components of the structure and activities of the company have a high exponent of protection from unwanted changes. [2] General definitions to accurately reflect the essence of insurance companies, but do not provide criteria for assessing the state of the company itself. It should be noted that the definition is not used the word "threat" and the term "adverse change".

Thus, the development of agriculture is vital for Ukraine. By the competitive advantages of Agriculture Ukraine include almost unique combination of resources for agricultural production and proximity to international markets, and that the availability of land resources in the economies of Ukraine on average significantly higher than in European countries. Without social effective system of economic security can not be achieved real success of the agricultural sector, to achieve a leading market position and ensure long-term effective functioning in a competitive market environment. Ensuring economic security of the agricultural sector is a guarantee of stability and efficiency not only of its development but also food security, the development of other sectors of rural areas.

Based on the research, we came to the conclusion that the poor level of economic security of Ukraine in general and its agricultural sector in particular. Financial security farms exposed to many different factors. Some of them occur in the environment of the company and is entirely dependent on its activities, while others are the result of the environment and the impact on them is very limited. In a crisis, increasing adverse impact of external factors on the economic environment of business entities that require the enterprise to the general acceleration of force to prevent their harmful effects.

Key words: agrarian enterprise, agriculture, economic security, components, agriculture, gazelle, investment attractiveness, risk.

Implementation of strategic objectives agro-food system on the innovation basis

V. Melnyk

The process of transformation of the national economy requires new approaches to the development of agrosphere model of the national economy.

The aim is to determine the directions of the strategic objectives of the production sector agro-food system; justification of the priority model of innovative development of the agricultural sector in reforming the system of national economic complex.

The theoretical and methodological basis of the study is the dialectical knowledgemethod and systematic approach to the study of innovation processes, scientific works of domestic and foreign scientists and economists.

Agro-food system is seen as the major component of the foodprocess security, which combines the production and processing of agro-food products and food market. Determined that the creation of favorable conditions for the internal functioning of the national agro-food system will facilitate the achievement of competitive advantage and the output of domestic producers to the new markets.

The paper proved that the innovative development of agro-food system is implemented through measures of organizational and economic nature, carried out in order to improve the efficiency of economic complex and aimed at implementation of innovative processes and accelerate technological development through the development, implementation and the use of scientific developments in agricultural products, promoting it on the market, sell and logistical support extended cycle progressive playback.

The authors investigated the problem of innovation activities in the agriculture of Ukraine.

The directions of innovative development of the production sector agro-food system, which include: information technology manufacturing process and its attendant system; cooperation of producers with research organizations and the introduction of new developments in the industry; the effective governancesystem; improve the quality characteristics of human resources; creating an effective system of logistics enterprises; deepening of vertical and horizontal integration of production, processing and sales.

It is noted that the effective development of agro-food system based on the combination of innovative organizational and economic factors of technical and technological.

Proved that the acceleration of agroindustrial integration in the agro-food system development will enable streamlined organizational and technological links between enterprises manufacturing and processing sector, create equal conditions for the return of economic structures integrated production, create real opportunities complex use of raw material and technical means.

To implement the strategic priorities of innovation development of Ukraineagriculture in the national economic complex and innovative processes activation we need: establishing clear economic functioningmechanism of scientific and technical products; scienceeconomic support from the country, the development of informationnetwork and consulting services, advertising and promotion, scientific achievements in the production, development of promising markets, the rational use of financial and material resources, environmental security, application biologization production, deepening territorial specialization and the landconcentration improving the competitiveness of the domestic and foreign market.

Prospects for further research effective functioning of APS in terms of globalization should be directed to the innovation developmentlevel, the use of new forms of production, introduction of innovative technologies; attract highly qualified specialists, system development investment support innovative development, market expansion and strengthening agro-industrial integration.

Key words: agro-food system, strategic objectives, innovative development model.

World meatproduction - the place andthe role of Ukraine

B. Muzyka

Meat production is one of the most important sectors of the agricultural economy. This is due to consistently high needs of population in developed countries and the growing needs of developing countries. These types of food have high taste and nutritional value and are essential to the human diet. The generator constant increase in demand for precious food, the list of which includes meat, is the growth of world GDP and the national income. So, we can expect the further growing in demand for meat and meat products in a global scale.

The place and role of our country in world meat production is the subject of heated internal debate. After having favorable climatic conditions, with the right resource potential and the perennial experience in the livestock and poultry we lost not only our positions at the global meat market but we even have become an import depending country.

The purpose and objectives of the study - to assess the current state of the world meat market and to find out the trends in its development, to determine the place of Ukraine in the target market and try to predict its appropriate role in the future.

At the global meat market there is a growing trend in production. However, the dynamic in terms of markets meat of cattle, pigs and poultry is heterogeneous. The largest increase is in the bird meat production - + 63.2% over the past 18 years, while in the beef and veal sector has the lowest growth + 21.5% during the same period. The uneven dynamics of the absolute increments of different types of meat has led to fundamental changes in the structure of their production. The share of pork in the structure of global meat production is fairly stable and fluctuates at a mark of 43-44%. In return, the share of meat birds increases proportionally to the decrease in the share of beef and veal.

The prospect for the meat production development in the agricultural sector of Ukraine depends on what kind of meat livestock industries we are considering. In the sector of beef and veal is logical to restore production in areas that have the most favorable conditions for this purpose as the sufficient level of moisture, the natural pastures and the relatively low population density. Such agro-climatic zones are in Polesie and in the northern steppes and the mountainous landscape of the Carpathians.

At the pork production sector, a strong impact availability of a forage base will give its influence, using the domestic grain production, the national food traditions and a wider using of all low cost technologies for growing pigs.

In our opinion, the most promising in terms of access to foreign markets is the poultry industry. Nowadays, Ukraine exports 170 thousand tons of meat birds (by preliminary data 2014.). Strengthening domestic poultry prospects most dependent on reliable food base as the stable growth of grain industries. Among other things, it is necessary to continue building of a storage infrastructure.

Conclusions:

1) at the global meat market there is a constant increase in production of all kinds of relevant products. However, the production structure has undergone significant changes - the proportion of meat birds increases due to a proportional decrease in the proportion of beef and veal, while the pork share stays relatively stable;

2) large countries with climatic opportunities in a technology pasture in growing cattle and are characterized by relatively low population density are the world exporting leader of beef and veal.

3) the world leaders in exports of pork and poultry meat are countries with surplus grain balance;

4) as for meat, Ukraine has been import depending country since 2004. The meat and meat products using by the population exceeds the volume of their production;

5) Ukrainian joining the top ten world exporters of poultry meat is contradictory for the consequences - on the one hand the country carries out on the world market and fixed there, on the other - it increases the deficit in the domestic market and strengthens the position of importers of the product concerned;

6) the restoration of a domestic beef cattle production scale in the pre-reform period is unlikely. It makes sense to government to stimulate the restoration of the industry in regions with relatively low population density and favorable for grazing cattle climatic conditions. Such the agro-climatic zones as Polesie and the northern steppes and mountain landscape of the Carpathians;

7) to fully meet domestic demand and increasing exports respectively except transition to intensive technologies, domestic pig and poultry should be provided with reliable feeding grounds which created in the grain production area. For the stable growth of grain fields, among other things, we must continue to build storage infrastructure.

Justification organizational and economic mechanism territorial specialization in production of various kinds of meat, the calculation of the required number of budgetary resources to revive the beef cattle industry and their recipients in the region, development tools balanced development of the internal market and its export meat are promising directions for further research on the subject.

Key words: meat production, beef and veal, pork, poultry, structure, exporting countries, natural pastures, population density, grain balance.

Improvement of methodological approaches to the assessment of restrictions (encumbrances), which are set by forming safety and sanitary protection zones, zones of sanitary protection zones and special regime of land use

T. Nedashkivska

In today's market conditions land relations require the formation of new relationships between landowners and land users in Ukraine based restrictions or encumbrances of their rights to land. Given the presence of many scientific sources on this issue and in particular economic environmental and social assessment of restrictions and encumbrances in land use determination and compensation for losses and damages remain or are disputable. So required deeper study in the structuring of agricultural land use on the basis of sustainable development.

Analysis of the literature on the assessment of restrictions (encumbrances) land use shows that the majority of scholars hold to the same methodology, namely to determine forgone income restrictions (encumbrances) land use. However methodological approaches to the definition of forgone income researchers used different.

Doctor of Economics, Professor. D.I. Babmindra believes that forgone income (ND) is the sum of: forgone income from temporary non-agricultural land use (ND1); forgone income due to the reduction of soil at the site at the time of the return of the landowner (land user) (ND2); forgone income from land adjacent to the temporary land plot caused by the influence of the temporarily allotted area. At this approach is easy to see that the total forgone income appropriate to include only ND1 and ND3. Income ND2 inappropriate include, for double counting will.

Doctor of Economics, Professor D.S. Dobryak recommends determine loss or damage arising from the use of or restrictions deterioration in the quality of agricultural land under the influence of enterprises, institutions and organizations, as a percentage of the cost of regulation development of new land depending on the decrease in the value of agricultural land according to normative evaluation.

It is necessary to determine other methodological approaches to assessment revenue shortfall while limiting the use of arable land on the definition of grain equivalent. The essence of this method lies in the ratio (comparison) the net income estimated crop to net income from growing crops. By analyzing this approach it is necessary to state that it is in comparison to other is complex if included in the calculation of all main agricultural crops. And most importantly that the other incredibly confirm official documents. This is very important in terms of real compensation for losses caused by restrictions (encumbrances) in agricultural land use.

It is also necessary to consider the methodological approaches to assess losses and damages that are caused by the construction of linear structures of pipelines (oil and gas pipelines, water pipes, underground sewer collectors). For example, take a scientific approach R.M. Kuryltseva which provides the basis for the decrease in the value of land due to the construction of the pipeline put bonitetnu assessment of considering soil factor intensity of land use. By analyzing this approach can not agree with its author, especially in the use of mechanical distribution of the pipeline route for field survey and sampling of soil sampling for analysis every 100-150m for each set of soil separation.

It is advisable to carry out a field survey on the highway and on both sides of it - up to 50m - determination of agrogrupp soil on which to take soil samples for analysis and establishing of norms morphological and physico-chemical properties. This information is be made to act and the act of signing the Commission, which should include land owners and representatives of the pipeline. In addition to the lack of mechanical distribution route the pipeline to the field survey, the need to consider the status of use of land plots which are taken for the construction of linear objects.

The current land legislation regulates the damages that caused by withdrawal (redemption) or lease farmland for the construction of linear objects.

The size of compensation of losses of agricultural production based on the baselines determined according to the range of soils that are prevalent in the areas of construction and are available for example the routes of the pipelines or other linear features.

Considering imperfection of existing methodological approaches to the assessment of restrictions (encumbrances) in agricultural land use and determining the losses that are caused by these restrictions, there is a need to develop new scientific approaches and improve existing methods for evaluating restrictions (encumbrances) in land use which would be more acceptable in modern market conditions.

Key words: forgone income, grain equivalent, restrictions (encumbrances), sanitary-protective zone, soil quality score, yield capacity, compensation of losses, the intensity factor.

Evaluation of agricultural enterprises machine and tractor fleet use and its improvement directions

A. Nepochatenko

The article highlights the current state of machine and agricultural enterprises tractor fleet and logistics and deals with the estimation Kiev region MTF efficiency.

There has been found out that in 2012 in agricultural enterprises of Kyiv region a combine performance was 330 ha, while in Russia it was 157, in the USA - 62.5 hectares, and in Germany - 31.3 hectares.

In the studied region farms 1 tractor tills has of 100 hectares of arable land on average, while in Canada - 64 hectares in the USA - at least 38, in France - at least 16, and in Germany and Great Britain - less than 12 hectares. To reduce the negative effects of this phenomenon agricultural producers prefer to purchase powerful tractors, thus the average engine power tractor increased to 86.4 kW.

Increasing the share of machinery in the structure of machine and tractor fleet of agricultural enterprises indicates the orientation to intensive driving production.

It was found out that the technical preparing of the studied farms of Kyiv region in terms of tractors during 2008-2012 was 70-75%, in combine harvesters – up to 50% compared to a standard 85-92%. This fact also indicates a high degree of machines and tractors wore out on most farms in the area.

It is shown that enterprises whose agricultural land area is over 2,000 hectares generally have better values of tractors technical preparedness, intensity, productivity and utilization rates, which tend to improve with an increase in agricultural land areas. During the research it was found that a group of companies with an area of less than 500 ha have the average group rate of using the annual fund of tractors performance time of only 0.35, which indicates the actual impossibility optimum tractors use in the companies of the group during a year.

The best economic efficiency values of the fleet are in the farms whose calculated energy capacity values are within the range up to 250 kW per 100 hectares of arable land, and this indicator grows a decrease of economic efficiency of use of the fleet is observed.

The annual output per a standard tractor depends directly on the values of use intensity and productivity, which ultimately has a direct impact on the value of the cost index of 1 unit per ha. Due to y larger tractors performance the cost structure of 1 unit per ha the size and weight of the costs associated with the repair and maintenance of equipment and its depreciation reduce significantly. The size of these costs in the group of farms with the annual output more than 1250 reference tractor unit per ha are by 2.22 and 1.95 times lower than the values of enterprises with volume production below 50 hectares per a reference tractor.

It was found out that the current method of analyzing machine and tractor fleet efficiency needs to be improved through extensive use of agricultural production technological processes energy evaluation and upgrades in terms of considering physical machines to be conditional – as a renewed reference unit there should be taken one of the most promising high-performance models of domestic or foreign (e.g. "Belarus-3522"), which has the prospect of mass distribution in agricultural production.

There have been suggested the main technical and economic parameters to be considered by management of agricultural enterprises when purchasing modern equipment, namely tractors, toolbar, plant protection, harvesting machinery.

To provide high performance technical and operational reliability of agricultural machinery there has been suggested to arrange the repair and maintenance of technology-based regional service companies, subject to availability of adequate repair and technical resources and qualified personnel.

Key words: machine and tractor fleet, agricultural machinery, engineering efficiency, machine and tractor fleet formation, technological operations, robotizes works.

Problems of financing of agroindustrial complex investing

M. Odnorog

The paper analyzed the characteristics of financing of investment projects of agricultural enterprises. The priorities of state support for investment in modern conditions in Agroindustrial Complex are systematized. The algorithm for evaluating the effectiveness of investment projects is offered, it is aimed at the development of Agroindustrial Complex. The basic elements of financing investment in agriculture are examined. The development experience of financing package of investment projects is generalized. Sources of financing investments in agriculture and the influence on their formation at the micro and macro-level are systematized. The basic problems of using external sources of financing of agricultural enterprises are explored. The comparative evaluation method of the efficiency of external financing investment is offered. The calculating order of the effective interest on loans, borrowings and lease payments under different conditions and maturity is offered. Regional distinctions and marked priorities are included that will allow the use of state support of investment activity in modern world. The project efficiency appraisal algorithm is submitted which includes two stages. On the first stage the project efficiency appraisal is conducted: social efficiency and commercial value is estimated. In terms of the main part of investment projects aimed at the development of agriculture is socially significant, a special role is options and features appraisal of the state support projects. The first step allows to create the conditions for potential investors search. On the second stage the sources and terms of financing are determined, participant composition is specified, financial implementation of the project. Is estimated it is important not only to develop an optimal financing scheme, but also to determine the financial feasibility and effectiveness of participation in the project for each participant, especially fiscal efficiency and social impact of the project.

There are few options to attract credits, loans and agroleasing that differ not only in conditions and contractors, but also in terms of contracts. The effective rate

for different options of attracting of external funding is proposed to rely on cash flow. This effective rate will allow to compare various options for borrowing funds and select the optimal one from the point of view of minimizing the cost of its involvement.

Among the borrowed resources budget and investment loans are allocated and also the agroleasing is assigned as a specific method for long-term financing of agricultural production, which is actively used in recent years. It is determined that the feature of the most attracted resources is their irrevocable basis, and the most popular measures of state support for investment in agriculture is reimbursement of interest costs for investment and compensation of investment costs for the priority projects.

It is found that the most significant funding sources are the profit and depreciation, the formation of which is closely related with the state of production, requiring renewal in most agricultural enterprises. The lack of sources for effective development require the necessity of the use of external funds: borrowed and involved.

There are proposals to intensify government support on competitive regional level farms which production has steady demand and their activity provides capacity utilization and related service industries which may referred to as "points of growth". State support and stimulation of investment funding will allow the competitiveness of agricultural enterprises and their production. This approach will ensure the implementation of the state program, combining and effectively using the financial resources of all potential investors of agroindustrial complex.

Key words: investment projects, investment, financing investment in agriculture, funding, government support for agriculture, the state program.

Ecological and economic development of agricultural production on the basis of implementing the concept of «green economy»

G. Pogrischuk

Towards to a balanced distribution of financial resources and one of the major barriers to environmental and economic development of agricultural production is unexpected and unpredictable costs of operating and production systems with the aftermath of environmental violations and natural disasters. Miscalculations made in agriculture in the last century led to the major, destructive consequences in the functioning of agricultural systems, creating a number of unresolved problems still.

The study aims to ecological study and economic paradigm of agricultural development on the basis of implementing the «green economy» concept. The main study objectives include: identifying ways and main tasks of implementing «green economy» in agricultural production; formation of complex scientific, technical, organizational and economic problems of adjustment for efficient production of environmentally friendly products in terms of minimizing the use of natural resources; the study of socio-economic content of implementing the concept «green economy» in agriculture and its environmental and economic consequences.

Theoretical and methodological basis of research is the systematic and comprehensive approach to the economic study and environmental development, monographic, abstract logical method of comparison and generalisation.

It is proved that the concept of «green economy» does not replace the sustainable development concept, but is now more widespread recognition that the sustainability achieving depends entirely on the creating proper economy. «Green Economy» is considered as the economy, which aims are to preserve the society, through the effective use of natural resources, and provides end-use products return to the production cycle.

Proved that one of the important tasks of the «green economy» is to contribute to the reform that encourages environmental investments and covering all sectors of the economy and politics. The result of this involvement in the public and private sector investments perceived reduction of carbon emissions and slow down pollution, more efficient use of resources and energy, prevent the biodiversity loss and ecosystems, as well as income growth and employment.

The author noted that friendly or «green» technologies form the basis of green economy, and therefore are considered new technologies or business models that offer investors and buyers along with providing solutions to global problems also get a competitive return.

By all means of establishing effective production of environmentally friendly products include: solving complex scientific, technical, organizational and economic problems through the establishment of special government incentive programs and the signing of various international agreements, treaties. As a result the expected resolution of scientific, technical and related issues developed system implementation and monitoring of production technology of environmentally friendly products, the system of quality control and certification systems of production and promotion of the use of environmentally friendly products.

The author of these features of the development of green policies. Determined that the environmental and economic development of agriculture on the basis of implementing the concept of «green economy» is designed to meet the continuously increasing food needs, affect the product quality. Whereas, the responsibility of «green economy» are important lifeareas, in the implementation of its main components is seen and socio-economic content that is revealed through the possibility of creating new jobs in rural areas and improve people's lives.

So, are the following major transition to «green» agriculture: development of appropriate legal support; government subsidies and incentives for «green business»; financial assistance to implement clean technologies; infrastructure and integration links. To implement such measures necessary public and private efforts. First of all, it is about supporting «green» production through targeted state programs, reforms in the regulatory and tax policies.

Areas of economic development in the future should be directed to the preservation, restoration and augmentation of natural capital as a critical economic asset and source of public goods that should be considered in the future research.

Key words: ecological and economic development, agricultural production, green economy.

The essence of economic categories "efficiency" of production and its features in dairy cattle

V. Radko

Theoretical approaches to the interpretation of economic category "efficiency" are considered in the article. The generalization of scientist's visions on this issue is proposed and the author's interpretation at this base is produced. Now in theory and practice of production efficiency many aspects of the problem remain discussable, especially for sectoral aspects regarding the classification of factors influencing the efficiency of milk production.

It is established that economic efficiency should be based on the refinement of the classification by type, stage production, factors of production process, branch of economic activity, territorial peculiarities, level of management etc. An effect and efficiency are components at this system of activity. Understanding of the category of efficiency associated with the existing social order. Herewith an effect reflects a certain result or performance and efficiency – the desired results.

The achieved efficiency is characterized the price of obtained results because of the amount of resources per unit, or vice versa - because of resource consumption of the result. The profit is a main measure result. But economic efficiency must be consistent with social and environmental components.

In the production of milk and dairy products it is necessary to provide the best possible result taking into account a number of factors and conditions, especially environmental ones. The positive production results could be achieved, but irreparable damage to the environment caused and environmentally standard foods received that has negative affect the human body. This problem is particularly acute in the construction of livestock farms and complexes, which also requires compliance with technology transportation, storage, processing and sales.

A generalization of scientific approaches to interpretation of the "efficiency" taking into account dairy industry peculiarities is proposed.

Category of efficiency should not be confused with productivity, which is often considered as criteria. Some authors suggest that the criterion of economic efficiency is labor productivity and the production efficiency is a criterion for labor productivity. Thus, the criterion of economic efficiency in this case has not clearly defined place. He is blurred, and the category and criteria do not exist independently.

Dairy livestock functioning significantly changes the traditional organizational and economic levers of economic efficiency increase, since the profitability of milk production depends not only on the value of socially necessary costs to produce a given amount of a particular product. In many cases it depends on selling prices, supply and demand, that is, under what circumstances milk sold at the market: low, normal or high demand. The market is considered as an exchange, organized under the rules of commodity production and circulation, a set of commodity relations and monetary entered into by producers, where interact categories such as price, demand, supply, market conditions, competition and others.

In the milk production social, economic and environmental efficiency has great importance, that is based on consideration of not only economic but also social and environmental aspects - the improvement of living standards, consumption of milk under physiologically reasonable nutritional standards, improving working conditions, introduce other activities that contribute to the dynamic development of cultural production and preservation of the environment. Social, economic and environmental efficiency should be considered as the organic unity.

The essence of efficiency of milk is investigated by forming a complex of resource, organizational and economic, technological, political and legal conditions for production of important for society products at the base of rational use of production capacity and intensification; innovative processes activation; cooperation and integration development; market structures forming that promote products; state regulation and self-regulation optimization; formation of system of foreign economic relations in the interests of domestic producers.

Key words: efficiency, dairy, performance, effect, result.

The expense management system as a factor of competitiveness of the enterprise

L. Rossol

The global crisis in modern society negatively affected all sectors of the economy. Rising prices for primary production resources (raw materials, energy, etc.), reduced quality of goods and services. The reasons for these negative trends are not only in the plane of inadequate management of all ranks, but gaps in scientific and unsystematic state policies. The transition to new economic conditions, characterized by nonequilibrium situations requires a rethinking of many scientific economic concepts. Among them, of course, play a special role in this concept as price, costs, cost of technology and cost management in the enterprise.

The problem of cost management is relevant to all of the national economy. Solving this problem allows to significantly increase competitiveness. It should be noted that the cost is rarely seen as a system object management, and solutions in this area zazvy tea taken in haste and without grounds, mostly in response to changing economic conditions by external and internal factors.

Research on the theory of cost management company dedicated to the work of many domestic and foreign scholars, among which are: Dzh.Foster, O.Orlov, S.Shapovalova, N.Buhas, O.Herasymenko and others. But despite this, in a functioning market that is constantly changing, the issue of effective cost management company remains relevant.

The current situation of domestic entities demonstrates the need for the development and implementation of business activity in the agricultural sector Ukraine effective mechanisms for management costs.

The decisive factor in the survival of the enterprise competition is its ability to effectively manage and control resources. Each of the activities envisaged to achieve the set goals impossible without certain costs. In order to get the results, the process should take place using the resources represented costs. Therefore, costs play a significant role in the life of all entities.

In economics, there are two approaches to determining the cost - accounting and economics. The economic costs are also another name, such as "alternative" or "internal", as opposed to accounting that are external costs.

National standard costs defined as a reduction in economic benefits in the form of disposal of assets or increase in liabilities that result in decrease in equity (excluding decrease in equity due to its disposal or distribution of the owners). Costs on the level of production structural units are in the form of industrial production costs.

If we consider the cost in terms of increasing competitiveness ability, we can say that they reflect all aspects of economic activity of enterprises and their achievements and shortcomings. The level of competitiveness is related to the volume and quality of production, working time, raw materials, equipment, labor costs, which manifests itself in the amount of production costs that are directly included in the costs. Therefore, optimization and cost management company provides to positively affect the level of competitiveness of enterprises.

Cost management company - is a deliberate process of creating the optimal level of the same species, places of origin, carriers and other features. Optimization criterion serves minimum cost. The low level of costs allows the company to receive a competitive advantage in the market freely and pricing, *ceteris paribus*, to achieve greater value profit. However, cost reduction is an important issue, but not the main purpose of process management, so as to reduce costs may be associated with reduced quality of products and service customers, the abandonment of production and sales of those products that are in demand, but require significant implementation costs, etc.

Increasing efficiency of any business depends on the quality of management, which in turn depends on the timely receipt of reliable information manager object state management. Strategic management involves establishing a system of levers and mechanisms of enterprise management, which aims at the development and approval management schemes, job descriptions, powers and other regulations to achieve a common goal.

Flexible cost management allows you to quickly calculate the effects of various changes in the external environment of the company and make the right management decisions. But at the same time, be aware that the reduction of production costs of enterprise complex process that requires the entire production team planned enterprise compliance costs of labor, material and energy resources, efficient use of equipment and finding reserves conserve resources.

Thus, we can conclude that the introduction of flexible management expenses necessary for every company to minimize costs, improve product quality and increase the competitiveness of products and the company itself. The exercise of these functions rely on the company's management, which is especially important for companies that operate in the imperfect system of national accounting costs.

In addition, at all levels of government expenditure has to be decided on task management, namely, at the enterprise level and in the field of education. You should also look for additional resources to reduce current expenditure in the structural units, and at the enterprise level - to implement effective resource strategy in the long run. Mitigation measures must be coordinated to, firstly, to ensure product quality, and secondly - to motivate staff to find hidden reserves.

Key words: costs, competitiveness, cost management, management accounting.

The conceptual basis for the development of the market of agricultural machinery in Ukraine

V. Skotsyk

The theoretical and methodological basis for the formation and regulation of the market of agricultural engineering, technical and production services are considered, the analysis of the current status of technical support agricultural producers and pricing on the technical means of production is done, the organizational basis for the formation of market infrastructure and economic relations between the subjects of the market are investigated. An important tool of economic mechanism of regulation of the market of agricultural machinery is the formation of the availability of credit resources. The current system of agricultural credit also needs a transformation, because such support encourages disproportions in the development of rural areas. Therefore, the main task of the state is increasing access for all agricultural producers credit on the basis of improving the organizational and economic mechanism of agriculture and other forms and types of credit. Therefore, it is advisable to concentrate on the adoption of measures to improve the stability of the financial system and economy in general, in the short and medium term, by optimizing the refinancing rate and reserve requirements, increased availability of credit, especially long-term development of the leasing of machinery and equipment breeding animals.

An important factor of innovation and investment provision should be budget support, which includes direct support of agricultural producers (in the form of grants, subsidies and compensations), non-repayable and repayable financing of capital investment, specialized support in certain areas. It is proved that it is more effective to introduce direct subsidies per unit of agricultural land and livestock, to create conditions for investment and innovation in the latest technology and techniques.

It is appropriate to justify the priority directions of modernization of technical support agricultural production in the concept of development of the market of agricultural machinery, which should be comprehensive, i.e., to include technological, social and environmental components. A synthesis of existing approaches to the essence of modernization has allowed to allocate at least two of its vector.

Under the first approach we focus on the development of new innovative technologies and their subsequent implementation into domestic practices [5, p. 129]. In our opinion, this approach content is a reflection of the course of the state on the

development of a competitive agricultural sector, it has some limitations, because domestic agricultural engineering and scientific research institutes are not able to implement it.

The second approach to modernization is the active involvement of foreign equipment, on the basis of which construction of a competitive agriculture is assumed, able to satisfy primarily domestic demand, as well as to take a certain competitive position in the global market. Thus, the proposed strategy for the development of the following competitor.

The directions of modernization of technical support agriculture which are highlighted above can not become the basis for a comprehensive modernization of the agrarian economy in the pure form. Considering this, the elaboration of a comprehensive strategy of modernization of the agricultural sector becomes very important, capable of providing not only the formation of an adequate anti-crisis measures, but also to the emergence of a competitive type of play for a comprehensive and effective long-term sustainable development of agriculture.

In this approach, the logic of upgrading the technical capacity of agriculture should be, in our opinion, based on a combination of rational elements of the above approaches, i.e. integrative approach, which includes the following interrelated components: innovative development; the use of foreign agricultural equipment; effective implementation of the innovative development of domestic scientific research institutions.

Economic priorities of the state technical policy in the agricultural sector and conditions of the revival of Russian agricultural machinery, directions of improvement of pricing and other economic instruments to restore solvency of agricultural enterprises are identified.

Keywords: market, agricultural equipment, technical service, competitiveness, agricultural machinery, engineering policy, cooperation, machine-technological stations, price and pricing.

The quality of labor staff as factor of effectiveness of development of the enterprise

L. Sytar, R. Skrynkovskyi

The importance and necessity for quality category research "quality of the labor staff" (management, production), adequate assessment and continuous improvement can not be solved without the full range of tasks relating to software development and the enterprise development in the future.

Generalization of national and international experience has shown that when the quality of the labor staff should understand the specific definition, which determines the quality of the enterprise or the effectiveness of its economic activity, on the one hand, and characterizing the quality of the staff - on the other.

The main dependencies that reveal the quality of the work (effectiveness of activities) of the enterprise (system "information - resource - time") are:

- feasibility;
- technology;
- efficiency;
- timeliness;
- timeliness;
- intensity;
- speed.

It was established the component quality composition of staff to be considered in the horizontal and quantitative aspects as:

- 1) the individual worker quality of the organization (manager, worker);
- 2) the work quality of the organization (or the enterprise) that defines the overall status quality of the entity staff.

The coefficient "the quality of work management" is expedient to define as the weighted coefficient average of the subordinate departments work quality. A manager is a worker of the market orientation, who is actively implementing the effective economic conditions, innovation and scientific and technological progress, carefully taking into account changes in the international relations, affecting the situation in a timely manner and the dynamics of supply and demand, skillfully reconstructing the production and economic activity to meet the requirements market.

The vertical division of labor leads to the creation of management levels (T. Parsons): technical; management; institutional. These levels correspond to three groups of managers (leaders):

- 1) leaders of grass-roots level (head of department, senior master, etc.);
- 2) middle managers (head of department, etc.);
- 3) senior management (Director and his deputies, and others.).

It was found that the main and decisive factor in the quality of staff (management, production) is the quality of its educational and professional potential.

The educational and professional potential of staff are accommodation (natural ability, talent), skills and knowledge (education), competence and practical skills (profession) that employees (the most important situational factor) gained in schools (based on the structure of education) or through self-education (theoretical aspect), and in the course of employment (experience) and that can be applied in the required socio-economic sphere, namely to ensure the formation and development of the company in the future.

Key words: work quality, workers, educational and professional potential, management, management staff, enterprise.

Directions to increase the investment attractiveness of the agricultural enterprises

M. Starichenko

It is proved here that investments play an important role in the reproductive process of agricultural production, which provide a continuous increase of production activities. The need for investment resources occurs at the initial stage when creating a production or business activities, and in the process of its implementation. Therefore one of the necessary conditions provides a simple and expanded reproduction of the material-technical base of agricultural producers is to increase their investive appeal.

It is Investigated that at present most fully developed evaluation of investment attractiveness of regions and industries, attractiveness (efficiency) of individual investment projects and investment resources of the enterprise through a variety of external funding sources. At the same time, a number of important theoretical aspects of the investment attractiveness of the enterprise need further development and practical implementation. In particular, does not define the role and place of investment attractiveness of a business entity as one of the elements of the investment market, there is no General accepted interpretation of the term "investment attractiveness of the enterprise, as well as unified classification of investment attractiveness of the company on various grounds.

It is established here that in the scientific literature there is no holistic view of the system of quantitative and qualitative factors, the determinants of aggregate investment attractiveness of the enterprise. Not sufficiently addressed the problem of convergence of mutual interests of all participants of the investment process from the viewpoint of economic advantages. Methods of calculation of investment attractiveness of enterprises leading Western consulting firms and investment companies are considered a trade secret, a wide range of domestic scientists, they are not available and are not adapted to the economic conditions of Ukraine.

To obtain reliable information for the development of investment strategy you should use a systematic approach to studying the situation in the investment market. Each object in the investment market has its own investment attractiveness and at the same time depends on all objects in the investment market. Investment attractiveness of an enterprise is determined by the investment attractiveness of the industry, region, and state investment attractiveness of the enterprise can be considered as a complex system that combines a set of interconnected elements of the assessment. A systematic approach to the evaluation of investment attractiveness of the enterprise requires to take into account the investment attractiveness of the region in which the company, its industry, and the investment attractiveness of the country.

In the constructed two-level model of investment attractiveness of the enterprise factors of the first level defined financial position, resource potential, performance and control the enterprise and the external environment, the second financial ratios, indicators of resource potential, performance and enterprise management and environmental factors. For formation evaluation, we used a statistical approach that allows you to choose from a variety of financial ratios to those that most fully and comprehensively characterize the financial condition of the enterprise.

It is proved that the efficiency of investment is determined by the rate of turnover of the invested funds in the process of production of the company. One of the main goals of investing is to maximize profits when using nested resources. To identify potential opportunities for generating value in comparison with the nested capital using a number of indicators of profitability. A significant role of this group of indicators in the evaluation of investment attractiveness of enterprises plays an indicator of profitability of own capital, which fully characterizes the performance of the entity. This indicator can assess the effectiveness of management, as getting high profits and a sufficient level of profitability depends on the correct choice and rationality of management decisions. The level of profitability of capital it is possible to assess the long-term stability of the enterprise, i.e. its ability to obtain the expected rate of return on investment in the long run

Note that to calculate the values of the coefficients of the weight factors of the model of investment attractiveness we have collected baseline information method full-time and part-time expert survey, which was made by portfolio and financial investors. In particular, the ratio of the weight factors of the first and the factors of the second level. The value of each factor was measured by using a point rating system. The essence of this methodological approach is that each factor, regardless of whether quantitative or qualitative, is assigned to the corresponding estimate in points. The next step is to define the relationship quality index measured object to measure the quality of an object, taken as a benchmark. It is necessary to calculate the ratio of the objective the actual parameters of the enterprise to the individual subjectively preferable for the investor. This value is an integral factor of investment attractiveness. Note that the closer the value of the integral factors of investment attractiveness of the enterprise is to 1, the more attractive it is for the investor.

The proposed methodology has been tested on the results of 23 agricultural enterprises Belotserkovsky district, Kyiv region. This study characterizes the degree of protection of the interests of investors and creditors, reflects the ability of the company to repay short-term debt quickly realizable assets, characterizes the profitability of the enterprise. In addition, the proposed method allows to calculate the partial factors of investment attractiveness for each group of factors. The analysis of individual components of private factors of investment attractiveness of the two helps to identify the factors given, which can increase the investment attractiveness of the enterprise. Based on the proposed methodology appropriate to develop strategic priorities to attract additional sources of investment to ensure the reproductive processes during the formation of the material-technical support of production activities.

It is established that attractive agricultural enterprises have great opportunities to attract financial resources for the project as sources and schemes of interaction with the investor. Enterprises with an average level of investment attractiveness are unable to Finance the project for its own profit due to lower level of solvency (low liquidity of the property to ensure satisfactory performance of the financial and economic condition). It is obvious that agricultural enterprises with a low level of investment attractiveness virtually no chance of yourself to implement investment projects in production development. In this case, the attraction of financial resources in the amounts, providing requirements of the program of modernization of production, it is possible to provide only a change of ownership.

So, according to the results of the conducted research it can be argued that the intensification of investment activities of the agricultural sector is important for the modernization and development of agriculture and agribusiness. Implementation of the proposed measures will allow to increase the investment attractiveness of the agricultural enterprises, to ensure the country's food security and to improve the competitiveness of domestic products.

Key words: investments, investment activity, investment attractiveness, agricultural enterprises, efficiency, level of investment attractiveness.

Analysis of the structure of grain production in agricultural enterprises of Ukraine

K. Tkachenko

It is proved here that the most important component of the agro-industrial complex is the grain industry, which determines the basis of the economic security of the country. Grain production occupies a leading place in the structure of the agrarian

sector of economy of Ukraine. The level of effectiveness of its development depends on the welfare of the population, ensuring national food security, export opportunities of the country. To hold positions in the international arena for the sale of grain, domestic producers must continually invest in improving the efficiency of industry, and to implement innovative technologies to produce competitive products.

It is established that at the present time there is a concentration of production resources of agricultural enterprises in the production and sale of crops, mainly corn and sunflower. During 2005-2013, there is a decrease in the share of agricultural enterprises, which specialize in the production of grain and leguminous crops.

It should be noted that during 2005-2013, the share of grain and leguminous crops in the structure of commodity products of agricultural enterprises did not change significantly. There have been significant changes in the structure of the group has increased the proportion of corn at lower barley. This situation is explained by lower productivity and profitability of barley compared to corn. Another factor that made agricultural producers reduce the acreage under barley, was limited demand from foreign buyers.

Corn production is widespread in Ukraine due to its high yield and the yield of the crops, as well as favorable climatic conditions. During 2005-2013, there is a gradual decrease of this indicator, which is characterized as the deepening of specialization cultivation of some crops, for which there is demand.

Note that the share of production of grain subcomplex was 33.1% in the structure of crop production. A significant share of cereals are grains of crops, including winter wheat and spring barley, significant part of which are exported. High quality corn winter wheat is the basis of the food stock of the country. The barley grain is used in food industry for production of cereals and beer, but also as a valuable concentrated feed for livestock and poultry.

Structurally, among cereals wheat for the last 6 years he held 55-65,6% of crops, barley ranged 31-41,2% of the area. In Ukraine prefer cultivating winter forms of wheat, which give a higher yield than spring form. In addition thus more evenly distributed financial load on the spring and autumn field work.

It is determined that the main producers of wheat in Ukraine, Vinnytsia, Dnipropetrovsk, Zaporizhia, Kharkiv and Odessa region, on average, over the last 5 years, collected at 33-35% of the total grain volume. In 2013 received 22 million tons of wheat, which allowed Ukraine to enter the TOP 10 on the volume of its production in the world. The leading regions of barley cultivation in Ukraine, Odessa, Mykolaiv, Dnipropetrovsk, Kirovohrad and Cherkasy region which accounts for almost 40% of the total gross yield.

The index yields in Ukraine in 2013 was 30 kg/ha of grain, which corresponds to the average - 32 t/ha. At the same time in the EU yields were about 50 kg/ha.

It is known that the grain: agricultural production in economic terms has several advantages: well kept in dry form, is easily transported over long distances, has a high degree of flowability. All these features of the grain used in the construction of grain elevators, granaries, as well as during transport and the creation of food and feed.

It is established that the change in the structure of the grain wedge materially affected by economic factors and first of all the prices that largely stimulated the production of wheat. The main crops and grains that are grown agricultural enterprises are wheat, maize, barley. So, during the study period there was a growth in the number of medium and large agricultural enterprises that produce wheat, corn, reducing the number of agricultural enterprises, which are grown barley.

Note that structural changes have not improved the situation in the grain sector. To ensure stable growth of grain production, to improve its quality, more efficient use of grain resources is possible only through an integrated, balanced and sustainable development of the industry. Its basis is the improvement of the structure of grain production, increase of soil fertility, efficient economic management mechanism, which involves a radical change of the existing system of regulating the production, sale and use of grain.

So, throughout the study period, the process of concentration of production of the main cereal crops, maize and barley. A significant increase in the concentration of production of corn for grain, with a decrease of this indicator shows a decline in the economic attractiveness of barley cultivation. As demonstrated by the results of the research, there has been a gradual increase in the number of farmers who grow corn.

Focus on the cultivation of monocultures, in particular, maize led to the violation Sosni. large-scale agricultural enterprises, which specialize in the production of wheat, maize trying to build the value chain from producer to consumer, bypassing numerous intermediaries. Assessing the structure of sown areas of agricultural enterprises, it is necessary to specify that the scientific recommendations on the share of crops in total crop area should account for up to 50%. The actual value exceeds the standard 2.7-3.2 percent. It should be noted that a high proportion of cereals and sunflower not allow you to apply science-based crop rotations.

Note that the narrow specialization of agricultural producers, and sometimes almost monoculture increases the risks as agrobiological and economic nature. Breach of rotation leads to the depletion of soils, pests, unstable yields and significant dependence of the results of management from the climatic conditions of a particular year.

The results of the research showed that the achievement of high yields of cereals in recent years is due to the significant increase in maize production. The main factors contributing to this, there is scientific achievements of breeders to create high-yielding and early-maturing corn hybrids with high lagattuta that, along with climate change contributed to the growth of productivity and the expansion of the range of its growth. The estimation of the index of horizontal diversification grain crops in the agricultural enterprises of Ukraine has allowed to establish that during the study period is the deepening of specialization cultivation of some crops, for which there is demand. Thus, the majority of agricultural enterprises have formed an optimal set of crops, ensuring profitability.

Key words: grain production, agricultural enterprises, economic efficiency, diversification, concentration, agricultural sector.

Modelling integrated assessment of financial potential of agricultural enterprises

N. Trusova

The investigation of agricultural enterprises functioning under present-day conditions has shown their significant peculiarities compared to enterprises of other branches of national economy. These peculiarities are necessary to be realized and understood in the process of financial activity *in order* not to make improvident financial decisions, negatively affecting the sphere of material production and contradicting its nature.

Financial potential is the only one criteria of a subject's financial interests security in agrarian sphere, an equivalent of durability and stability. Nevertheless, it is impossible to state such level of a subject's financial potential without a system of indices, value of which enable making corresponding conclusions. Assessment of financial potential of agricultural enterprises must reflect their functioning stability and facilities for improvement of their financial provision and of farming in whole, verify the absence or presence of risks and the ability to predict them. Considering the aforesaid the structure of financial resources, meeting the demands of an effective economy, the availability of profitable production possibilities, sources of bankrolls which proportionally satisfy economically substantiated parameters of financing, the resource level of financial potential, meeting international standards, can be accepted as criteria of financial potential.

From the point of financial potential level assessment, determination of the major factors affecting it enabled to define the most important and efficient tools for the formation of financial potential in a time period. The research of financial potential of agricultural enterprises has revealed the number of approaches to its assessment. The generally acknowledged one is the assessment of the level of financial potential of agricultural enterprises based on the "minimum of total loss".

The integral assessment of the level of financial potential of agricultural enterprises depends on the meeting of strategic financial objectives and potential components tasks, apparent within an economy unit and directly connected with functioning and development of farming. It implies the increasing of the risk (uncertainty) and the price of making financial decisions.

The method of grading the level of financial potential of agricultural enterprises has been proposed, which can be considered as a complex value of its integral index, based on:

- complex index of management efficiency estimation (calculated with consideration of the following indices: return on assets, return on home equity, common return on sales on gross margin, produce profitability);
- complex index of paying capacity and financial stability evaluation, grade (the complex index calculation is based on current liquidity ratio, absolute liquidity ratio, correlation of payable and receivable bills, available circulating assets ratio, home equity mobility ratio);
- complex index of business activity estimation, grade (is formed according to the circulating assets indices, fixed assets, reserves, bills receivable, monetary resources, home equity);
- complex index of market stability estimation, grade (includes autonomy ratio, financial risk, circulating assets mobility, fixed assets mobility and their index);
- complex index of investment attractiveness estimation, grade (is formed basing on ratio of the net avails, index of net profit on shares, re-investment profit ratio, stable economic growth ratio, index of profit margin).

The average index in the branch is taken as a normal, enabling to assess the state of an enterprise compared to the average indices in farming.

Complex indices for assessment of the financial potential level are calculated by the dynamic rating technique. On practice, it demands the introduction of such a notion as "a reference enterprise" with indices, equivalent to minimal norms of enterprise activity efficiency.

Key words: financial potential, finance, farms, integral index, reference company.

Modern approaches to the diversification of the production activity of agricultural enterprises

R. Chumak

The article considers the diversification of agricultural production as an effective strategic orientation of inter-sectoral relations agriculture. The evolutionary development of the theory and practice of diversification shows that the understanding of its role and the entity has changed with the development of market relations, as well as heterogeneity and a high rate of change in the external environment. In the process of generalization approaches to understanding diversification as an economic category can be seen, firstly, as the transition to a diversified production with a wide range of products; secondly, the extension of the target markets. The development of diversification is based on the innovation process for the multifaceted development of the entity through reallocation of resources, penetration into other industries and markets new products and services to reduce risks and increase income.

The specific features of agricultural production: natural, organizational, technological and economic effect the development of diversification in agricultural production. However, the processes of diversification have differences in the industries that are indicative of the areas with sources of raw materials (barakatullah, canning, primary wine-making, etc.), to consumption areas (bakery, distillery, and other non-alcoholic). Development of organic production is considered as a kind of direction agro-ecological diversification of primary production, which allows you to create new consumer properties of products. It is established that the development of diversified production in the agricultural sector due to volatilstju markets of agricultural products and food, increased risks, difficulties in attracting investment. The limiting factors are the lack of incentives for the formation of relevant technical and technological conditions, and do not take into account its positive impact on the socio-economic and ecological efficiency.

Diversification of production activities of agricultural enterprises at the same time is developing in two directions: first, the deepening of processing of agricultural raw materials and delivery of finished products to the final consumer; the second is the development of high-yielding plants that are not associated with agriculture. The motives for the development of diversification of agricultural enterprises is pluriactivity activity; increase in share of subsidiary industries and crafts; mergers and acquisitions in the activities of the integrated structures; expansion of non-agricultural activities in rural areas with the aim of increasing income and employment.

The main threats to the development of diversified production due to the following factors: no, you can take advantage of specialized production, and to obtain economies of scale from the concentration of industrial activity; higher requirements management process, which requires high qualification of specialists, taking into account the substantial number of factors in the environment that increases the risk of insufficiently informed management decisions; the high cost and risks of entering new markets, the rising cost of retraining staff, as well as the need to expand the staff of the company.

The proposed anti-crisis measures for the management of agricultural enterprises. Advantages and disadvantages of diversification in the agricultural sector of the economy. Substantiates the possibility of minimizing the risks and obtain a stable financial results of agricultural enterprises through diversification of activities not associated with primary production. Attention is drawn to the subjectivity of agricultural enterprises in the process of diversification.

Key words: diversification of agricultural enterprises, inter-industry relationships in agricultural production.

ЗМІСТ

Артімонова І.В. Напрями удосконалення механізму державного регулювання ринку цукру	5
Болгарина О.В. Механізм антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств.....	13
Бондарець В.В. Стан економіки молокопродуктового підкомплексу Черкаської області	17
Варченко О.М. Методичні підходи до оцінки ефективності функціонування збутових логістичних систем аграрних підприємств	21
Гаврик Л.Ю. Ефективність організації збутової діяльності підприємств ячного птахівництва	27
Гаврилюк В.П. Соціальна нерівність як перепона на шляху ефективного економічного росту України	31
Гомза В.М. Державне фінансування сільськогосподарських підприємств	35
Грецька Н.А. Роль оптових ринків сільськогосподарської продукції у виведенні вітчизняної продукції на ринок Європейського Союзу	39
Гроздев Ю.В. Амортизаційний фонд як інструмент оновлення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.....	42
Гуржій Н.Г. Діагностика стану ринку продукції м'ясопереробної галузі України	46
Демчак І.М., Свиноус І.В. Організаційно-економічні підходи до трансформації особистих селянських господарств в суб'єкти підприємницької діяльності	53
Зубченко В.В. Особливості організації відтворення молочного стада у сільськогосподарських підприємствах.....	57
Ібатуллін М.І. Методологічні підходи до трактування категорії «ринок».....	62
Капінус Л.В., Розумей С.Б., Семененко К.Ю. Особливості маркетингової збутової політики підприємства в мережі Інтернет.....	68
Києвська В.С. Сутність і категорії економічної безпеки аграрних підприємств	73
Мельник В.І. Реалізація стратегічних завдань розвитку агропродовольчої системи на інноваційній основі	77
Музика Б.Б. Світове виробництво м'яса: місце та роль України	80
Недашківська Т.М. Удосконалення методичних підходів щодо оцінки обмежень (обтяжень), які встановлюються через формування охоронних і санітарно-захисних зон, зон санітарної охорони та зон особливого режиму використання земель	85
Непочатенко А.В. Оцінка ефективності використання машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств та напрями її вдосконалення	90
Однорог М.А. Проблеми фінансування інвестиційної діяльності АПК	97
Погріщук Г.Б. Еколого-економічний розвиток сільськогосподарського виробництва на засадах реалізації концепції «зеленої економіки».....	101
Радько В.І., Микитюк Д.М., Іванова Л.С. Сутність економічної категорії «ефективність» виробництва та її особливості у молочному скотарстві	105
Россол Л. Система управління витратами як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства.....	110
Скоцик В.Є. Концептуальні засади розвитку ринку сільськогосподарської техніки в Україні. 114	
Скриньковський Р.М., Ситар Л.Й. Якість праці персоналу як фактор ефективного розвитку підприємства.....	119
Sokolska T.V. Agriculture of Ukraine: state and development prospects.....	122
Стариченко М.А. Напрями підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств.....	127
Ткаченко К.В. Аналіз структури виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України	134
Трусова Н.В. Моделювання комплексної оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств	140
Чумак Р.М. Сучасні підходи до проблеми диверсифікації виробничої діяльності аграрних підприємств.....	144
Summaries	149

Наукове видання

Економіка та управління АПК

Збірник наукових праць

№ 2 (115) 2014

Редактор О.М. Трегубова
Комп'ютерне верстання: В.С. Горшунова

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

КВ №15167-3739Р від 03.03.2009 р.

Формат 60×84¹/₈. Ум. др. арк. 19,65. Зам. 6160. Тираж 300.

Видавець і виготовлювач:

Білоцерківський національний аграрний університет,
09117, Біла Церква, Соборна площа, 8/1, тел. 33-11-01,

e-mail: redakciaviddil@ukr.net

Свідоцтво внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

№ 3984 ДК від 17.02.2011 р.